

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

XII JORNADES
D'ESTUDIS LOCALS

Ajuntament d'Inca

Ajuntament d'Inca

**Institut
d'Estudis Baleàrics**

Govern de les Illes Balears

Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats
Direcció General d'Ordenació,
Innovació i Formació Professional

**Centre
de Professorat
Inca**

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

INCA, 25 I 26 DE NOVEMBRE DE 2011

Amb la col·laboració de: XIMBELLÍ Centre d'Estudis Locals d'Inca

Comissió Científica:

Santiago Cortès Forteza

Gabriel Pieras Salom

Maria Payeras Crespí

M. Magdalena Payeras Capellà

Miquel Pieras Villalonga

Francesc Lladó Rotger

Edició: **Ajuntament d'Inca**

Assessorament lingüístic: Servei Municipal de Normalització Lingüística de l'Ajuntament d'Inca

Disseny i maquetació: thinkcomunicacio.com

Disseny portada: dcp3.es

Dipòsit Legal: PM-0000-2012

L'Ajuntament d'Inca no es responsabilitza dels continguts de les comunicacions, els quals corresponen als autors respectius.

Índex

Presentació del batle d'Inca	7	Una petjada del passat.	131
<i>Rafel Torres Gómez</i>		<i>Àngela Beltran Cortès</i>	
El patrimoni artístic de la ciutat d'Inca	9	Els dos retaules barrocs dedicats a sant Abdon i sant Senén. Arles i Inca.	135
<i>Ponència inaugural: Pere Rayó Bennàssar</i>		<i>Guillem Alexandre Reus Planells</i>	
La recaptació del delme eclesiàstic de la vila d'Inca a la primera meitat del segle XIV (1328-1343)	19	Patrimoni desconegut: els brodats de Maria Mestre.	157
<i>Jaume Sastre Moll</i>		<i>Miquel Pieras Villalonga i Maria Mestre Alorda</i>	
L'amillament de 1862: una ullada a l'estructura social i agrària d'Inca a la segona meitat del segle XIX.	37	Cartes de Miquel Duran a Maria Antònia Salvà (1942-1946).	165
<i>Joan Colom Ramis</i>		<i>Francesc Lladó i Rotger</i>	
Biografia de Mn. Guillem Fiol i Pujades (1849-1906).	53	Cartes de Maria Antònia Salvà a Miquel Duran (1942-1946).	181
<i>Pere Fiol i Tornila</i>		<i>Francesc Lladó i Rotger</i>	
Reformes al cementeri municipal d'Inca des de 1860 fins a 1870.	71	Moments del bàsquet inquer 1995-2011.	197
<i>Gabriel Pieras Salom</i>		<i>M. Magdalena Payeras Capellà i Joana Payeras Picazo</i>	
El republicanisme federal a la ciutat d'Inca (1868-1874).	87	Bibliografia de la música impresa d'autors inquers o referent a Inca.	217
<i>Catalina M. Martorell Fullana</i>		<i>Jaume Bover Pujol i Joan Parets Serra</i>	
Notes del cens de població de la ciutat d'Inca (any 1900).	97	David Mateo Oliver Sancho.	237
<i>Blanca Margarita Buades García</i>		<i>Antoni Mir Marquès i Irina Capriles González</i>	
La política a Inca en el franquisme.	121	Les cimiteres a Inca.	253
<i>Antoni Armengol Coll i Antònia Llobera Torrens</i>		<i>Antonio Sastre Seguí</i>	
		Janer, un taller de botes de futbol a Inca.	259
		<i>Santiago Cortès i Forteza</i>	

Presentació

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Rafel Torres Gómez. Batle d'Inca

Esports, literatura, patrimoni, història, música o indústria són temes que trobarem desenvolupats en aquest exemplar que teniu entre les mans; un recull de les ponències presentades a les XII Jornades d'Estudis Locals, que varen venir a posar de manifest que l'interès per investigar en el nostre passat, per capficar-se dins les múltiples vessants de la nostra cultura, és més viu que mai.

Són moltes les persones que han convertit aquesta tasca investigadora en una autèntica passió que els omple, una passió moltes vegades absolutament altruista i desinteressada, com es demostra en el present volum.

Totes les aportacions que aquí es publiquen, a més, amb un alt grau de qualitat, s'han duit a terme des de la necessitat de posar en valor un patrimoni inquer moltes vegades desconegut i que es va rescatant edició rere edició. És un valor etnogràfic. És una manera de redescobrir qui hem estat i també qui som. Molt més encara, és un bon punt de partida per saber qui volem ser.

Avui afortunadament sabem molt més de nosaltres mateixos que en la primera edició d'aquestes Jornades, i aquest és un èxit compartit per desenes –tal vegada centenars– de persones, que han enriquit el coneixement col·lectiu de la nostra societat, de la nostra ciutat.

Això no vol dir, però, que la feina estigui feta, ni molt manco. En cada edició de les Jornades es posa de relleu que encara hi ha molta feina per fer, molts racons on gratar, molta informació per treure a la llum. Per això aquest llibre ha de ser una passa endavant més, però no la darrera. Les Jornades d'Estudis Locals han de continuar tenint vida pròpia, i ho faran segur.

Aquest exemplar és l'expressió màxima de la preservació que feim de la nostra memòria per a futures generacions. És un llibre del qual tots podem aprendre i al qual tots hem de donar difusió.

Vull aprofitar aquestes línies per fer arribar la meva felicitació a tots els que han aportat alguna comunicació. La seva publicació és una manera de reconèixer la tasca que han realitzat.

També vull fer un agraïment especial a les entitats que han col·laborat per fer possible el volum de les XII Jornades. En moments com els actuals és important donar continuïtat a la nostra cultura, un exercici que feim amb aquest llibre.

El patrimoni artístic de la ciutat d'Inca

PONÈNCIA INAUGURAL

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Pere Rayó Bennàssar

A Inca conservam, encara avui, un gran patrimoni artístic (arquitectura i arts plàstiques) que, exceptuant el de Palma, és, sens dubte, el més important de Mallorca, basta mirar les comunicacions que sobre aquest tema s'han fet a les XI Jornades d'Estudis Locals anteriors.

En l'intent de conservar i donar a conèixer el patrimoni artístic religiós, vull recordar l'immens treball que va dur a terme mossèn Pere Joan Llabrés i Martorell fent possible la neteja i restauració de les esglésies històriques inqueres i de moltes obres d'art sacre. A més, memoram, molt particularment, les exposicions d'art religiós que es feren a Inca entre el 1992 i el 2001: *Santa Maria a Inca, L'art marià inquer* (1992); *Jesucrist a l'art inquer* (1996); i *Els sants a l'art d'Inca* (2001). Aquestes exposicions, amb la publicació dels catàlegs corresponents, contribuïren a una millor valoració i coneixença de l'art religiós inquer.

S'ha conservat molt millor el patrimoni artístic religiós, tot i que hi hagi hagut pèrdues importants i transformacions poc adients. Com a pèrdua important d'aquest patrimoni, ens podria servir d'exemple la desaparició de l'espadaña de l'antic convent de Sant Domingo, quan l'any 1969 es va construir un nou campanar, molt poc respectuós amb la tipologia original. I com a modificació inadequada, tenim l'exemple del retaule de la Mare de Déu del Roser i de l'Assumpció, pintat per Gaspar Oms entre 1592 i 1593; en aquest retaule, quan encara es trobava a la parròquia de Santa Maria la Major, a mitjan s. XIX, es va obrir una fornícula, i es va espenyar la pintura central, per col·locar-hi una imatge de la Immaculada, substituïda posteriorment, ja a Sant Domingo, per una talla de l'apòstol sant Jaume.

Respecte al patrimoni civil les pèrdues i destruccions han estat molt més grans, especialment en el segle XX, com a conseqüència de les reformes urbanes, l'especulació urbanística, la manca d'un catàleg de protecció i la poca sensibilitat patrimonial i artística. Només recordarem alguns exemples de patrimoni perdut o modificat: la Biblioteca Pública Municipal a l'antiga plaça del Bestiar, avui plaça de Mallorca; el Teatre Principal, que va ésser remodelat completament a la

postguerra per Francesc Casas; can Fiol, a l'avinguda de les Germanies; can Matzara, en el carrer de Jaume Armengol; can Roure, a la placeta de l'Àngel; la font, rentadors i abeuradors de la plaça del Bestiar; la illeta de cases on es va construir el Mercat Cobert, avui Mercat Municipal; can Monroig, a la plaça d'Espanya; la fàbrica de can Pujol, a la Gran Via; la posada de la possessió de Son Fuster, en el carrer del General Luque; l'antiga posada de Lluç, en el carrer de la Campana; el cinema Novedades, a la Gran Via; i moltes obres més, urbanístiques i arquitectòniques, que s'han transformat o han desaparegut en nom del progrés.

La nostra història artística s'inicià poc temps després de la conquesta de Mallorca que dugué a terme el rei Jaume I, entre el 1229 i el 1232, per incorporar l'illa a la Corona d'Aragó. Amb la conquesta cristiana s'introduí l'art gòtic a Mallorca.

A Inca la primera església que es construí, seguint l'estil gòtic, fou la parròquia de Santa Maria d'Inca, església de repoblació de proporcions modestes, legalitzada per la bul·la del papa Innocenci IV, el 14 d'abril de 1248. No han quedat vestigis d'aquesta primera parròquia d'Inca. Ara bé, com explica Pere Llabrés, a l'obra *Inca en la història 1229-1349*, possiblement el torn penjat a la part davantera de l'arcada de l'antiga capella, on es trobava la pica baptismal, va pertànyer a la primitiva església de Santa Maria d'Inca. Aquesta primera església fou substituïda, en el s. XIV, per una altra més gran, també gòtica, derruïda quan es va construir la parròquia de Santa Maria la Major en el s. XVIII. La làpida mortuòria del prevere Guillem Sabadell, mort l'any 1329, col·locada just a l'entrada de la capella del Sant Crist, segons conta Pere Llabrés a l'obra esmentada, és molt possiblement un indicatiu que s'havia construït una església nova a Inca en vida del prevere citat. Hipotèticament, restes de l'antiga església gòtica podrien ésser l'arc ogival cec que es troba damunt el portal segon i el portal gòtic de la capella de Sant Blai.

Altres esglésies d'origen medieval d'aquest període són:

La primitiva església del monestir de Sant Bartomeu. Efectivament, en el s. XIII es construí una església semblant a les anomenades esglésies de repoblació. Del temple primitiu, gòtic, es conserva un portal cec recobert per un arc de mig punt i l'espaldana amb dos arcs apuntats que protegeixen les campanes. En el s. XVII aquesta església fou substituïda per l'actual.

La primitiva església del convent de Sant Francesc fou construïda durant el s. XIV, quan els franciscans s'establiren a Inca, i enderrocada a les darreries del s. XVIII, quan en el seu lloc es construí el temple actual. L'antic portal ens recorda característiques gòtiques.

Respecte a l'arquitectura civil gòtica, dins la trama urbana de la vila que, en aquest període medieval, anava des de l'església parroquial de Santa Maria a l'antiga plaça del Mercat (ara carrer de Jaume de Armengol) i un carrer pujava a l'església de Sant Bartomeu i un altre unia el centre amb el convent de Sant Francesc, s'hi bastiren antics casals, molts d'ells foren derruïts i d'altres reformats en els segles posteriors. Alguns d'aquests casals guarden elements arquitectònics d'època gòtica. Ens referim sobretot a arcs apuntats, molts d'ells tapiats. Trobam aquests vestigis medievals a can Ripoll, en el carrer de Jaume Armengol, amb un gran arc ogival a l'entrada; can Monroig, en el carrer de Can Valella, que guarda un bon conjunt d'arcs apuntats; can Campos, en el carrer de l'Aigua, amb un arc cec que va quedar dins el mur quan es dugué a terme una reforma posterior; can Salero, en el carrer de l'Om, amb un magnífic arc ogival que divideix les crugies; un altre arc ogival, parcialment destruït i cec, hi ha a la casa del carrer de l'Om, veïna de can Salero, però endemés hi ha restes d'arcs ogivals a can Siquier, en el carrer de la Mostra, a cas Català, en el carrer del Comerç i a algunes cases més, que demostren la importància que devia tenir la vila d'Inca a l'edat mitjana.

Arc gòtic de can Salero

Sant Crist de la Sang (s. XIV)

D'origen medieval són, també, els antics molins fariners del serral de les monges, que encara es conserven, transformats en habitatges. A Inca, poc després de la conquesta, hi havia una forta concentració de molins, uns 30.

Respecte a l'escultura, a l'època del gòtic, només les grans obres tenien decoració escultòrica en pedra, ornamentació que complementava l'arquitectura. Les petites esglésies gòtiques de la Part Forana de Mallorca, com Santa Maria d'Inca, l'església del monestir de Sant Bartomeu o l'església del convent de Sant Francesc, no tenien cap tipus de decoració esculpida en pedra, emperò dels segles XIV i XV es conserven algunes talles de fusta policromada.

Dels santcrists gòtics, el més antic i expressiu és el Sant Crist de la Sang, del s. XIV, guardat a l'interior de l'església del monestir de Sant Bartomeu, a la capella de la Passió. Del segle XV és el Sant Crist de Sant Francesc, col·locat en el presbiteri de l'església conventual.

També es conserven a Inca dues imatges de marededéu gòtiques. La més coneguda i venerada és la de Santa Maria la Major (1400), talla de fusta policromada, que amb el nom de Santa Maria d'Inca, ja presidí l'anterior església gòtica, probablement és obra de l'escultor Pere de Sant Joan. L'altra imatge, la Mare de Gràcia (1500), es troba en el presbiteri de l'església del convent de Sant Francesc; es tracta d'una marededéu sagrari, patrona dels paraires, feta amb fusta policromada, obra de Gabriel Mòger.

Així mateix, a Inca, hi ha una bona representació de pintura gòtica: la taula de Santa Maria d'Inca, que es troba a la capella de Sant Blai de l'església de Santa Maria la Major, obra de Joan Daurer del 1373, és sens dubte una obra importantíssima de l'art medieval. La seva delicadesa ens recorda la pintura italiana de l'Escola de Siena. També les taules del Matrimoni de sant Joaquim i Santa Anna i l'Anunciació de Maria, i la Visitació de Maria a Santa Elisabet i el naixement de Jesús, obres de Pere Terrens de la segona meitat del segle XV, que es troben en el monestir de Sant Bartomeu. Aquestes taules pel seu realisme i per la introducció del paisatge mostren com la influència flamenca arribà a la pintura mallorquina.

El Renaixement, arquitectònicament parlant, no va tenir pràcticament importància a Inca ni a la resta de l'illa. L'art gòtic havia arrelat molt profundament i aquest estil, especialment en l'arquitectura religiosa, es continua emprant durant el segle XVI.

A la segona meitat d'aquest segle Miquel Amengual inicià la construcció del campanar de l'església de Santa Maria la Major, utilitzant encara el gòtic, torre que no s'acabà fins al s. XVII, quan hi intervingué Jaume Blanquer.

Durant el s. XVI hem de suposar que hi una continuïtat de l'arquitectura civil de l'època del gòtic. Les cases benestants, ja citades, es van reformant i van afegint la decoració pròpia de l'època, com podíem veure en la finestra renaixentista de l'antiga posada de Son Fuster, en el carrer del General Luque, finestra que es conserva, lluny del seu emplaçament original, a les cases de la possessió. L'enfront del celler de Sa Travessa guarda encara una finestra renaixentista.

Taula de Santa Maria d'Inca (1373)

Pel que fa a les arts plàstiques, en el s. XVI es conserven algunes mostres d'escultura religiosa, ens referim a les talles de fusta policromada del Sant Crist del cor de l'església parroquial de Santa Maria la Major, el Sant Crist del cementiri de les jerònimes en el monestir de Sant Bartomeu i la Mare de Déu Morta que conté l'antiga capella baptismal de l'església parroquial de Santa Maria la Major.

Ara bé, en el terreny de les arts plàstiques del Renaixement, hem de destacar tres pintors, que són ben presents a Inca a la segona meitat del segle XVI: Mateu López pare, Mateu López fill i Gaspar Oms.

Els López, pare i fill, encapçalen el taller de pintura més important de Mallorca durant la segona meitat del segle XVI. Treballen per a les monges jerònimes del monestir de Sant Bartomeu, i allà es conserven nombroses obres d'aquests dos pintors. En destacam el retaule de la Puríssima (1575) que presidia l'antiga església del monestir, atribuït a Mateu López, pare; el retaule de la Mare de Déu del Roser i El taller de Natzaret, ambdues obres atribuïdes a Mateu López, fill.

Gaspar Oms és el primer integrant de la saga artística més famosa i amb més continuïtat a Mallorca, formada per més de vint artistes, que desplegaren la seva activitat al llarg de tres-cents anys. A final del segle XVI es convertí en el pintor més important del regne de Mallorca. D'aquest pintor a Inca es conserven dos retaules magnífics: el retaule del Nom de Jesús, datat del 1587, que es troba a la capella homònima de l'església parroquial de Santa Maria la Major; la pintura central representa la circumcisió i en el centre de la predel·la es representen dues escenes de la vida de Jesús: la presentació del nin al temple i la fuga a Egipte. El retaule de la Mare de Déu del Roser i de l'Assumpció, pintat entre 1592 i 1593, que es troba a la capella homònima de l'església de Sant Domingo, té característiques manieristes; originàriament es trobava a l'església parroquial de Santa Maria la Major.

Retaule de la Puríssima (s. XVI), església de Sant Francesc Retaule del Roser (s. XVII), parròquia de Sant Domingo

També del s. XVI és el retaule de la Puríssima Concepció de Maria, a l'església del convent de Sant Francesc, començat entorn a l'any 1587, obra anònima, però, sens dubte, d'un taller pròxim als López o potser de Gaspar Oms. La predel·la d'aquest retaule conté la talla de fusta policromada que representa sant Eloi, patró del gremi dels ferrers. Les pintures que envolten la imatge expliquen dos miracles llegendaris d'aquest sant.

A l'època barroca, durant els segles XVII i XVIII, se substitueixen les esglésies gòtiques, existents a la vila, per altres de més grans, i es basteix el convent de Sant Domingo.

L'església gòtica del monestir de Sant Bartomeu fou substituïda per una altra, barroca, beneïda el 1671, projectada probablement per Jaume Blanquer.

L'església de Sant Domingo es construí a la segona meitat del s. XVII, fou beneïda l'any 1689, encara que el claustre no es va iniciar fins al 1730. El convent fou el cinquè i l'últim de l'orde dels dominics que es va fundar a Mallorca.

Durant el s. XVIII s'edificà l'església parroquial de Santa Maria la Major; el campanar, construït en els segles anteriors, quedà separat del temple fins que, a les primeres dècades del s. XX, es construí la capella del Sant Crist. L'església del convent de Sant Francesc s'acabà el 1789; en aquest mateix segle es bastí el claustre. Aquests dos nous temples substituïren les antigues esglésies gòtiques del s. XIV.

Entre les mostres d'arquitectura civil dels segles XVII i XVIII sobresurten algunes cases benestants que foren edificades o reformades completament en aquesta època. Destacam les de can Campos, en el carrer de l'Aigua; can Monroig en el carrer de Can Varella; can Ripoll,

en el carrer de Jaume Armengol; can Siquier, en el carrer de la Mostra; i cas Català en el carrer del Comerç.

Els cellers, alguns ja existents, i d'altres amb transformacions posteriors, són altres exemples destacats de l'arquitectura d'aquest període i ens confirmen la importància de la vinya a Inca, fins que la fil·loxera provocà la seva disminució a final del s. XIX. En algun, s'hi entra peu pla i d'altres es troben per davall del nivell del carrer. Generalment estan coberts per una embigada sostinguda per pilars o arcs. Ens referim, entre d'altres, als cellers de Can Marron, Can Amer, Sa Travessa i Can Ripoll.

Respecte a les arts plàstiques, el més destacat del barroc són els retaules. Les quatre esglésies històriques de la ciutat concentren un gran nombre de retaules barrocs de gran valor artístic.

A l'església parroquial de Santa Maria la Major són rellevants: el retaule de Sant Pere (s. XVI-XVII), obra de transició que manté algunes característiques del Renaixement. Està presidit per una imatge del sant titular envoltat de pintures que mostren episodis de la seva vida. El retaule de Sant Blai (1612) mostra encara la planimetria pròpia del Renaixement. Sant Blai fou el patró dels conradors d'Inca. Més barrocs, amb més moviment major abundància escultòrica són: el retaule de Sant Sebastià, datat del 1659, obra de Jeroni Pinya Puigserver, dedicat a sants invocats en les malalties i epidèmies; el retaule de la Sagrada Família o de Sant Josep, patró dels fusters, i el retaule del Sant Crist, datat del 1667, que conté la venerada imatge del Sant Crist d'Inca, cèlebre per la suor prodigiosa de 1607. La porta del sagrari de la capella del Sant Crist representa el Sant Sopar del s. XVII i és obra atribuïda a Jaume Blanquer. Del segle XVIII, amb una major escenografia i teatralitat, és el retaule major, obra de Josep Sastre, i que no es va acabar fins a l'any 1807. En el centre del retaule es troba el cambril que guarda la imatge de Santa Maria la Major.

L'església del monestir de Sant Bartomeu conserva un bon conjunt de retaules barrocs. Si exceptuam el retaule major, dedicat a la Puríssima (1730), obra de l'escultor Joan Deià Balle, es tracta de retaules no gaire grans en els quals predomina més la pintura que l'escultura. Els més petits són el de Santa Clara d'Assís (1677), obra de Jaume Ballester, presidit per una bella tela de la santa titular, i el de la Divina generació (1719), d'una gran riquesa ornamental i molt efectista, que representa la família divina de Jesús. Completen els retaules barrocs d'aquesta petita església el retaule de la Candelera (1688), presidit per una talla de la Mare de Déu que porta el nin Jesús amb el braç esquerre i una candela amb la mà dreta; i el de la Passió, del s. XVIII, on es troba la imatge gòtica del Sant Crist de la Sang.

Però, a més de retaules, el monestir conté una important col·lecció de pintures barroques. Destacam, entre elles, la Puríssima Concepció, atribuïda a Miquel Bestard, el pintor més important de la primera meitat del s. XVII a Mallorca. Altres obres anònimes del s. XVII i XVIII són: Sant Vicenç Ferrer; dues pintures de Santa Catalina Tomàs amb el pa de sucre característic de la seva iconografia; sor Clara Andreu, la venerable monja jerònima; el retaullet de la Sagrada Família; i Santa Cecília, patrona de la música, tocant l'orgue.

A l'església del convent de Sant Francesc sobresurt la imatge de la Mare de Déu de l'Esperança, patrona dels teixidors d'Inca, i el retaule de Sant Bonaventura, sense daurar, presidit per la imatge d'un dels personatges més importants de l'orde franciscà, ambdues obres són del s. XVII. El retaule de la Mare de Déu dels Àngels, advocació ben franciscana que prové de la titularitat de la petita església de la Porciúncula d'Assís, i la imatge de Sant Francesc que presideix l'església i que prové de l'antic retaule, són obres del s. XVIII.

Interior de l'església de Santa Maria la Major (del s. XVIII)

L'església de Sant Domingo posseeix una important col·lecció de retaules barrocs amb un predomini absolut de la pintura per damunt l'escultura. Els més interessants són el de Sant Vicenç Ferrer, datat del 1676, i presidit per aquest sant dominic que visità la vila d'Inca el mes d'octubre de 1413; el del Roser a la capella fonda, on la imatge de la Mare de Déu està rodejada de pintures que representen els misteris de goig i glòria; i el de les Ànimes, que conté dins una fornícula l'estatuetta de la Pietat, tots ells del s. XVII. El retaule major, del s. XVIII, originàriament era presidit per la pintura de Sant Domingo, que ara es troba a la capella del Cor de Jesús.

A la capella fonda, entre moltes altres obres, es guarda l'escultura de fusta policromada que representa la Mare de Déu Morta (s. XVII).

Els darrers anys del s. XIX i primer terç del s. XX són una de les èpoques de màxima expansió de la vila, que fou nomenada Ciutat el 1900.

Es construeixen interessants edificis que mostren les influències dels nous corrents arquitectònics: l'historicisme, el modernisme, el racionalisme i el regionalisme.

L'historicisme intenta recuperar els estils del passat. A Inca l'historicisme classicista serà un dels més emprats. Aquesta incorporació del llenguatge clàssic tindrà el seu punt culminant en els darrers anys del s. XIX i en les dues primeres dècades del s. XX. El mestre d'obres més destacat, que treballà aquest tipus d'arquitectura fou Sebastià Riusec Llompart "es Pollencí". A final del s. XIX, juntament amb Bartomeu Ferrà, participà en la construcció dels Pòrtics (1885). Anys més tard dirigí la construcció de la rectoria, a la plaça d'Orient. L'any 1910 s'acabà l'antic Hotel

Domingo a la plaça de Santa Maria la Major, i per les mateixes dates es construí can Domingo, a la placeta de l'Orgue.

La influència del modernisme a Inca es produeix al llarg del primer terç del s. XX. La majoria d'immobles mostren un modernisme popular de caire decoratiu, utilitzant les rajoles ceràmiques, l'ornamentació amb plantes i flors, i l'ús del ferro a baranes de balcons, reixes, barreres i miradors. El disseny dels elements ornamentals modernistes no és recte, sinó que les línies són corbes i sinuoses.

Tribuna de can Mir (1914)

Antic Club Velocipedista d'Inca (final del s. XIX)

A Inca treballaren alguns dels arquitectes mallorquins que, en algunes fases de la seva obra, es vincularen al modernisme. Ens referim a Guillem Reinés Font, Jaume Alenyar Ginard i Francesc Roca Simó. Reinés, projectà can Fluxà (1910) en el carrer del Bisbe Llompart, i can Mir (1914), ara en estat ruïnós; alguns elements com la tribuna de la cantonada ja han desaparegut. Alenyar, essent arquitecte municipal, féu el projecte de la Quartera (1920) i Roca va treballar en el quarter del General Luque.

Altres obres destacades pels seus detalls modernistes són can Amengual o cas Metge Cifre, on els elements modernistes es troben especialment a la decoració interior i a les reixes de l'exterior i l'antic Club Velocipedista d'Inca, on l'ús de l'arc de ferradura mostra la influència historicista àrab.

El racionalisme és una arquitectura que mostra un predomini de la funció i de la raó per damunt de l'ornamentació i la sensació.

A Inca, a partir dels anys 30 del s. XX, treballen arquitectes mallorquins que adoptaren aquest nou llenguatge arquitectònic, centrant el seu interès en la composició dels exteriors. Els més destacats foren Josep d'Olesa Frates i Francesc Casas Llompart.

Olesa fou un dels arquitectes que connectà amb aquest corrent arquitectònic innovador. D'entre les seves obres inqueres, més o menys lligades al racionalisme, destacam: can Pieras (1932-1935), a la plaça del Bestiar, i l'antiga Impremta Vich (1937), en el carrer del Bisbe Llompart.

Casas fou un defensor teòric i pràctic del racionalisme de Le Corbusier, defensant la importància de la funció. L'obra inquera més destacada d'aquest arquitecte és el Cafè Mercantil (1935). Dissenyà la nova façana seguint els esquemes racionalistes i, a l'interior, l'espai es resol molt hàbilment amb la distribució a distints nivells. A la postguerra, Francesc Casas dugué a terme la completa reforma del Teatre Principal (1945).

El regionalisme suposa tornar a l'arquitectura del passat, però cercant solucions estètiques en l'arquitectura historicista de la pròpia regió. A l'arquitectura civil, les façanes adopten els models tradicionals dels casals senyorials amb dues plantes i porxo, façanes que es caracteritzen per la planimetria, la senzillesa decorativa; en destaca el portal d'entrada, sovint recobert amb un arc de mig punt. Josep d'Olesa Frates projectà, seguint aquest corrent arquitectònic, la Casa Bressol (1928), en el carrer de Sant Francesc, i Francesc Casas Llompart dissenyà can Beltran (1939), a l'avinguda de les Germanies.

A la postguerra es produeix una tornada al regionalisme. Un bon exemple és can Fluxà (1944), en el carrer del Tren, projecte de Josep d'Olesa.

L'arquitectura industrial en gran part s'ha perduda. Ens en queden alguns exemples com can Piquero (1935), en el carrer de Martí Metge, projecte de Josep d'Olesa; can Melis, en el carrer de Vicenç Ensenyat; i can Ramis, a la Gran Via.

L'arquitectura religiosa del s. XX, d'un cert interès, està representada per les capelles d'ordes religiosos i la capella del Sant Crist. Ens referim a la capella del convent de les monges franciscanes (1906-1909) i a la capella del convent de les Germanes de la Caritat (1920-1921), projecte de Guillem Forteza Pinya. L'any 1915 Guillem Reinés projectà la capella del Sant Crist a l'església parroquial de Santa Maria la Major. Aquesta capella fou decorada amb les pintures de Bartomeu Payeras Tortella, que en el lavatori i el Sant Sopar copià les teles del pintor sevillà Murillo.

Capella de les Germanes de la Caritat (1920-1921) Can Beltran (1939)

Mercat Municipal d'Inca (2005-2009)

L'arquitectura més actual també és present a Inca. En són bons exemples el Centre Bit Raiguer (1998), obra de l'arquitecte Alberto Campo Baeza, i el Mercat Municipal (2005-2009), obra dels arquitectes Charmaine Lay i Carles Muro.

En el Centre Bit Raiguer un mur de marès crea un recinte tancat que conté un jardí obert al cel, ple de tarongers. Es tracta d'un espai funcional amb molta llum. La transparència d'aquesta arquitectura fa que sigui possible veure des del pati l'estructura interna de l'edifici.

El Mercat Municipal és un edifici baix, més baix que molts dels immobles que l'envolten, l'aparcament i el supermercat han quedat davall terra. Sobresurten les cobertes rampa dibuixant una ziga-zaga que provoca un ritme harmoniós.

Hem intentat fer una passejada pel patrimoni artístic de la ciutat d'Inca, emperò obres destacades n'hi ha moltes més, és impossible enumerar tot el que tenim en tan poc temps. Tal volta no haurem aportat res nou, però la nostra intenció és una altra, volem aconseguir que ens adonem de la importància del que tenim, divulgar el que tenim, a fi de preservar-ho per a futures generacions.

Tenim el deure de fomentar el coneixement d'aquest immens patrimoni. Només la divulgació d'aquest valuós patrimoni artístic inquer farà possible la seva estima i conservació. Ens hem de creure el que tenim i donar-ho a conèixer.

La recaptació del delme eclesiàstic de la vila d'Inca a la primera meitat del segle XIV (1328-1343)

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Jaume Sastre Moll. Professor de la UIB

La recaptació del delme en el regne de Mallorca

Abans de la conquesta del regne de Mallorca el rei Jaume I havia concedit a l'Església la dècima i l'import del delme de tot el regne, extensiu a les illes de Menorca i Eivissa encara per conquistar.

Les illes d'Eivissa i Formentera no pagaren el delme al bisbe i capítol de Mallorca, atès que quedaren supeditades en tres quartes parts a l'arquebisbe de Tarragona, en les quals actuà un paborde eclesiàstic nomenat per aquell.

A l'illa de Mallorca pagaren el delme el Pla de la ciutat i altres 30 poblacions foranes, exceptuant algunes alqueries dels termes de Lluçmajor, Montuiri i Algaida, territoris que abans havien pertangut a l'Orde del Temple (extingit el 1312 en el concili de Vienne). El delme d'aquestes va servir per pagar les quatre canongies, després d'un conveni signat pel bisbe de Mallorca i el rei. Les quatre canongies foren creades per Jaume III el 1338, segons l'avinentesa concertada amb l'Església mallorquina.

Però abans d'iniciar l'estudi de les rendes eclesiàstiques de l'illa de Mallorca volem fer nostra l'encertada opinió de J. Binimelis, quan diu que a Mallorca hi havia tres zones productives, perfectament diferenciades: la serra de Tramuntana, el Raiguer i el Pla de Mallorca. A aquestes, en volem afegir una altra: el Pla de la Ciutat de Mallorca, com a element diferenciador entre la Mallorca rural i la Mallorca urbana. Així doncs, prescindim de les divisions fetes més recentment que s'atenen més a les seves característiques geogràfiques.

Configuraven la Serra les poblacions de Calvià, Andratx, Puigpunyent, Valldemossa, Esporles, Sóller, Bunyola i Escorca. El Raiguer: Santa Maria del Camí, Marratxí, Robines, Alaró, Sencelles, Inca, Selva, Campanet, Pollença i Alcúdia; en el Pla de Mallorca hem inclòs les poblacions de

Muro, Artà, Manacor, Bellver, Felanitx, Santanyí, Petra, Porreres i Campos. Com ja hem dit, les poblacions d'Algaida, Montuiri i Lluçmajor, que haurien de ser incloses a la zona del Pla de Mallorca, queden fora d'aquesta valoració per les raons abans exposades.

Conceptes recaptatoris

A cadascuna de les quatre àrees impositives, el delme eclesiàstic es recaptà sobre cinc conceptes bàsics: l'augment del bestiar (*delme del bestiar*), la producció de l'hortalissa (*delme de l'ortalissa*), l'elaboració del vi (*delme del vin*), la producció de l'oli (*delme de l'oly*) i la producció cerealista (*delme del blat*), que comprenia el blat, l'ordi i la civada.

Atès que es tracta d'un impost directe sobre l'increment agrari i pecuari de cadascun dels termes, dita documentació és una informació molt valuosa a l'hora de quantificar, encara que de manera aproximada, l'evolució productiva agrícola i ramadera d'una àrea determinada, o per comparar la producció d'una àrea amb altres, dades que poden servir per dibuixar un mapa productiu de l'illa en els cinc anys que abraça l'estudi.

Però aquesta simple exposició d'intencions no resulta senzilla. Els pagaments dels diferents conceptes recaptatoris diferien en el seu percentatge, ja que, si el delme sobre els cereals era d'1/10 (dècima), el de l'oli i hortalissa eren d'1/11, l'exigut pel ramat era d'1/15 i el que gravava la producció del vi era de 2/25. A més, desconeixem l'impost que pagaven aquells que es dedicaven a la cria dels diferents tipus de ramat, com cavalls, vaques, bous, cabres, etc. També hem de dir que algunes parròquies, a l'hora de pagar tots els delmes, ho feren d'una forma global i aportaren el total del deute en diners, circumstància que ens priva de poder realitzar una valoració proporcional més ajustada de les diferents àrees productores.

Segons la seva procedència, els tresorers eclesiàstics, en els seus llibres comptables, feren una primera divisió geogràfica, delimitant les rendes de Mallorca i Menorca, i cadascuna de les illes segons la seva naturalesa, de manera que la divisió en rendes pecuàries i agràries obeeix a raons pròpies del nostre estudi.

Les rendes eclesiàstiques d'Inca

Rendes pecuàries:

El delme del bestiar

L'impost afectava tots els ramaders que anualment havien incrementat el seu ramat, pagant 1/15 del seu valor, és a dir, en un 6,66%. Anualment, l'import de totes les localitats era venut a Ciutat, en els mesos d'abril, al millor licitador, i sempre era ingressat amb diners.

Durant els cinc anys que van de 1328 a 1332, l'evolució general del delme sobre el ramat va mantenir una tònica ascendent a la majoria de les poblacions, com ho certifiquen les recaptacions totals i l'augment impositiu individual a cada una d'elles. Però, malgrat tot, quant a les quantitats aportades per l'impost en cadascun dels anys, el seu valor era poc significatiu per al conjunt global de la totalitat de les rendes eclesiàstiques (entre un 4 i 12%).

ANY	SUMA TOTAL DE L'IMPOST A MALLORCA				PERCENTATGE DE LA VILA D'INCA SOBRE L'IMPOST			
1328	247	17	7	4,1%	6	10	--	2,6%
1329	529	7	6	8,7%	13	--	--	2,45%
1330	470	15	--	6,9%	10	--	--	2,1%
1331	494	16	--	8,7%	10	2	6	2,6%
1332	752	2	6	12,3%	24	10	--	3,25%

L'evolució de les recaptacions anuals, que passaren de les 247 lliures de 1328 a les 752 l'any 1332, en un procés ascendent, significaria un progressiu augment del nombre d'animals de la cabana ovina (per obtenir la llana i el formatge com a derivats), concentrada principalment en les explotacions de les parròquies del Pla de Mallorca.

Així doncs, per zones, les poblacions disseminades pel Pla de Mallorca eren les que hi contribuïren més (entre un 54 i 57%), mentre que la zona que menys ingressava era la serra de Tramuntana, que oscil·là entre un 10 i un 12%. El Pla de la Ciutat, malgrat tenir percentatges similars a aquella, s'ha de considerar d'especial importància, atesa la reduïda extensió respecte a les altres àrees.

Taula percentual per zones de l'illa de Mallorca

ZONA	1328	1329	1330	1331	1332
Pla de la Ciutat	10%	9,5%	12,8%	10,2%	12,1%
S. de Tramuntana	15,6%	12,7%	9,4%	12%	11%
Raiguer	17,6%	22,8%	21,5%	23%	22,5%
Pla de Mallorca	56,8%	55,6%	56,2%	54,6%	54,3%
Suma total	247 ll.	529 ll.	470 ll.	494 ll.	752 ll.

La recaptació a la zona del Raiguer oscil·lava entre un 17 i 23% de l'impost. D'aquest percentatge, Inca tan sols n'aportava un 2-3, un 25%, fet que certifica que a la vila i als seus voltants les explotacions no practicaven una ramaderia extensiva.

A la població d'Inca, com en altres llocs, els compradors del delme eclesiàstic eren persones que solien associar-se per recaptar-lo, encara que les xifres eren mòdiques i de poca consideració. Cada vegada que es comprava el delme a Ciutat, els adquiridors signaven un document pel qual es comprometien a pagar dita quantitat. En una d'aquestes ocasions el document fou redactat pel notari En Jujol, de Ciutat.

Taula del delme del bestiar d'Inca

ANY	COMPRADORS DEL DELME D'INCA	QUANTITAT A INGRESSAR	NOTARI QUE REDACTÀ L'ACTA DE VENDA
1328	Miquel Malferit, Guillem Malferit	6 10 --	---
1329	Miquel Malferit, Guillem Malferit	13 -- --	---
1330	Amfós Bosch, Berenguer de Ciutat	10 -- --	En Jujol
1331	G. Bordils	10 2 6	---
1332	Amfós Bosch i Antoni Porter	24 10 --	---

La taula permet intuir que les associacions de compradors eren en molts casos familiars (pares, fills, germans i cunyats) i que els seus noms apareixen en la compra d'altres impostos eclesiàstics, cosa que permetria dir que per a alguns s'havia convertit en una professió.

Rendes agràries

Les rendes agràries que configuraven el delme eclesiàstic eren: el *delme de l'ortallissa*, el *delme del vin*, el *delme dels blats* i el *delme de l'oly*.

El delme de l'ortallissa

El pagament de l'impost afectava tots els productors-venedors d'hortalisses que es produïen en els horts que circumdaven la Ciutat i les poblacions foranes, i la seva quantia era l'1/11 de la producció, és a dir el 9,9%. Com la resta d'impostos, el seu import i de cada població fou venut al millor licitador, i sempre fou ingressat en diners.

Durant els cinc anys esmentats, l'evolució general del delme sobre l'ortallissa s'estabilitzà en la majoria de les poblacions. Les aportacions totals de l'impost de totes les viles a penes van sofrir modificació. En còmput total de les rendes eclesiàstiques la suma recaptada oscil·lava entre un 2,5 i un 4% del total de l'illa de Mallorca.

ANY	SUMA TOTAL DE L'IMPOST A MALLORCA				PERCENTATGE DE LA VILA D'INCA SOBRE L'IMPOST			
1328	145	12	6	2,4%	20	10	--	15%
1329	224	5	--	3,7%	47	5	--	21%
1330	224	3	6	3,3%	35	2	--	15,6%
1331	198	17	--	3,5%	41	--	--	20,6%
1332	199	9	--	3,2%	29	3	--	14,6%

Taula percentual per zones de l'illa de Mallorca

ZONA	1328	1329	1330	1331	1332
Pla de la ciutat	63,5%	50 %	55%	52%	65,3%
S. de Tramuntana	4,8%	5 %	6,5%	4,5%	3%
Raiguer	20%	30 %	22,3%	29,3%	21%
Pla de Mallorca	11,7%	15 %	16%	14,2%	10,5%
Suma total	145 ll.	224 ll.	224 ll.	198 ll.	199 ll.

De totes les poblacions productives sobresurt la contribució del Pla de la Ciutat, amb quantitats que basculaven entre 92 i 130 lliures, que representaven entre el 65,5 i el 52% del total de l'impost; mentre que la població d'Inca, amb ingressos de 20 i 47 lliures, acaparava un altre 14 i 21%. La resta (entre el 15 i 20%) s'havia de repartir entre les altres 27 poblacions de l'illa.

Aquests percentatges vénen a demostrar que la producció i venda d'hortalisses se centrava als voltants de les dues principals poblacions mallorquines: Ciutat i Inca, molt per damunt de qualsevol altre nucli urbà. Això voldria dir que en les dues principals poblacions de l'illa era necessari un aprovisionament del mercat local, sobretot per a aquelles persones que no conreaven i es dedicaven a activitats artesanals i comercials, mentre que als altres pobles la producció d'hortalisses per al consum propi devia ser general, modalitat que no era gravada per l'impost.

Quant a la compra i recaptació, a la taula es pot observar com també era lícita l'associació de persones per adquirir el delme, i en una ocasió són dos matrimonis els que subscriuen el contracte i, a més, involucren en el deute les seves respectives dones.

Taula del delme de l'Hortalissa entre els anys 1328-1332

ANY	COMPRADORS DEL DELME D'INCA	QUANTITAT A INGRESSAR	NOTARI QUE REDACTÀ L'ACTA
1328	Simon Roqua, Antoni Porter	20 10 --	---
1329	Simon Roqua, Bertomeu. Font i P. de Muncada	47 5 --	---
1330	Bertomeu Parayó e sa muller. Na Arsen; Martí Esquerrer e sa m. Na Salvadora	35 2 --	A Inca
1331	R. Aymerich lo prohóm	41 -- --	---
1332	N'Alamany	29 3 --	---

El delme del vi

Com els altres impostos, el delme del vi fou venut a Inca al millor licitador i sempre fou ingressat en diners.

De 1328 a 1332 l'evolució general del delme sobre el vi va tenir un ritme ascendent i continuat a la majoria de les poblacions, no exempt de fluctuacions. Anualment la suma de totes les aportacions pecuniàries derivades d'aquest impost fou important, ja que el seu ingrés suposà entre el 12 i el 20% del total recaptat.

ANY	SUMA TOTAL DE L'IMPOST A MALLORCA				PERCENTATGE DE LA VILA D'INCA SOBRE L'IMPOST			
1328	1.153	5	--	19%	263	--	--	22,8%
1329	740	16	--	12,1%	170	--	--	22,9%
1330	856	18	6	12,6%	202	10	--	23,6%
1331	1.094	4	--	19,2%	241	--	--	22,%
1332	1.315	19	6	21,4%	313	10	--	23,8%

De totes les poblacions sobresurten les aportacions fetes pel Pla de la Ciutat i Inca, al voltant de les quals es concentrarien les majors plantacions de vinya de l'illa. La contribució de Ciutat, amb quantitats que oscil·len entre les 340 i 550 lliures, suposaven entre el 42 i 46% del total. Mentrestant, la població d'Inca ho feia amb quantitats oscil·lants entre 170 i 313 lliures (un altre 22 i 24%). La resta, entre el 30 i 35% s'havia de departir entre les altres viles.

Quan la documentació és més explícita, observam que el territori que comprenia el terme d'Inca eren les terres que actualment corresponen a Inca, Selva i Campanet.

Les zones menys productives quant al cultiu de vinya eren les de la serra de Tramuntana i el Pla de Mallorca; la primera, a causa del clima humit i poc adequat per a les plantacions de vinya, mentre que a la segona predominava el cultiu extensiu i de garriga, i es reservaven les pastures per alimentar les nombroses motes de ramat de les alqueries i rafals, com ja s'ha dit.

Taula percentual per zones de l'illa de Mallorca

ZONA	1328	1329	1330	1331	1332
Pla de la Ciutat	36,5%	46%	41%	41,1%	41,8%
S. de Tramuntana	8,7%	9,2%	7,8%	7, %	7,4%
Raiguer	39,8%	33,8%	34,6%	39%	39,8%
Pla de Mallorca	15%	11,%	16,6%	12,8%	11,%
SUMA TOTAL	1.153 ll.	740 ll.	856 ll.	1.094 ll.	1.315 ll.

Taula del delme del vi entre els anys 1328-1332

ANY	COMPRADOR DEL DELME	QUANTITAT A INGRESSAR			NOTARI QUE REDACTÀ L'ACTA
1328	Berthomeu Fuster, lo prohóm	263	--	--	---
1329	Arnau Guitart, G. Argentona	170	--	--	---
1330	Arnau Guitart, G. Argentona, G. Bordils	202	10	--	En Formiguera a Inca
1331	Arnau Guitart, G. Escuder	241	--	--	---
1332	Johan Nadal, Arnau Bertran, Jacme de Lilet, Julià de l'Escala	313	10	--	---

El delme del blat

El valor del delme del blat era del desè, és a dir del 10% de la producció. A diferència dels altres productes, la major part de l'impost es cobrava amb cereal, que després era venut al detall en el mateix lloc on era recaptat, o transportat a Ciutat per vendre'l a la Quartera.

Però les quantitats satisfetes pels compradors de l'impost no varen ser fetes sempre en forment i ordi. El factor o administrador eclesiàstic acceptava quantitats en metàl·lic, ordi per a foment i viceversa, quantitats de llegums (faves, ciurons i lleties) per fer efectiu el pagament que devien, productes que després també eren venuts.

S'ha de dir també que la quantitat licitada en concepte de dret del blat era inferior a la real, ja que en aquella diferència hi havia el guany de les persones que el compraven, de manera que el valor real del delme era superior a les quantitats que figuren en aquesta taula.

POBLACIÓ	1328	1329	1330	1331	1332
Alaró, Robines, Sencelles	650 q.	869 q.	950 q.	850 q.	505 q. 3 b.
Alcúdia	250 q.	460 q.	492 q.	470 q.	267 q. 4 b.
Andraitx, Calvià i Puigpunyent	55 q.	95 q.	115 q.	120 q.	s/d.
Bunyola	110 q.	164 q.	200 q.	181 q.	57 q.
Campos	386 q.	419 q.	750 q.	426 q.	285 q.
Esporles	95 q.	170 q.	182 q.	188 q.	105 q.

POBLACIÓ	1328	1329	1330	1331	1332
Felanitx	205 q.	300 q.	382 q.	354 q.	s/d.
Inca Campanet i Selva	821 q.	F. 556 q. Or. 235 q. Lleg. 23 q.	1.222 q.	1.071 q.	416 q 3 b.
Manacor/Bellver	650 q.	612 q.	772 q.	800 q.	305 q.
Marratxí	51 q.	101 q.	F. 38 q. 1 b. Or. 60 q. 1 ½ b. Leg. 1 ½ b.	100 q.	s/d.
Petra	500 q.	500 q.	555 q.	580 q.	s/d
Pla de la Ciutat	354 q.	720 q.	1.206 q.	826 q.	437 q.
Porreres	611 q. 4 b.	122 q. Or. 135 q. Mest. 15 q. Lleg. 3 q.	444 q. Or. 375 q. Mest. 25 q. Leg. 7 q.	700 q.	545 q. 3 b.
Santa M ^a del Camí	226 q.	263 q.	286 q.	270 q.	s/d
Santanyí	200 q.	330 q.	366 q.	301 q.	205 q.
Sineu St. Joan de Sineu	983 q.	430 q. Or. 232 q. Lleg. 35 q.	F. 610 q. Or. 331 q. Lleg. 39 q.	1.200 q.	856 q. 3b.
Valldemossa	80 q.	110 q.	136 q.	122 q.	s/d.
SUMA	6.227 q. 4b.	6.864 q.	9542 q.	8.559 q.	F. 1.976 q. Or. 2.226 q 1b Mest. 228 q. Lleg. 29 q. 4 b.

Durant aquests cinc anys, l'evolució general del delme del blat/ordi va mantenir un ritme ascendent i continuat fins a l'any 1331, per decaure després d'una manera estrepitosa l'any 1332, que coincideix amb el "mal any primer" a què al·ludeixen les cròniques catalanes pel 1331.

La fluctuació del preu del blat/ordi venut al detall també obeïa a certs condicionants. El preu de la quartera de blat netejat (*toseta*) costava més que el blat normal; d'aquest, una vegada porgat, també es venien les porgues després de la neteja, que se sumaven amb el total; també era venut el mestall, mescla de blat, ordi i civada, recollit de les eres, el qual era venut a preus més baixos que la quartera de blat, però de preu més elevat que l'ordi.

Totes aquestes circumstàncies fa que sigui difícil, no tan sols quantificar el valor del delme del blat, sinó també fixar un preu anual per a cadascun dels productes (forment, ordi, civada).

Un altre factor a tenir en compte era l'estacionalitat anual. En els mesos d'agost-octubre el preu dels cereals era més assequible que en els de desembre i febrer, amb unes diferències en el preu de 3 i 4 sous per quartera de forment i de la meitat per l'ordi.

ANYS	SUMA TOTAL DE L'IMPOST DEL BLAT (EN DINERS)	VALOR EN DINERS	SUMA TOTAL RENDES ECLESIASTIQUES	PERCENTATGE
1328	6.227 q. 4 b.	3.021 ll.	6.049 lliures	50%
1329	6.899 q.	3.838 ll.	6.115 lliures	62,7%
1330	9.445 q.	3.431 ll.	6.776 lliures	50,6%
1331	8.559 q.	3.134 ll.	6.776 lliures	55,6%
1332	3.885 q.	3.355 ll.	6.133 lliures	54,7%

La majoria dels factors eclesiàstics i venedors dels cereals residents a les viles foranes, i molts d'ells eren preveres, actuaven a les ordres dels procuradors del bisbe i capítol, i del majordom. El 1328 són citats aquests, que mantingueren el seu càrrec durant bastant temps.

- Francesch Vaylsegura, que pareix que actuava a Ciutat.
- Guillem Boxà, a Alcúdia.
- **Guillem Argentona, a Inca, Campanet, Selva i altres localitats.**
- Guillem Cases Mijanes, a Robines.
- Tomàs Comte, a Sineu.
- R. Toxó, a Valldemossa.
- P. Castelló, a Porreres.

La venda al detall dels cereals ens ha permès confeccionar una taula en la qual es mostra l'evolució del preu dels cereals durant aquest quinquenni.

ANY	PREU DEL BLAT				PREU DE L'ORDI			
	11 s. 4 d.	12 s.	13 s.	14 s.	6 s.	6 s. 6 d.	7 s.	7 s. 6 d.
1328	11 s. 4 d.	12 s.	13 s.	14 s.	6 s.	6 s. 6 d.	7 s.	7 s. 6 d.
1329		12 s. 6 d.	13 s.	14 s.	6 s.	7 s.	7 s. 6 d.	9 s.
1330	10 s.	12 s.	13 s.		4 s.	4 s. 6 d.	5 s. 6 d.	7 s.
1331	9 s.	10 s.	12 s. 4 d.	12 s. 6 d.	4 s. 6 d.	5 s. 6 d.	6 s.	6 s. 6 d.
1332	13 s.	15 s.	16 s.	17 s.	6 s.	7 s.	7 s. 6 d.	8 s.

A algunes poblacions com a Inca, Porreres i Sineu, el delme del blat no va poder ser venut a licitadors particulars, cosa que obligava a contractar una persona perquè el recaptés. El preu total del delme de les poblacions esmentades era molt alt, i no hi havia qui pogués recaptar-lo i després ingressar-lo?

En altres poblacions, com Sóller, la producció devia ser tan minsa que el delme del blat es pagava sempre en diners, de manera que sols podem conèixer la quantia del delme d'aquella parròquia per comparança amb altres viles.

Taula percentual per zones de l'illa de Mallorca

ZONA	1328	1329	1330	1331	1332
Pla de la Ciutat	5,7%	10,5%	12,6%	9,6%	---
Serra de Tramuntana	5,5%	7,9%	6,6%	7,1%	---
Raiguer	32%	36,5%	32%	32,3%	---
Pla de Mallorca	56,8%	45,1%	48,8%	51%	---
SUMA DEL DELME	6.227 q.	6.864 q.	9.542 q.	8.559 q.	---

La producció cerealista a l'illa de Mallorca era desigual, existien unes zones productives i altres de deficitàries. La major productivitat se centrava en el Pla de l'illa, que acaparava entre el 45 i 56% de la producció. Les poblacions més productores de blats del Pla de Mallorca eren Porreres i el binomi Manacor-Bellver.

El poble de Sóller pagava el dret del blat en diners, com les viles d'Artà, Muro, Santa Margarida de Muro, Pollença i Escorca. Altres poblacions, que en aquells anys eren deficitàries, també pagaven en diners el delme del blat, juntament amb altres delmes agraris.

La producció de blat d'Inca i la seva comarca era una de les més productives.

POBLACIÓ	1328	1329	1330	1331	1332
INCA, Campanet i Selva	821 q.	F. 556 q. Or. 235 q. Lleg. 23 q.	1.222 q.	1.071 q.	416 q 3 b.
SUMA	6.227 q. 4b.	6.864 q.	9.542 q.	8.559 q.	F. 1.976 q. Or. 2.226 q. 1b Mest. 228 q. Lleg. 29 q. 4 b.
Percentatges	13,2%	10,1%	12,8%	12,5%	13,1%

La producció de la comarca d'Inca quant a cereals suposava entre el 10 i 13% del total recaptat del delme eclesiàstic. Les quantitats eren equiparables a les obtingudes a Sineu i Manacor, però la producció d'Inca era superior.

El delme de l'oli

La producció d'oli es localitzava en les zones de muntanya i el Raiguer, de manera que el delme tan sols afectava unes poques poblacions. Per a la venda del delme de l'oli, els procuradors eclesiàstics visitaven anualment Bunyola o Sóller, en el mes d'octubre, on acudien els interessats a comprar-lo per després procedir a la seva recaptació.

Les parròquies que pagaven el delme de l'oli eren aquestes: INCA, Selva i Campanet, Robines, Alaró i Sencelles, i Marratxí i Santa Maria del Camí en el Raiguer, Calvià, Andratx i Puigpunyent, Sóller, Bunyola, Valldemossa i Esporles a la serra de Tramuntana, i el Pla de la Ciutat.

Taula del delme de l'oli 1328-1332

POBLACIÓ	1328	1329	1330	1331	1332
Inca, Selva, Campanet	1.041 q.	17 q.	400 q.	234 q.	281 q.
Robines, Alaró, Sencelles	800 q.	60 q.	389 q.	270 q.	160 q.
Calvià, Andratx Puigpunyent	410 q.	105 q.	267 ½ q.	67 ½ q.	250 q.
Marratxí	20 q.	--	--	9 q.	--
Santa M ^a des Camí	135 q.	42 q.	58 q.	88 q.	30 q.
Sóller	1.505 q.	520 q.	1.430 q.	194 q.	211 q.
Bunyola	1.650 q.	504 q.	1.690 q.	393 q.	1.505 q.
Valldemossa	380 q.	80 q.	366 q.	38 q.	317 q.
Esporles	1.100 q.	490 q.	1.020 q.	93 q.	670 q.
Pla de la Ciutat	130 q.	120 q.	80 q.	60 q.	220 q.
SUMA	7.171 q.	1.938 q.	5.700 ½ q.	1.446 ½ q.	3.644 q.

De 1328 a 1332 l'evolució general del delme de l'oli fluctuà a la baixa, es registraren anys amb produccions molt minses a la majoria de les poblacions productores. Les dues més importants quant a la producció d'oli foren Bunyola i Sóller, que marcaven el seu ritme evolutiu. Així, els anys 1328 i 1330 serien de collides i produccions moderades, mentre que 1329 i 1331 serien anys calamitosos.

Anualment les aportacions derivades d'aquest impost foren importants, ja que el seu ingrés anual en metàl·lic oscil·là entre el 12 i el 20% del total del delme.

A l'illa de Mallorca, la producció d'oli es concentrà a les poblacions disseminades per la serra de Tramuntana i el Raiguer. En el Pla de Ciutat també es produïa oli, però era quasi testimonial (entre el 2-6%).

A la serra de Tramuntana, les poblacions de Sóller i Bunyola en foren les principals productores. En conjunt, aquesta zona acaparava entre el 60 i 80% de la producció. L'altre 15-30% era assumit pel Raiguer, amb la població d'Inca al capdavant.

Taula percentual per zones de l'illa de Mallorca

ZONA	1328	1329	1330	1331	1332
Pla de la Ciutat	1,8%	6,2%	1,4%	4,1%	6,%
S. de Tramuntana	70,3%	87,6%	83,7%	54,3%	81,%
Raiguer	27,8%	6,2%	14,9%	41,6%	13,%
Pla de Mallorca	---	---	---	---	---
SUMA TOTAL	7.171 q.	1.938 q.	5.700 ½ q.	1.446 q.	3.644 q.

ANYS	SUMA TOTAL DE LA PRODUCCIÓ	PRODUCCIÓ D'INCA PERCENTATGE
1328	7.171 quartans	1.041 quartans 14,5%
1329	1.938 quartans	17 quartans 1,%
1330	5.700 ½ quartans	400 quartans 7,%
1331	1.446 ½ quartans	234 quartans 16,2%
1332	3.644 quartans	281 quartans 7,7%

La major part de la producció d'oli era transportada a Ciutat i venuda a mercaders, que l'exportaven a Perpinyà, en aquells moments una segona capital del regne de Mallorca. En aquesta ocasió la documentació que refereix la venda de l'oli ens ofereix el seu preu, que també tenien la seva oscil·lació.

ANY	PREU DE L'OLI
1328	3 s. / 3 s. 4 d.
1329	2 s. 6 d. / 2 s. 7 d. ma
1330	4 s. 3 d. / 5 s.
1331	3 s. 10 d. / 4 s. 2 d.
1332	4 s. / 4 s. 10 d.

ma. = *malla* (mig diner)

COMPRADORES D'OLI EL 1332	QUANTITAT
Na Cigara	56 q.
N'Arena Sala	48 q.
N'Avelana	34 q.
Na Boneta, oliera	688 q.
Na Sagara, oliera	20 q.
N'Asona	22 q.
Na Casteyl	23 q.

L'oli era transportat en gerres de ceràmica (gerres olieres), a les quals s'anomena com "jerres de merques", la capacitat de les quals era de 12 quartans (uns 50,5 litres).

El 1328 el mercader Berthomeu Emblat de Perpinyà comprà 258 gerres d'oli "on ach III (milia) CXVI quartans a raó de III sous e prengueren florí a raó de V sous" per un total a 467 lliures i 8 sous. Aquell mateix any, Berenguer Mar i Berthomeu Boroart de Perpinyà compraren 260 gerres d'oli, que contenien 3.121 quartans, i que pagaren a 3 s. i 4 d.; en resultà un total de 520 lliures i 5 sous.¹ El 1330 Inart Pinyol, mercader de Montpeller, adquirí 716 quartans, per exportar-los a la seva ciutat².

El 1329 els procuradors fermaren un contracte amb el comerciant P. Pareyl de 768 quartans d'oli (a 2 s. i 7 d. malla) en 64 gerres; i una altra partida, de 72 quartans,

en 6 gerres. Aquell any, els compradors locals havien acaparat el 53% del delme, que es distribuï així: 60 quartans per a Robines; 520 q. per a Sòller; 200 q. per a Bunyola; 90 q. per a Esporles; 105 q. a Calvià; i 42 q. per a Santa Maria del Camí, tots ells adquirits a 2 sous i 6 diners.

La relació de les persones que compraren l'oli del delme el 1332 ens serveix una nova informació. Entre les 74 persones compradores, a més del bisbe i alguns canonges, també figuren en la nòmina 32 dones, que n'adquiriren petites quantitats suposadament per revendre.

La suma total de l'oli comprat per aquestes dones fou de 1.100 *quartans*, xifra que suposava el 30% de la recaptació d'aquell any.

Conclusions

A les Balears, el delme promès per Jaume I sobre els territoris conquistats fou aplicat sobre cinc productes bàsics: cereals (blat i ordi), vi, oli, hortalisses, i sobre el bestiar, i s'aplicà un percentatge diferent en cadascun d'ells.

Desconeixem tot allò que fa referència a la seva aplicació i recaptació durant el segle XIII. Però una vegada començat el segle XIV apareixen les primeres dades, de manera que a les Illes hi va haver una dicotomia quant a la seva aplicació i recaptació. Mallorca i Menorca contribuïren al bisbat de Mallorca i el seu clergat, mentre que en el cas de les illes d'Eivissa i Formentera fou per a l'arquebisbe de Tarragona, de qui depenien.

La quantia del delme de l'illa de Mallorca oscil·là entre les 5.500 i 6.000 lliures, mentre que les de Menorca eren entre les 1.250 i 2.300 lliures.

Per a l'illa de Mallorca la distribució i quantia de les produccions afirma l'existència de tres zones productives ben definides: el Pla de Mallorca, amb una important producció cerealista; el Raiguer, amb importants extensions de vinyes, amb la població d'Inca com a centre productor principal; i la serra de Tramuntana, productora d'oli, on la importància basculava entre les poblacions de Bunyola i Sòller.

En el còmput total del delme, la vila d'Inca va fer aquestes aportacions:

	1328	1329	1330	1331	1332
Bestiar	6 10 --	13 -- --	10 -- --	10 2 6	24 10 --
Hortalissa	20 10 --	47 5 --	35 2 --	41 -- --	29 3 --
Vi	263 -- --	170 -- --	202 10 --	241 -- --	313 10 --
En diners	---	---	---	---	---
Blat	513 5 --	445 9 --	733 5 --	642 12 --	312 8 --
Oli	156 3 --	2 2 6	88 -- --	46 10 --	52 4 --
TOTAL	959 8 --	677 16 6	1.068 17 --	981 4 6	731 15 --
Percentatge del total de Mallorca	15,8%	11,6%	15,8%	17,2%	12%
T. DELME	6.049	5.844	6.776	5.698	6.133

¹ ACM. Reg. 2.596 (1328-29), foli 44.

² ACM. Reg. 2.596 (1330-31), foli 38v.

Apèndix documental

Rendes eclesiàtiques de l'any 1330

Taula de la venda de les rendes del bestiar de l'any 1330

LOCALITAT/VILA	COMPRADORS DEL DELME	NOTARI QUE REDACTÀ L'ACTA DE VENDA	QUANTITAT A INGRESSAR
Pla de la Ciutat	Bernat Armengol, G. Costa	Bernat Juyol a Ciutat	60 ll. 15 s.
Porreres	Paris Litera i P. Gotmar	En Juyol	18 ll.
Campos	P. Aulet i Vicens Blanch, P. Carbó, P. Sastre pare e fill	En Juyol	38 ll. 5 s.
Santanyí	P. Ripoll carnisser de Montuiri, P. Tio de Ciutat	En Juyol	30 ll. 2 s. 6 d.
Felanitx	Bng. Sunyer i G. son fill, Jaume Darder	En Juyol	25 ll. 15 s.
Manacor, Bellver	Bn. Pasqual, Julià Salvador carnisser	En Juyol	52 ll. 10 s.
Artà	Jacme Ros forner de Sineu, Jacme Riera sastre, P. Matheu, Bng. Vey	En Juyol	40 ll. 2 s. 6 d.
Petra	Barthomeu Morey, Bng. Pomar	En Capbeu a Ciutat	21 ll. 10 s.
Sineu, Sant. Joan	G. Rabassa, Mesià Bargues	Ortha e Juyol	20 ll.
Muro, Sta. Margarita	Pasqual Rigolf, P. Pedrís, Antoni Busquets	En Juyol	18 ll. 5 s.
Alcúdia, Pollença	Bernat Jener, P. Castell	En Juyol	12 ll. 10 s.
Campanet	C. Campos, R. Fontanils, En Saguinet	Bernat Juyol	15 ll. 10 s.
Selva	G. Moreyl, P. Cantareles, G. Forn	Bernat Juyol	5 ll. 2 s. 6 d.
INCA	Amfós Bosch, Berenguer Duran de la Ciutat	En Juyol	10 ll.
Sencelles	Barthomeu Cantareles, Jacme Cerdà	En Juyol	18 ll. 5 s.
Robines	P. Raffal, G. Rafal, Salvador Raffal	En Formiguera a Inqua	7 ll.
Alaró	P. Rafal, C. Raffal, Salvador Raffal	En Formiguera a Inqua	13 ll. 10 s.
Santa M ^a des Camí	P. Masqueró lo jove, G. Days	En Juyol, obligats en lo libre de la cort de Santa M ^a des Camí a IIII d'abril	15 ll. 15 s.
Marratxí	Antoni Roquer, Arnau Miró	En Juyol notari	3 ll. 10 s.
Bunyola	Bernat Ripoyl barber	---	8 ll. 15 s.
Sóller	Francesch Esturs, Bartomeu Loret	En Bernat Juyol	5 ll.
Escorca	Miquel Malferit, Jacme Falguera d'Inca	Bernat Juyol	10 ll.
Valldemossa	P. Johan, P. Andreu, Antoni Busquet	En Juyol	5 ll. 10 s.
Calvià, Andraitx, Puigpunyent	P. de Palau	En Juyol	12 ll. 2 s. 6 d.
Esporles	Domingo Sans de Puigpunyent	---	3 ll.
SUMA MAJOR			470 ll. 15 s.

Taula de la venda de l'hortalissa de l'any 1330

LOCALITZACIÓ/VILA	COMPRADORS DEL DELME	QUANTITAT A INGRESSAR	NOTARI QUE REDACTÀ L'ACTA DE VENDA
Pla de la Ciutat	N'Andreu Salet picapedrer	123 ll.	En Juyol
Campos e Santanyí	P. Aulet i Vicens Blanch	1 ll. 5 s.	---
Sineu e Sant Joan de Sineu e Petra	Berenguer Sa Parera, Montserrat i Joan Auzina	18 ll. 8 s.	Dorcha a Sineu
Calvià, Andraitx, Puigpunyent	Falip Tio d'Andrag	1 ll.	En Juyol
Robines, Sencelles e Alaró	P. des Bas, Andreu Ses Oliveres, F. des Sírer	6 ll. 6 s.	Carta feta a Robines
Santa M ^a des Camí	Esteve Arrapat i G. Mestre	1 ll. 2 s. 6 d.	Feusse en la cort del dit lloc
Porreres	Parisi Litera, P. Moyà de Montuyri	10 ll.	A Sineu amb en d'Orcha
Alcúdia	Bng. Feliu, Johan Mestre	7 ll.	A Sineu amb en d'Orcha
Marratxí	Joch, rector del dit loch	10 s.	---
Manacor e Bellver	P. Virgili	5 ll. 5 s.	A Manacor
Felanitx	P. Oliver	1 ll. 8 s.	A Felanitx
Bunyola	G. Riyol	1 ll. 15 s.	A Ciutat
Esporles	Domingo Sans, Barthomeu Cabot	1 ll. 15 s.	En Juyol
Valldemussa	Miquel C. i P. Bosch	1 ll.	---
Sóller	Jacme Arnau, G. Bernat	9 ll. 7 s.	A Sóller
INCA, Selva, Campanet	Barthomeu Parayó, sa muler Na Arsen, Martí Esquerre e sa muler Na Salvadora	35 ll. 2 s.	A Inca
Artà	Aparisi Litera, P. Gotmar, P. Moyà de Montuyri	145 ll.	En Sineu amb en d'Orcha
Muro, Sta. Margalida de Muro	G. d'Argentona, n'Arsis Trobat, Arnau Guitart	231 ll.	En Sineu amb en d'Orcha
Pollença	P.Salrà de Sóler, G. des Torrent, G. Bernat	135 ll.	A Sóller
Escorca	P. Genesta, Bernat Simó F., C. Pasqual, i Bernat Rotlan	41 ll. 15 s.	A Sóller
Sóller	G. des Torrent, G. Saguí, F. Sauzina, P. Salrà, Bernat Rotlan.	50 ll.	A Sóller
SUMA		602 ll. 15 s.	

A la taula es repeteix la vila de Sóller. La recaptació total és la suma de les dues quantitats.

Taula de la venda de les rendes del vi de 1330

LOCALITZACIÓ/VILA	COMPRADORS DEL DELME	QUANTITAT A A INGRESSAR	LLOC ON ES REDACTÀ L'ACTA DE VENDA
Felanitx	G. Burguea i G. Comte	7 ll. 10 s.	A Ciutat amb En Juyol
Santa M ^a des Camí	Bernat Mestre des Seler i R. Cana	8 ll.	Carta al llibre e la cort del dit lloch
Campos i Santanyí	Jacme Vanreyl	4 ll.	Carta al libre de la cort de Campos
INCHA, Selva i Campanet	G. Bordils, G. d'Argentona i Arnau Guitart	202 ll. 10 s.	A Inca amb En Formiguera
Sineu i Sent Joan de Sineu	G. carnisser, Pasqual Rigolf	67 ll.	A Sineu
Robines	Arnau Alegre, Bernat Ses Oliveres	19 ll.	Inca
Sencelles	Guillem Raffal, Jacme Cerdà	6 ll. 16 s.	Libre de la cort de Senteules
Alaró	G. Forn	8 ll. 5 s.	Carta a Robines
Sóler	Bernat Soler, Berenguer Miquel	25 ll. 10 s.	A Sóler
Bunyola	Bernat Moragues i Bernat Amar	6 ll.	A Ciutat amb En Juyol
Alcúdia	Arnau Domenech, G. Boxà	50 ll. 11 s.	Arnau Doménech, G. Boxà
Porreres	Aparisi Litera	35 ll.	A Porreres
Pla de Ciutat	R. Feliu, P. Escarrer, P. Gisbert prevere	350 ll.	Amb En Juyol
Esporles	G. Tauler, Arnau d'Algayda	13 ll. 15 s.	A Ciutat amb En Juyol
Vayldemossa	P. Bosch, Miquel F. Miquel carnisser	12 ll. 15 s.	A Ciutat amb En Juyol
Marratxí	Arnau Figuera	1 ll. 6 s. 6 d.	Amb En Juyol
Manachor e Belver	P. Sureda i Bernat Mox	30 ll.	A Manachor
Calvià, Andratx i Puigpunyent	F. Gasarans rector de Puigpunyent	9 ll.	Amb En Juyol
SUMA		856 ll. 8 s. 6 d.	

Taula de la venda de les rendes del blat (1330)

LOCALITZACIÓ/VILA	COMPRADORS DEL DELME	QUANTITAT A INGRESSAR	LLOC ON ES REDACTÀ L'ACTA DE VENDA
Manacor i Bellver	Johan Mox, R. Robiol, Pasqual Rigolf, Antoni Busquet	772 q.	A Sineu
Santanyí	Berenguer Gorchs	366 q.	A Sineu, En d'Orcha
Felanitx	Jacme darder Jove, Arnau Gomila	382 q.	A Sineu
Santa Maria des Camí	Bernat Castanyo, P. Masqueró Castayillo Ferran carnisser	286 q.	A Sineu
Alcúdia	G. Boxà	492 q.	A Sineu
Petra	Jacme de Manyona, Maymó des Mas, G. Pug de Roig	555 q.	A Lluçmajor
Campos	P. Arlet, Berenguer Vives, Llorens Andreu	750 q.	A Campos en el llibre de la Cort
Pla de la Cutat	P. Seguals, P. des Banys de Valldemossa	1.206 q.	En Juyol
Bunyola	Bn. Cantalops de Sóller, C. Caparó, Bernat Angelet, Bernat Rotlan, G. Saguí, G. Carles	200 q.	A Sóller
Calvià, Andratx, Puigpunyent	Bernat Serra d'Andratx, Matheu Jofre d'Andratx, Jacme Cerdà	115 q.	En Juyol
Valldemossa	G. Sa Quintana sabater, P. Albaneyl	136 q.	En Juyol a Ciutat
INCA, Selva i Campanet	P. de Siges, Berthomeu Rabassa, Bernat Marc	1.222 q.	En Juyol a Ciutat
Esporles	Jacme darder, P. Miró, G. Moragues de la volta de Tortosa	182 q.	En Juyol a Ciutat
Robines, Alaró	P. Terrasa, P. Bru, P. Figuera	950 q.	A Inqua, En Formiguera
Marratxí	No es ven (1)	---	
Sineu	No es ven (2)	---	
Porreres	No es ven (3)	---	
SUMA DE TOT		For. 4.631 q. 4 b. Ord. 4.882 q. 1 b. Mestall 48 q. Llegum 45 q.	

(1) fem-la levar an Albaneyl aguem de forment 38 quarteres 1 barcella; d'ordi 60 q. 1 bar. 3 al. legums 1 bar. 3 al.

(2) fem-la levar e agrem de forment 610 q. d'ordi 308 q. mestayl 23 q. legums 38 q. 5 bar.

(3) fem-la levar forment 444 q. d'ordi 375 q. mestayl 25 q. legums 6 q. 1 bar. lenties 3 bar. 4 al.

Taula de la venda de les rendes de l'oli

LOCALITZACIÓ/VILA	COMPRADORS DEL DELME	QUANTITAT A A INGRESSAR	LLOC ON ES REDACTÀ L'ACTA DE VENDA
Santa M ^a des Camí	G. de Bergua i R. son fill	58 q.	Libre de la cort
INCHA, Selva i Campanet	Jacme Lilet, Bernat Guitart i Bernat F. barber	400 q.	A Inqua amb En Formiguera
Robines, Alaró	Bernat des Mar, Brthomeu Cantareyles	389 q.	A Inqua
Sóller	Berenguer Jordà, G ^o Rotlan, Bernat Simon Ferrer, G. Carles, G. Seguí i Bernat. Rotlan	1.430 q.	A Sóller
Bunyola	Bernat Sauzina i Fc. Suzina	1.690 q.	Amb En Juyol
Pla de Ciutat e Marratxí	P. de Palau, Jacme Matheu, G. des Clapés	80 q.	Amb En Barceló
Esporles	G. Muntseir, Jacme Cabaró del Coyl	1.020 q.	Amb En Barceló
Vayldemossa	Jacme Ribes, P. Johan, P. des Fels	366 q.	Amb En Juyol
Calvià, Andratx i Puigpunyent	F. de Gasarans rector de Puigpunyent	267 q. ½	Amb En Juyol
SUMA		5.700 q. ½	

L'amillament de 1862: una ullada a l'estructura social i agrària d'Inca a la segona meitat del segle XIX

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Joan Colom Ramis

Introducció

La comunicació que present tractarà sobre el buidatge de les dades contingudes a l'amillament de 1862 d'Inca i la seva anàlisi en clau d'estructura social i agrària del municipi d'aquell temps. Iniciaré el treball amb una breu i general explicació sobre la situació general d'Inca i del camp, i estructura agrària mallorquina a la segona meitat del segle XIX, per introduir el tema. Un cop fet això, passaré a analitzar les dades obtingudes a partir del buidatge de l'amillament, fent èmfasi en l'estructura de la propietat que se'n deriva i en els grans propietaris que hi figuren. Finalment, i un cop analitzades totes les dades que he anomenat, passaré a fer una comparativa entre aquestes i les que presenten altres indrets de Mallorca estudiats de la mateixa època, per extreure les peculiaritats o continuïtats de l'estructura agrària d'Inca en relació amb les altres. Tot això acompanyat de les respectives taules i gràfiques de suport.

El propòsit del meu treball, tal com expressa el seu títol, és fer una ullada, una anàlisi de l'estructura social i agrària d'Inca a mitjan segle XIX, tot i que aquesta solament sigui una ullada i una anàlisi parcial i primerenca, una primera aproximació al tema, ja que s'emprarà bàsicament una font documental (l'amillament), i té una extensió reduïda per ajustar-se a les directrius de les Jornades. Amb tot, esper que aquests aspectes no impedeixin donar una visió correcta i ajustada de la realitat, i acompleixi l'objectiu que m'he marcat.

La font emprada per al present treball, com ja he esmentat, és l'amillament d'Inca de l'any 1862. Els amillaments són llistats municipals de propietaris on aquests declaraven les seves propietats a la junta pericial local. Es van fer a partir de 1845 arran d'una llei,¹ per la qual es

¹ La Llei del 23 de maig de 1845 s'ocupava d'una de les qüestions fonamentals de la reforma tributària de Mon, la denominada "contribución de bienes inmuebles, cultivo y ganadería". Aquesta establia un sistema de contribució sobre la propietat en què es combinava una distribució de *cuota* amb una recaptació de quota (Segura i Mas, 1990, 3).

repartia un *cupo* o xifra a cada municipi que havia de pagar a l'Estat. El municipi era el que després s'encarregava de cobrar el *cupo* als seus veïns atenent al patrimoni que havia calculat de cada un a partir de l'amillament. En el cas d'Inca, tot i estar redactat al 1862, la informació correspon a l'any 1860. L'amillament està a l'Arxiu Històric Municipal d'Inca, a la secció d'estadística, en dos volums, el 3.1 i el 9.2. A més, disposa d'un annex, un suplement ordenat per finques, el número 554, que va acompanyat d'un mapa que té el mateix número.

1. Situació a Inca i al camp mallorquí a mitjan segle XIX

Abans d'entrar amb l'anàlisi pròpiament dita de les dades que ens ha donat el buidatge de l'amillament, voldria fer un breu capítol introductori sobre quina era la situació del municipi que analitzo, Inca, i del camp mallorquí, durant el segle XIX, en especial durant el període que analitzo, entre mitjan i final del segle esmentat.

Pel que fa a Inca, cap al 1872, hi havia empadronats uns 6.034 habitants, dels quals 4.652 vivien al nucli urbà i 1.382 al camp (Pieras, 1995, 190). D'aquests, al mateix padró, n'hi havia registrats un total de 1.691 catalogats com persones treballadores. D'aquestes, 791 eren del sector primari (el 47%), 631 del secundari (37%) i 269 del terciari (16%). Entre els oficis, destaquen els relacionats amb el camp, ja que hi havia un 20% de jornalers, un 14% de pagesos i un 11% de propietaris. En conjunt aquests tres oficis representaven el 45% dels treballadors inquers. Destaca també la importància dels oficis del sector secundari, dels artesans, sobretot de teixidors (el 14%) i de sabaters (el 7%) (Pieras, 1995, 241).

Referent a la utilització de la terra al municipi, hi havia el 50% dedicat al conreu de cereals de secà. Altres cultius importants al municipi eren, en ordre descendent, les oliveres, la vinya, les figueres i els ametllers, amb els respectius percentatges de l'11%, el 8,7%, el 6,7% i el 2,6%. A banda, hi havia un 3,4% de terres ermes i un 1,39% de terres improductives. La resta de conreus tenien un percentatge ínfim de terres que en molts casos no arriba ni a l'1%.² Aquestes dades són bastant raonables, tenint en compte que ens trobam a un municipi entre el pla i la muntanya, i que per tant hi havia cultius de pla com el gra o la vinya, però també un percentatge important de terra dedicat a l'olivera, un conreu típic de la zona muntanyosa.

Segons ens diu Gabriel Pieras, a final del segle XIX, "Inca comença a ser gran i a tenir una indústria més moderna i productiva (...) comença una etapa de reconstrucció i preparació per començar una carrera que s'iniciarà a principis de segle XX" (Pieras, 1986, 98-99). També apunta que:

"l'agricultura canvia i de les vinyes passam als ametllers, de les terres no cultivades es passa als reguius, als arbres fruiters, mentre que l'olivera davalla (...) a mitjan segle la sabata agafa una força inusitada (...) al 1870, Antoni Fluixà obri un taller i comença a exportar sabates (...) al 1891 ja hi ha 11 tallers, molts sabaters individuals i 5 fàbriques de curtits" (Pieras, 1995, 99).

Pel que fa a la situació general del camp mallorquí, i seguint el magnífic treball de la doctora Moll i Jaume Suau, els trets que caracteritzaven l'estructura agrària de Mallorca eren el

predomini socioeconòmic de la noblesa terratinent, la greu explotació de la pagesia i el procés de diferenciació interna dins aquest darrer grup (Moll i Suau, 1979, 102). Quant a la preeminència socioeconòmica de la noblesa, no es tractava sols del fet que fossin terratinents, sinó de l'entramat que els permetia seguir essent-ho i que impossibilitava als pagesos assolir l'autoreproducció al marge de la seva terra, fet que els condemnava a la dependència i assegurava la supremacia d'aquesta classe nobiliària i el seu gairebé monopoli de la terra. Un monopoli o predomini regularitzat per un sistema polític que, tot i basar-se en funcionaris castellans, havia permès a la noblesa autòctona mantenir el seu control sobre els consistoris i el poder municipal (Moll i Suau, 1979, 104-106).

A això, s'hi ha de sumar la greu explotació que sofria el camperolat, ja que a més d'aquesta falta de terres i de la tradicional xarxa impositiva local de censos i censals, a sobre van haver de suportar la nova càrrega derivada de la conquesta borbònica de l'illa, destinada segons la doctora Moll "a extreure l'excident de Mallorca en homes i diners a través de llesves, quintes i una pesada fiscalitat" (Moll i Suau, 1979, 110).

El darrer punt característic del camp mallorquí de la segona meitat del segle XIX era el procés de diferenciació interna dins del camperolat. Fins als anys quaranta d'aquesta centúria, el percentatge de jornalers era altíssim, igual que el de rotters i persones sense gens de terra. Emperò a partir d'aquesta data s'inicia una lenta transformació social que culminarà a principi del segle XX amb la desarticulació de la gran propietat.

Així, apareixen els primers establiments i parcel·lacions de grans propietats, amb els quals molts petits propietaris augmenten les seves terres, i capes de camperols sense terra hi accedeixen per primera vegada, de la mateixa manera que molts arrendataris. Tot i que a partir d'aquest moment el nombre de jornalers baixa i augmenta el de propietaris, ens trobam davant dades falses, atès que molts d'aquests nous propietaris tenien extensions de terra tan petites que no bastaven per a l'abastiment de les seves famílies; per aquest motiu van haver de continuar treballant en major o menor mesura de jornalers per als grans propietaris (Moll i Suau, 1979, 118-119). Observam que hi ha quatre grans grups de pagesos: els rotters, que no tenien gens de terra i treballaven parcel·les de terra magra arrendades als grans senyors; els jornalers; els petits propietaris i petits arrendataris; i finalment els grans arrendataris, els coneguts com "amos de possessió", que s'encarregaven d'administrar les grans propietats. Aquests darrers eren una categoria social ben definida en el si del camperolat, com a grup pagès acomodat i amb una posició social i econòmica netament privilegiada sobre la resta dels pagesos, amb la qual mantenien relacions d'explotació (Moll i Suau, 1979, 125-127). Són mals d'identificar a l'amillament, ja que el seu estatus no depèn de les terres en propietat.

2. Anàlisi de l'amillament d'Inca de 1862

Abans d'iniciar l'anàlisi pròpiament dita, he de fer referència als criteris que he emprat per extreure les dades de l'amillament de 1862, realitzat amb dades del 1860. No he fet un buidatge total de les 2.038 fitxes de propietaris que hi havia a la font. Així, només vaig buidar els propietaris amb més d'una quarterada de terres o valors totals superiors als 500 r. La raó era que la informació dels micropropietaris era en la majoria de casos molt semblant, i les dades més interessants, des del punt de vista de l'estructuració de la terra, es trobaven en els propietaris de més d'una quarterada.

² La taula completa dels cultius està a l'apartat d'annex, amb el nom de quadre 1. Aquesta informació ha estat extreta també de l'amillament d'Inca de 1862.

Dels que sí entraven dins els criteris que vaig establir, vaig anar fent un llistat de propietaris als quals anotava el número de registre, el cognom, el malnom, el nom, el nombre de finques en propietat, les quarterades, quarters i destres; la conversió en metres quadrats i el valor dels béns rústics. També vaig agafar les dades sobre els seus béns urbans, anotant si tenien cases, cases de camp, molins de vent o tafones, juntament amb el valor immobiliari total. En el cas dels grans propietaris també vaig agafar les referències dels carrers i números de les cases, i de la localització de les seves finques i cases de camp al mapa adjunt a l'amillament. Per altra banda, vaig anotar les dades referents als animals que tenien en propietat, tals com muls, ases, bous, porcs i ovelles. Finalment sumava tots els valors i posava el valor total de les propietats del subjecte. Així vaig anar fent fitxes particulars per a cada propietari. En total en vaig fer 882 de propietaris amb més d'una quarterada de terra o més de 500 r. com a valor total dels seus béns.

Les dades totals extretes de l'estudi de l'amillament estan reflectides en el quadre i gràfics que he fet a l'apartat d'apèndix, al final del treball, que és d'on he fet l'anàlisi de l'estructura de la propietat d'Inca que seguidament iniciaré.

2.1. Anàlisi de l'estructura de la propietat d'Inca al 1860 a partir de l'amillament de 1862

Un cop fetes les consideracions prèvies referents a la metodologia i criteri de selecció de dades, entraré a analitzar el resultat del buidatge. El quadre general de l'estructura de propietat és bastant similar al d'altres municipis de l'illa en aquesta època, però amb certs particularismes que comentaré més endavant quan faci la comparativa entre la situació d'Inca i la d'altres indrets de Mallorca.

Ens trobam que hi ha un 56,7% de propietaris que tenen hisendes menors d'una quarterada, dada que suposa 1.157 persones, que podríem anomenar micropropietaris. A aquest grup podríem afegir aquells que, tot i tenir més d'una quarterada de terra, no arribaven a l'hectàrea, que és la mesura emprada per la majoria d'historiadors i investigadors agraris per mesurar les propietats, ja que el llinard que habitualment s'empra sol ser a partir d'una hectàrea. Doncs bé, aquest grup representaria un 9% del total de propietaris amb 182 persones. Entre els dos grups esmentats, tendríem que el 65,7% dels propietaris d'Inca tenen menys d'una hectàrea de terra. Aquest grup, seguint diferents obres al respecte,³ serien el gruix de treballadors jornalers de les grans explotacions agràries del municipi, en mans principalment de terratinents de fora de la localitat i dels senyors locals. Per tant, vist que tenen unes extensions de terra tan petites, no traurien suficient rendiments com per poder sobreviure, per la qual cosa haurien de recórrer a treballar com a jornalers.

Seguidament, hi hauria el grup dels petits propietaris, que tendrien en propietat extensions de terra d'entre una i cinc hectàrees. Aquest grup representaria el 28% del total de propietaris, amb 577 persones. Fent una divisió més detallada del sector, veim com el nombre de propietaris es va dividint pràcticament per la meitat a mesura que augmentam el d'hectàrees d'una en una. Així, ens trobam que hi havia 339 propietaris d'entre una i dues hectàrees, 130 d'entre dues i tres, 73 d'entre tres i quatre, i 35 d'entre quatre i cinc.

En resum, entre uns i altres observam que el 93,7% dels propietaris d'Inca tenien menys de cinc hectàrees, dels quals la immensa majoria no arribava ni a tres hectàrees, motiu pel qual es pot suposar que molts d'ells havien de treballar totalment o parcialment com a jornalers. Tot i representar la pràctica totalitat dels propietaris del municipi inquer, l'extensió de les terres de què disposaven no anava en proporció al seu elevat nombre, ja que les seves finques suposaven el 32,53% del total de l'extensió del terme d'Inca, amb un 23,22% corresponent als propietaris d'entre una i cinc hectàrees, i el 9,31% als propietaris de menys d'una hectàrea. Malgrat que pot semblar un nombre baix per ser el 93,7% dels propietaris, és una dada important, com veurem a l'apartat de comparació amb altres indrets de l'illa.

Passam al següent grup, els considerats com a mitjans propietaris, que tenien terres d'entre 5 i 50 hectàrees. Aquest representava un percentatge del 5,2% del total, amb unes 106 persones, 67 propietaris d'entre 5 i 10 hectàrees, i 39 propietaris d'entre 10 i 50 hectàrees. Amb tot, tenien un pes bastant considerable pel que fa a l'extensió de les terres que tenien en propietat, atès que les seves finques equivalien al 22,02% del total de terres del municipi. De forma més detallada veim que els propietaris d'entre 5 i 10 hectàrees tenien el 8,02% de les terres inquieres i que els propietaris d'entre 10 i 50 hectàrees eren posseïdors del 14% del conjunt de terres. És una dada també significativa i particular, que també comentaré més endavant a l'apartat de comparativa.

Finalment tendríem el grup dels grans propietaris, aquells que tenien més de 50 hectàrees. Aquí trobam un total de 16 grans propietaris, que representava el 0,78% del total de propietaris d'Inca.⁴ D'entre ells destaquen els tres primers, que són els que tenen terres amb una extensió superior a les 300 hectàrees. Aquests tres grans propietaris són Francisco Villalonga, el marquès de Vivot i Felipe Fuster. Els tres eren grans terratinents nobiliaris i formaven part dels majors posseïdors de terres de tot Mallorca, segons la llista que va fer l'arxiduc Lluís Salvador al 1870 i que transcriu a la seva obra la doctora Moll (1979, 108). Segons aquesta, el marquès de Vivot tenia en propietat un total de 5.872 hectàrees, Francisco Villalonga en tenia 2.279 i Felipe Fuster, 2.178. Tot i ser així, aquestes tres persones (el 0,14%) controlaven el 20,79% de les terres del municipi, amb més de 1.204 hectàrees.

Després d'aquest grup, hi hauria un segon subgrup de grans propietaris, aquells que tenien de 100 a 300 hectàrees, i que estava format per 6 persones. En aquest sector també trobam gent de fora de la localitat, ja que per exemple José Villalonga, que era el propietari de les possessions de Son Blai i de Son Pereionet, ens surt amb l'apel·latiu "de Palma" a l'amillament. A part d'aquest cas, observam tres grans propietaris –Gabriel Verd, Miguel Reura i Pedro Juan Bannasar–, que apareixen sense cap malnom ni apel·latiu referent a la ciutat, a banda de tenir uns cognoms que no són gaire comuns a Inca.⁵ En tot cas, el dit segon subgrup de grans propietaris ostentava el 16,04% del total de terres del terme d'Inca.

Finalment tendríem els que posseïen de 50 a 100 hectàrees de terra, un grup compost per 7 persones. Aquí se'm fa més complicat poder dir si eren senyors locals o no. Eren propietaris de les possessions més petites com Son Fiol o Son Sastre. Aquests grans propietaris tenien en conjunt el 8,15% de les terres inquieres.

En total, els 16 grans propietaris (el 0,78%) tenien el 45% de les terres del terme municipal. Aquesta torna a ser una dada significativa en comparació amb altres indrets de Mallorca, com veurem més endavant.

³ Segura i Mas diu que la petita propietat és aquella que "no pot garantir la subsistència de la família pagesa i que obliga, per tant, a utilitzar una part dels recursos de ma d'obra familiar per obtenir uns ingressos o uns salaris fora de l'explotació familiar per tal de complementar els ingressos procedents de l'agricultura" (Segura i Mas, 1990, 15).

⁴ He inclòs un apartat en què he analitzat un per un els patrimonis de cada un d'aquests grans propietaris, ordenats per ordre alfabètic.

⁵ S'hauria de comprovar mitjançant un cens o padró de l'època per contrastar amb tota seguretat qui era i qui no era d'Inca.

2.2. Grans propietaris d'Inca

1. Pedro Juan Bennasar

Tenia en propietat 14 finques, que sumen un total de 155 quarterades, 1 quartó i 18 destres, la qual cosa equival a més de 110 hectàrees, la majoria d'elles petites parcel·les d'entre 4 o 6 quarterades, però era el propietari de dues finques que surten amb nom propi al registre de l'amillament. Es tracta de la finca de Can Pere Frare, de 14 quarterades, 3 quartons i 48 destres, amb cultius de vinya, cereals de secà, arbres fruitals i garriga, en què predominaven clarament els cereals.

La principal propietat de Pedro Juan Bennasar era la possessió de Son Frare. Aquesta tenia una extensió de 91 quarterades, unes 64 hectàrees, repartides en la quarterada i mitja d'ametlers, una altra de figueres, 16 d'oliveres, 8 de vinya, 24 de cereal, 3 d'alzinar, 16 de garriga i 21 de terres ermes. A més, disposava de dues cases dins la possessió valorades en 292 rals.

A part dels béns rurals, tenia tres cases al nucli urbà, situades al carrer del Bisbe, número 17, al carrer de Vich, número 6, i al carrer de la Murta, número 9, valorades en 820 rals. També comptava, segons el registre, amb 2 muls, 1 ase, 15 porcs i 20 ovelles, valorats en 496 rals.

2. Gabriel Fiol

Tenia només una finca en propietat, que era la possessió de Son Fiol, amb una extensió de 99 quarterades i 7 destres, quantitat que equivalia a 70 hectàrees. Dins la possessió, hi havia diferents cultius. Tenia 7 quarterades dedicades a figueres, 2 a ametllers, 4 a garrovers, 53 de cereals de secà, 20 d'alzinar i 13 de garriga. La seva propietat rústica estava valorada en 14.701 r.

A banda, tenia una casa de camp, les cases de Son Fiol, valorades en 140 r. i 2 muls, 2 ases, 2 vaques, 4 porcs i 24 ovelles; valorats tots ells en 460 r.

En conjunt, el seu patrimoni ascendia a un total de 15.301 r.

3. Felipe Fuster

A l'amillament, surt amb el malnom "de Palma", pel qual s'intueix que es deu tractar d'un terratinent de la capital.

Hi apareix com a única propietat rústica la possessió de Son Fuster, que tenia una extensió de 478 quarterades, 2 quartons i 72 destres, la qual equival a prop de 340 hectàrees. Dins aquesta, hi ha registrades 17 quarterades de vinya, 188 de cereal de secà, 111 d'oliveres, 20 de garrovers, 20 més d'alzinar, 6 de pinar, 29 de garriga i 23 de terres ermes. Finalment tenia 60 quarterades de terres improductives. El valor rústic d'aquesta possessió ascendia a 78.610 r.

Pel que fa als béns urbans, tenia una casa al nucli d'Inca, situada al carrer de Mallorca, número 6, i dues cases de camp al sector B, conegudes amb el nom de Son Bosc i ses Veles. Aquests béns estaven valorats en 628 r.

Finalment, segons l'amillament, posseïa 7 muls, 2 bous i 80 ovelles, valorats tots ells en 782 r.

El seu patrimoni total ascendia a 80.020 r.

4. Antonio Llopart

Té com a única propietat rústica la possessió de Son Salat, que comprenia una extensió de 84 quarterades i 62 destres, que equival a 59 hectàrees. Dins aquesta propietat hi havia 30 quarterades d'oliveres, 21 de cereals de secà, 7 de vinya, 9 de garriga i 16 de terres ermes. En total, la seva riquesa rústica era valorada en 13.253 r.

Els seus béns urbans eren una casa al carrer de Martí Metge, número 22; i la casa de camp al districte 1 del sector E, que era on estaven situats els terrenys de Son Salat. A més, conjuntament amb la casa de camp, disposava d'un molí d'oli, una tafona. En total, els seus béns urbans ascendien a 332 r.

Pel que fa als animals comptabilitzats, surten 2 muls, 1 ase, 1 bou i 4 porcs.

5. Joaquín Massip i Vich

És propietari de 14 finques, cap d'elles amb nom propi segons el registre. Amb tot, una en sobresurt damunt la resta, ja que és d'unes dimensions més grans i té més de 34 quarterades, unes 24 hectàrees. En total, el conjunt de finques que té comprenen una extensió de 98 quarterades, 3 quartons i 4 destres, la qual equival a 69 hectàrees. La seva riquesa rústica estava valorada en 51.888 r.

Els seus béns urbans són 5 cases al nucli urbà d'Inca, repartits als carrers del Bisbe, de Vich, de Sant Pere, de Betlem i del Bordallet. A banda, tenia 4 cases de camp. En conjunt, estan valorats en 2.446 r.

En total, tots els seus béns tenien un valor de 55.134 r.

6. Antonia Miquel

Era la propietària de la possessió de Son Sastre, com a vídua de l'antic senyor. La possessió tenia una extensió de 70 quarterades, 3 quartons i 10 destres, que equival a unes 50 hectàrees. Aquestes estan repartides entre les 11 quarterades de garrovers, les 34 d'oliveres i les 25 de cereals de secà. En total, la seva riquesa rústica estava valorada en 19.053 r.

El seu patrimoni urbà consta d'una casa a la placeta dels Tancats i una casa de camp i un molí d'oli a la secció U districte 1. Aquests béns estaven valorats en 600 r.

Disposava, a més, de 5 muls, 2 ases i 7 truges i porcs, valorats segons l'amillament en 438 r.

En conjunt, el seu patrimoni era valorat en 20.091 r.

7. Antonio Morey

Aquest propietari posseïa 10 finques rústiques de petites dimensions i una sense nom propi de més extensió que tenia 20 quarterades. Era el propietari de la possessió de Son Cotà, de 57 quarterades o 40 hectàrees. Dins la possessió hi havia 20 quarterades de cereals de secà, 5 de vinya, 6 d'alzinar, 16 de garriga i 9 de terres ermes. En total, el seu patrimoni rústic ascendia a 153 quarterades, 2 quartons i 68 destres; unes 108 hectàrees valorades en 25.963 r.

El seu patrimoni urbà estava compost per 2 cases de camp i 1 tafona, situades a la secció I, districtes 1 i 2, valorades en 408 r.

Finalment, tenia 4 muls, 2 vaques i 8 porcs, per valor de 478 r.

8. Margalida Mulet

Era la propietària de tres petites finques i de la possessió de Son Gual, com a vídua del seu difunt senyor. La possessió tenia una extensió de 112 quarterades, 3 quartons i 97 destres, que equival a unes 80 hectàrees. Dins aquesta explotació, hi havia cultivades 5 quarterades d'ametllers, 5 de figueres, 4 d'arbres fruiters, 6 de cereals de secà, 30 d'oliveres, 7 de garrovers, 21 de garriga i 26 de terres ermes. Els seus béns rústics estaven valorats en 19.945 r.

Pel que fa a la seva riquesa urbana, disposava d'una casa al carrer de la Campana, número 7, i d'una de camp més un molí d'oli a la secció H districte 2, les cases de Son Gual. En total, la seva riquesa urbana ascendia a 568 r.

Per acabar, tenia 1 ase, 1 mul, 7 porcs i 12 ovelles, per valor de 336 r.

En total, el seu patrimoni estava valorat en 20.749 r.

9. Miguel Reura

Tenia 8 finques petites sense nom propi i la possessió de Son Ramis, a la secció 0. Aquesta tenia una extensió de 207 quarterades, 147 hectàrees, repartides en 11 quarterades de figueral, 14 d'ametllers, 93 de cereals de secà, 15 de vinya, 16 d'alzinar, 6 de pinar i 52 de garriga. En total, el seu patrimoni rústic estava valorat en 41.651 r.

Pel que fa als béns urbans, tenia 3 cases a la ciutat d'Inca. Una al carrer de na Muntanera, número 29, al carrer del Bisbe, número 10, i al carrer de la Murta, número 6; més 1 casa de camp al districte 3 de la secció O, que eren les cases de la possessió de Son Ramis. En conjunt, el seu patrimoni urbà era de 1.388 r.

Segons l'amillament també era propietari de 8 muls, 20 bous, 40 porcs i 100 ovelles. Aquests animals eren valorats en 1.576 r.

En total, el seu patrimoni ascendia a 44.615 r.

10. Bernardo Roca

Ens tornam a trobar amb un gran propietari de moltes finques petites, però sense ser-ho de cap finca amb nom propi al registre; però, sí que ho és d'una de dimensions importants. En total, posseeix 14 finques, la gran majoria de les quals són petites parcel·les de terra que no superen les 5 quarterades. Amb tot, és propietari d'una extensió, que tot i no sortir amb nom propi té dimensions de possessió, ja que ella tota sola té 60 quarterades, 42 hectàrees, i amb diversitat de conreus. Hi ha sembrades 3 quarterades d'ametllers, 4 de cereals de secà, 25 d'oliverar, 14 de garriga i 14 de terres ermes. Ara bé, no surt cap nom de possessió. En total, disposa de 81 quarterades, 1 quartó i 74 destres, la qual cosa equival a més de 57 hectàrees, valorades en 26.328 r.

A més, té en propietat 1 casa a la plaça de Sant Domingo i 2 cases de camp. Aquest patrimoni urbà estava valorat en 584 r.

Finalment, segons el registre, tenia 2 muls i 1 ase valorats en 188 r.

En total, el seu patrimoni era de 27.100 r.

11. Antonia Salom

Era la vídua de la possessió de Son Catiu i la seva propietària. A l'amillament solament surt com a propietària d'aquesta possessió, que tenia una extensió de 153 quarterades, 1 quartó i 22 destres, 108 hectàrees. A dins hi havia 14 quarterades de figueral, 10 d'ametllers, 20 d'oliverar, 7 de garrovers, 41 de cereal de secà, 30 de garriga i 31 de terres ermes. Estava valorada en 25.310 r.

Tenia una casa de camp, les cases de Son Catiu, a la secció I, districte 2, juntament amb una tafona. El conjunt estava valorat en 200 r.

A més, tenia 5 muls, 2 ases, 28 porcs, i 67 ovelles; valorats tots ells en 1.042 r.

En total, el seu patrimoni era de 26.552 r.

12. Nicolás Siquier

Novament observam el cas d'un gran posseïdor de terra, dividida en moltes finques. Tot i tenir-ne una de grans dimensions, aquesta no hi apareix amb nom propi, per la qual cosa no podem assegurar que sigui una possessió, malgrat ser d'unes dimensions semblants. En total té en propietat 13 finques; una d'elles sobresurt, ja que té una extensió de 61 quarterades o 43 hectàrees, repartides en els 2 quartons de figueral, 1 quarterada d'ametllers, les 22 de cereals de secà, les 19 d'oliverar, les 7 d'alzinar i les 10 de terres ermes. En total tenia 117 quarterades de terra, 2 quartons i 97 destres, que equivalien a 83 hectàrees, valorades en 52.016 r.

A part, comptava amb 5 cases al casc urbà, als carrers del Bisbe, de Son Alegre, de la Portassa d'en Siquier i de la Mançana; més 2 cases de camp. En conjunt, el seu patrimoni urbà era de 1.248 r.

Segons el registre, també disposava de 3 muls, 1 ase i 7 porcs, valorats en 300 r.

En total, la seva riquesa era de 53.564 r.

13. Gabriel Verd Ripoll

Era propietari d'un gran nombre de finques, entre elles, de la possessió de Son Siriol. La gran majoria d'aquestes eren finques de petites dimensions. Son Siriol, per la seva banda, tenia una extensió de 139 quarterades o 98 hectàrees, repartides en 1 quarterada d'hort, les 8 de figueral, les 17 de vinya, les 30 de cereals de secà, les 4 d'alzinar, les 14 de pinar, les 51 de garriga i les 20 de terres ermes. En total, el conjunt de les seves finques tenia una extensió de 278 quarterades i 85 destres, equivalents a 197 hectàrees, valorades en 98.679 r.

Pel que fa al seu patrimoni urbà, tenia 2 cases al nucli d'Inca, 1 al carrer de Sant Domingo, número 8, i l'altra al carrer del Mercat, número 1; i 3 cases de camp, una d'elles, la de Son Sirlol, amb tafona. Aquesta estava situada a la secció LL, districte 2, i les altres dues a les secció U, districte 4, i a la secció L, districte 3. En conjunt, els seus béns urbans tenien un cost de 2.432 r.

D'acord amb l'amillament, també era propietari de 16 muls, 7 ases, 2 bous i 80 ovelles, valorats en 1.610 r.

En total, el seu patrimoni ascendia a 102.721 r.

14. Marquès de Vivot

Era un dels grans terratinents de l'illa. A Inca, era el propietari de la possessió de Son Vivot, una gran explotació de 560 quarterades i 30 destres, equivalents a 397 hectàrees. A dins hi tenia una gran varietat de cultius. Hi havia 5 quarterades d'hort, 4 de figueres, 4 d'ametllers, 198 d'oliveres, 30 de garrovers, 23 de vinya, 217 de cereals de secà, 26 de garriga i 52 de terres ermes. En total, aquesta possessió estava valorada en 124.202 r.

Pel que fa als seus béns urbans, tenia 1 cases de camp, 1 molí d'aigua i 1 tafona. Les cases estaven situades a la secció D, districte 1. Aquest conjunt tenia un valor de 1.868 r.

Finalment, segons l'amillament, aquest gran terratinent també era propietari de 15 muls, 1 ase, 7 porcs i 133 ovelles; tots ells valorats en 1.432 r.

En total, el seu patrimoni al municipi d'Inca era de 127.502 r.

15. Francisco Villalonga i Escalada

Era el senyor de la possessió de Son Bordils, una de les més importants d'Inca. Aquesta possessió tenia una extensió de 656 quarterades, 2 quartons i 38 destres; equivalents a 466 hectàrees. Dins aquesta àmplia extensió de terra, hi tenia 2 quarterades de figueral, 400 quarterades de cereal de secà, 44 de pinar, 99 de garriga, 45 de terres ermes, 18 de vinya i 48 de terres improductives. El conjunt de la possessió estava valorat en 89.683 r.

En la seva riquesa urbana es trobava una casa de camp de Son Bordils i la de Son Mas. La primera estava situada a la secció Ñ, districte 3. Aquestes dues cases estaven valorades en 452 r.

Finalment, era propietari de 22 muls, 2 ases, 5 bous, 2 porcs i 266 ovelles, tot plegat 2.552 r.

En conjunt, el seu patrimoni al municipi d'Inca ascendia a 92.687 r.

16. José Villalonga Aguirre

Era el senyor de dues possessions, la de Son Blai i la de Son Pereionet. Amb tot, al registre surt amb l'apel·latiu "de Palma", per la qual cosa devia ser un terratinent que residia fora de la localitat.

Les dues possessions eren de dimensions similars. La més gran era Son Blai, de 173 quarterades o 122 hectàrees, repartides en les 4 quarterades de figueral, les 4 d'ametllers, les 110 d'oliveres,

17 de garrovers, 12 de cereals de secà, 8 de garriga i 17 de terres ermes. La de Son Pereionet tenia una extensió de 164 quarterades, o sigui, 116 hectàrees. Estaven repartides en les 11 quarterades de figueral, 29 de vinya, 6 de garrovers, 114 de cereals de secà, 2 d'alzinar i 4 de garriga. En conjunt, les dues possessions tenien una extensió de 337 quarterades, equivalents a 239 hectàrees, valorades en 69.640 r.

També tenia 6 muls, 1 ase, 3 bous, 26 porcs i 48 ovelles, per valor de 1.190 r.

3. Comparativa i conclusions

Per fer una comparativa de la situació del municipi d'Inca en relació amb d'altres indrets de l'illa, he emprat les obres de Jaume Alzina i Mestre,⁶ sobre l'estructura de la propietat a la comarca de Llevant, i la de Ferrer Flórez,⁷ sobre l'estructura de la terra als municipis de la serra de Tramuntana, com també l'article de Pere Salvà.⁸ Així tenim la visió de zones de muntanya i una altra de la comarca del Raiguer. Ens faltaria disposar d'un estudi sobre alguns municipis de la zona del Pla per tenir una visió més completa sobre com era l'estructura de la propietat a Mallorca.

Primerament compararé la distribució de propietaris en funció de les seves terres. En aquest aspecte, la situació que desprenen les dades extretes de l'amillament inquer no difereixen gaire de les que s'han extret a estudis similars d'altres municipis. Per exemple, tant a la majoria de municipis de la serra de Tramuntana com als de la península d'Artà el percentatge de petits propietaris, o sigui, que tenen menys de 5 hectàrees, es mou entre el 85 i el 90%, similar al percentatge del 93% que hi ha a Inca;⁹ per tant, la ciutat seguia el mateix patró que d'altres indrets de Mallorca pel que fa a la representativitat de petits propietaris. Dins el mateix estrat hi ha més diferències entre municipis pel que fa al percentatge de propietaris amb menys d'una hectàrea i d'entre una i cinc. Així, hi ha municipis com Inca que tenen percentatges altíssims de micropropietaris, o si més no semblants al 65% inquer, com és el cas del 60% de Son Servera, el 65% d'Estellencs, el 64% calvianer o el 71% de Fornalutx; però, en canvi, trobam altres municipis amb percentatges significativament més baixos de micropropietaris i amb proporcions més altes de propietaris d'entre una i cinc hectàrees.¹⁰

6 ALZINA MESTRE, J. *Població, terra i propietat a la comarca de Llevant de Mallorca (s. XVII-XIX/XX): municipis d'Artà, Capdepera i Son Servera*. Artà: Aj. d'Artà, 1993.

7 FERRER FLÓREZ, Miguel. *Nuevas aportaciones al estudio de la estructura de la propiedad agraria en la cordillera septentrional de Mallorca a principios de siglo XIX*. Palma: Escuela Universitaria de Ciencias Empresariales, Unidad de Docencia Departamental de Estructura e Historia Económica, 1980.

8 SALVÀ I TOMÀS. "L'estructura de la propietat a la serra de Tramuntana de l'illa de Mallorca el 1862-1863." 1986.

9 Més en concret tendríem un 86% al municipi d'Artà, un 87% al de Capdepera, un 90% a Son Servera, un 89% a Calvià, un 84% a Estellencs, un 86% a Puigpunyent, igual que a Banyalbufar, un 92% a Fornalutx, un 93% a Sóller o un 87% a Pollença (Alzina i Mestre, 1993, 124-126; Salvà i Tomàs, 1986 26-30).

10 Artà, amb un 48% de micropropietaris i un 38% de propietaris d'entre 1 i 5 hectàrees; Capdepera, amb un 46% de propietaris amb menys d'1 hectàrea i un 41% d'entre 1 i 5; Bunyola, amb un 39% dels primers i un 25% dels segons; o Alaró, amb percentatges del 50% i 34% respectivament (Alzina i Mestre, 1993, 124-126; Salvà i Tomàs; 1986, 26-30).

Pel que fa als estrats superiors, trobam a Inca unes xifres lleugerament diferents a les de la majoria de pobles estudiats, quasi sempre amb percentatges més baixos de mitjans i grans propietaris. Així, mentre que a Inca tenim un petit 5,2% de mitjans propietaris (que tenien entre 5 i 50 hectàrees), a la comarca de Llevant observam dades com el 8,95% de Capdepera o el 10,25 d'Artà i el 7,19% de Son Servera (Alzina Mestre, 1993, 124-126). A la Tramuntana, en tenim com el 7,13% a Calvià, l'11,64% a Estellencs, el 6,98% a Puigpunyent, el 9% de Banyalbufar, l'elevadíssim 18,39% de Bunyola o el 5,24% de Sóller (Salvà i Tomàs, 1986, 26-30). Per tant, veim que, tot i tenir unes dades molt similars en la seva majoria, es tracten en gairebé tots els casos de percentatges lleugerament superiors als d'Inca.

Referent als grans propietaris (més de 50 hectàrees), a la comarca de Llevant en veim entorn del 3% (Alzina i Mestre, 1993, 124-126). En la majoria de casos dels municipis de la serra de Tramuntana també ens trobam amb nombres més elevats que en el cas inquer, com el 2,98% de Calvià, el 3,66% d'Estellencs, el 16,4% de Bunyola o el 4,15% de Puigpunyent (Salvà i Tomàs, 1986, 26-30). Aquest aspecte podria ser el més ressenyable pel que fa a la distribució percentual de propietaris en relació amb l'extensió de les seves terres, comparant el terme d'Inca amb d'altres municipis mallorquins estudiats.

Per altra banda, també s'ha de comparar el percentatge de terra que té cada un d'aquests grups de propietaris. Si quant al tipus de propietaris la situació d'Inca era, si més no, bastant similar a la d'altres municipis mallorquins, en el tema de la distribució de la terra té unes xifres bastant particulars. Per exemple, a la comarca de Llevant els petits propietaris van des del 6% de la terra d'Artà fins al 10% de Capdepera, passant pel 9% de Son Servera (Alzina i Mestre, 1993, 124-126); i a la zona de la serra de Tramuntana existeixen casos com el 4% de la terra a Calvià, el 7% a Estellencs, el 5% a Puigpunyent, el 7% a Banyalbufar, el 2% a Bunyola, el 26,7% a Sóller o el 8% a Pollença (Salvà i Tomàs, 1986, 26-30). Així doncs, ens trobam en la majoria de casos (exceptuant el de Sóller) amb percentatges molt allunyats del 32,53% de la terra en mans de propietaris de menys de 5 hectàrees que hi ha al terme d'Inca.

Els dos grups superiors de propietaris també presenten xifres bastant diferents a les de la majoria de municipis estudiats. Així, pel que fa a terres en mans dels mitjans propietaris, observam el cas de la comarca de Llevant, amb el 7,31% d'Artà, el 9,15% de Capdepera i l'11% de Son Servera (Alzina i Mestre, 1993, 124-126). A la zona de la serra de Tramuntana, tenim percentatges com el 7% de Calvià, el 15,97 d'Estellencs, el 7% de Puigpunyent, el 6% de Bunyola, el 29,1% de Sóller o el 13,2% de Pollença (Salvà i Tomàs, 1986, 26-30). Totes aquestes dades en la seva gran majoria (tornant a exceptuar el cas de Sóller) estan molt per davall del 22,02% de les terres en mans de mitjans propietaris que hi ha al municipi d'Inca.

Existeix un cas més o menys semblant pel que fa al percentatge de terres en mans dels grans propietaris (que tenien més de 50 hectàrees). A la comarca de Llevant hi ha el 86% de la terra a Artà, un 80% a Capdepera i un 79% a Son Servera (Alzina i Mestre, 1993, 124-126); i a la serra de Tramuntana xifres del 90% a Calvià, el 75% a Estellencs, el 87% de Puigpunyent, el 90% a Bunyola, el 43,19% a Sóller i el 78% a Pollença (Salvà i Tomàs, 1986, 26-30). Totes aquestes dades estan bastant per sobre del 45% de terres en mans de grans propietaris que hi ha a Inca (de nou amb l'excepció de Sóller, que té un percentatge més reduït).

En resum, a Inca la pràctica totalitat dels propietaris són petits, però a diferència d'altres municipis aquests tenien un gruix de terra bastant important en comparació amb altres indrets de l'illa. En conseqüència, ens trobam també amb un reduïdíssim grup de grans propietaris, que en conjunt no controla ni la meitat de les terres del terme municipal, un fet excepcional comparant-lo amb situacions d'altres pobles a la mateixa època, com s'ha pogut comprovar en la comparativa. També s'ha de destacar la importància dels mitjans propietaris pel que fa a la distribució de terres, a pesar del seu reduït nombre. Així, Inca presenta una estructura social i agrària molt més homogènia que la que ens mostren els estudis d'altres pobles, ja que el 93% de la població té petites propietats, les quals representen el 32%, sumat a una classe pagesa propietària mitjana amb un percentatge molt alt de terres en propietat, i uns grans propietaris amb menys terres que a d'altres indrets. Per tant, ens trobam davant un fet diferencial de la ciutat d'Inca respecte a la majoria de casos estudiats de Mallorca, fins i tot en comparació amb municipis del seu entorn, com Selva, que tenia un 62% de les terres en mans dels grans propietaris i només un 13% en mans dels petits, malgrat representar aquests el 90% dels propietaris (un percentatge pràcticament idèntic a l'inquer); o com Campanet, en què els grans propietaris controlaven el 75% de la terra, mentre que els petits no arribaven al 15%, tot i representar el 94% dels propietaris (Salvà i Tomàs, 1986, 26-30). Veim casos similars a Alaró (que incloïa l'actual terme de Consell), en què el 64% de les terres estava controlat pels grans propietaris i només un 11% estava en mans dels petits, que eren el 85% del total.

En la situació general que ens presentava el treball de la doctora Moll i de Jaume Suau del camp mallorquí, podríem considerar que l'estructura agrària inquera es trobava en un estadi més avançat pel que fa a la desarticulació del monopoli de la terra per part de la noblesa terratinent mallorquina, procés que culminarà ja ben entrat el segle XX a nivell general illenc. Això és així perquè hi ha una petita propietat amb una porció de terra significativament més gran respecte a la majoria de petits propietaris d'altres indrets mallorquins, una mitjana propietat amb una força considerable i una gran propietat que, tot i controlar un gran nombre de terres, no arriba ni de prop a les xifres d'altres municipis mallorquins d'aquell període. A part, tenia un percentatge de població força important que es dedica a tasques artesanals i que segurament també devia tenir alguna propietat.

Encara que les xifres que he extret a partir de l'anàlisi de l'amillament no deixin de reflectir un desigual repartiment de la terra i unes diferències abismals pel que fa a patrimoni i riquesa entre uns pocs i la gran majoria, ens trobam davant un municipi amb una estructura de la propietat més equilibrada i igualitària que la resta dels existents aleshores, amb un important pes de la petita i mitjana propietat.¹¹

¹¹ Aquest és un treball que ha girat entorn al buidatge de l'amillament com a font principal i, a causa d'això, em veig incapacitat d'explicar els motius del perquè d'aquesta distribució més igualitària. Requeriria una recerca més exhaustiva i de més fonts que no la de l'amillament, que simplement ens dóna una fotografia de com estava distribuïda la terra en aquell moment en concret.

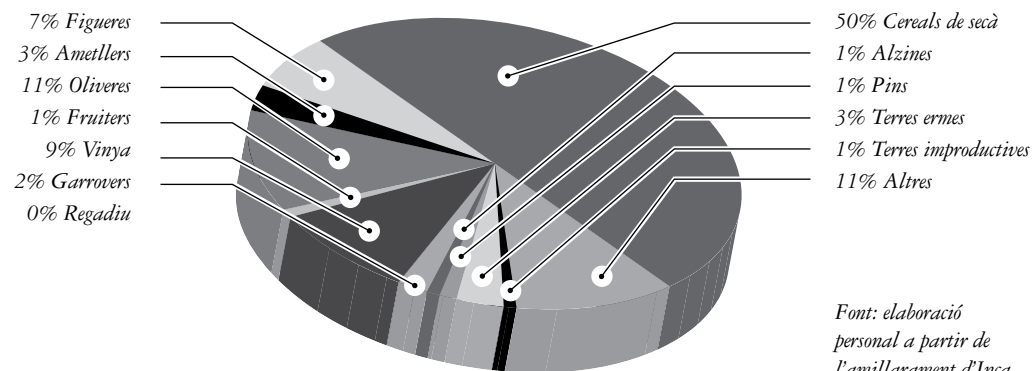
4. Annex

Quadre 1: estructura de la propietat a Inca al 1860

FREQÜÈNCIES DE PROPIETAT	NOMBRE DE PROPIETARIS	%	HECTÀREES DE PROPIETAT	%
Menys d'1 quarterada	1.157	56,7	539,18	9,31
Entre 1 quarterada i 1 hectàrea	182	9	143,4	2,4
D'1 a 4,99 hectàrees	577	28	1.201,7	20,75
Total de petits propietaris	1.916	93	1.884,298	32,53
De 5 a 9,99 hectàrees	67	3,2	464,78	8,02
De 10 a 49,99 hectàrees	39	1,91	836,47	14
Total de mitjans propietaris	106	5'2	1.301,25	22,02
De 50 a 99,99 hectàrees	7	0,34	472,26	8,15
De 100 a 299,99 hectàrees	6	0,29	929,12	16,04
Més de 300 hectàrees	3	0,14	1.204,2	20,79
Total de grans propietaris	16	0,78	2.560,56	45
Total	2.038	100	5.791	100

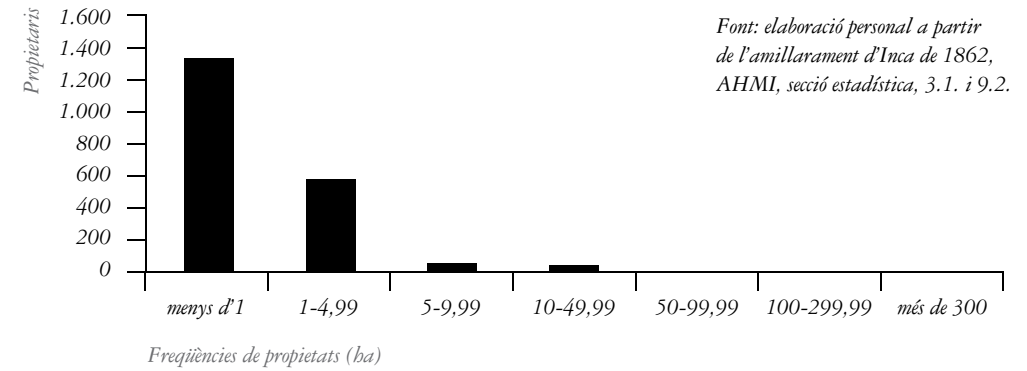
(Font: elaboració personal a partir de l'amillament d'Inca de 1862, AHMI, secció estadística, 3.1 i 9.2.)

Distribució de la terra a Inca al 1860

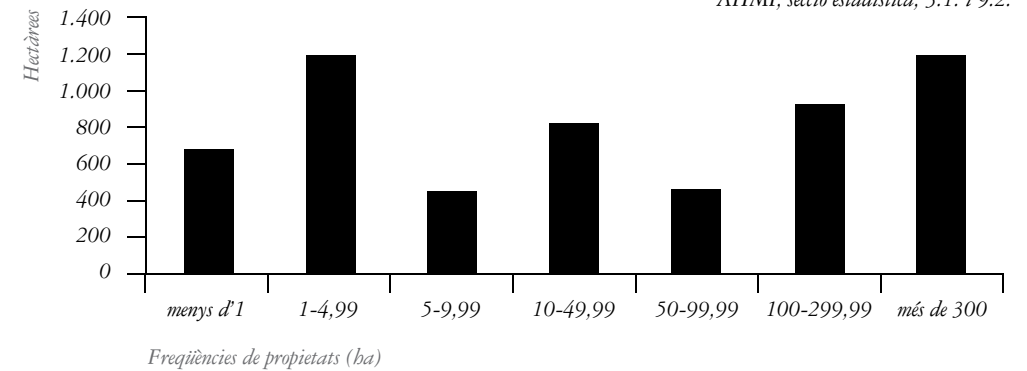
Font: elaboració personal a partir de l'amillament d'Inca de 1862, AHMI, secció estadística, 3.1. i 9.2.

Nombre de propietaris

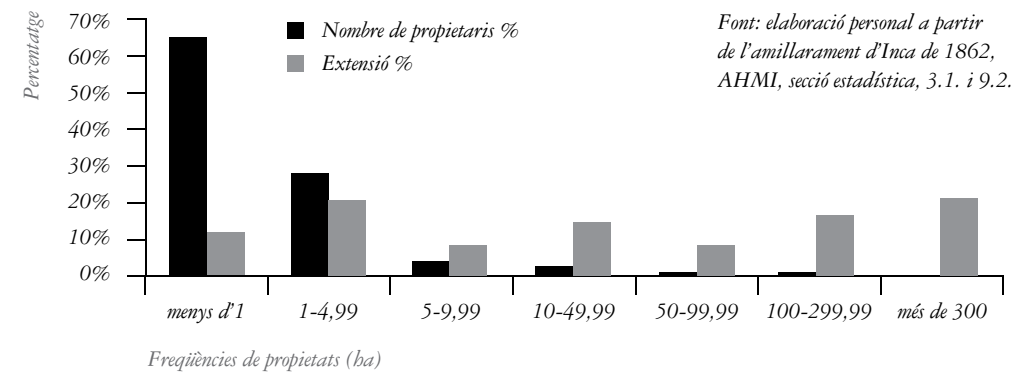
Font: elaboració personal a partir de l'amillament d'Inca de 1862, AHMI, secció estadística, 3.1. i 9.2.

Distribució de la terra per grups de propietaris

Font: elaboració personal a partir de l'amillament d'Inca de 1862, AHMI, secció estadística, 3.1. i 9.2.

Estructura de la propietat a Inca al 1860

Font: elaboració personal a partir de l'amillament d'Inca de 1862, AHMI, secció estadística, 3.1. i 9.2.

Bibliografia

Fonts directes:

- Arxiu Històric Municipal d'Inca, secció estadística, 3.1, 9.2, 554. Amillament de 1862.

Fonts bibliogràfiques:

- ALZINA MESTRE, Jaume. 1977, volum 17, "La gran propietat i els grups pagesos a la comarca d'Artà entre 1818-1864" a *Mayurqa*. Volum 17, pàgines 97-101.
- ALZINA MESTRE, Jaume. *Població, terra i propietat a la comarca de Llevant de Mallorca (segles XVII/XIX-XX): municipis d'Artà, Capdepera i Son Servera*. Palma: ed. Aj. d'Artà, 1993.
- FERRER FLÓREZ, Miguel. *Nuevas aportaciones al estudio de la estructura de la propiedad agraria en la cordillera septentrional de Mallorca a principios de siglo XIX*. Palma: 1980.
- MOLL BLANES, I.; SUAUI PUIG, J. "Senyors i pagesos a Mallorca (1718-1860/70) a *Estudis d'història agrària*, núm. 2, 1979.
- PIERAS SALOM, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Aj. d'Inca, 1986.
- PIERAS SALOM, Gabriel. *Inca 1872: carrers, finques, habitants i oficis*. Palma: Ajuntament Inca, 1995.
- SALVÀ TOMÀS, Pere A. "L'estructura de la propietat a la serra de Tramuntana de l'illa de Mallorca el 1862-63" a *Estudis d'història agrària*, 6, 1986.
- SEGURA I MAS. "Els amillaments: una font per l'anàlisi de la propietat de la terra a la segona meitat del segle XIX" a *Estudis d'història agrària*, 8, 1990.

Mn. Guillem Fiol i Pujades (1849-1906)

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Mn. Pere Fiol i Tornila. Prevere

I. Inca en el segle XIX

L'any 1789 la vila d'Inca encara no s'havia refet del gran desastre que va resultar la pesta de 1652, ja que Jeroni de Berard a *Viaje a las Villas de Mallorca*¹ en parla sovint: "Su vista en perspectiva da indicios de ciudad, por sus latos caserones que muchos de ellos han dejado destruir por la general decadencia... padecen en su falta de gentes... calles angostas, cortas... que si se viese poblada como manifiestan ellas, sería grandiosa..." Ens diu que hi havia 697 focs, 778 cases, i que entre homes, dones i pàrvuls hi havia 3.367 habitants.

Aquests, a més de dedicar-se al camp, com la majoria dels habitants de Mallorca, també generaven un dinàmic col·lectiu de menestrals, que afavorien un bon comerç, que alimentava el tradicional mercat dels dijous; les tres fires i el Dijous Bo, que cada any eren ben puntuals, quan havia passat la festa de Sant Lluç.

Els nostres menestrals omplien un ampli ventall que cobrien aquestes zones de l'activitat mercantil: ferrers, serrallers, calderers, ganiveters, casseroles, fusters, boters, serradors, traginers, basters, sarriers, covoners, corders, selleters, collarers, sabaters, gerrers, ollers, teulers, escudellers, moliners, fideuers, forners, pentinadors, paraires, teixidors, passamaners, sastres, tintorers i saboners.

Aquesta activitat artesanal es va veure afavorida per la millora de les comunicacions que hi hagué en la comarca: tren 1875, la millora de la carretera de Palma-Alcúdia i la millora del camí de muntanya d'Inca-Lluc. Per això veim, en el segle XIX, un fort augment demogràfic en la vila, recollint l'excedent agrícola de les viles veïnes. Si hem dit que l'any 1789 hi havia

¹ BERARD, Gerónimo de. *Viaje a las Villas de Mallorca* (1789). Palma: reedició de l'Ajuntament de Palma, 1983; pàg. 255-266.

3.367 habitants, l'any 1815 n'hi havia 3.027. El període bèl·lic contra el Francès féu minvar la població; l'any 1857 hi ha 5.926 habitants; el 1875, 7.079, es va veure afectada per la crisi de la fil·loxera i una forta emigració a Amèrica. Per tot plegat s'arribarà a l'any 1900 amb 7.579 habitants.

Pere d'Alcàntara Peña a la *Guía de las Baleares* editada l'any 1891 ens diu que a Inca hi havia 7.477 habitants. 8 missers, 8 gerrers, 2 fabricants de midó, 2 sucursals de banc, 8 fusters, 4 constructors de carros, 1 mestre de segon ensenyament, 2 mestres per a nins i 2 mestresses per a nines (primera ensenyança), 3 tallers de colors i vernís, 2 confiters, 24 cellers, 3 boters, 5 calatravins, 3 fabricants d'estores, 3 apotecaris, 2 fondes, 1 selleter, 3 farineres, 6 molins fariners, 5 ferrers, 2 llanterners, un hostel, una impremta, una fàbrica de sabó, una llibreria, 5 metges, 4 merceries, 2 notaris, 2 papereries, 5 forners, 2 fideuers, 1 diari, 10 procuradors, 1 quincalleria, 2 botigues de roba, 6 capellers, 3 traginers, 1 botiga de queviures, 3 manescals i 11 sabaters, a més de secretari de l'Ajuntament, jutge de primera instància amb tres escriptors, registrador de la propietat, jutge municipal, un fiscal i son secretari, un cap de l'estació i un rector –no parla dels altres capellans–, i un agent consolar de França.²

No entraré a l'estudi del sector industrial perquè altres vegades ja s'ha fet. Sabem que els sabaters entraren en la mecanització de la producció i Antoni Fluxà i Figuerola (1853-1918) n'és el reconegut representant, com Vicenç Ensenyat (1884) és el reconegut representant d'haver posat un concepte modern en la fabricació de teixits. Arribarà el gas per il·luminar els carrers del poble (1899), que prest deixarà pas a l'electricitat (1898) que il·luminarà les cases, amb la llum que fabricava La Propagadora Balear del Alumbrado, la qual l'any 1904 farà arribar l'electricitat que es feia al Gorg Blau. Inca anava creixent en la indústria, mentre que la gent dedicada a la pagesia anava minvant en la recentment anomenada Ciutat.

II. L'escola a Inca

Tradicionalment Inca havia gaudit de l'escola de gramàtica que funcionava al puig de Santa Magdalena, de les escoles de gramàtica que regentaven els frares franciscans en son convent i els frares dominicans en el seu. La parròquia també era present en aquesta tasca, perquè el servei del culte exigia la presència de cantadoret i escolanets. La segona meitat del segle XVIII va comportar, amb la seva forta moguda dels preus, un dràstic canvi en el sistema beneficial del clergat. Normalment la parròquia era regentada per un rector, dos vicaris i un bon grapat de clergues, que gaudien d'algun dels nombrosos beneficis que hi havia fundats, a més d'un bon estol de preveres, molts d'ells ordenats a títol de son propi patrimoni, nomenats "prevere titular d'Inca". Sempre hi havia capellans que es dedicaven a ensenyar. L'organista i el mestre de capella ensenyaven música, era una feina que anava amb el càrrec, i no mancava qui ensenyàs els escolanets i cantadoret.³ Si durant segles els preveres i els eclesiàstics podien viure de son benefici, en la segona meitat del segle XVIII serà impossible, per això tant a les parròquies de Mallorca com a la Seu s'aniran fent reduccions, o sigui, s'ajuntaran diversos beneficis, quan es moria un beneficiat, perquè resultàs

2 PEÑA, Pedro de A. *Guía de las Baleares*. Palma: Librería de J. Tous Editor, 1891; pàgines 240-249.

3 El benefici de l'orgue, a Inca, ja el trobam fundat abans de 1563. Al treball *Cinc mestres de cant a la parròquia d'Inca en el s. XVII*, publicat a *Estudis Musicals*, núm. 11 (2005), pàgines 35-49, també parl de com el mestre de cant de la parròquia havia d'ensenyar música a tothom qui en volgués aprendre i que feia les classes a l'antic Hospital. De la dedicació dels preveres a l'ensenyament, en vaig parlar a les X Jornades d'Estudis Locals (2008), juntament amb Catalina Ferrà Cateura, "Les escoles parroquials d'Inca", pàgines 163-178.

una quantitat més o manco adient perquè pogués viure un capellà. Per aquesta raó el mestre de gramàtica del puig de Santa Magdalena havia d'anar acumulant beneficis, mentre que els altres preveres havien d'anar assumint les càrregues parroquials que comportaven, perquè pogués restar al puig i no haver de baixar i pujar cada dia a la parròquia. Quan l'any 1784 morí Mn. Antoni Domènech, no es nomenà cap altre mestre de gramàtica i desaparegué l'escola del puig. L'any 1829 desaparegué la nostra Universitat mallorquina, fet que representà un cop molt fort a la cultura insular, i pitjor fou encara quan l'any 1835, amb l'exclaustració, desaparegueren també d'Inca les escoles de gramàtica que tenien els franciscans i els dominicans. Sens dubte més de dos d'aquests frares, recollits per les pròpies famílies, miraren de sobreviure ensenyant a casa seva.

Dia 14.12.1759 el jove Pau Ferrer i Siquier, fill de Mateu i Caterina, nascut i batiat a Inca dia 28.01.1738, demanava entrar a l'estat clerical perquè havia de fer de mestre de gramàtica a Inca.⁴ Dia 7 de maig de 1868, festa de la Santíssima Trinitat, en la capella del Palau Episcopal, era ordenat prevere el jove inquer Pau Ferrer i Seguí, qui seguí la feina en la preceptoria inquera, en la qual fou instruït el nin Francisc Rayó i Brunet (1868-1943), rector d'Inca des de 1920 fins a la seva mort.

Sens dubte Mn. Guillem Fiol i Pujades fou nascut i batiat:

"Dia 21 Diciembre 1849 el infrascrito bauticé un niño nacido dicho día a las tres de la madrugada hijo de Juan Fiol y de Magdalena Pujades, los Abuelos Paternos Guillermo y Franca Pujades y los Maternos Jayme y Magdalena Ferrer todos de Inca. Fue su nombre Guillermo Tomas Mariano y Padrinos Bartolomé Fiol y Juana Ana Pujades tía del niño. Juan Corró Prô y Vrio en Inca"⁵

Va viure aquests moments, i en aquesta preceptoria començà a estudiar per poder passar al seminari com a alumne intern.

III. L'Església a Inca

Partirem de la construcció del nou temple (1706-1843). Eren anys difícils, per això l'obra s'allargà tant. Sortosament la penúria econòmica va fer que s'aprofitassin els magnífics retaules barrocs anteriors, i sols es fessin nous el de la Puríssima (1860), a causa de la definició dogmàtica de la Immaculada (1854), i es retirà a la sagristia dels escolanets el magnífic retaule d'Oms, que ara podem contemplar en la parròquia de Sant Domingo, i seguint la moda devocional del moment, es llevà el retaule de l'antiga capella de la Santíssima Trinitat, seu del potent gremi dels gerrers d'Inca, per posar-hi el sagrat cor de Jesús (1895-1897).

El segle XIX fou força complicat per a la societat mallorquina i per a la resta dels pobles d'Espanya. Tenim la dita guerra del Francès (1808), les corts de Cadis (1812), les guerres carlines, que malgrat que el trull bèl·lic no arribàs a Mallorca sí hi va arribar la ideologia, que provocà molt mal viure entre el clergat. Les lluites entre absolutistes i liberals foren fortes i aferrissades. Retornaren a Inca un bon grapat d'inquers que havien professat en diferents ordes religiosos. Es volia aturar l'augment de clergues i es va prohibir ordenar *in sacris* cap súbdit espanyol. Sabem que l'inquer Bernat Sales i Genestra, qui estudià filosofia amb Ribes de Pina,

4 ADM 2/17/52.

5 APSMM Llibre 172. Baptismes 1843-1851, foli 141, inscripció 184.

al Reial Seminari de Palma,⁶ hagué d'emigrar a Itàlia per poder-se ordenar. Allà fou ordenat prevere i retornat a Mallorca, quan les relacions entre la Santa Seu i el Govern espanyol es normalitzaren, fou l'etern professor de Metafísica del Seminari Conciliar i vicerector, fins que en el curs 1879-1880 li pegà un atac de gota i es retirà a Inca, on morí dia 06.05.1887.⁷

Aquestes situacions polítiques donaven el resultat que, quan es moria un rector, la parròquia quedava vacant, es nomenava un vicari ecònom d'entre els diferents capellans que hi havia al poble; així tenim que quan es morí el sencer Mn. Joan Amengual i Amengual, rector d'Inca de 1816 a 1842,⁸ es nomenà vicari ecònom Mn. Joan Corró, qui hi renuncià l'any 1843. Del 1844 al 1851 ho fou Mn. Gabriel Ramis, qui per malaltia hi renuncià, morí a Inca dia 02.05.1852 i Mn. Francesc Brunet passà a regir la parròquia fins que, fetes les oposicions, després del concordat de 1851, de 1853 a 1856 tenim el rector Bartomeu Morlà, qui passà a la parròquia ciutadana de Santa Creu. Es tornà a obrir un altre període d'interinitat fins al rectorat de Mn. Antoni Sastre i Vila (1859-1880), al qual seguí el vicari ecònom Mn. Guillem Fiol i Pujades, qui morí a Inca dia 08.02.1889 als 64 anys. Havia estat 25 anys vicari d'Inca i 6 vicari ecònom.⁹

IV. Pontificats del segle XIX

Vuit foren els bisbes que tengué Mallorca durant aquesta centúria: Bernat Nadal i Crespi (1794-1818); Pedro González Vallejo (1819-1824); Antonio Pérez de Hiriás (1825-1842); Rafael Manso y Manso (1847-1851); Miquel Salvà i Munar (1851-1873); Mateu Jaume i Garau (1876-1886); Jacint Mª Cervera i Cervera (1886-1897); Pere Joan Campins i Barceló (1898-1915).

El bisbe Nadal i Crespi, nascut a Sóller dia 05.04.1745, ordenat prevere el 23.09.1769, restà a la vila nadiua fins que l'any 1771 passà com a primer vicari *in capite* de Mancor de la Vall, on

romangué fins a l'any 1777, en què passà a Madrid, a l'Oficina d'Interpretació de Llengües, i posteriorment també com a abreviador a la nunciatura. Deu anys més tard tengué una canongia a la nostra Seu, sense deixar de residir a Madrid, fins que l'any 1794 fou nomenat bisbe de Mallorca.

Era, com bé sabem, de tarannà liberal, però viu i bon coneixedor de l'ànima mallorquina, per això el seu pontificat fou molt fruitós per a la nostra Església. Es restaurà la diòcesi menorquina (1795), es fundaren les religioses de la Caritat a Felanitx (1798); publicà *Sa Doctrina* (1801); fundà la Pureza (1809); es fundaren les Religioses Trinitàries (1810). Participà en les corts de Cadis i en presidí, com a diputat, diferents sessions. Capejà els aldarulls que a Mallorca mateix provocaven els absolutistes, sobretot el P. Ramon Strauch i Vidal (1760-1823), franciscà exclaustat;¹⁰ el P. Miquel Ferrer i Bauçà, trinitari exclaustat i fundador de les Trinitàries (1770-1857);¹¹ i Mn. Antoni Llaneras i Amengual, rector de Sant Nicolau i posteriorment canonge de la nostra Seu (+1825).¹² Quan el rei Ferran VII fou alliberat de França i instaurà la monarquia absoluta, va saber manar que a totes les esglésies de Mallorca es fessin rogatives, dia 6 de juny de 1814, posant el Santíssim sobre l'altar i donant un temps per a l'oració mental, perquè el Sr. Rei tengués encert en la gestió del Govern, i va veure com els canonges cremaven la constitució de Cadis i sortien en processó cap a la Sang portant la relíquia de les Espines.¹³

Dia 12.12.1818 moria el bisbe Nadal, i els canonges elegiren vicari capitular un gran home d'església, Mn. Miquel Serra i Dameto (1756-1830). Home de seny qui dia 16.12.1819 prenia possessori de la mitra mallorquina en nom del nou bisbe, el canonge segovià **Pedro González Vallejo** (1819-1824). Molt se significà aquest bisbe amb el nou Govern constitucional, sorgit de l'aixecament del comandant Rafael Riego (1820-1823), Trienni Liberal que es va veure seguit pel que és conegut per la Dècada Ominosa (1823-1833). El general Riego fou executat i començà una forta escabexina contra els liberals, cosa que espantà el Sr. Bisbe, qui renuncià a la mitra i es refugià a Marsella (21.09.1824). Establí que el Dr. Bartomeu Rul-lan i Garí (1755-1830) fos vicari general governador, però el capítol de canonges s'hi oposà, el destituí i nomenà per al càrrec el canonge Serra i Dameto. Passada la Dècada Ominosa el Dr. González Vallejo fou nomenat arquebisbe de Toledo, on morí dia 30.04.1842.

6 Reial Seminari Conciliar. La Reial ordre de dia 28.12.1829 que suprimia la Universitat de Mallorca l'annexionava a la de Cervera, provocà no pocs problemes a tots els nivells. El Sr. Bisbe va haver de crear i dotar tot un seguit de càtedres, perquè els seminaristes poguessin seguir llurs estudis, però una bona part del professorat de la Universitat decidí, en les mateixes aules emprades feia segles, seguir donant les matèries, sobretot filosòfiques, als alumnes que seguien estudiant en vistes a l'ordenació sacerdotal, de manera que de 1830 a 1835 hi hagué dos seminaris a Mallorca, el Diocesà i el Reial. L'any 1836 també es tancà el primer per motiu de les ingerències que el Govern feia en els nomenaments de rector, vicerector i catedràtics que feia el Sr. Bisbe. Cal dir que molt bons sacerdots estudiaren la filosofia en el Reial Seminari i després, com els altres, hagueren de passar a Itàlia per ser ordenats. Cal esmentar Mn. Gabriel Marià Ribas de Pina, fundador de les RR. Franciscanes, i Mn. Bernat Sales, etern vicerector del Seminari i catedràtic de Metafísica.

7 Surt diferents vegades en la biografia escrita per Pere Fullana i Pere Llabrés *Gabriel-Marià Ribas de Pina (1814-1873)*, editada per la Congregació de Religioses Franciscanes l'any 1997; el llinatge matern surt amb la grafia "Guiestra". Com a dada curiosa diré que fou l'únic professor del Seminari que sols posà la nota de *benemeritus* al futur bisbe de Mallorca Pere Joan Campins i Barceló.

8 Morí a Inca dia 30.12.1842.

9 Pensava si serien parents, però consultat l'Arxiu Parroquial veig que hi ha molts Fiol i Pujades que no ho són. El vicari ecònom és fill de Guillem Fiol propietari i de Franca Pujades. Els avis paterns són Joan i Joanaina Torrents, els materns Joan i Magdalena Fiol, mentre que el canonge va néixer de Joan i de Magdalena; els avis paterns eren Guillem i Franca Pujades i els materns Jaume i Magdalena Ferrer. APSMM Llibre de baptismes 1816-1827 (170) foli 178g, núm. 17; i Llibre de baptismes, 1843-1851 (172), foli 141, núm. 184. El primer Fiol i Pujades dia 23.04.1857 manifestava que volia ser vicari d'Inca ADM III/117/107. És el qui l'any 1884 va fer restaurar la taula de Daurer del retaule gòtic de Santa Maria d'Inca i, ben assessorat també per l'Arqueològica Lul-liana, també féu restaurar la làpida de Guillem Sabei i la va fer posar sota la taula de Daurer, ara a l'entrada de l'actual capella del Sant Crist.

10 El P. Ramon Strauch i Vidal OFM (1760-1823) nasqué a Tarragona, però tot d'una amb la família passà a viure a Mallorca. L'any 1776 entrà al convent de Sant Francesc, on professà un any més tard. Estudià filosofia, teologia, moral..., i l'any 1787 fou ordenat prevere, i el trobam fent de lector de filosofia i teologia en son convent. L'any 1798 obtingué una càtedra de Teologia en la Universitat Literària de Mallorca. De 1808 a 1810 féu de capellà castrense en la guerra contra el Francès; retornat a Mallorca, començà la seva guerra contra els liberals mitjançant articles, sermons, llibres, fullers... L'any 1812 fundà el *Semanario Cristiano Político de Mallorca* per donar branca als liberals, sobretot a l'Aurora Patriòtica. A causa d'aquesta activitat fou empresonat des de juliol de 1813 fins a l'any 1814. L'any 1816 fou nomenat bisbe de Vich, on durant el Trienni Liberal tengué un caramull d'enfrontaments amb el Govern. L'any 1822 fou arrestat en el Palau Episcopal, posteriorment empresonat en la Ciutadella de Barcelona, fins que, amb l'excusa d'un trasllat a Tarragona, la mateixa guàrdia que l'escortava l'assassinà.

11 El P. Miquel Ferrer i Bauçà, trinitari (1770-1857). L'any 1785 el trobam com a alumne becat en el Seminari de Mallorca. L'any 1790 professà en l'orde de la Santíssima Trinitat. De 1795 a 1816 fou el catedràtic de Filosofia Lul-liana en la Universitat de Mallorca. L'any 1809 fundà, a Felanitx, la Congregació de les Germanes Terciàries Trinitàries. L'any 1812 fundà el *Diari de Buja* per donar branca a tot el que fos liberal, l'any 1813 creà *Lluna Patriòtica Mallorquina, Nou Diari de Buja*. Quan l'any 1814 retornà el rei Ferran VII i restaurà l'absolutisme, fou passejat triomfalment pels carrers de Palma i organitzà una cremadissa d'escrits liberals. L'any 1835 es retirà a sa Vileta, curà de l'edificació de l'actual temple parroquial, i allà resta enterrat. CONFER. RENOM I FERRER, Maria Teresa. *Miquel Ferrer i Bauçà, protagonista en la societat de Mallorca*. Barcelona: Biblioteca Abat Oliba, núm. 196 PAM, 1998.

12 Mn. Antoni Llaneras i Amengual. Probablement nasqué a Palma, on morí l'any 1825. L'any 1798 era rector de la parròquia ciutadana de Sant Nicolau. Era fermament absolutista, i l'any 1810 fou elegit com a diputat a Corts; participà en les de Cadis, en les quals presentà una moció perquè fos reinstaurada la Inquisició. Sembla que és un dels autors del famós "llibre verd", on hi havia anotats tots els liberals mallorquins. L'any 1815 el feren canonge.

13 Arxiu Capítular de Mallorca. Actes 1814-1816, folis 28g-29.

Al pontificat del Dr. González Vallejo, que podem catalogar d'home obert i liberal, va seguir el del **Dr. Antonio Pérez de Hírias**, prevere nascut a Conca el 23.01.1761. Era rector de la parròquia de Sant Pere a Madrid quan el nomenaren bisbe de Mallorca. Tenia fama de conservador i no s'estorbà gaire a atreure's les ives dels liberals mallorquins. He de dir que foren anys molt difícils per a l'església d'Espanya i aquest home, als 64 anys, arribà a Mallorca i es trobà amb la divisió ben marcada entre conservadors i liberals, l'estat misèrrim d'un nombrosíssim clergat, que es veia augmentat amb els nombrosos religiosos exclaustrats; l'estat caòtic del Seminari: molts d'alumnes passaren a l'exèrcit, se suprimí la Universitat, i hagué de crear càtedres en el Seminari i dotar-les econòmicament. El Govern no li aprovà ni els catedràtics, ni els formadors que ell hi volia posar, i veié d'aquesta manera com li feien la guerra, com els qui ell considerava col·laboradors immediats seus li fallaren; va arribar a veure tot això com una muntanya insuperable per a ell. Per aquestes raons, dia 07.08.1835 nomenà el Dr. Joan Muntaner i Garcia¹⁴ encarregat de la diòcesi, i amb son confés, el dominic exclaustrat P. Vicenç Juan, pujà a Lluc, oficialment cercant millora per a la salut.¹⁵ Hi restà fins a la tardor de l'any següent, que passà a Andratx amb la família del P. confessor. Al començament de l'any 1837 retornà a Palma, on restà fins a la mort, que li sobrevingué dia 18.12.1842.¹⁶

14 Mn. Joan Muntaner i Garcia (1766-1847). És un personatge de la nostra història eclesiàstica, bastaria veure la "Relación de Méritos á favor de D. Juan Muntaner" en el Llibre de registres que va escriure el canonge Miquel Serra i Dameto. L'any 1788 aconseguí el doctorat en la nostra Universitat, a la qual assolí una càtedra, però resolgué passar a Madrid per completar estudis en la Real Academia de Jurisprudencia de la Purísima, i després passà a los Reales Estudios de San Isidro per estudiar-hi Dret Públic. L'any 1794 aconseguí una canongia a la Seu mallorquina i l'any següent fou ordenat prevere; esdevingué l'home de confiança del bisbe Nadal. L'any 1806 el rei Carles IV el nomenà arquebisbe de Caracas (Veneçuela), càrrec que no acceptà. A la malaltia i mort del bisbe Nadal esdevingué vicari general governador, i fou la mà dreta del bisbe González Vallejo durant el Trienni Liberal. L'any 1835 substituï el bisbe Pérez de Hírias tot el temps de la seva malaltia i fou elegit vicari capitular a la seva mort. L'any 1843 li tornaren a oferir la mitra mallorquina, que no acceptà de cap manera.

15 Aquesta és la visió religiosa de Mallorca, que envià a la Santa Seu: "las costumbres del pueblo van peor cada día, aunque se conserva cierta piedad. En general los pueblos de mi diócesis se mantienen bien, pero en la ciudad de Palma es cada vez mayor la corrupción, originada por los muchos libros y revistas que se difunden, a pesar de estar prohibidos por la autoridad eclesiástica, por las actividades de las sociedades secretas, que atacan la religión, sembrando errores, fomentando la lujuria y toda clase de vicios. Los sacerdotes que, confesando y predicando, animaban a los buenos y combatían a los malos, han sido expulsados u obligados a esconderse; por ello falta el pasto a las ovejas, expuestas a la rapacidad de los lobos" en Cárcel Ortiz, Vicente. La Iglesia Española durante el pontificado de Gregorio XVI (1831-1846)." a FLICHE, Martín. *Historia de la Iglesia*, volum XXIII; pàgina 593.

16 Mn. Miquel Peña i Mut, qui morí dia 29.02.1880 als 67 anys, canonge de gràcia i secretari del capítol, dia 21.12.1842 escrivia aquesta carta a son company Gabriel Marià Ribas de Pina, aleshores estudiant a Gènova (Itàlia):

"en la amarga tarde del día 18 de los corrientes murió, en el ósculo del Sr., nuestro dignísimo Prelado el Ilmo. Sr. Dn. Antonio Pérez de Hírias, a quien por espacio de 17 años hemos tenido la satisfacción de tener entre nosotros, esmerándose con la solicitud de un padre en favor de la juventud estudiosa que crecía a su sombra, útil a la religión y a la sociedad. Abrumado de achaques desde mucho tiempo S.E.I. ha esperado con la tranquilidad del justo, su última hora. La ansiedad con que el pueblo palmesano recogía las noticias sobre su importante salud, debe de haber endulzado sus últimos momentos. ¡Cuan apreciable la muerte cuando sirve de corona a una vida empleada toda al servicio de Dios! En la mañana del día de ayer fue trasladado su cadáver desde el Palacio Episcopal a la iglesia Catedral con toda la pompa y aparato fúnebre que a tan digno sucesor de los apóstoles era debido. En esta iglesia henchida de un enorme gentío, oímos los tristísimos sonos y acentos que se estrenaron para Mozart su autor. El clero, y las personas más respetables de esta ciudad, y autoridades tanto civiles como militares se han hecho un deber en honrar con su presencia a los funerales que al resplandor de cien blandones se celebraron por el alma del Obispo, a quien con tanta justicia lloramos. Siete años había que a causa de sus continuas dolencias había tenido que resignar su jurisdicción en manos del I. Canónigo D. Juan Muntaner y García; pero aunque al parecer estuviese retirado de su Diócesis, no podía menos de sernos cara una existencia que velaba por nuestro bien espiritual, y que enviara continuamente oraciones al Cielo por el bien de esta isla. S.E.I. lo dijo al Sr. Jefe político en el día que se le administró el sagrado viático, pues las palabras que con voz ahogada pronunció, que arrancaron lágrimas a cuantos asistieron a un acto tan tierno, fueron palabras de perdón y olvido. Todos mis pasos los he enderezado, dijo, al bien y provecho espiritual de mis ovejas. Estas le serán agradecidas, pues si el Sr. Hírias ha muerto, deja en su pos luminosa huella de virtudes evangélicas, que vivirán eternamente en la memoria de amigos fieles que llorarán largo tiempo pérdida tan irreparable; y esperamos que para su alma, rotas las ligaduras de la carne, habrá amanecido el día que no anochece, el día de la inmortalidad. Abrimos nuestro corazón a tan lisonjera esperanza en cuyo apoyo viene la religión. Esta es, caro amigo, la necrología que se ha puesto en el diario Constitucional de Palma. Fue ciertamente edificante la muerte de nuestro pastor. Sentía de día en día las fuerzas que le abandonaban y veía ya próximo su último fin. Los facultativos reunidos en concilio decían no ver nada alarmante, pero S.I. se despedía de cuantos le visitaban, para la eternidad. El día 9 le viaticaron a las 4 de la tarde; fue lucidísima la función. La Catedral se llenó de un gentío inmenso, y convidados por el Cabildo asistieron (según costumbre), el Jefe y Ayuntamiento. Concluído el viático que lo administró el Capitular asistido de dos

Potser aquests siguin els anys més conflictius de la nostra Església. L'absolutisme era molt present entre els fidels i el clergat, tant el regular com el secular. Dia 09.08.1835 hi va haver "Sa Llorençada" a Manacor. Atès que dia 24 de juliol les cases de 24 manacorins liberals aparegueren embrutades, per aquesta raó un grapat de reconeguts carlins foren empresonats; la vigília de Sant Llorenç foren alliberats pels conservadors i Carles V, germà del difunt Ferran VII, fou proclamat rei a Manacor. L'exèrcit es traslladà de Palma a la vila de Manacor per restablir-hi la pau i empresonà un grapat de conservadors, un dels quals fou condemnat a mort. El rector de Manacor, el felanitxer Mn. Miquel Bordoi i Tallades (1775-1836), fou desterrat a Palma, tancat a la torre de l'Àngel, traslladat a Cartagena, on morí assassinat pels partidaris de la reina Isabet II. Era molt freqüent el desterrament de rectors perquè havien dit alguna cosa que desagradava al governant de torn. Quan hi havia canvi de govern aquests eclesiàstics eren premiats, ja fos amb una canongia o amb una parròquia superior, seguint l'escalafó del moment.

La mort del Dr. Pérez de Hírias no trasbalsà gaire la nostra Església, perquè ja estava acostumada que el Dr. Joan Muntaner i Garcia la regís. L'empenyeren perquè aquesta vegada acceptàs la mitra mallorquina, però no aconseguiren que digués sí. Seguí fent de vicari capitular fins que, quan començava el mes de març de 1847, es va sentir malament, dia 9 designava successor en el càrrec, davant el notari major Guillem Ferragut, Mn. Josep Amengual i Hernández,¹⁷ i l'endemà moria. En el mes de desembre era preconitzat bisbe de Mallorca el capellà extremeny i canonge de Salamanca **Dr. Rafel Manso** (1847-1851), qui arribà a Mallorca el dia del Ram de 1848 (17 d'abril). En el mes de juny començà la visita pastoral perquè frissava de conèixer les ovelles que li havien estat confiades. Aquest mateix any el franciscà exclaustrat Jeroni Bibiloni i Llaneras (1802-1876) publicà l'obra *Cristianos-socialistas*, que omplí d'amargor el cor del Sr. Bisbe. El va fer retractar-se, i en el mes de març de 1851 partí cap a Zamora i deixà el Dr. Amengual i Hernández com a governador seu vacant.

Potser per a millor entendre aquests anys anirà bé posar unes fites que ens ajudin a comprendre millor aquestes vides:

L'any 1833 mor el rei Ferran VII i comença un llarguíssim període de guerra, conegut com guerres carlines. A Mallorca no arribaren les confrontacions bèl·liques, però sí les dialèctiques, i les bregues i divisions que es produïren bé es manifestaren en la societat.

domeros. El Jefe en nombre del pueblo y municipalidad entraron a felicitar a S. Ilma; y el pastor lleno de años y con voz moribunda, pidió perdón a sus queridas ovejas, como también a las autoridades temporales diciendo: "Si en algo he dado a V.S. y demás depositarios del poder temporal, motivo de queja, sólo ha sido por el bien de mis ovejas, que el Señor me encargó y que no he podido consentir se perdieran". Las lágrimas bañaron el rostro del Jefe político. El Cabildo Episcopal y seglar quedaron edificadas y hasta dijeron algunos labios "S.L. ha sido un pastor santo y ha padecido injustamente". Lo que más te hubiera edificado en la enfermedad y muerte de nuestro prelado hubiera sido ver al Clero joven que no abandonó un momento a su amado Pastor y padre. No se observó allá lo que en las enfermedades de los grandes de la tierra: miramientos en no asustar y por esto regularmente mueren sin que se preparen para aquel trance. Juan Palou, José Muntaner, Gili, Vidal y yo con todos los palaciegos, día y noche sin cesar sino lijeros intermedios, auxiliamos a nuestro caro Amo, y nos ayudaron el Cura de S.Jaime y Palordo Rector del Seminario; y cuando exaló su último aliento y durante la agonía que duró ¾ de hora, todo el Cabildo sin faltar un individuo, arrodillados en torno del lecho, oraron al Señor por su Pastor".

Publicat per sor Maria Rigo, religiosa franciscana, a MARIANO RIBAS, Gabriel (prevere). *DOCUMENTOS III* (1814-1842). Palma de Mallorca: 1989; pàgines 196-198. Sens dubte podem veure com un bon sector del clergat, sobretot el jove, estimava aquest bon home, per al qual els anys de bisbe de Mallorca foren un bon calvari.

17 Mn. Josep Amengual i Hernández (Palma, 1784-1852). L'any 1799 rebé la clerical tonsura i l'any següent entrà a la Sapiència, del qual col·legi esdevindrà rector. Obtingué els graus de batxiller, llicenciat i doctor en Dret, Filosofia i Teologia a la Universitat de Mallorca. L'any 1809 fou ordenat prevere i exercí son ministeri a Santa Creu, Galilea i Puigpunyent, fins que l'any 1818 passà a la Seu com a domer i esdevingué el secretari de cambra del nou bisbe González Vallejo. A més de tota la significació que veim té en el govern de la diòcesi, també cal dir que excel·lí fent panegírics a persones absolutistes de l'illa; se'n conserven sis volums.

L'any 1836 es tancà el Seminari i es prohibí que fos ordenat *in sacris* cap súbdit espanyol, de la mateixa manera els bisbes eren prohibits de donar ordres i de donar dimissòries perquè cap dels seus feligresos fos ordenat. El Seminari fou reobert l'any 1845 gràcies a la nova Constitució de l'Estat espanyol, es mirava que els nous ordes religiosos donassin una mà en el camp de l'ensenyament, ja que el Govern no ho podia atendre de cap de les maneres.

L'any 1839 hi hagué el conveni de Vergara, que representà una minva en les guerres carlines, però l'any següent hi hagué la regència d'Espartero, que provocà l'exili de la reina regent Mª Cristina, fins que aquest caigué (1843), es declarà major d'edat Isabet II, Narváez instaurà un govern moderat i l'Església anà retornant al seu ritme vital: els nombrosos bisbes exiliats retornaren a llurs diòcesis, retornà a Madrid el nunci del papa i l'any 1851 es pogué firmar un nou concordat entre la Santa Seu i el Govern espanyol.

Es veu que era un sentit general a Mallorca que el bisbe Rafel Manso se'n volia anar, així ho fa veure aquesta determinació de l'Ajuntament de Muro de dia 20.10.1850:

“También se acordó por unanimidad de votos manifestar al M.I.Sr. Gobernador de esta Provincia que esta corporación simpatiza con la idea emitida por el M.I. Ayuntamiento de Palma en la exposición de elevar a S. Magestad para nombrar obispo de Mallorca al Canónigo Don José Amengual y Hernández, para lo cual formese la correspondiente comunicación y no teniendo mas asuntos a que tratar se levantó la sesión...”¹⁸

Enmig de totes aquestes coses, a causa d'un terratrèmol, la façana de la Seu caigué dia 15.01.1851, la consternació fou grossa a Ciutat. S'hagué d'esperar fins dia 5 de setembre per saber que el sacerdot mallorquí nascut a Algaida dia 05.01.1792 i ordenat prevere l'any 1816 era preconitzat **bisbe de Mallorca. Mn. Miquel Salvà i Munar** (1792-1873) era considerat un home progressista, era membre de la RSEMAP, havia començat son ministeri sacerdotal en la parròquia de Sant Jaume, havia estat el secretari de la Diputació durant el Trienni Liberal (1820-1823) i, ateses les circumstàncies polítiques, l'any 1825 s'exilià a París, on estudià llengües i història. A Mallorca, aquells anys, es represaliava els liberals, i Salvà estava considerat com a tal. L'any 1829 s'establí a Madrid, on es relacionà amb gent il·lustrada i treballà com a secretari de la interpretació de llengües, bibliotecari del duc d'Osuna i posteriorment de S. M. el Rei, conseller reial d'Instrucció Pública, auditor honorari de la Rota Romana, individu de número de la Reial Acadèmia de la Història, condecorat amb la “Cruz pensionada de la Real y Distinguida Orden de Carlos III”, posteriorment rebé la Gran Creu, i amb altres erudits començaren a publicar la *Colección de documentos inéditos para la Historia de España. Ordenamientos de preladados y cuadernos de Cortes*. L'any 1832 la Diputació el nomenava “Cronista Oficial del Regne de Mallorca”.

Amb aquestes credencials el seu nomenament episcopal fou ben rebut pel poble i per la clerecia. Un bisbe mallorquí i la nova situació política i concordatària que es vivia donaven esperances després de les fortes tempestes que hi havia hagut.

L'any 1845 s'havia tornat a obrir el Seminari, Mn. Mateu Jaume i Garau, des del mes de novembre n'era el rector. Hi hagué bona entesa entre el nou bisbe i el rector, d'aquesta manera la tibantor que hi havia al Seminari, reflex de la que hi havia en el clergat entre liberals i conservadors, s'anà esvainit i creixé la pau, ja que el nou bisbe era molt exigent amb

els capellans, volia homes cultes, educats, zelosos; per aqueta raó no escatimà esforços, exigí l'internat i aplicà diligentment el nou pla d'estudis (1852) que el Govern proposà.

El Dr. Salvà i Munar hi féu l'entrada dia 12.04.1852. Començà per proveir les canongies que hi havia vacants: lectoral, magistral i doctoral, aprofitant per fer tota una remodelació dels càrrecs capitulars. Dia 2 de maig convocà oposicions a les rectories que hi havia buides. N'hi havia 14. S'hi presentaren 42 opositors, els exàmens foren en el Palau Episcopal. Dia 22 de juliol hi hagué una traducció del llatí al castellà del *Catechismus ad Parochos* del concili de Trento; dia 23, qüestions sobre moral i casos de consciència; i dia 24, un sermó escrit. El tribunal estava format pel canonge penitencier Mn. Bernat Galmés, els canonges Mn. Antoni Bal·le, Mn. Sebastià Serra i Mn. Joan Pasqual; el paborde Antoni Jaume i el dominic exclaustrat, mestre de Teologia, P. Francesc Pasqual. Per aprovar bastava assolir 15 punts entre els tres exàmens. N'aprovaren 23, i cal posar esment en el que obtingué millor qualificació, el sacerdot inquer Mn. Pere Josep Llompart i Campins, 32 punts. Mn. Rafel Caldentei, qui obtingué la rectoria de Santa Maria del Camí, fou el tercer qualificat amb 31 punts; el sacerdot inquer obtingué la rectoria de Sòller.¹⁹

Una altra fita que hem de posar d'aquest pontificat és el començament de la publicació del que coneixem com Butlletí del Bisbat, que aquest bisbe progressista encapçalava amb aquestes paraules:

“A fin de poder comunicar con más facilidad y prontitud á mi amado y venerado clero y á las comunidades y personas que dependen de mi jurisdicción las ordenes é instrucciones que tenga por conveniente dar para el régimen y gobierno de mi diocesi; y con el objeto también de que estas se puedan conservar y guardar de una manera mas estable y decorosa he dispuesto que se publique en esta un Boletín eclesiástico como se hace ya en casi todos los obispados de España, bajo las condiciones siguientes.”²⁰

Segueixen 6 apartats on es nomena director, periodicitat de la publicació (quinzenal), preu, obligatorietat de tenir-lo cada parròquia...

També cal dir que, atesos els anys que tenia, no va participar en el concili I del Vaticà (1870), ni en altres actes que es feren a Roma, donant suport al papa crudelment perseguit i desprestigià. El nunci el tenia ben informat i ell no deixava de tenir contacte tant amb Madrid com amb Roma. Retornà la pau a la nostra església, malgrat que hi hagué brots revolucionaris en el clergat,²¹ ja havien passat el temps de les bregues.

A la mort del bisbe Salvà (05.11.1873) s'obrí una llarga seu vacant regida pel canonge inquer Mn. Simó Alzina i Duran (1805-1880) fins que arribà el nou bisbe, el **Dr. Mateu Jaume i Garau 1876-1886**. Mn. Mateu havia nascut a Lluçmajor dia 31.08.1811, després de fer els estudis al Col·legi de Monti-sion passà al Seminari, i fou ordenat prevere a Lluç pel bisbe

¹⁹ Els detalls d'aquestes oposicions es poden veure a CAPÓ I JUAN, Mn. Josep. *El rector Caldentei*. Edició de la parròquia de Santa Maria del Camí, 1990; pàg. 48-49. PÉREZ RAMOS, A. (prevere). *El obispo Salvà, un capítulo en la historia de Mallorca del s. XIX*. Palma de Mallorca: 1968; pàg. 141ss. (El Àngel, 4)

²⁰ BOBM 1861. L'escrit del Sr. Bisbe no du paginació.

²¹ El franciscà exclaustrat Jeroni Bibiloni Llaneras (1802-1876) l'any 1848 havia publicat una apologia del comunisme: *Cristianos-socialistas*. El bisbe Rafel Manso el féu rectificar i es va sotmetre, però l'any 1855, quan hi havia els progressistes al poder (1854-1856), va publicar *Explicaciones que en descargo de su conciencia y rectificación de sus ideas, presentó el autor del folleto "Cristianos-socialistas" al Ilmo. Sr. Obispo de Mallorca, Don Rafael Manso, actualmente de Zamora*.

¹⁸ Arxiu Municipal de Muro. Actes 17, folis 14g.-15.

Pérez de Hirias, del qual era el secretari de cambra. L'any 1849 es llicencià en Teologia en la Universitat Central de Madrid, i aquell mateix any fou nomenat rector del Seminari del bisbe Rafel Manso, vist que ja n'era catedràtic de Teologia Dogmàtica. Arribat el bisbe Salvà (1851) i posant en pràctica el nou concordat firmat aquell any entre la Santa Seu i el Govern espanyol, Mn. Jaume tragué la canongia magistral de la nostra Seu (1852). L'any 1857 fou preconitzat bisbe de Menorca, tenia 46 anys, i allà restà fins que l'any 1876 retornà a Mallorca per ser-ne el bisbe titular fins a la seva mort, que li arribà dia 19.02.1886. Era conegut amb el nom del "Bisbe Vell". Va veure el florir congregacional a Mallorca, després de la forta batzegada que havia suposat l'exclaustració, i l'any 1884 coronà la preuada imatge de la Mare de Déu de Lluc.

El capítol de la Seu elegí com a vicari capitular el canonge lectoral Mn. Joan Maura i Gelabert (1841-1810), un prevere que tenia 45 anys, doctor en Teologia i llicenciat en Dret Canònic al Seminari de Toledo i membre d'una poderosa nissaga mallorquina; son cosí Antoni vivia a Madrid, era diputat per Mallorca i vicepresident del Congrés dels Diputats. Certament Maura seria bisbe, però a Oriola-Alacant, i aquí vindria un home ja abrinat en el camp ministerial, el ja bisbe Jacint Mª Cervera i Cervera.

Jacint Mª Cervera i Cervera (12.10.1828-14.11.1897) va néixer a Pedralba (València), en el si d'una família camperola. Estudià les primeres lletres amb un frare exclaustrat de la seva parentela, qui de bona manera l'enconà en el carlisme, tan aferrat a la gent d'església d'aquell temps. Després d'aquests primers estudis passà a estudiar amb els PP. Escolapis, on féu llatinitat, per passar, l'any 1846, al Seminari. Obtingué el grau de batxiller en filosofia en la Universitat de València, va fer els estudis de Teologia, en la mateixa Universitat, com a alumne becari del Col·legi Major de la Presentació. L'any 1850 fou ordenat prevere i començà a exercir son ministeri com a vicari en la parròquia d'Alcora. Aquest mateix any es presentà a les oposicions a rector que hi havia a la diòcesi de Tortosa; no aconseguí cap parròquia, però de 1850 a 1853 el trobam que exerceix de professor de filosofia en el Seminari de Conca, aprofitant el temps per treure el títol de batxiller en Dret Canònic. L'any 1853 ja era a València com a ecònom de Benejama, aprofitant el temps per treure els graus de batxiller, llicenciat i doctor en Teologia (1854). Aquest mateix any participà en les oposicions a rectories i tragué la d'Espadilla, fou nomenat també arxiprest d'aquella zona, però hi renuncià i quedà a la capital, on gaudí d'un benefici a l'església de l'apòstol Sant Tomàs. L'any 1855 fou el rector de Carpesa, però l'any següent ja el veim de professor a l'Escola Normal. L'any 1858 fou nomenant bisbe de Conca el catedràtic valencià Miquel Payà i Rico. Amb ell anà el prevere Cervera com a secretari de cambra, qui ocupà diferents càrrecs en aquella cúria i obtingué l'any 1861 una canongia en aquella seu. L'any 1864 era canonge ardiaca de Mondoñedo i l'any 1868, de Toledo, però la revolució que sacsa Espanya aquest any féu que s'exiliàs a Amèrica, per no jurar la Constitució. L'any 1870 retornà d'Amèrica i permutà el benefici que tenia a Toledo pel de canonge tresorer de la seu de Saragossa, dignitat d'arxiprest. Dia 06.02.1881 fou ordenat bisbe, com a auxiliar de l'arquebisbe saragossà fra Manuel García Gil. Mort aquest, dia 13.03.1882 fou preconitzat bisbe de Tenerife, on restà fins dia 01.07.1885, en què, per raons de salut, dimití i es retirà a la finca de la seva propietat, Cerveret; allà romangué fins que, nomenat bisbe de Mallorca, arribà a Palma dia 08.09.1886.

He de dir que era un home molt dinàmic, enèrgic treballador. Féu tres visites pastorals, escriví 34 cartes pastorals. Donà nous estatuts i nou pla d'estudis al Seminari, nomenà Mn. Miquel Maura i Muntaner primer com a vicerector de l'ancià rector Pere Josep Llopart i Campins, posteriorment com a rector. Dividí la diòcesi en 7 arxiprestats en lloc dels tres tradicionals: Palma, Inca i Manacor, segons els tres partits judicials que hi havia a Mallorca. Feta la primera visita encara en creà un altre, perquè els d'Inca i Manacor no fossin tan extensos; pretenia

que fossin millors eines de treball pastoral. Celebrà amb goig la canonització de sant Alonso Rodríguez (1888) i defensà de manera aferrissada les propietats del santuari de Lluc davant el Ministeri de Governació, cosa que fou posada normalment com a causa de la seva mort per fallada cardiovascular. La gran vitalitat que trobà a Mallorca en el ressorgiment de la vida religiosa va fer que donàs diferents lleis i sobretot que empenyés el virtuós capellà Mn. Joaquim Rosselló i Ferrà (1833-1909) a fundar la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors perquè tenguessin cura del santuari de Lluc, que en principi ell volia donar a un orde religiós no mallorquí, i no foren pocs els mallorquins que li manifestaren son desacord en aquesta decisió. Acció en la qual el nostre biografiat hi té una part molt important.

V. El Seminari de Mallorca

El Seminari és la institució que el concili de Trento (1545-1563) va crear en vistes a rompre amb un seguit de mals usos que s'havien anat creant en l'Església, i aquest nou lloc es creava dia 15.07.1563, on els joves i adolescents, que volien entrar en l'estat eclesiàstic, havien de ser *alimentats, formats i instruïts*. Tira tira els seminaris s'anaren sembrant i anaren florint per tota l'església, i donaren son fruit. A Mallorca es va trigar moltíssim a donar forma a la idea tridentina; les dificultats no eren poques, ja que s'havia de trobar un local i s'hi havien de destinar diners per construir-lo i per mantenir-lo. El bisbe Bernat Cotoner i d'Olesa (1671-1684) pensà seriosament d'ubicar-lo en el mateix Palau Episcopal, però les dificultats no es pogueren vèncer. Son successor, l'arquebisbe-bisbe Pere d'Alagó i Cardona (1684-1701) aconseguí unes cases, vora Monti-sion, propietat de les Caputxines. Allà féu l'obra necessària, i dia 29 de juny de l'any 1700, festa de Sant Pere, titular del Seminari de Mallorca, feia la vestició dels primers 13 seminaristes de l'illa.

Aquests seminaristes anaven a la Universitat, de manera que el Seminari, en moltes coses, funcionava com el que podríem dir un col·legi major on residien, però la presència d'un capellà que n'era el rector i d'altres formadors donava un aire completament diferent a la casa on eren formats els futurs sacerdots de la diòcesi, fet que el diferenciava del ja existent Col·legi de la Sapiència, fundat pel canonge Bartomeu Lluïll l'any 1635; allà el rector era sempre un col·legial elegit democràticament pels propis estudiants.

Ja hem dit que el s. XIX fou molt tempestuós per a l'Església, i el ruixat, quan arribà al Seminari, esdevingué una imponent tempesta. L'any 1814, després de la constitució de Cadis, el Seminari desaparegué com a tal i es convertí en un col·legi militar per a cadets d'artilleria. Passada la por de la guerra del Francès i retornat el rei Ferran VII, sortiren els militars i retornaren els seminaristes, però quan començà el Trienni Liberal (1820-1823) tornà a desaparèixer el Seminari. Arribà el pontificat del Dr. Antonio Pérez de Hirias (1825-1842) i es restablí, però ja hem vist com aquest pontificat fou molt bel·ligerant per la postura que prengueren els liberals davant tota cosa que volgués fer el Sr. Bisbe. A més d'això, dia 29.12.1829 desaparegué la Universitat mallorquina, fet que obligà el Sr. Bisbe a establir càtedres al Seminari, dotar-les i cercar professorat per impartir les classes, cosa que, enmig de moltíssimes dificultats, aconseguí el Sr. Bisbe; però ell, que era més aviat de tall conservador, es trobava que el Govern anava per altres camins i no admetia ni els formadors ni els professors que ell hi volia posar, circumstància que augmentava les dificultats a la institució.

Aquests anys, a les mateixes aules de la clausurada Universitat, veim que hi funcionava un "Reial Seminari Conciliar", centre paral·lel al diocesà. Aquí hi havia un professorat més liberal i

que gaudia del beneplàcit dels governants. En aquest Reial Seminari, hi feren estudis sacerdots excel·lents en estudis i en virtut, com el fundador de les Religioses Franciscanes Mn. Gabriel Marià Ribas de Pina i el benemèrit capellà inquer Mn. Bernat Sales i Guinestra, etern vicerektor del Seminari i catedràtic de Metafísica.²² Aquest Seminari era molt ben vist per la societat mallorquina, que no volia acceptar la supressió de l'antiga Universitat, sobretot tots els qui es movien al voltant de la Societat Econòmica d'Amics del País. Dia 18.10.1830 Mn. Miquel Moragues féu la lliçó inaugural del curs del Seminari, a l'antiga Universitat. Dia 15.11.1830 Mn. Joan Xamena, antic vicerektor de la Universitat, i ara vicerektor del Reial Seminari, obrí el curs de filosofia. El claustre del professors era tot de l'antiga Universitat: secretari: Joan Nadal; professors: Jaume Rosselló, Joan Guasp, Josep Soler, Joan Amengual i Josep Rosselló. En el primer curs de filosofia hi havia matriculats 55 alumnes, 36 en el segon i 10 en el tercer.

Dia 22.07.1836, com a conseqüència de la forta pressió política, el Sr. Bisbe tancà el Seminari Diocesà. L'any següent el Govern prohibí que cap súbdit espanyol fos ordenat *in sacris*, ja que la presència del clergat en la societat era molt grossa, i ara molt més, a causa de l'exclaustració. Fixem-nos en la relació de capellans que ens ofereix el Butlletí Oficial del Bisbat de 1861: 32 rectors, 6 ecònoms, 34 vicaris *in capite*, 69 vicaris, 199 beneficiats, 173 adscrits, 187 exclaustrats, 17 canonges i 6 pares paüls, que fan la suma de 723 clergues, dels quals 275 vivien a Palma.²³

Dia 23.05.1845, acabada la regència d'Espartero, declarada la majoria d'edat d'Isabet II -sols tenia 13 anys-, el general Narváez instaurà un règim moderat que arribà a promulgar una nova Constitució espanyola. Les relacions amb l'Església començaren a canviar. Retornava el nunci a Madrid; els bisbes que havien estat desterrats podien retornar a llurs diòcesis; es llevà la prohibició d'ordenar nous preveres..., i dia 12.06.1845 arribà una reial ordre anunciant que es podia tornar a obrir el Seminari i que tendria una dotació anual de 35.053 reals.

S'acaba la llarga seu vacant que havia obert la mort del bisbe Antonio Pérez de Hiras (1842), tendrem el curt pontificat del Dr. Rafel Manso (1847-1851), que donarà pas al pontificat de dos bisbes mallorquins, que enterraran el clima de lluita i confrontació que hi havia hagut en la nostra Església.

Aquesta nova etapa de l'Església d'Espanya es manifestarà en el concordat firmat entre la Santa Seu i el Govern espanyol dia 16.03.1851. En 46 articles estableix que la religió catòlica és l'única pel país; els bisbes seran els encarregats de l'educació i instrucció del jovent (escoles i universitats; la Llei Moyano que regularà l'ensenyament no arribarà fins l'any 1857); es promulga una nova divisió eclesiàstica; s'estableix el priorat per als ordes militars; s'organitzen els col·legis de missioners per a les terres d'ultramar; s'obre la porta a noves congregacions i famílies religioses, sobretot les que es dediquin a l'ensenyament i als malalts; s'organitzen i es posa la dotació per als capítols catedralicis, parròquies, monestirs, seminaris... Fruit d'aquest concordat serà el nou pla d'estudis que la reina promulga per als seminaris diocesans i per als dits seminaris centrals, o sigui, els que donarien títols acadèmics. Fruit d'aquest concordat és el "**Plan de Estudios para los Seminarios Conciliares de España**" que es firmava dia 28.09.1852 i, per la seva importància, el bisbe Miquel Salvà no dubtà a publicar-ho en el primer Butlletí Oficial de la Diòcesi.²⁴ És el que seguí Mn. Fiol i Pujades.

22 Així ho diu la *Biografía de Mn. Gabriel-Marià Ribas de Pina (1814-1873)*, escrita per Pere Fullana Puigserver i Pere-Joan Llabrés i Martorell. Mallorca: 1997. Morí a Inca dia 06.05.1887. Durant el curs 1879/80 sofrí un atac de gota i presentà la renúncia dels càrrecs, que li fou acceptada, i es nomenà Mn. Jaume Ferrer i Mir catedràtic de Metafísica. Arxiu del Seminari. II Llibre de matrícula, foli 263.

23 BOBM 1861 pàgines 138-141.

24 *Ibidem* pàgines 91-94 i 100-107.

Aquest pla d'estudis establia:

- 4 anys de llatí i humanitats.
- 3 anys de filosofia.
- 7 anys de teologia.
- 3 anys de dret canònic.

Atès el cas que no tots els homes tenen les mateixes capacitats intel·lectuals, ni tots els càrrecs diocesans tenen la mateixa transcendència, s'establí el que a Mallorca va rebre el nom de "carrera curta". Hi havia:

- 3 anys de llatí i humanitats.
- 1 any de filosofia per estudiar lògica i metafísica
- 2 anys de teologia dogmàtica i moral.

El curs anava de dia primer de setembre a dia primer de juliol per als llatinistes, mentre que els altres començaven dia primer de setembre i acabaven dia primer de juny. Les vacances de Nadal anaven del dia 24 de desembre al 2 de gener. També hi havia vacances els tres dies de carnaval i el dimecres de Cendra; del dimecres de la Setmana Santa a la tercera festa de Pasqua; tres dies per a la Pentecosta i totes les festes i semifestes que hi havia en el calendari. Tots els dijous, si no hi havia hagut festa en aquella setmana.

Les classes, per als llatinistes, eren de dues hores al matí i dues el capvespre, i s'havia de reservar mitja hora diària a l'estudi de la història sagrada, profana i particular d'Espanya, i llengua grega. Les classes de filosofia, teologia i dret havien de durar hora i mitja al matí i hora i mitja el capvespre. La mitja hora que restava els matins s'havia de dedicar a l'estudi de la història de la filosofia, hebreu, història i disciplina eclesiàstica i oratòria sagrada; la mitja hora dels capvespres havia de ser destinada a la pràctica de l'argumentació sil·lògica, dirigida pel propi catedràtic o per algú sota la seva inspecció. Sols hi hauria tres notes: *meritus*, *benemeritus* i *meritissimus*.

Per la transcendència que va tenir en la vida del clergat mallorquí i en l'ensenyament general, espinzellaré els llibres de text que estableix aquest Pla d'estudis:

"TÍTULO IX AUTORES DE TESTO (sic)

Latinidad y humanidades

Gramática latina y Castellana, las de ambas lenguas de Araujo.

Para la traducción, el primero y segundo tomo de la colección de Autores selectos para uso de las Escuelas Pias, y las Epístolas de San Gerónimo con destino á los cursantes de segundo año.

Humanidades, el de *Colonia de arte oratoria*, y el *Juvenio de arte poética*.

Para la traducción, el tomo tercero de la citada colección, los libros *de Officiis* de San Ambrosio, el libro *de prescriptionibus* de Tertuliano, las Poesías de Lactancio y Prudencio.

- Geografia: Letrone ó Verdejo.
- Historia Sagrada: Pinton, compendio histórico de la Religión, desde la creación del mundo hasta el estado presente de la Iglesia.
- Historia profana: Castro, compendio de la misma.
- Historia de España: Gomez ó Cortada, compendios de la misma.
- Lengua griega; para la gramática la Patavina, ó la de Bergnes de las Casas ó la de Petisco.
- Para traducción, la obra titulada: *Selecta ex Optimis Graecis auctoribus, Matriti, Typis Eusebii Aguado.*
- Catecismo: Mazo, Catecismo explicado de la Doctrina Cristiana.
- *Filosofía*. Lógica, Metafísica, é Historia de la Filosofía: *Institutiones, Philosophiae Theoreticae auct. Franc. Rotenflue*, ó *Institutiones Aloysii Bonelli*, ó *Institutiones Matthaei Liberatore*, ó *Cursus Philosophiae elementalis Jacobi Balmes.*
- Ética: la del P. Jacquier, ó *Institutiones Philosophiae Moralis Rafaelis Paccetti*, ó *Ethicae et juris naturae Elementa Matthaei Liberatore*, ó Balmes en la obra arriba citada.
- Elementos de matemáticas: Vallejo.
- Física experimental, y Nociones de Química: Valledor y Chavarri.
- Principios de cálculo diferencial é integral, y Físico-Matemática: Vallejo.
- *Teología*. Fundamentos de Religión, Lugares Teológicos é Instituciones dogmáticas: Perrone, para la carrera completa; y el compendio de la misma para la abreviada.
- Historia y disciplina Eclesiástica: *Institutiones Historiae Ecclesiasticae J. R. Palma, hujus facultatis professoris in Universitate, et sem. Rom.*
- Teología Moral. Compendio de la de San Alfonso María Liguorio por Galan, ó Scavini ó Neyraguet.
- Sagrada Escritura: *Institutionis Joannis Nepomuceno Schaefer*, ó *Mellini, Institutiones Biblicae critico-hermeneuticae* (última edición) ó *Hermeneutica Sacra, Sanctore F. H. Janssens.*
- Patrología: Annato ó Tricalet.
- Lengua hebrea: Gramática de Slaughter, ó de Pacini.
- Oratoria sagrada: Retórica de Fr. Luis de Granada.
- Disciplina del Concilio de Trento y particular de España. Gallemart y Villanuño, *Summa Conciliorum Hispaniae, etc.*
- *Derecho canónico*. Derecho público eclesiástico: *Soglia Card. Inst. juris publici ecl. Libri tres.*
- Instituciones canónicas: Devoti.
- Decretales: *Maschat cum notis, ac additamentis Ubald Giraldo*, ó *Engel. ó Jallinger.*²⁵

La reapertura del Seminari l'any 1845 es féu posant-hi de rector (novembre) un home moderat, antic secretari de cambra del bisbe Pérez de Hirias i del bisbe Manso, el prevere llucmajorer Mn. Mateu Jaume i Garau, de qui ja hem parlat en l'apartat de pontificats del segle XIX, atès que fou bisbe de Mallorca de 1876 a 1886. Quan el Dr. Jaume fou nomenat bisbe de Menorca (1857), fou posat al front del Seminari el sacerdot inquer Mn. Pere Josep Llompart i Campins (1807-1893).

Mn. Pere Josep nasqué a Inca l'any 1807, on sens dubte, en la preceptoría que hi havia a la vila, regentada per Mn. Pau, es preparà per anar a estudiar al Seminari, on ja el trobam l'any 1824 fent el treball de famul al menjador; d'aquesta manera podia estudiar i aconseguir la il·lusió de la seva vida, ser capellà. L'any 1830 ja era estudiant de teologia, mentre feia classes de filosofia als altres seminaristes. L'any següent ja veim que gaudia d'una beca per poder estudiar moral, Sagrada Escritura i litúrgia, mentre seguia ensenyant filosofia als alumnes menors. L'any 1832 seguia els estudis de teologia, però havia estat nomenat mestre de patges i vivia en el mateix Palau Episcopal.

Eren temps difícils per al Seminari i per als joves que volien accedir als ordes sagrats, ja que suprimida la Universitat dia 28.12.1829 s'havien de crear les càtedres al Seminari i pagar els catedràtics. La part econòmica no era fàcil, ja que el Govern s'anava apropiant dels béns de l'Església²⁶ i, per altra banda, el Govern no apropiava els nomenaments que feia el Sr. Bisbe per considerar-los persones massa conservadores. El fet que el jove inquer fes classes de filosofia estalviava dotació econòmica i permisos oficials.

Ordenat prevere trobam que dia 28.03.1833 és nomenant domer de la Seu, d'aquesta manera va poder viure a Palma i donar camp a les seves aspiracions pastorals i acadèmiques, aconseguint els graus de batxiller i llicenciat en Teologia. Eren anys que els càrrecs i beneficis que anaven quedat vacants, a causa de la mort d'un prevere, no es cobrien. Després de la firma del concordat l'any 1851, les coses començaren a canviar. El bisbe Salvà, després de completar el capítol, convocà oposicions a les rectories buides. Seguint les actes capitulars de la nostra Seu, Mn. Llompart i Campins, com a domer, pertanyia al clergat que allà treballava, trobam les següents dades: l'any 1852. Es presenta a les oposicions que hi va haver a magistral i doctoral. L'any 1853. Surt la notícia que ha pres possessió de la rectoria de Sóller.²⁷

Parlant del pontificat del bisbe Salvà ja hem parlat d'aquestes oposicions, i he remarcat que el sacerdot inquer fou el qui obtingué major puntuació. Quan el rector de Santa Eulàlia passà a ocupar una canongia, Mn. Pere Josep de Sóller passà a Santa Eulàlia (1857), on restà fins que queda vacant la canongia magistral per la promoció que es féu del Dr. Jaume i Garau a la mitra menorquina (1858). Les oposicions foren convocades dia 08.08.1858 i els exercicis se celebraren a partir del dia 3 de novembre. Hi hagué cinc opositors: Mn. Pau Foquet, catedràtic de Teologia del Seminari de Tortosa; Mn. Pere Josep Llompart i Campins, rector de Santa Eulàlia; Mn. Bartomeu Morlà, rector de Santa Creu; Mn. Teodor Alcover, secretari de cambra del Sr. Bisbe; i Mn. Bartomeu Castell, familiar del Sr. Bisbe. Mn. Pere Josep fou elegit per 9 vots. Serà canonge magistral, però també haurà de ser el successor del Dr. Jaume, com a rector del Seminari.

Mn. Llompart fou rector del Seminari durant 35 anys. Aixecà el tercer pis mirant de fer habitacions per als teòlegs, ja que els bisbes no deixaven de demanar l'internat. Havia anat comprant unes cases que hi havia en el carreró dit d'en Company, com també les que hi havia en el carrer d'en Caldés, en vistes a aixecar-hi una àmplia i nova capella,²⁸ projectant tot l'edifici perquè tengués l'entrada principal pel carrer de Montserrat, arribant al jardí que hi havia d'haver davant la capella. Dia 04.09.1879 presentava els plànols de l'ampliació a l'Ajuntament de Palma.²⁹

Tots els anys d'estudi de Mn. Fiol i Pujades 1862-1874 tengué com a rector el canonge inquer, per aquesta raó la nota necrològica ens diu:

²⁶ Les actes capitulars de l'Arxiu Catedralici dia 28.06.1825 ens diu que s'ha rebut una carta del Sr. Rei sobre imposar a certs canonges l'obligatorietat de fer classes de Filosofia, Teologia i Moral al Seminari. Dia 13 de juliol del mateix any ja especifica dient que s'hauran de dedicar cinc canongies a l'ensenyament del Seminari, dues a Filosofia, dues a Teologia i una a Moral, a la qual s'haurà d'afegir Dret Canònic i Disciplina Eclesiàstica, a més de les quatre que ja tenen per ofici. Actes capitulars, folis 220 i 224.

²⁷ Actes capitulars. Els detalls d'aquestes oposicions ja els hem vist a la nota número 19.

²⁸ Fiol i TORNILA, Pere. "Estudio documentado del período 1891-1948 de la historia del Seminari de Mallorca", treball inèdit presentat en el LXVI Certamen Científic Literari, tema 11, any 1965, pàg. 2.

²⁹ Ibídem pàg. 3. Els plànols originals foren inclosos en el treball de certamen, l'original del qual ara resta perdut i no hi ha manera de trobar-lo.

²⁵ Ibídem pàgines 102-103.

“en el difícil y espinoso [cargo] de Rector de este Seminario que desempeñó por espacio de treinta y cinco años. Su austera vida, su virtud y vastos conocimientos le habían granjeado el aprecio de todos los eclesiásticos de la Diócesis, la mayoría de los cuales habían sido discípulos suyos”.³⁰

VI. Dades biogràfiques i càrrecs

Ara, podem mirar el currículum de Mn. Guillem Fiol i Pujades:

- 1849, 21.12. Neix a Inca.³¹
- 1862. Ingressa al Seminari com a alumne intern. Estudia quatre anys de llatí i humanitats; grec, geografia i història sagrada. Tres anys de filosofia, aconsegueix la nota de *benemeritus*.
- 1869-1873. Estudia cinc anys de Teologia, en els 3 primers té per nota *benemeritus*; els altres dos, *meritissimus*.
- Curs 1886-87. Fa el sisè curs de Teologia. *Meritissimus*.³²
- Curs 1889-1892. Estudia i aprova, en el Seminari d'Eivissa, el 7è de Teologia i dos de Cànon. Nota: *meritissimus*.
- 1871, dia 22 i 23.09. És ordenat de menors i sotsdiaconat a títol de patrimoni. L'ordena el Sr. Bisbe de Menorca amb dimissòries del bisbe Salvà. El BOBM no especifica el lloc d'ordenació.³³
- 1872. Diaca, dia 21.05 L'ordenació es féu al Palau Episcopal de Ciutadella, i tornava a ser el Dr. Jaume i Garau l'ordenant, BOBM 1872; pàg. 138.³⁴
- 1874. Prevere, dia 04.04.³⁵
- Ordenat diaca (1872), durant 8 anys és professor de llatí i superior del Seminari Menor a satisfacció del prelat i del rector del Seminari.³⁶
- 1877. Capellà de l'oratori públic de Son Nicolau, districte de Palma, parròquia de Sant Miquel. Començà l'edificació del temple parroquial, que encara s'està fent.³⁷

30 BOBM 1893, pàg. 100.

31 APSMM Llibre 172. Baptismes 1843-1851, inscripció 184.

32 Ja havia estat ordenat prevere i es veu que havia pres la decisió d'anar endavant amb la graduació acadèmica, per anar aconseguint unes prebendes que ell trobava que li convenien més.

33 L'ordenació es féu a Mallorca pel bisbe Mateu Jaume de Menorca BOBM 1871, pàg. 297.

34 Fou el Dr. Jaume i Garau qui les ordenà en la capella del Palau Episcopal de Ciutadella.

35 Aquest any no hi havia bisbe a Mallorca, perquè el bisbe Salvà havia mort l'any 1873 i l'única ordenació que surt en el Butlletí del Bisbat fou el mes de setembre, i ell no figura entre els ordenats, BOBM 1874, pàg. 315-316. Ara bé, a l'Arxiu Diocesà 2/52/131 hi ha la sol·licitud que presentà dia 14.03.1874 per ser ordenat prevere. Sens dubte el BOBM fa una llacuna no parlant d'aquesta ordenació.

36 No podem oblidar que el rector del Seminari era el sacerdot inquer Mn. Pere Josep Llopart i Campins, i que el vicerector era també l'inquer Mn. Bernat Sales i Guinestra.

37 Aquest oratori de què parla Mn. Fiol i Pujades és l'actual temple parroquial de Sant Josep del Terme, en la barriada ciutadana de sa Indioteria. Aquest barri de Palma, vers la meitat del segle XIX, sorgí dels establits que es feren a les possessions de Son Arpina i Son Nicolau, on s'havia aixecat, aproximadament l'any 1746, un oratori públic. L'any 1878 el Sr. Joan Palou del Reguer, propietari de Son Nicolau, a causa de les bones maneres que hi mostrava Mn. Fiol i Pujades, donà un solar on edificar-hi plaça, església, rectoria i altres dependències religioses. Aquest mateix any començà a aixecar-

- Durant 7 anys ha estat el director literari del Col·legi de Sant Estanislau de Koska i professor de l'acadèmia de 2n ensenyament de la Joventut Catòlica.
- 1886 28.05. Consiliari del Cercle d'Obrers Catòlics.
- 1887, 15.01. Capellà interí de la presó de Balears. A la fi de l'any fa oposicions i guanya la plaça.
- 1886. Participa en les oposicions a rector, i són aprovats els exàmens.
- 1887, 18.04. Ecònom de la parròquia d'Escorca.³⁸
- 03.11. És nomenat rector, dia 16 rep la institució canònica.
- 1888, 17.01. Prior del santuari de Lluc, és en el càrrec fins dia 04.05.1891, en què s'hi establiren els PP. MSSCC.³⁹
- 1892, 23.03. Permuta la rectoria d'Escorca amb la de Sta. Margalida (de terme) amb l'aprovació de la reina regent. Dia 18.05 rep la institució canònica.
- Hi resta fins que passa de canonge a la Seu d'Urgell.
- Essent rector de Santa Margalida era confés de les monges agustines.
- 1898 17.11. És investit doctor en Sagrada Teologia en la Universitat Romana de Teologia.
- 1899, 05.01. Canonge de la Seu d'Urgell nomenat per la reina. 05.10 En pren possessori.
- 1899, 17.07. Nomenat missioner apostòlic pel cardenal prefecte de la Propagació de la Fe.
- 1899, 31.07. Capellà d'honor honorari del rei, a proposta del bisbe de Sion.
- 1899, 18.12. És nomenat cavaller hospitalari.
- 1900, 06.10. Rep la investidura de doctor en Dret Canònic en el Col·legi Romà de Protonotaris Apostòlics *cunctis votis approbatum et nemine discrepante*.⁴⁰
- Examinador sinodal per a la renovació de llicències a la Seu d'Urgell.
- 1900, 29.10. Canonge xantre de la Seu de Menorca per nomenament reial.
- Des que fou ordenat prevere ha tengut a punt les llicències de celebrar, predicar i confessar tant a les diòcesis en què ha estat com en la jurisdicció castrense.

s'hi l'església neogòtica que hi ha, seguint els plànols de Joaquim Pavia. L'any 1907 fou erigida com vicaria *in capite* i l'any 1935 esdevingué parròquia. Veim com en temps de Mn. Fiol era conegut aquest barri com Son Nicolau, malgrat que el topònim popular era sa Indioteria, pel fet que hi havia unes cases on es criaven indiots, que eren venuts a la porta de Sant Antoni el dia de Sant Tomàs (21 de desembre). Aquests anys també el trobam inscrit com a germà de l'oratori Parvo de Sant Felip Neri de Palma, on es reunien molts de preveres per alimentar sa vida espiritual. Així ens ho dona a conèixer l'oratorià Marc Vallori i Rotger a *L'oratori Parvo*. Palma: 2005; pàg. 48.

38 En el mes d'agost es compliren tres anys de la coronació pontifícia de la Mare de Déu de Lluc; preparant la festa, el novell prior va convocar una corona poètica, segons la revista *La Roqueta*, número 34. Quan parla de la festa que hi va haver dia 20.08.1887 ens diu que els poetes consagrats no hi participaren gaire, però sí els joves: es Peñes (pare i fill), en Dameto, en Giraud, Rotger, Pomar, Alcover i altres. Predicaren el canonge Company i l'oratorià P. Auba; exalça les "magnífiques funcions religioses", acompanyades pels al·lots blaus, les menjades esplèndides, i sobretot la netedat, hi havia molta netedat, per acabar dient que el prior Fiol té pensat tocar altres "resortes" per a l'any que ve.

39 Mn. Guillem havia tengut molt bones relacions amb els pares filipons. Hem vist que participava en l'espiritualitat que allà donaven el P. Guardiola i el P. Joaquim Rosselló. Aquestes relacions han quedat paleses en la primera "diada" de Lluc que organitzà Mn. Fiol l'any que entrà com a ecònom rector i prior, i hi convidà el P. Auba a predicar l'ofici; però aquestes relacions s'enterboliren, potser perquè considerà Joaquim Rosselló com un traïdor a l'oratori per abandonar-lo per fundar una nova congregació, potser perquè no sabés veure la moguda que hi havia a Mallorca contra el bisbe Cervera. Se serviren d'ell. El bisbe Cervera havia congeniat bé amb el carmelità mallorquí P. Anastasi Borràs (1849-1908), qui aleshores treballava ferm per restaurar l'orde carmelità a Espanya, on fundà 7 convents, i 3 a Brasil. El bisbe Cervera li oferí el santuari de Lluc com a possible convent dels carmelitans a Mallorca, i així la vida espiritual del santuari estaria atesa. Quan la societat mallorquina va conèixer la nova, posà el crit al cel. Com era possible Lluc en mans forasteres! No oblidem que eren els anys de la Renaixença. Això obligà el bisbe, a corre cuita, a cercar una solució, que trobà en el bon sacerdot Joaquim Rosselló i Ferrà, qui després d'una bona temporada esmerçada en treballs apostòlics havia pujat a l'ermita de Sant Honorat cercant repòs i vida ermitana. Ho hagué de deixar i anar a Lluc amb altres preveres que també cercaven més perfecció, i d'aquesta manera una congregació mallorquina tendria cura del santuari mallorquí per excel·lència. El problema sorgí quan Mn. Guillem Fiol i Pujades, rector i prior, reclamà els seus drets, que els tenia. El procés arribà a Roma.

40 El P. Josep Amengual i batle MSSCC, en la *positio* que presentà a Roma per a la canonització del servent de Déu Joaquim Rosselló i Ferrà (1996), diu que fou nomenat protonotari apostòlic.

- És sacerdot de bona vida i bons costums, i no consta que hagi caigut en censura alguna.
- Ciutadella de Menorca, 16.09.1901 (llicenciat Sebastià Vives i Amengual, dignitat d'ardiaca de la Santa Església Catedral de Menorca i en absència de l'Excm. i Rdvm. Sr. Bisbe Sr. Salvador Castellote y Pinazo, governador eclesiàstic de la diòcesi).
- 1904, 15.01. Canonge tresorer de la Seu de València.
- 1906, 20.01. Mor a València.⁴¹

Reformes al cementeri municipal d'Inca des de 1860 fins a 1870

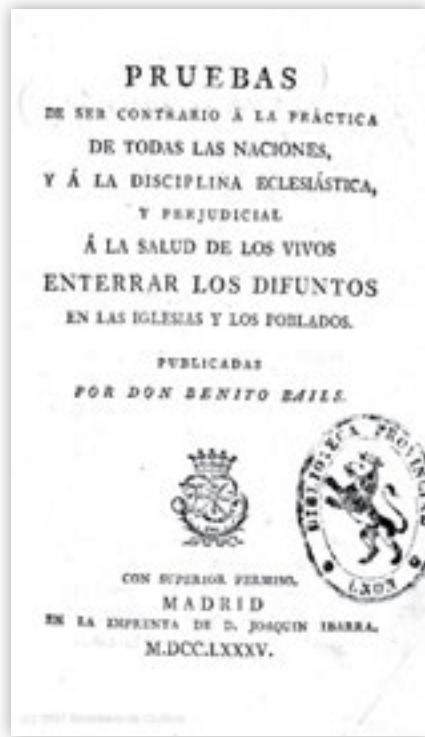
XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Gabriel Pieras Salom

Dins el món cristià, especialment, els cadàvers de les persones eren enterrats a dins les esglésies parroquials i conventuals o fora d'elles, als seus voltants, segons la seva capacitat econòmica i social. Uns eren enterrats als altars majors, altres a les capelles laterals, altres al bell mig dels temples, altres a les fosses, vasos, que tenien en propietat els gremis, i aquells que no tenien aquesta economia eren enterrats al fossar que solia estar just davant dels temples i voltats, generalment de parets. Eren esglésies, parròquies i convents de vius i de morts. Això naturalment creava problemes sanitaris que començaren a ser denunciats per distints autors en llibres i fullets, com per exemple el que va escriure D. Benito Bails a 1785 i fou editat a la impremta de D. Joaquín Ibarra de Madrid i que portava per títol *Pruebas de ser contrario a la práctica de todas las naciones y a la disciplina eclesiástica y perjudicial a la salud de los vivos, enterrar a los difuntos en las iglesias y poblados*. Era una estranya convivència entre els vius i els morts.

La cèdula reial de 3 d'abril de 1787, llei I, títol III de la "Novísima recopilación", disposava l'obligació de construir cementeris a determinada distància dels nuclis habitats i la prohibició d'enterrar dins les esglésies, o fora d'elles, amb excepcions molt especials, com bisbes, abats, abadesses, priors, canonges distingits, etc. Aquest text legal indicava que la construcció dels nous cementeris anirien a càrrec dels rectors pagant, però, amb fons procedents de les fàbriques de les esglésies i de l'erari públic. Aquí, a Mallorca i a Inca, no es va dur a terme. Haurien de passar alguns anys. Seria en escrit imprès que arribà a tots els ajuntaments, de data 3 de gener de 1814, quan Guillermo de Montis (en aquells moments cap superior polític de les Balears) i el secretari Rafael Manera prohibeixen els enterraments dins poblacions i es basen en el Decret d'1 de novembre de l'any 1813 emanat de la regència del regne, i que és conforme a la Constitució i a la Llei d'11 de novembre de 1811. Les Corts assenyalaren un mes per construir els cementeris fora poblat, malgrat que fos de manera provisional. El fulllet que arriba a Inca a principi de gener de 1814 no es posarà en pràctica fins a 1820, sis anys després. Aquesta breu publicació editada a la impremta de Melchor Guasp consta d'un llarg i ben explicat preàmbul, 18 capítols i un final on mana i ordena les dites construccions.

⁴¹ Essent canonge de València contribuí amb 300 ptes. a la construcció que les Religioses Franciscanes aixecaven a Inca, a l'antic Hostal de Son Odre. Aquesta dada fou la que em dugué a conèixer les passes que havia fet Mn. Fiol, ja que tota la documentació que hi ha a Mallorca acabava dient que havia sortit cap a la Seu d'Urgell, i allà no en sabien res, del nostre inquer. Quan vaig voler esbrinar qui era aquest inquer canonge a València, em vaig trobar amb la documentació inclosa en l'expedient d'oposicions a l'Arxiu de la catedral de València, leg. 558/10, que va permetre conèixer la fi d'aquest capellà inquer.

A Inca, abans de 1820, hi havia tres llocs d'enterrament: l'església de la parròquia de Santa Maria la Major (altar major i, davant d'ell, capelles de sant Blai, de la Trinitat, de la Mare de Déu del Carme, del Nom de Jesús, dels sants Abdon i Senén, de sant Pere, de sant Joan Baptista, etc., i el fossar exterior) i les esglésies de Sant Francesc (altar major i, davant d'ell, capelles de sant Bonaventura, de les Ànimes, de sant Antoni, de la Mare de Déu dels Àngels, de la Mare de Déu de l'Esperança, del Beat Ramon Lull, etc.) i Sant Domingo (altar major i, davant d'ell, capelles del Roser, de sant Vicenç Ferrer, de les Ànimes, etc.). Alguns dels que enterraren a les esglésies foren els següents: dia 16 d'octubre de 1707 fou sepultada a Sant Domingo Magdalena Coll, vídua de Bartomeu Bisellach, i tenia escrit davant notari que li fessin una sepultura davant la capella del Roser. El 17 de desembre de 1708 morí Catalina Mulet, vídua de Guillem Bertran, qui fou enterrada en el vas de Sant Blai de la parroquial. Dia 24 de novembre de 1709 fou sepultada a Sant Francesc, davall d'una pedra esmolada, Bàrbara Figuerola, muller de Simó Alzina. Dia 10 de gener de 1710 fou sepultada a

la parroquial església la Sra. Margalida Morro, vídua de l'honor Cristòfol Bennàssar de la possessió de Santiani. Dia 2 de març de 1712 fou sepultat a la capella del Roser de Sant Domingo Miquel Rubert, gerrer d'ofici. Pere Batle Planes morí dia 19 d'agost de 1803 i fou enterrat a la parròquia a la capella de sant Antoni. Dia 26 d'agost de 1803 fou enterrada en la capella del Beat Ramon de l'església del convent de Sant Francesc Francinaina Serra Morro. Dia 13 d'octubre de 1803 fou sepultada a la capella del Roser del convent de Sant Domingo Magdalena Bisellach Reus. Antònia Beltran Alzina, que morí dia 20 de maig de 1820, fou enterrada a l'església de Sant Francesc. Bartomeu Llabrés Llompart, mort dia 20 de juny de 1820 i enterrat el dia després en el cementeri de la parròquia de Santa Maria la Major. Després de l'obertura del nou cementeri, primerament rural i després municipal, ja no s'enterrà més a les esglésies. Tan sols seguiran enterrant dins el seu propi cementeri les monges jerònimes de Sant Bartomeu, com encara així ho segueixen fent.

El primer que enterraren al nou cementeri fou Jaume Ferrer, "Borratxon", i al seu testament i deixes pies en poder del P. Francesc Ferrer, religiós observant, del dia 27 de maig del mateix any, mana que se l'enterrí a l'església de Sant Francesc vestit amb l'hàbit franciscà. En aquesta nota de defunció del llibre sacramental de l'Arxiu Històric Parroquial, de dia 6 de desembre de 1820, hi ha una curiosa nota que diu:

"Yo, el infrascito, bendecí dicho cementerio (referint-se al nou) a los 3 de diciembre de 1820, asistiendo a la bendición todo el Ayuntamiento, Clero Secular y las comunidades de Dominicos y Franciscanos de esta villa. De que doy fe. Dn. Juan Amengual, Pro. y Rector de Inca."

Dins els primers llibres de l'inici de la reforma (llibre de comptabilitat i de venda de sepultures) del cementeri antic de 1820, iniciats l'any 1860 (Arxiu Històric Municipal d'Inca. Sanitat. Números provisionals 627, 628 i 629), hi ha dos folis escrits a mà que val la pena transcriure:

"El cementeri de la vila d'Inca, situat en el camí de Sencelles, fou fet per ordre del Govern en lo any 1820 essent batle Dn. Miquel Munar, 'Xesquet', i rector de la parròquia el Dr. Dn. Joan Amengual. Dit cementeri va ser comprat a Dn. Jaume Llompart, 'Catiu', i això és el motiu que per espai de molts anys no li deien altra cosa més que can Catiu. Va esser beneït en el mes de Desembre de 1820 i el primer que hi enterraren va esser en Jaume Ferrer, 'Borratxon'. Augmentant sa població i el número d'ànimes de la Vila, va esser engrandit aquest cementeri des del tercer caminal transversal, això és quasi una meitat de lo que abans era. Per espai de 40 anys va estar dit cementeri poc cuidat, fins que a 1860, essent batle Dn. Joan Coll i Martorell, tot lo ajuntament nomenà una comissió composta del mateix Sr. Batle, de Dn. Miquel Amer i Jaume, dels regidors honor Jordi Reus i honor Miquel Pujades, de can Lau i de Dn. Francesc Brunet, Prevere i Beneficiat a la parròquia d'Inca, a fi d'arreglar i posar d'un modo decent dit cementeri. En lo any 1860 solament se va fer el pou, donat a escarada per 50 lliures però se feren bastants preparatius per començar l'obra, lo que s'efectuà a principis del mes de gener de 1861. El qui va formar el pla de l'obra fou Dn. Llorenç Robira (sic) i el qui va executar dita obra fou mestre Jaume Llompart i Rubí, 'Verguny', servint sempre de manobres Llorenç Ramis, 'Lluch' i essent fosser en Josep Gual. Gratis varen dur 180 carretades de cantons, mitjans, pedres, calcs, teules i altres materials per passar l'obra avant i se va acabar dita obra el 31 de Desembre de 1864, gastant-se en ella 2.147 lliures, 7 sous i 6 diners. Dia 7 de març de 1865 va fer una ventada tan furiosa que va tomar tota la definició de la façana del cementeri, rompent 13 bigues de la teulada i 6 de la sala i el celràs i més de 600 teules. Abans era dita façana de cantons de Muro però en vista que no tenia fermesa bastant per resistir en els contratemps, se va fer després de la desgràcia de paredat i se va gastar per compondre'l 93 lliures, 18 sous i 6 diners. Els xipresos foren sembrats els darrers dies de gener de 1861. Dia 17 de maig de 1863 va esser beneït el Sant Crist que se venera en el cementeri. Durant

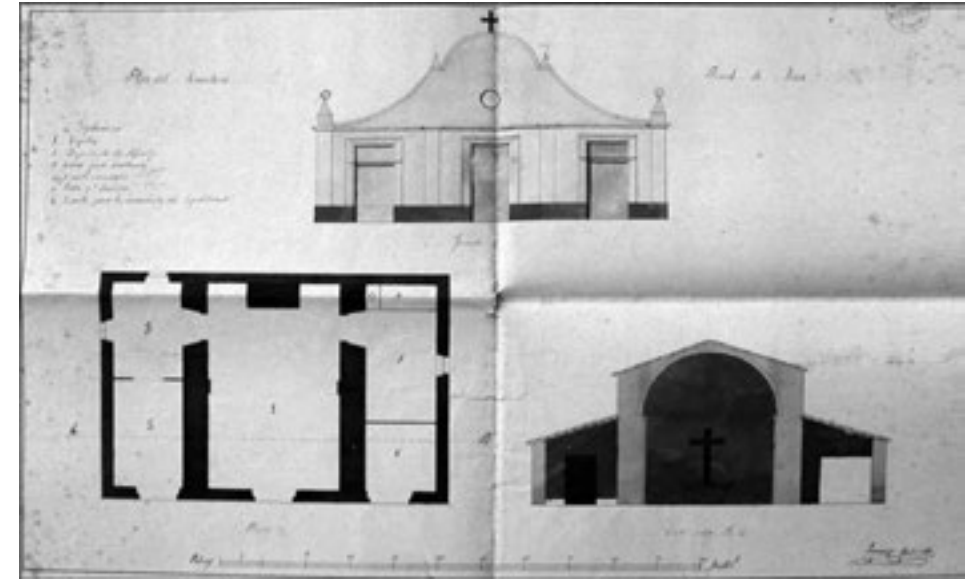

el matí hi va haver ofici i sermó a la Parròquia i, el capvespre, hi hagué processó amb el Sant Crist acompanyant-lo al cementeri, a la qual processó hi assistiren més de cinc mil persones, ja d'Inca, ja de pobles veïnats. A 1867 se posaren les barreres de ferro de set quintars i setze lliures de pes, les quals a raó de 3 sous la lliura valgueren 507 lliures i 8 sous. Les va fer mestre Bartomeu Pons, ferrer de Ciutat i habitador a Inca. L'ajuntament per fer l'obra del cementeri donà 300 lliures i els comissionats, amb deu joies que rifaren, tengueren de net pel cementeri 377 lliures. A 1868 se resolgué fer de pedreny viu els baixos de la façana del cementeri i tan sols el pedreny costà 81 escuts, o sia 60 lliures i 15 sous.”

Ja comenta l'anterior escrit que els quaranta anys de cementeri rural o municipal no foren gaire bons. El recinte sagrat estava abandonat. La gent inquera no acceptà de bon grat, com en altres bandes de Mallorca, que no es pogués enterrar a les esglésies, però la fermesa dels governants, en nom del progrés i especialment de la sanitat, així ho manaren i així ho obligaren. Malgrat tot, però, com es veu, els inquers no cuidaven del cementeri nou. També s'ha de dir que no tenim gaires notes ni dades d'aquests quaranta anys.

Si partim de l'any 1860, trobarem allò que cercam, i en abundor. Aquests anys enterraven *amb baül, dins tomba i dins clot*. Les tombes que voltan la plaça major del cementeri actual s'inicien aquests anys. Pels enterraments dels adults es cobrava la quantitat de 6 sous dins clot i emprant, o no, baül. Si s'enterraven dins tomba, recentment feta, es pagaven 18 sous. Per enterrar pàrvuls pagaven 4 sous dins clot i 9 sous dins baül i tomba. Les anotacions dels enterraments des de 1860 fins a 1870 s'inicien dia 1 de juliol de 1860. També s'ha de dir que, per acord de l'Ajuntament, quedaren suprimits els pagaments per enterrament, des de l'1 de juliol de 1869. Ara veurem el nombre d'enterraments des de dia 1 de juliol de 1860 fins al dia 30 de juny de 1869:

- 1860.- 32 adults i 26 pàrvuls. Total: 58.
- 1861.- 35 adults i 60 pàrvuls. Total: 95.
- 1862.- 56 adults i 66 pàrvuls. Total: 122.
- 1863.- 39 adults i 68 pàrvuls. Total: 107.
- 1864.- 59 adults i 106 pàrvuls. Total: 165.
- 1865.- 62 adults i 89 pàrvuls. Total: 151.
- 1866.- 50 adults i 79 pàrvuls. Total: 129.
- 1867.- 76 adults i 77 pàrvuls. Total: 153.
- 1868.- 80 adults i 62 pàrvuls. Total: 142.
- 1869.- 47 adults i 27 pàrvuls. Total: 77.

Totals: 536 adults i 660 pàrvuls. Entre adults i pàrvuls: 1.196 enterraments.

Ben aviat, des de 1860, ja es comença a enterrar en sepultures fetes com avui les podem veure. El dret d'enterrament a les sepultures, vull dir la compra d'aquest drets comença a partir del mes de juliol de l'any esmentat. Aquest dret per enterrar dins una tomba val 1 lliura i 10 sous. Les sepultures, tombes fetes, costen 7 ll. 10 s. Les petites, les mitjanceres, 18 ll., i les grans (per a quatre cadàvers), 21 ll. Quan es compra una sepultura ja feta hi sol anar inclosa en el preu la làpida amb el nom o noms. A partir de l'any 1868 les lliures es converteixen en escuts i 1 lliura són 1,328 escuts o 1 escut són 0,752 lliures. Una tomba que valia, per exemple, 21 lliures passa a valer 27,903 escuts. A partir del gener de l'any 1874 ja parlen i valoren emprant la pesseta i els cèntims. Aquest any, una tomba amb làpida posada costava 82 pessetes. A partir de l'any 1906 costen 100 pessetes. L'any 1913 passen a costar 110 pessetes els primers mesos i puguen a 125 a partir del desembre. L'any 1920 es paguen a 175 pessetes. L'any 1922, l'Ajuntament cobra a 205 pessetes cada tomba i l'any 1927 costa 300 pessetes amb làpida i 275 sense aquesta.

Ara veurem qui compra les primeres sepultures o tombes. El llistat és per ordre de data de compra i aquesta numeració és la mateixa d'avui.

1. Gabriel Pujol, "Calatravi".
2. Magí Marqués i Seguí.
3. Bartomeu Seguí, "Batliu", i els seus germans.
4. Antoni Ramis i Borrás, "Nyam".
5. Miquel Gual i Josep Payeras, cunyats.
6. Cristòfol Martorell i Torrens.
7. Jordi Reus.
8. Domingo Alzina i Salas.
9. Sebastià Garau.
10. Bartomeu Ramis de Son Mas i Miquel Verguny.
11. Hereu de l'amo en Miquel de ses Veles.
12. Magdalena Ramis i Ferrer, "Palla".
13. Antoni Planes i Pou, "Punta".
14. Antoni Figuerola i els seus germans.
15. Miquel Oliver i Antoni Payeras i Amer.
16. Gregori Balaguer i Nicolau, forner.
17. Antònia Ferrer Verd, viuda de Jaume Beltran, "Puig", i Jaume Beltran i Llobera, "Puig".
18. Sr. Antoni Tortella, prevere.
19. Antonina Miquel de Son Sastre.
20. Joanaina Duran, viuda de Simó Alzina.
21. Sr. Mateu Ferrer, prevere, "Pinet".
22. Bartomeu Campomar i Ferrá, veí de Palma, i el seu cunyat Miquel Aguilar i Luna, veí d'Inca.
23. Pere Agustí Campins i Beltran.
24. Gabriel Jaume Mateu, "Flor".
25. Pere Andreu Ferrer i Oliver.
26. Antònia Seguí i Mestre, viuda d'Andreu Martorell, "Valent", i els seus fills.
27. Antoni, Guillem, Miquel i Pau Ferragut i Rayó.
28. Sr. Gabriel Llabrés i Marimon i els seus germans preveres Sr. Francesc i Sr. Joan.
29. Joan Ferrer i Perelló de l'Hostal.
30. Joan Truyols i Bennàsar.
31. Rafel i Jaume Moragues i Garí.
32. Josep Pujol i Amorós.
33. Joan Serra i Figuerola i Rafel Mateu i Llabrés, i els seus successors legítims.
34. Magí Marqués i Font i Sebastià Beltran i Marqués, i els seus legítims successors.
35. Joan Estrany i Pujades, "Blai".
36. Sra. Assumpta Nicolau, viuda del Sr. Miquel Sancho, "Gotleu".
37. Catalina Rebassa i Figuerola.
38. Miquel Rubert i Beltran, "Caron".
39. Josep Ferrá i Tous.
40. Antoni Alemany i Pujades, i Cristòfol Melis i Corró.
41. Jerónima Coll, viuda d'en Moragues.
42. Antoni Valls i Fuster, "Confiter".
43. Sr. Bernat Salas i Ginestra, prevere.
44. Miquel Roca i Rayó.
45. Bartomeu Beltran i Coll, "Garreta".
46. Josep Pujol i Planes.
47. Sr. Guillem Fiol, prevere i vicari.
48. Damià i Francesc Mas i Guillem Beltran.

49. Sra. Martina Arrom, viuda Roca.
50. Jaume Llobera i Pericás i Gabriel Alzina Fiol.
51. Gabriel Ferrer i Company i Andreu Salas.
52. D. Pedro Balle i Ramis, apotecari.
53. Antoni Truyol, "Vetla".
54. Esperança Nicolau, de Vicens Balle i de Catalina Nicolau.
55. Maria Garau, viuda de Sebastià Figuerola.
56. Gabriel Melcion i Sebastià Llompart i Sastre.
57. Sr. Gabriel Ramis i Alós (gener de 1870). Dia 18 de febrer de 1871, la cedeix a Catalina Muntaner, viuda de Miquel Maymo, "Fogarada".
58. Sr. Jaume i Sr. Josep Pons i Pol, germans, i de Francisca Borrás la seva cunyada, veïns de Palma.
59. Esteve Mayol i Ferrer, i els seus fills Bartomeu Mayol i Llabrés, Maria, Lluçia, Antònia, Magí i Magdalena Mayol i Márquez.
60. Rafel Garriga i Llambias.
61. Honor Antoni Salas "Monroig des Mercat".
62. Bartomeu Martí i Pons, "Deveres".
63. Mateu Vicens i Ripoll, "Solleric".
64. Pere Joan, Joan i Ramon Coli, germans.
65. Catalina Seguí, viuda de Francesc Agustí.
66. Francesc Picó, "hereu des Xorc".
67. Sr. Antoni Llampaiés i Coll.
68. Sr. Gabriel Seguí i Vallespir, "Batliu".
69. Bartomeu Janer i Oliver. Dia 2 d'abril de l'any 1909 fou expropiada per haver d'aixecar al seu lloc la nova capella.
70. Catalina Ferrer, viuda del metge "Carreta". Dia 2 d'abril de 1909 fou expropiada per haver de construir-hi la capella.
71. Sr. Francesc Brunet i Corró, prevere. Dia 8 de juny de 1908 fou traspasada a Mn. Francesc Rayó Brunet, prevere. També fou expropiada per a la nova capella.
72. Miquel, Catalina i Magdalena Pujades i Melis, germans. També expropiada per la capella nova.
73. Joan Coll i Martorell. Expropiada pel mateix motiu de la capella nova.
74. Antoni Salas i Coll, "Monroig". Expropiada com les anteriors.
75. Andreu Alzina i Mir, "Campos", i Guillem Pujades i Llompart, "Gros".
76. Gabriel Buades i Ferrer, "Gonella".
77. Andreu Alzina i Mir, "Campos".
78. Jaume Llompart i Beltran, "Veritat", i Sr. Llorenç Robira.
79. Sebastià Llabrés i Ginestra.
80. Jaume Llompart i Beltran, "Veritat", i Sr. Llorenç Robira.
81. Maria Ramis i Rubert.
82. Mariano Pallisser i Miquel.
83. Margalida Pou, viuda de Pau Mir.
84. Mestre Joan Ferrer, "Frontera".
85. Sr. Pere Antoni Llabrés i Alorda, prevere.
86. Guillem Oliver i els hereus de Miquel, "Maieta".
87. Sebastià Aguiló, confiter.
88. Hereus de Miquel Llompart, "Marron", i Pere, Bartomeu, Jaume, Miquel, Catalina i Margalida Llompart Llabrés.
89. Sr. Pere Josep Llompart, prevere i canonge.

“Nota: La sepultura n° 89 fue adquirida en propiedad por el Rvdo. D. Gabriel Llompart y Jaume, sobrino del M.I.S.D. Pedro J. Llompart, presbítero y canónigo a quien nombró heredero.

Al morir éste, que era Obispo de Mallorca, los albaceas M.I.S. Don Jaime Homar, Canónigo y Vicario General, y el M.I.S. Don Bartolomé Pascual, canónigo y Rector del Seminario dispusieron que pasase dicha sepultura a uso de Dª Paula Llompart Jaume, hermana del Sr. Obispo y D. Gabriel Torrens y Llompart, sobrino del mismo, los dos parientes más próximos.”

- 90 Sra. Catalina Fornés, viuda de Joan Figuerola.
- 91 Pere Andreu Salas i Bisellach, “Monroig”.
- 92 No hi havia sepultura.
- 93 Miquel Fiol, “Bacaret”.
- 94 Francesc Brunet i Isern.
- 95 Gabriel Cortés, “Xigarro”.
- 96 Sra. Àngela Garau, viuda “del Fiscal Rayó”.
- 97 Catalina Jaume i Joana Aina Jaume.
- 98 Sr. Joan Coll i Martorell.
- 99 Hereus de Jaume Prats, “Garreta”.
- 100 Pere Joan Ferrer, “Me”.

Comptabilitat. Entrades i sortides des de 1860 fins a 1870

A causa de la quantitat de dades que hi ha sobre aquest tema i també a la limitació de l'espai hora de publicar les actes d'aquestes XII Jornades d'Estudis Locals d'Inca, tan sols transcriuré les “entrades” i “sortides” més significatives o, també, més importants i curioses.

1860

Entrades: enterraments, compra de drets de sepultures i per 11 dies que el fosser no anà a fer feina, 100 ll. i 5 s.

Sortides: jornals per arrencar els fonaments, escarades per fer el pou i paredar-lo, 82 ll. Una corriola, 1 ll. i 10 s. Una corda, 15 s. Fer escombra i escampar terra, 2 ll. i 10 s. Carenes i tres cordills de palla, 2 s. Els jornals foren pagats a Sebastià Oliver, “Busca”.

1861

Entrades: segueix la venda de drets de sepultures i enterraments, 861 ll. 9 s. i 8 d. Per la venda de 9 xiprers, 18 s. Es van rebre de la vila 150 ll. i 10 s. Guany d'una rifa d'una creu d'or, 33 ll. 1. Guany d'una rifa d'una joia d'uns botons d'or, 27 ll. De la molsa del torrent de Cap de Bou (sic), 10 ll. 4 s. Guany d'una rifa d'un porc de nou roves, 29 ll. 4 s. De la vila per mans del Sr. Miquel Amer, 225 ll. 15 s. Per la venda de tres polls del Pla de la Font, 23 s.

Sortides: 40 xiprers i portar-los, tres carretades de perpany per a l'ossera, una ruda en broca i caveguell, 203 quarteres de guix, 1 lliura de picadura de tabac, 14 lliures i mitja d'aiguardent per als mestres, manobres i carreters, 4 gerres, ferro del pou, una triadora, al Sr. Llorenç Robira pel pla de l'edifici i anivellar, jornals a Jaume Llompart, “Verguny”, Joan Azina, Antlm Pujades, Bartomeu Ferrer, Joan Figuerola, Antoni Figuerola, “al·lot”, Joan Llobera, “al·lot”, i al manobre Salvador Maura, 100 quarteres de calç, porgadors de terra, senalles, un garbell per porgar terra, cavallons de cordells, carretades de cantons de Ciutat, carretades de pedreny de Muro, carretades de pedres, manades de joncs i feixos de canyes, 2.500 teules de Mancor, jornals per dur argila i embigada de la teulada... 616 ll. 2 s. i 2 d.

1862

Entrades: segueix la venda de drets de sepultura i entrades per enterraments. Pel guany de la rifa d'un porc, 37 ll. i 1 s. Pedreny de Santanyí per fer una làpida, 1 ll. Pel guany de la rifa de 2 joies de cinc duros i 2 de quatre duros, 18 ll. 14 s. Valor d'una creu de ferro, 15 s. Guany de la rifa d'un porc, 54 ll. 15 s.

Sortides: 10 quarteres de calç i 10 de guix, aiguardent, senalles d'esparg, claus, mitges pedres, puntes i acerons, direcció de l'obra a Llorenç Robira, al picapedrer n'Antoni Cili, als picapedrers

de l'any anterior, teies de sala, taulons i perllongues, per fer un cel ras i per quatre jocs de portes... 240 ll.

1863

Entrades: segueix la venda de sepultures i les entrades per enterraments.

Oferta de la parròquia i adoració en el cementeri, 22 ll. i 10 s. Guany de tres rifes de joies de 10 duros, 20 Ll. i 3 s. Al P. Mateu Pinet pel quadre de sant Francesc, 6 ll. Cobrat de la vila pel Sr. Miquel Amer, 75 ll. i 5 s. Guany de la rifa d'un porc, 61 ll. i 6 s. Donatiu d'en Pau Puig, "Caminero", 6 s. D'en Miquel Coll, "Barona", per una pedra de la seva tomba, 3 ll. Guany de la rifa d'una joia de 16 duros i una altra de 6 duros, 4 ll. i 2 s.

Sortides (nota: al final de 1864 hi ha el resum general dels anys 1860, 1861, 1862, 1863 i 1864): 153 dotzenes de rajoles, port i compra. Cantons de Ciutat, perpany de Muro, grava, guix i mitjans de llivanya. Picapedrers, manobres i al·lots. Aiguardent. Senalles, graneres, gorres i mitges pedres. 5 escalons per a la mesa de la capella. Al fuster Joan Coli per portes, baüls i llenyams. 3 llantons, una ribella i cascons. Per la porta, la bastimenta, i el pany del caixó de la capella. Anada i vinguda de l'escultor Vicenç Matas i 2 dies i mig del manteniment. Claus de la creu i una regadora. Graneretes, calç, panerets i un feix de canyes. Randa, fil, porció de llustrina i dos jornals de dona. A Joanaina Pol i a n'Aina Fluxà, jornals per emblanquinar. 2 jocs de ferro per posar els morts. Una creu del santcrist, 6 canelobres, vara i altres a Joan Coli. Venguda, anada i treball de fra Joan Bo. A Vicenç Matas, escultor, per encarnar el santcrist, dues ànimes i altres. Dos claus i ganxos per col·locar el santcrist i dues barcelles de guix. 2 tovalloles per a la capella. Per una ànima de terra col·locada damunt el portal. Un quadre de la Mare de Déu i un altre de sant Francesc. 2 jocs de persianes, Pere Joan Coli. Jornals per tragar pols del camí. Pel present llibre i un altre pels seients de les tombes. 4 gorres, un garbell, una triadora i dues graneres. Una carretada d'arena blava d'Alcúdia. Pedrissos, dur-los i posar-los. Per una làpida de la sepultura de Can Monroig. 115 rajoles de València, port i compra.

1864

Entrades: segueixen les entrades per la venda de sepultures i enterraments.

Cobrat de la vila per mans del Sr. Miquel Amer, 150 ll. i 10 s. Rebut de la vila per un braser, paleta i rotllo, 7 ll. 10 s. i 6 d. 2 xiprers del planter, 8 s.

Sortides: 12 estacions del viacrucis i dur-lo (18 ll. 8 s. i 8 d.). Calç, guix, aiguardent, ciment, perpany, arena d'Alcúdia, grava, picadís de Muro, gerres, jornals de picapedrer, manobres, al·lots, carreters i traginadors. Per una piqueta esmolada d'aigua beneïda. Per un braser, rotllo i paleta. Dues senalles, una granera i dos ventadors. Sabó i fum d'estampa. Un feix de canyes. A Salvador Bibí per una regadora de llauna. Per les làpides de Son Sastre i de l'amo en Ramon Figuerola. A Joan Coli per dues persianes i pintar les velles. Una carretada de macs de torrent. Adobar la civera. Ciment i quatre gerres. Per una corrioleta de llautó al Sr. Antoni Coll, prevère. Per un poalet d'aram. 9 cadires de cirerer. A en Miquel Verguny per 47 pedres i a Gabriel Fiol, "Canà", per numerar-les. Pel coll del pou i dur-lo. 3 barcelles i 4 almuds de guix, colors i una granereta. Per la taula de les anatomies i una porta d'armari a Pere Joan Coli. Una ribella, un pitxer, dues tovalloles i tres eixugamans.

RESUM ANYS 1860, 1861, 1862, 1863 I 1864

Entrades: 2.157 ll. 9 s. i 6 d.

Sortides: 2.147 ll. 7 s. i 6 d.

Queden a favor del cementeri 10 ll. i 2 s.

1865

Entrades: segueix la venda de sepultures i entrades per enterraments. D'abans hi ha en existència 10 ll. i 2 s.

Una devota persona un donatiu a favor del cementeri, 1 ll. 12 s. 2 trossos de les bigues rompudes venuts a n'Antoni Pol, 6 ll.

Sortides: feixos de canyes, posar-les, fer canyissos i per joncs. 4 senalles, 2 graneretes, aiguardent, guix, carretades de pedres i 4 gerres. 800 teules de Binissalem i Mancor. Jornals a Francesc Brunet, Miquel "Cortí", Jaume Verguny, Joan "Batlet", Llorenç Lluch, Monserrat Verd, Miquel "Solleric", Joan Beltran, Josep Mir, Joan Alzina, Biel "Missa" i Miquel Company. Al clavetaire per claus. 13 bigues de poll i 6 taulons de 24 pams. Compondre el pany de la capella i rentar tovalloles i eixugamans.

Resum any 1865: entrades, 385 ll. i 5 sous. Sortides, 286 ll. i 7 s. Queden a favor del cementeri 102 ll. i 7 s.

1866

Entrades: segueix la venda de sepultures i entrades per enterraments. D'abans hi ha 102 ll. i 7 s.

15 xiprers venuts al rector de Selva, 4 ll. i 10 s. i 10 xiprers al cementeri de Consell, 2 ll. 10 s.

Sortides: cantons de Palma i Muro. 3 acerons, 6 pals, i un cavalló de cordeta. Per rentar la roba de la capella. Guix, aiguardent, 350 teules, fum d'estampa i altres colors, 4 gerres i un gerricó, 3 graneres i una granereta. Jornals a Llorenç Lluch, Jaume Verguny, Joan Alzina, Joan Beltran i Joan "Batlet".

Amb la resta de l'any passat han entrat 185 ll. i 10 s. Han sortit 111 ll. i 16 s. Queden en existència 73 ll. i 14 s.

1867

Entrades: segueix la venda de sepultures i entrades per enterraments. Existència de l'any anterior, 73 ll. i 14 s.

5 xiprers del planter, 1 ll. 5 s., i per posar 12 làpides, 1 ll. 16 s.

Sortides: 1 trinquet, cordetes, mistos, 15 canes de corda pel pou, aiguardent, 3 senalles, un feix de canyes, tres jornals a Joan López per enfondir el pou (1 ll. i 10 s.), a Antelm Pujades, a Gabriel "Batliu" i a Miquel "Botet" per paredar el pou. A Jaume Verguny i Antoni "Cili" per posar les barreres. Cotó per blens, una granera, un setrill de llauna, guix, calç, gerres i adobar la corrioleta del pou. A mestre Bartomeu Pons per unes barreres de ferro de set quintars i setze lliures (107 ll. i 8 s.). Per posar 14 làpides, i a Joan Coli pels colors per pintar les barreres i les vases de les làpides.

Total gastat: 160 ll. i 17 s.

Resum general

Total *càrrec* fins a 3 de desembre de 1867: 2.728 ll., 3 s. i 6 d. Total *data* fins al dit dia, mes i any: 2.706 ll. i 6 d. Queden en existència a favor del cementeri 22 ll. i 16 s. Ja que era manat pel governador contar per escuts i mil·lèsimes, resulten en existència 30 escuts i 400 mil·lèsimes.

1868

Entrades: segueix la venda de sepultures i entrades per enterraments.

Valor de la làpida de Francesc Caimari, 2,800 escuts. 12 xiprers de planter, 4 escuts. Una altra làpida, 2,800 escuts. Una altra làpida, 2,800 escuts.

Sortides: acerar una aixada de dos caps. Pedreny, calç, pedres, aiguardent, poalet, cossiols, una gerra, un aceró, una clau per a les barreres, cordes de cànyom per enterrar, una tapadora per a l'ossera, un càvec, un tascó del càvec, dues capsetes de mistos, jornals i carretades de cantons de Muro i de Palma.

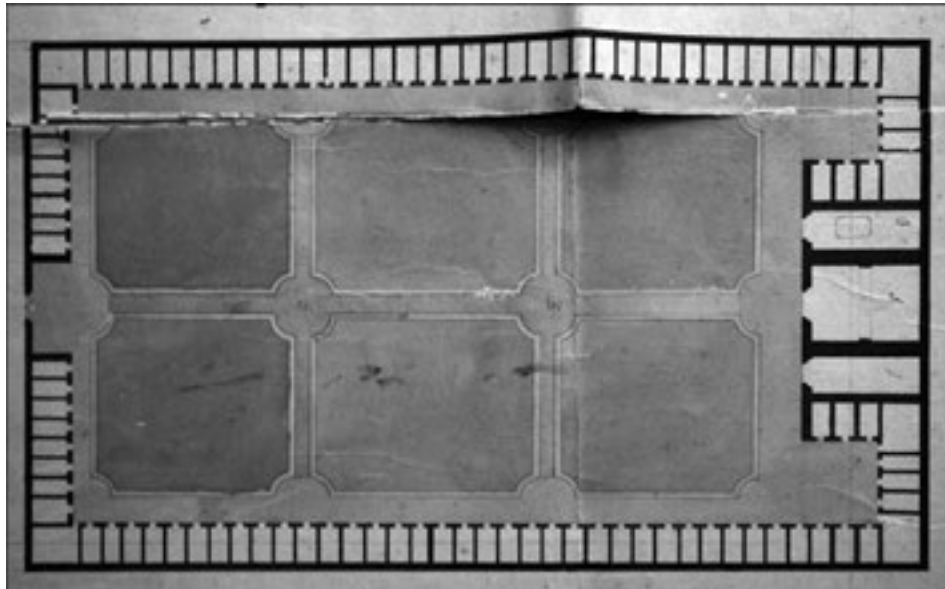
Total: hi havia 30 escuts i 400 mil·lèsimes de l'any passat. Hi han entrat 290,300 escuts i n'han sortit 234,570. Queden en existència 55,730 escuts.

1869

Aquest any, per ordre de l'Ajuntament, queden suprimits els drets d'enterrament des de dia 1 de juliol.

Hi ha en existència 55,730 escuts.

Entrades: segueix la venda de sepultures i entrades per enterrament fins al 30 de juny. Tan sols hi entra el valor d'una làpida posada.

Sortides: jornals, aiguarent, guix, 400 teules, cantons de Ciutat, calç, una triadora, una granera, dues graneretes, pagar la feina feta per rentar la roba de dues anatomies, una escala de fusta d'om, unes tisores de podar comprades a Cas Catalanet, tres làpides, quatre gerres, cera per al consum pel Dia dels Morts i el vespre abans i pols de camí.

1870

Aquest any no hi anoten cap entrada econòmica. Hi ha aquestes anotacions:

Picapedrers: Jaume Llompart i Magí Marquès. Peons: Llorenç Ramis i Jaume Martorell. Al·lots: Antoni Corró, Josep Oliver, Llorenç Serra, Miquel Marquès, Joan Mir, Antoni Llinàs, Joan Janer, Guillem Coll, Jaume Martorell, Josep Cantallops, Rafel Seguí, Antoni Planas i Antoni Miralles. Materials: perpanyes de Muro, calç de Binissalem (transport des del forn fins a peu d'obra). També hi consta, sense especificar, la relació de jornals invertits a treure del cementeri la terra i altres materials inútils procedents de la nova construcció de 10 sepultures.

Més pagaments: làpides, inscripcions realitzades per Ramon Coli, conducció des de Felanitx de dites làpides i col·locar-les. Un mànec d'aixada i acerons, 6 senalles, un feix de canyes, valor d'un cartell de fusta amb una inscripció que prohibeix collir flors i plantes fet pel fuster Ramon Coli, valor del sabó emprat per a l'autòpsia del cadàver d'un nin i corda de cànyom per enterrar els morts.

És interessant saber que Inca l'any 1820 té 3.316 habitants. Al 1857, en té 5.926 i que al 1875, en té 7.709. Aquest creixement indica la contínua tasca d'eixamplar, en moments posteriors, la superfície del cementeri inquer.

El cementeri d'Inca és propietat de l'Ajuntament. Malgrat que en alguns moments es parli de *Cementerio rural*, des de quasi sempre és *Cementerio Municipal*. Per aquesta raó, cada any s'anota la

propietat als llibres corresponents a patrimoni. En el lligall que correspon a 1854 i en tots els següents podem llegir:

“Inventario de todas las fincas urbanas y rústicas, sus productos, impuestos, derechos y acciones que constituyen hoy el patrimonio general de este Distrito municipal.

PROPIOS:

...
...
...

Núm.- 8. Una porción de terreno llamada can Catiu de ciento sesenta destres (2.840 m2) que por servir actualmente de cementerio nada produce.”

Aquest anys surten els altres dos cementeris municipals, ja tancats definitivament, que Inca conservava. En posteriors documents de patrimoni ja no sortiran. Si es varen vendre o es varen cedir els terrenys als antics propietaris, per ara no ho he aclarit.

“Núm. 9.- Otra idem en son Bennaser de treinta y siete destres (656,75 m2) que por haber servido en tiempos antiguos de cementerio nada produce.”

Nota: parla del bocí de terreny situat vora el molí de Son Bennàssar que serví de cementeri en temps de la pesta bubònica de 1652.

“Núm. 10.- Otra idem de treinta destres (532'50 m2) contigua al torrente de Cagabou (sic) que por haber servido en otro tiempo de cementerio, nada produce tampoco.”

Nota: parla del bocí de terreny situat vora el convent dels franciscans i que també fou emprat com a cementeri d'empestats l'any 1652. Estava situat a la vorera del torrent de Can Tabou, exactament on fins fa poc hi havia el Cinema Novedades, cap de cantó del carrer de Fra Juníper Serra i la Gran Via d'en Colom.

També consta que el fosser habita a l'antic Hospital.¹

Com s'ha vist, des de 1860, el cementeri municipal d'Inca va agafant la forma actual, l'antiga naturalment. Fins ara, com deia al principi, poc s'havia parlat d'aquest lloc d'enterrament. Hi ha moltes més notes i molts més apunts. Hi ha quantitats grosses de curiositats, d'inscripcions, d'estàtues, d'anècdotes, de llegendes, d'històries de por i, en gran abundor, milions de llàgrimes per la mort i enterament dels pares, germans, fills, parents i amics. És, un poc o un molt, la nostra casa, *si no morim a la mar i lluny*, com deien els antics. Poden quedar molts capítols per fer.

¹ Arxiu Històric Municipal d'Inca. Patrimoni. IV.2.5 i 1.319 provisional.

El republicanisme federal a la ciutat d'Inca (1868-1874)

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Catalina M. Martorell Fullana

Introducció

L'objectiu d'aquesta comunicació ha estat conèixer la incidència i la implantació que va tenir el republicanisme federal a Inca.

El republicans federals van néixer d'una escissió del Partit Democràtic, fundat el 1849. I fou a partir de la Revolució de Setembre de 1868 quan el republicanisme aterrà amb força. Ja als inicis de la Revolució els republicans federals foren presents en les juntes revolucionàries, juntament amb els progressistes.¹

Les característiques del republicanisme giraven entorn a la formació d'un estat republicà i la voluntat d'acabar amb la monarquia. A més, volien implantar un nou model d'estat que fos federal i així acabar amb la centralització. Una de les lluites que els va fer més populars fou contra les quintes. El sistema de quintes consistia en un reclutament de soldats molt injust, allò que passava és que sols anaven a fer el servei militar i al front de guerra els fills dels més pobres. Els rics tenien diverses possibilitats de lliurar-se de fer el servei militar: la redempció en metàl·lic o bé mitjançant la substitució. També lluitaren per instaurar el sufragi universal i altres llibertats bàsiques, com la de reunió, d'imprensa, de cultes, etc. El seu ideal també passava per laïcitzar la societat i acabar amb el poder de l'Església catòlica. A més, promulgaren l'abolició de l'impost de consums, de les matrícules de mar, l'abolició de l'esclavitud, de la pena de mort... En definitiva, allò que volien era acabar amb l'Antic Règim i instaurar la igualtat i la democràcia. És per això que es convertí en un corrent polític que ben aviat comptà amb el suport de les classes populars. A més, el republicanisme federal va tenir molt a veure amb l'organització del primer moviment obrer a Mallorca, fins a l'arribada, poc temps després, de les idees de l'Associació Internacional de Treballadors (AIT).

¹ Reuní progressistes, republicans i algun membre de la Unió Liberal. Fou renovada, elegida per sufragi universal, els dies 18 i 19 del mes d'octubre, i amb la denominació de Junta Revolucionària de Govern de les Balears passà a ser presidida per Joaquim Fiol. GABRIEL, P. "Entorn al moviment obrer a Mallorca segle XIX", a *Randa*, 1, 1975; p. 90-91.

Republicanisme a Inca abans de la Revolució de Setembre

A Inca fou un dels llocs on es visqueren més incidents el dia que arribà la notícia de la Revolució de Setembre. El que succeí la nit del 2 d'octubre de 1868 ens ho conta el periodista de l'època Miquel Bibiloni i Corró a la seva crònica de *La Revolución de setiembre en Mallorca: páginas en las que se reseñan los principales acontecimientos que han tenido lugar en esta isla durante el período de interinidad revolucionaria* (1871). A Inca els revoltats van demanar a crits el quadre de la reina Isabel II que estava ubicat a la sala de sessions de l'Ajuntament d'Inca. El quadre fou llançat per la finestra i ben aviat fou destrossat i cremat. A més del quadre, els revoltats exigiren documents de l'arxiu municipal, papers de la secretaria, etc. Llavors el grup de manifestants es dirigí cap a les dependències de l'Administració de l'Estanc i Sal, i allà exigiren tabac i diners. L'administrador José Pérez entrà a cercar unes capsas de cigars per calmar-los; quan els les entregà, els revoltats començaren a exigir diners i aleshores es llançaren pedres contra l'administrador, que hagué d'entrar dintre de les dependències junt amb un grup de carrabiners. Van començar a sonar trets enlaire per tal de dissuadir els assaltants. Fou quan el cap de carrabiners —el capità Rico— s'adonà del que estava succeint a l'Administració de l'Estanc i Sal, i es dirigí cap a aquesta. Aleshores inicià una càrrega, i d'aquesta manera aconseguiren dispersar el grup de revoltats. El balanç final fou un mort i trenta ferits, dels quals alguns moriren pocs dies després.² Sembla que un dels protagonistes dels aldarulls d'aquell vespre fou Bartomeu Ferriol.³

A més d'Inca, allà on també es visqueren importants disturbis fou a Palma, Lluçmajor, Felanitx, Artà, Andratx, Santanyí i Porreres.

Com veiem, Inca fou un dels pobles on es visqué més tensió i on hi hagué greus incidents. Això vol dir que alguna cosa va passar, que no tot era calma i que segurament ja des de feia temps hi havia tensions polítiques. Miquel Duran parla que Inca fou l'indret on la Revolució fou més cruenta i enfrontà la classe política. Ell mateix recorda que un any abans, el 1867, el canonge Monjón de Ciutadella, líder del moviment liberal, fou desterrat a Inca.⁴ Per altra banda, Simón Gual parla que possiblement fou la sequera que es patia, la conseqüent pèrdua de les collites, les contribucions de consums, alguns abusos de certs empleats de l'Administració, etc., allò que va fer esclatar la revolta. Aquest autor afirma que aquells dies no pareixia que hi hagués enfrontaments polítics a Inca que poguessin propiciar allò succeït aquella nit de l'octubre. També que allò que passava al règim d'Isabel II era més aviat ignorat per la majoria de població de la comarca d'Inca i que el concepte de República era alguna cosa desconeguda i que en el moment de la Revolució no se sabia exactament quin era el seu significat.⁵ No podem estar d'acord amb aquestes afirmacions. El que està clar és que hi havia un malestar social i econòmic per part de la població i que ben aviat part d'aquesta va creure en les demandes de la Revolució de Setembre iniciada a Cadis i se les va fer seves. A més, hem de tenir en compte que les idees de la Revolució de Setembre no eren noves, feia temps que des dels sectors liberals-progressistes i republicans s'estava treballant per posar fi l'Antic Règim que persistia, tot i els breus períodes de govern liberal, com pogui ser el Trienni Liberal (1820-1823) o bé el Bienni Progressista (1854-1856). Amb tot, és lògic pensar que hi hagués cercles progressistes i republicans a Inca abans de la Revolució i en aquests sis anys coneguts com Sexenni Democràtic.

2 BIBILONI CORRÓ, M. *La Revolución de Septiembre en Mallorca: páginas en las que se reseñan los principales acontecimientos que han tenido lugar en esta isla durante el período de interinidad revolucionaria*. Palma: 1871; p. 72-76.

3 A l'Arxiu del Tribunal Superior de Justícia hi ha un document de Bartomeu Ferriol com a promotor de desordres públics amb tota la causa instruída al jutjat d'Inca amb data del 22 de setembre de 1869. GUAL, Simon. "La Revolució de 1868 a Inca" a *III Jornades d'Estudis Locals d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996; p. 113.

4 Segons aquest historiador, Monjón hauria pogut introduir idees liberals a Inca. DURAN, Miquel. *Repercusiones de la Revolución de 1868 en Mallorca*. Palma: 1980; p.24.

5 GUAL, Simon. "La Revolució de 1868 a Inca" a *III Jornades d'Estudis Locals d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996; p. 111.

Inca durant el Sexenni: política i economia

Econòmicament Inca en aquella època no era la ciutat industrial que poc després esdevingué. No fou fins al 1875 quan arribà el ferrocarril que connectà el poble amb Palma i afavorí així el desenvolupament d'Inca com a ciutat: major població, més comerç, més indústries, etc. Cal dir, però, que abans de l'arribada del tren Inca ja era un indret força important on hi havia partit judicial i era també districte electoral. Des de ben prest s'havien fet estudis per impulsar el ferrocarril a Mallorca, i un dels pobles clau per connectar amb Palma era Inca. El primer estudi es féu el 1856 i es titulava *Programa de un camino de hierro de tercera clase entre Palma, Inca, Manacor y Felanitx*, realitzat per l'enginyer Paul Bouvy. El 1857 es creà un altre projecte promogut pel marquès de Bellpuig, el marquès de la Bastida i el comte d'Aimans realitzat per dos enginyers catalans, però toparen amb la manca de diners.⁶ El 1871 Eusebi Estada assumí un projecte més assequible, que seria Palma-Inca. El 1872 es constituí la Sociedad Ferrocarril de Mallorca i finalment el 1875 s'inaugurà el tren a l'illa.

En qualsevol cas, com hem dit, Inca ja era una ciutat prou important, i aquesta importància en gran part li venia per ser el poble connector de la zona Nord, el Raiguer i el Pla amb la capital. Paul Bouvy destacava que Inca era el principal depòsit de productes de gran part de la muntanya i del Pla, de sa Pobla i de Muro, i el 1856 tenia 6.000 habitants.⁷ El 1871 Eusebi Estada parlava de 6.026 referint-se al cens de 1860.⁸ Amb l'arribada del tren la població augmentà i, per exemple, el 1891 Inca tenia 7.477 habitants.⁹

Quant a la seva economia, cap al 1872 entorn del 47% del poble es dedicava al sector primari; el 36%, al sector secundari (especialment teixidors i sabaters...); i el 18%, al sector terciari.¹⁰ Com veiem ja tenia una indústria incipient.

Políticament, després de la Revolució de Setembre, el 3 d'octubre, es constituí un nou consistori per ordre del Govern de la província. Aquest nou Ajuntament havia de formar-se amb les persones que exercien de regidors l'any 1856. Però només comparegueren sis membres, la resta havien mort. Es presentaren el batlle Joan Coll i els regidors Jordi Reus, Rafel Ramis Buades, Domingo Alzina, Antoni Maria Vich i Jaume Bennàssar.¹¹ El 18 d'octubre es nomenaren els regidors que faltaven; com a batlle segon entrà Antoni Maria Vich, que era l'actual síndic; i per regidors Josep Pujol, Miquel Pujades, Joan Martorell Beltran, Miquel Ramis, Josep Corró, Antoni Salas Coll, Antoni Coll Ramis i Arnaldo Perelló de Son Arnau.¹² Abans que entrés el nou govern municipal componien l'Ajuntament: Martín Sastre, Gabriel Llabrés, Andrés Alzina, Miquel Llobera, Bartomeu Cabrer, Josep Martorell, Antoni Llompart i Miquel Fiol.¹³

Després de les eleccions del desembre de 1868, el gener de 1869 passaren a governar l'Ajuntament d'Inca Gabriel Seguí, Josep Alonso, Pedro Balle, Mateu Mateu, Bartomeu Martorell, Jaume

6 PIERAS, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986; p.105.

7 BOUVY, Paul. *Programa de un camino de hierro de tercera clase entre Palma, Inca, Manacor y Felanitx*. Palma: Imp. Guasp, 1856; p. 2.

8 ESTADA, Eusebi. *Estudios sobre la posibilidad económica de establecer un camino de hierro en Palma a Inca por E. Estada ingeniero de caminos*. Palma: Imp. Pedro José Gelabert, 1871; p. 7.

9 ALCANTARA PEÑA, Pere. *Guía de las Baleares*. 1891.

10 COLOM, J.; JORDÀ, J. P. "La Primera República a Inca (1873-1874)" a *X Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2009; p. 249.

11 Arxiu Històric Municipal d'Inca (AHMI), actes municipals, 2-10-1868.

12 AHMI, actes municipals, 18-10-1868.

13 AHMI, actes municipals, 20-9-1868.

Bennassar, Guillem Massot, Josep Pujol i Domingo Alzina.¹⁴ El gener de 1872 hi hagué un canvi de govern municipal compost per: Antoni Llampayas Coll com a batlle, Andreu Alzina primer tinent, Rafel Ramis Alós segon tinent, Jordi Corró Capó tercer tinent i els regidors Antoni Quetglas Ferrer, Sebastià Martí Pons, Pedro Juan Ferrer Morro, Bartomeu Llompart Ferrer, Guillem Reus Buades, Joan Morro Jaume, Antoni Salas Ramis, Gabriel Cantallops Alzina, Joan Alomar Martí i Mateu Fiol Pujades.¹⁵

Del consistori que governà durant la Primera República (a partir de l'11 de febrer de 1873) i el seu mandat poca cosa sabem, ja que no es conserven les actes municipals d'aquell any a l'Arxiu Històric Municipal d'Inca. A través dels llibres de comptes sabem que era batlle Antoni Llampayas.¹⁶ L'agost de 1873 el governador civil l'hagué de destituir del càrrec perquè s'havia negat a complir en diverses ocasions les ordres del govern,¹⁷ fet que demostra la seva desavinença amb el nou règim republicà. També sabem que l'últim batlle inquer Pedro Balle formà govern municipal el 1875 entrats en el període de la Restauració.¹⁸ Això ens duu a pensar que als republicans inquers els costà molt aconseguir controlar l'Ajuntament d'Inca, encara que sabem que a les eleccions municipals del desembre de 1871 els republicans guanyaren al poble d'Inca.¹⁹ Però, en sabem ben poc, de la seva gestió, atès que les actes municipals d'aquells anys són incompletes. A més, no tornem a saber amb exactitud el que passà quan es formà el nou govern municipal de 1872 sota la batllia del conservador d'Antoni Llampayas, ni tampoc tenim constància d'allò ocorregut durant la República, perquè han desaparegut les actes municipals de 1873.

Allò cert és que el consistori municipal que governà durant aquests sis anys a Inca sembla ser molt conservador i que s'oposà molts cops als republicans. N'és un exemple la confrontació viscuda a una manifestació en la qual el batlle va increpar un manifestant que portava una pancarta amb el lema "Fora quintes" i que molts d'aquells manifestants republicans, entre ells Fèlix Mateu, foren tancats a la presó. A més, la crònica dels fets parla que a Inca el batlle era una persona reaccionària i recalcitrant.²⁰ Un altre exemple és que durant la Primera República el batlle Antoni Llampayas hagué de ser destituït per desobeir les ordres del Govern civil.

Com veiem, a Inca la política municipal era conservadora i fins i tot l'Església des dels inicis de la Revolució exercí un important paper dins el consistori inquer. Segons la Llei d'extinció de convents i cases religioses, el convent de monges de Sant Bartomeu s'havia de suprimir. Ja a l'octubre de 1868 el rector d'Inca sol·licità a l'Ajuntament, amb l'ajut dels veïns inquers, paralyzar la supressió. L'Ajuntament féu cas a la petició del rector i tramità al Govern civil la paralyzació.²¹ Un altre exemple és que el març de 1871 la candidatura carlista presentada a les Corts arrasà a Inca (de fet fou la gran guanyadora arreu de l'illa). El candidat carlí Guillem Verd va treure 832 vots, el candidat monàrquic democràtic Carlos Navarro en va treure 383 i Jeroni Bibiloni, el republicà federal presentat per al districte d'Inca, aconseguí al poble 132 vots.²²

¹⁴ AHMI, actes municipals, 2-1-1869.

¹⁵ AHMI, actes municipals, 13-1-1872.

¹⁶ AHMI, Llibre de comptes 1872-1873.

¹⁷ *El Isleño*, 30-8-1873.

¹⁸ AHMI, actes municipals, 31-3-1875.

¹⁹ *El Diario de Palma*, 12-12-1871; p. 3: "Las noticias que sabemos sobre las elecciones municipales son de que en Pollensa, Inca, La Puebla, Andratx y Lloseta han triunfado los republicanos."

²⁰ *El Rayo*, 10-4-1870; p. 3.

²¹ AHMI, actes municipals, 28-10-1868.

²² *El Diario de Palma*, 13-3-1871.

Seguint amb la política a Inca i vistos els resultats del març de 1871, prest canvià de signe, i ja a final de 1871 passà el contrari, a les eleccions municipals guanyaren els republicans²³ i a l'estiu de 1872, Joaquim Fiol, representant de la candidatura presentada en conjunt per republicans i radicals a les eleccions a Corts Constituents.²⁴ Per altra banda, a les eleccions de la Primera República es presentaren dues candidatures republicanes sense oponents al districte electoral d'Inca, una representada pels anomenats benèvols i encapçalada pel pollencí Jorge Albis i l'altra pels intransigents, de la mà de Fèlix Mateu Domeray.²⁵ Al districte d'Inca guanyà Albis, qui obtingué 3.361 vots, mentre que Fèlix Mateu Domeray es quedà amb 229 vots.²⁶ Tot i la derrota, fou al poble d'Inca on Fèlix Mateu Domeray va treure més vots, 90.

Els republicans federals a Inca: el partit i les seves xarxes de sociabilitat

És mal d'esbrinar allò que passà amb els sectors liberal progressista i republicà de la ciutat d'Inca durant aquests anys de Sexenni Democràtic, tot i que, com hem vist, hi ha evidències prou clares de la presència d'aquest corrent a la vila. Sabem que l'ideal republicà federal hi aterrà ben prest. Sembla ser que el dirigent republicà federal Fèlix Mateu Domeray²⁷ fou un dels organitzadors a Inca del Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF) entre el 1868 i el 1870.²⁸ Un partit clau per entendre la implantació i evolució del republicanisme federal a Inca.

Entre tots aquests governs municipals que hem anomenat no hem pogut esbrinar si algun dels membres pertanyia al PRDF. En tot cas, sí que podem conèixer la tasca que feren els republicans inquers a través dels òrgans de premsa republicans com per exemple *El Iris del Pueblo*, *El Rayo* o *El Cantón Balear*, o bé a través de la premsa més desvinculada ideològicament com *El Diario de Palma* o *El Isleño*.

A Inca, com ja hem comentat, fou Fèlix Mateu Domeray qui entre 1868 i 1870 organitzà el PRDF a Inca. Però no fou fins al 1870 quan el republicanisme federal inquer prengué força. El mes de març es creà el Casino Republicà, a l'abril una escola i el mes de maig els republicans formaren el seu propi comitè dins el PRDF. Per aquelles dates la premsa republicana ja parlava de l'augment de la idea republicana federal al poble: "en Inca en vez de hacer fiasco la federal va en aumento de una manera prodigiosa. Pocos días hace que un joven propagandista salió a uno de los balcones y habló por espacio de largo rato siendo escuchado de la multitud que invadía la calle".²⁹

Com dèiem, el mes de març de 1870 els republicans inauguraren el seu propi casino. La premsa republicana se'n feia ressò:

²³ *El Diario de Palma*, 12-12-1871.

²⁴ *El Diario de Palma*, 28-8-1872. Joaquim Fiol guanyà al districte d'Inca amb 3.587 vots.

²⁵ *El Isleño*, 10-5-1873, p. 3.

²⁶ *El Isleño*, 14-5-1873, p. 4.

²⁷ Durant el Sexenni Democràtic fou un dels principals dirigents del republicanisme federal intransigent a Mallorca, defensor de la via insurreccional enfront de la moderada del benèvols. Fou el director del setmanari *El Cantón Balear* (1873-1874). Els anys 80 creà Unió Obrera Balear (UOB): entitat obrerista, mutualista i republicana. La UOB disposà del seu propi diari, també del mateix nom. Els anys 90 fundà el diari *La Voz del Pueblo*. GABRIEL, Pere. "Mateu i Domeray, Fèlix" a *Gran Enciclopèdia Catalana*. Tom 14. Barcelona: 2000; p. 509.

²⁸ GABRIEL, Pere. "Mateu i Domeray, Fèlix" a *Gran Enciclopèdia Catalana*. Tom 14. Barcelona: 2000; p. 509.

²⁹ *El Rayo*, 3-4-1870, p. 3.

“por fin nuestros amigos de Inca se han decidido a fundar un casino republicano reinando extraordinaria animación y entusiasmo por la idea salvadora. No dudamos un momento de que en breve la gran mayoría de aquel pueblo abandonara su indiferencia política viniendo a robustecer las filas del gran partido salvador. Bravo por nuestros correligionarios de Inca; si se unen todos los que padecen, España se salva”.³⁰

Els casinos eren centres on es desenvolupaven funcions tant polítiques com educatives molt importants i esdevingueren centres de discussió política, però també d'expressió de l'opinió republicana.³¹ Amb això volem dir que, a part de la tasca exclusivament política, també hi havia una important labor educativa. Solien tenir una escola nocturna i altres activitats formatives. En el cas d'Inca no tenim cap descripció dels espais dels quals disposava el casino. El que sí sabem és que el 1873 encara existia i que el febrer de 1873 formà part de la celebració de la proclamació de la República a la plaça Major d'Inca.³²

Com hem dit, a Inca també aparegué una escola republicana federal a principi de 1870 (a Palma s'havia creat a l'any 1869). Sabem que a l'abril de 1870 ja estava constituïda perquè Fèlix Mateu Domeray, des de la presó d'Inca, dedicà una poesia als socis de l'Escola Democràtica Federal de la ciutat.³³ El mes següent el mateix Fèlix Mateu ja impartia classes a l'escola o hi ofería una conferència. No sabem quan es posà fi a aquesta escola, tot i que sí coneixem que generà importants tensions a la vila. Una bona mostra d'aquestes tensions polítiques entre els republicans i els conservadors (possiblement carlins) és el fet del mes de maig de 1870 quan un jove resultà ferit mentre escoltava la paraula de Fèlix Mateu a la pròpia escola.³⁴

Per aquelles dates, el maig de 1870, també quedà constituït el Comitè Republicà Federal d'Inca, del qual era president honorari Fèlix Mateu Domeray. El president era Antoni Valls; el vicepresident, Gaspar Torrens i Joan Pujades; el secretari era Josep Amengual; i el vicesecretari, Francesc Valls.³⁵

No sabem si més endavant, un cop imposada la Restauració, es tornà a reactivar el Casino i el partit a Inca. Potser a partir de 1881 amb la nova llei que permetia l'associacionisme es tornés a activar. Per altres fonts sabem que el 1900 es va crear un Casino Republicà Federal, que el seu primer president fou Bernat Rubert i que aquest casino fou vigent al llarg del segle XX, i molt actiu durant la Segona República.³⁶

Cultura i acció del republicanisme federal a Inca

Per als republicans l'educació era un dels eixos fonamentals per canviar la societat. Per això no és d'estranyar veure que el primer que feren va ser crear escoles i espais de formació i debat com els casinos.

³⁰ *El Rayo*, 6-3-1870, p. 3.

³¹ PÉREZ ROLDAN, Carmen. *El partido republicano federal 1868-1874*. Madrid: Endymion, 2001; p. 182.

³² *El Isleño*, 24-2-1873; p. 3.

³³ *El Rayo*, 10-4-1870; p. 2.

³⁴ *El Iris del Pueblo*, 13-5-1870.

³⁵ *El Iris del Pueblo*, 14-5-1870.

³⁶ ARMENGOL, A.; ARMENGOL, J. *La repressió a Inca. La República i la Guerra Civil*. Palma: Perifèrics, 2005.

Una altra qüestió important en la qual treballaren els republicans federals fou en l'abolició de les quintes. L'Ajuntament d'Inca el 1870 havia elaborat el llistat de mossos sorteijables, i hi havien de formar part 19 soldats.³⁷ Els republicans federals inquers, igual que ocorria arreu de l'illa,³⁸ l'abril de 1870 organitzaren una manifestació contra les quintes que fou interrompuda bruscament.³⁹ *El Rayo*, setmanari republicà intransigent, comentava que durant la manifestació, formada per uns milers persones, i mentre es feia un recorregut pacífic, el batlle es llançà damunt un manifestant que portava una bandera on es podia llegir “Fuera quintas”. Davant tal imprudència comesa pel batlle, els republicans denunciaren l'actuació dient: “Sr. Gobernador ¿una autoridad así puede continuar en su puesto mereciendo la confianza pública?” Després dels fets ocorreguts es cridà Fèlix Mateu al jutjat, i després de 4 o 5 hores d'interrogatori el van tancar a la presó, on romangué fins al dimecres –hi havia entrat el diumenge. *El Diario de Palma* també es feia ressò dels succeïts d'Inca: “noticias nos han dado: dicen que en Inca han sido detenidos por la autoridad varias personas que habian intentado perturbar el orden con ruidosas manifestaciones.”⁴⁰ Un cop que fou posat en llibertat, al dia següent, es convocà una nova manifestació.⁴¹

Una altra senya d'identitat del republicanisme federal fou la qüestió de laïcitzar la societat. Però davant d'aquestes pretensions es toparen amb una forta oposició de l'Església. Així des del govern revolucionari, amb la participació dels republicans, s'impulsaren lleis com la Llei d'extinció de convents i cases religioses, que decretava la reducció a la meitat de convents de religioses, d'octubre de 1868.⁴² A Inca s'havia de suprimir segons la llei el convent de Sant Bartomeu, i això provocà el malestar entre els sectors eclesiàstics i d'aquells inquers més devots. Per tal causa, el rector d'Inca Antoni Coll entregà al batlle una sol·licitud subscripta per molts de veïns del poble demanant a l'Ajuntament que no fos suprimit. L'Ajuntament s'adherí per unanimitat a la sol·licitud i acordà que es portés al governador de la província acompanyada d'una exposició de motius en favor de no suprimir el convent.⁴³ Com veiem, els entrebancs dels polítics conservadors i el poder de l'Església no ho posaren gens fàcil als republicans per tal de laïcitzar l'Estat. Així, l'anticlericalisme que hi havia a altres indrets com Palma, a Inca no és gaire visible, ja que, segons el que podem veure als documents, l'Església tenia un fort poder en el govern municipal inquer. Un altre exemple és que el prevere Pedro Juan Ferrer fos regidor a l'Ajuntament i també formés part de la Comissió d'Establiments Públics d'Instrucció, Beneficència, Correcció i Cementiri.⁴⁴ O també ho són les ajudes econòmiques en època de recessió que l'Ajuntament feia a la parròquia d'Inca. Per exemple el prevere Joan Llabrés rebé 60 reals de l'Ajuntament el 28 de juliol de 1872, el prevere Bernat Salas rebé del batlle Antoni Llampayas 20 reals el 26 de juliol de 1872, el vicari Pedro Juan Ferrer rebé 10 pessetes del batlle

³⁷ AHMI, actes municipals, 19-6-1870.

³⁸ Inca no fou l'únic indret on hi hagué mobilitzacions contra les quintes, les més massives es realitzaren a Palma, però també en trobem a Felanitx, Santanyi, Sóller, Marratxí, etc. Una manifestació convocada el 7 de febrer de 1870 congregà més de 20.000 persones als carrers de la capital, i una altra de celebrada poc després aconseguí que l'Ajuntament de Palma, davant la imminent convocatòria de noves quintes, dugués a terme mesures a favor de la confecció d'una bossa d'ajuda per als afectats. GARCIA, Pere J. “L'antimilitarisme a Mallorca durant el Sexenni Democràtic 1868-1874” a *Historica.cat*, núm. 34 (2010). <http://www.historica.cat/?p=2169> [consulta 13/12/2011.]

³⁹ LLABRÉS BERNAL, J. *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*. Tom IV. 3-4-1870; p. 717.

⁴⁰ *El Diario de Palma*, 6-4-1870; p. 3.

⁴¹ *El Rayo*, 10-4-1870; p. 3.

⁴² AHMI, actes municipals, 25-10-1868.

⁴³ AHMI, actes municipals, 28-10-1868.

⁴⁴ AHMI, actes municipals, 7-2-1872.

el dia 1 d'agost de 1872, el prevere Guillem Fiol rebé d'Antoni Llampayas 175 reals el 4 d'agost de 1872. També per la festa del Corpus de 1873 l'Església rebé 20 reals i altres despeses com decoració, transport, etc.⁴⁵ No passava el mateix que a Palma, on el consistori municipal havia suprimit les ajudes a l'Església.

Però també trobem els republicans federals propagant la idea de la llibertat de cultes pels carrers d'Inca. Un exemple molt evident fou el dia de la proclamació de la Primera República a Inca, quan el Casino Republicà va treure al carrer una bandera amb el lema "Viva la religión con honra",⁴⁶ emulant el crit de Topete que donà lloc a la Revolució de Setembre de "Viva España con honra".

Una altra de les grans manifestacions republicanes en què participaren els inquers fou la que organitzà l'Ajuntament republicà de Palma el 1873, juntament amb el casino Tertúlia Radical i tots els casinos republicans de l'illa en honor al dirigent republicà federal Miquel Quetglas —que havia mort un any abans. Segons la crònica cridaren l'atenció els músics d'Inca, ja que portaven símbols maçons. La crònica diu així:

"llamaron la atención los músicos de Inca que llevaban birretes encarnados, cuya significación se ignoraba puesto que no eran gorros frigos, y unos muchachos que les acompañaban portando unas varas rematadas por una figura masónica roja también y en forma de triángulo".⁴⁷

Aquest fet indica que a Inca hi devia haver un sector de republicans que practicaven la maçoneria. La vinculació republicanisme i maçoneria a Mallorca durant el Sexenni Democràtic és molt comuna i hi ha importants dirigents republicans que alhora formen part d'alguna lògia maçònica, com per exemple Antoni Villalonga Pérez, Ignasi Vidal, o bé el batlle de Palma Rafel Manera, etc.

Una altra de les activitats en les quals participaren els republicans inquers durant la Primera República fou una trobada d'amics republicans federals del districte electoral d'Inca, organitzada des del club dels republicans intransigents federals de Palma El Auxilio Federal. Aquests tenien previst el diumenge realitzar una manifestació al poble d'Inca.⁴⁸ La marxa havia de partir des d'El Auxilio Federal.⁴⁹

Per altra banda, ja hem vist la importància de Fèlix Mateu, el qual fou un dels homes forts dintre del republicanisme inquer, però aquest no era l'únic que havia destacat. L'òrgan portaveu dels intransigents —*El Cantón Balear*— parlava d'un destacat propagandista inquer, Mateu Vicens, que feia poc havia pronunciat un bon discurs contra les quintes al poble de Pollença, on fou molt aplaudit. Per això *El Cantón Balear* comentava que per ventura seria positiu que fos el candidat per al districte electoral d'Inca o que almanco es presentés a batlle de la ciutat, ja que segons les seves fonts eren moltes les simpaties que despertava entre els habitants inquers.⁵⁰

45 AHMI, Llibre de comptes 1872-1873, fulls solts.

46 *El Isleño*, 24-2-1873; p. 3.

47 LLABRÉS BERNAL, J. *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*. Siglo XIX. Tom IV-V (1871-1880), 23-2-1873; p. 145-146.

48 *El Cantón Balear*, 1-5-1873.

49 *El Cantón Balear*, 1-5-1873.

50 *El Cantón Balear*, 17-4-1873.

Les darreres notícies que tenim dels republicans federals inquers són del juny de 1873, moment en què el governador civil Eusebi Pascual visità el poble d'Inca, acompanyat d'Antoni Taltavull, diputat a Corts. Els republicans inquers el van rebre amb una important ovació.⁵¹ Probablement, com a la resta de l'Estat, tot el moviment republicà posà punt i final a la seva acció pública el 1874, quan s'imposà un nou règim polític que suprimí les llibertats bàsiques. S'iniciava la Restauració borbònica.

Conclusions

Com hem pogut comprovar, a Inca durant el període del Sexenni Democràtic hi hagué un republicanisme federal organitzat, que tenia els seus propis instruments de propaganda política: el partit, el Casino i l'Escola Republicana Federal. Durant aquests sis anys dugueren a terme manifestacions contra un dels seus objectius fonamentals: abolir les quintes. A més, participaren en d'altres organitzades a Palma. També intentaren fer front a la societat tradicional inquera, s'oposaren al poder de l'Església i propugnaren la llibertat de cultes. En general escamparen l'ideal republicà que passava per la instauració d'una societat democràtica i igualitària. Per fer-ho molts cops es veren exposats a les represàlies i alguns sofriren presó per defensar les seves idees.

A més, hem comprovat que el republicanisme a Inca no era l'opció majoritària, sovint solia quedar per darrere les candidatures conservadores i la monàrquica democràtica, a excepció de 1872, amb la candidatura en coalició de radicals i republicans, en la qual Joaquim Fiol guanyà a Inca, i durant la Primera República, en què les candidatures més conservadores no es presentaren —en el cas de les eleccions a Corts. Pel que fa a l'Ajuntament d'Inca, sembla que governaren el consistori arran de les eleccions de desembre de 1871, i no sabem si durant la Primera República el dominaren, tot i que pareix ser que no, perquè a l'hora de proclamar la República fou el conservador Llampayas qui ho féu amb retard (a final de febrer de 1873).

En qualsevol cas, els republicans inquers foren ben visibles al poble durant aquests sis anys. I de ben segur que aquest període i les idees republicanes foren importants per al poble d'Inca, que per primer cop gaudí de llibertats bàsiques com les d'impremta, associació, cultes, sufragi universal, etc. A més, pot ser que el Casino Republicà d'Inca fos un dels primers espais associatius de la vila, ja que no es coneix cap associació anterior o a l'entorn de 1870. Al marge del Casino, pensem que una de les primeres societats mutuais i recreatives fou La Constància, creada el 1886.

També sobta el grup de músics inquers que participaren en una manifestació a Palma, on portaven insígnies maçòniques, fet que indica que a Inca hi havia un nucli proper al republicanisme que practicava la maçoneria.

Amb tot, podem pensar que els republicans federals inquers, malgrat ser minoritaris i no treure grans resultats electorals d'Inca, i haver-se d'enfrontar a una societat catòlica i conservadora, tingueren una activitat prou rellevant a la ciutat durant aquells anys, que els va portar a obrir els seus propis espais de sociabilitat i així poder difondre l'ideal republicà federal. Allò que passà després de 1874 és feina de properes investigacions, tot i que podem afirmar que, com passà arreu de l'Estat espanyol, el republicanisme es desorganitzà i fou reprimat, i no va ser fins a principi dels 80 quan tornà a aparèixer amb força.

51 *El Cantón Balear*, 8-6-1873.

Fonts i bibliografia

- Arxiu Històric Municipal d'Inca (AHMI). Actes municipals i llibre de comptes (1868-1874).
- *El Iris del Pueblo* (1869-1873).
- *El Rayo* (1869-1870).
- *El Cantón Balear* (1873-1874).
- *El Isleño* (1873).
- *El Diario de Palma* (1868-1873).
- ALCANTARA PEÑA, Pere. *Guía de las Baleares*. Palma: Cort, 2001.
- ARMENGOL, A.; ARMENGOL, J. *La repressió a Inca. La República i la Guerra Civil*. Palma: Perifèrics, 2005.
- BIBILONI CORRÓ, Miquel. *La Revolución de Septiembre en Mallorca: páginas en las que se reseñan los principales acontecimientos que han tenido lugar en esta isla durante el período de interinidad revolucionaria*. Palma: Imp. Guasp, 1871.
- BOUVY, Paul. *Programa de un camino de hierro de tercera clase entre Palma, Inca, Manacor y Felanitx*. Palma: Imp. Guasp, 1856.
- COLOM, J.; JORDÀ, J. P. "La Primera República a Inca (1873-1874)" a *X Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2009.
- DURAN, Miquel. *Repercusiones de la Revolución de Setiembre en Mallorca*. Palma: 1980.
- ESTADA, Eusebi. *Estudios sobre la posibilidad económica de establecer un camino de hierro en Palma a Inca por E. Estada ingeniero de caminos*. Palma: Imp. Pedro José Gelabert, 1871.
- GABRIEL, P. "Entorn al moviment obrer a Mallorca al segle XIX" a *Randa*, 1, 1975; p. 90-91.
- GABRIEL, Pere. "Mateu i Domeray, Fèlix" a *Gran Enciclopèdia Catalana*. Tom 14. Barcelona: 2000.
- GARCIA, Pere J. "L'antimilitarisme a Mallorca durant el Sexenni Democràtic (1868-1874)" a *Historica.cat*, núm. 34 (2010). <http://www.historica.cat/?p=2169> [consulta 13/12/2011].
- GUAL, Simon. "La Revolució de 1868 a Inca" a *III Jornades d'Estudis Locals d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996.
- LLABRÉS BERNAL, J. *Noticias y relaciones históricas de Mallorca. Siglo XIX*. Tom IV-V (1868-1874).
- LLUÍS SALVADOR, arxiduc d'Àustria. *Les Balears descrites per la paraula: la imatge*. Vol. 2. Mallorca: Sa Nostra, 1999-2002.
- PÉREZ ROLDAN, Carmen. *El partido republicano federal 1868-1874*. Madrid: Endymion, 2001.
- PIERAS, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986.

Notes del cens de població de la ciutat d'Inca (any 1900)

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Blanca M. Buades García

Introducció

Aquesta comunicació fa referència al padró municipal de la ciutat d'Inca de l'any 1900. Aquest mateix any la reina regent dona Maria Cristina (vídua del rei d'Espanya Alfons XII) va atorgar a la vila d'Inca el títol de Ciutat en reconeixement dels seus avanços socials i econòmics.

La ciutat d'Inca estava dividida en quatre quarts: el primer, anomenat de les Monges; el segon, de Sant Domingo; el tercer, de Sant Francesc; i el quart, de l'Església parroquial, més una part forana (camp o rústica). En aquesta comunicació solament es presenten el primer i segon quarts.

El padró va ser realitzat el mes de desembre de 1900. En aquest cens o padró es relacionen el nombre d'habitants al costat dels seus oficis o professions, les cases habitades, les cases buides, cotxeres, accessoris, solars, cases en construcció, estables i els edificis dedicats a fàbrica, magatzem, escorxador, celler, botiga...

S'amplia aquesta comunicació amb el nombre de persones classificades per edats sense distinció de gènere:

De 0 a 14 anys, de 15 a 30, de 31 a 50, de 51 a 65, majors de més de 65 anys

La majoria dels habitatges habitats per famílies de militars o carabiners, en el cens es descriuen com "família de militar" o "família de carabiner" i no s'especifica el nombre de familiars i servents que hi resideixen. Per tant, el cens no pot ser exacte.

La majoria dels criats o servents servien a les cases nobles de Palma i uns pocs, a cases de bona posició d'Inca i d'algun poble de Mallorca.

Els canvis de retolació dels carrers s'hi veuen reflectits a partir de mitjan segle XIX, passant pel padró de l'any 1872, el de l'any 1900, la Segona República, la Guerra Civil Espanyola (1936-1939), l'època del franquisme fins a la democràcia actual.

El que ara coneixem com celler en el padró està anotat com *bodega* o *lagar*. A gairebé totes les cases riques d'Inca es disposava de celler i tafona (*almazara*). En aquest cens els botiguers no estan classificats per la seva activitat, que podia ser de botigues de teixits, d'alimentació, confiteries, drogueries...

S'hi incorpora alguna petita nota sobre algun comerç o negoci que ha perdurat més de cent anys i que molts ciutadans encara recorden.

Acta de constitución de la junta municipal del censo de población

- Joaquín Gelabert Massip. *Alcalde-Presidente*
- Gregorio Balaguer Costa. *Primer Teniente de Alcalde*
- Gabriel Cantallops Ramis. *Segundo Teniente de Alcalde*
- Francisco Salas Garau. *Tercer Teniente de Alcalde*
- Antonio Quetglas Ferrer. *Regidor*
- Jorge Llobera Pons. *Regidor*
- Gabriel Guasp Alzamora. *Regidor*
- José Noguera Morey. *Regidor*
- José Mateu Bauzá Profesor. *Regidor*
- Ignacio Ponseti Picornell. *Comandante de Puesto de la Guardia Civil*

“Término municipal de Inca, provincia de baleares”

Padró general de l'any 1900, format pel seu Ajuntament, segons la Llei municipal i altres disposicions vigents.

Quarter 1r de la ciutat d'Inca anomenat de les monges

Aquest quarter comprèn 27 carrers, 3 places i el barri dels Molins:

“Plaza Mayor	Calle del Jardín	Calle de la Fuente
Calle de las Cuevas	Calle de Lavaderos	Calle de Pelayres
Calle Mayor	Calle de la Gloria	Calle de la Pureza
Calle de Martín Médico	Calle de Lluch	Calle del Misterio
Plaza de la Iglesia	Calle del Palmer	Calle de las Monjas
Calle de Levante	Calle de Coch	Calle de Vidal
Calle de la Sirena	Calle de Mesones	Barrio de los Molinos
Calle de la Roca	Calle de Mayrata	Calle de la Sala
Plaza de Oriente	Calle de Rubí	Calle de la Tapia”
Calle de la Soledad	Calle de Mayola	
Calle de Alcudia	Calle de Morey	

Inca 4 de Agosto de 1900”

La Junta quedà definida així:

JUNTA MUNICIPAL DEL CENSO DE LA POBLACIÓN

Relación de los individuos de que se compone dicha Junta, formada en cumplimiento del acuerdo de la misma de esta fecha, y de lo dispuesto en el art. 9.º párrafo 3.º de la instrucción de 6 de Julio del presente año, para llevar a efecto en la Península é Islas adyacentes el censo general de los habitantes, el día 31 de Diciembre de 1900, á saber:

NOMBRES Y APELLIDOS	CARGOS que desempeñan
D. Joaquín Gelabert Massip	Alcalde Presidente
D. Gabriel Cantallops Ramis	1.º Teniente de Alcalde
D. Francisco Salas Garau	2.º Teniente de Alcalde
D. Gregorio Balaguer Costa	3.º Teniente de Alcalde
D. Antonio Quetglas Ferrer	Regidor
D. Jorge Llobera Pons	Regidor
D. Gabriel Guasp Alzamora	Regidor
D. José Noguera Morey	Regidor
D. José Mateu Bauzá Profesor	Regidor
D. Ignacio Ponseti Picornell	Comandante de Puesto de la Guardia Civil

V.º E.º
El Alcalde Presidente,
Joaquín Gelabert

El Secretario,
Salvador Casanier

Inca 4 de Agosto de 1900.

“Plaza Mayor”

Tenia 103 habitants, 17 cases habitades i 1 casa buida.

Professió o ofici; 1 farmacèutic (Antonio Garau Mulet en els números 21 i 22 de la plaça Major) 1 oficial sastre, una mestra, 2 escriptors, 5 estudiants, 2 conserges, 1 capeller (tenia la capellera on avui està l'administració de loteries núm. 1), 1 oficial capeller, 1 estorer, 6 botiguers i 1 botiguera, 10 dependents, 2 sabaters (fins a final del segle XX els descendents regentaren la botiga Calçats Llobera al costat de l'Ajuntament), 2 adroguers Domingo Janer Alzina i el seu fill Antonio Janer Doménech, can Janer (quan va tancar aquest comerç, va ser inaugurada en el mateix edifici una galeria d'art l'any 2003), 2 carnisseres, 1 agricultor i 1 empleat.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	40
15	30	27
31	50	28
51	65	7
65	+	1

Antigament aquesta plaça es coneixia com “plaza de la Cuartera”, durant la Segona República com “plaza de la República”, actualment plaça d'Espanya.

“Calle Mayor”

Tenia 141 habitants, 40 cases habitades i 3 cases buides.

Santa Maria la Major

Professió o ofici; 2 farmacèutics (Bartolomé Reus Obrador i Juan Amengual Vallespir), 2 preveres (don Pablo Truyol Beltran i don Joan Coli Llobera), 3 estudiants (un d'ells Tomás Mora Cánaves, que seria prevere i organista de l'església parroquial de Santa Maria la Major), 1 militar, 2 tinents de la Guàrdia Civil, 1 capità de la Guàrdia Civil, 1 escriptor, 1 rellotger, 6 taverners (dos d'ells Simón Gual Roselló i la seva esposa Margarita Truyol Ferrer, que regentaren el Café Comercio també conegut com “el club dels senyors”), 2 confiters (Magín Prats Roselló, que regentava la pastisseria Casa Delante, situada en el núm. 17 del carrer. Fou el seu seguidor el seu fill Ramón Prats Arrom, que aquest any de 1900 tenia

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	41
15	30	36
31	50	43
51	65	10
65	+	11

6 anys d'edat. L'altre confiter va ser Gregorio Balaguer Costa, tenia l'establiment en els números 6 i 8; es traslladà el Forn Nou al carrer de l'Estrella), 8 botiguers i 1 botiguera, 1 capellera, 4 fusters, 1 forner, 1 carnisser, 1 ferrer, 5 dependents, 1 serventa, 1 domèstica, 1 propietari, 3 barbers (un d'ells era la 5ª generació de la Barberia Meliá, activa fins a 1960, avui Estanc Meliá), 4 agricultors, en els números 45 i 47 havia una drogueria de Gabriel Guasp Alzamora, 2 jornalers, 2 planxadores, 1 mestre sabater (Antoni Fluxà Figuerola), 2 oficials sabaters, 1 oficial fuster, 1 palmer, 1 boter (Miguel Beltrán Planes, que va ser batle d'Inca en dues ocasions, l'any 1933 i l'any 1936. Aquesta boteria va estar situada on avui es troba Es Cafetó; a mitjan segle XX, va ser traslladada al carrer de Lluç), 1 família de militar d'infanteria i 1 família de militar de la Guàrdia Civil (no censades).

Aquest carrer d'antic es retolava com “calle de la Rectoría”, amb el franquisme “calle del General Franco” i avui dia una altra vegada carrer Major.

“Plaza de la Iglesia”

Tenia 13 habitants, 3 cases habitades, 3 cotxeres, 1 accessori del carrer “Mayor”, l'església parroquial de Santa Maria la Major.

Professió o ofici: 1 professor (Miguel Riutord Arbós), 3 botiguers, 1 guardià, 1 carnisser i 1 jornalier.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	6
15	30	1
31	50	4
51	65	2

Actualment aquesta plaça es coneix com plaça de Santa Maria la Major.

“Calle de la Sirena”

Tenia 15 habitants i 5 cases habitades.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	7
15	30	7
31	50	1

Professió o ofici: 1 capità d'infanteria (família no censada), 4 agricultors i 1 botiguer.

“Plaza de Oriente”

Tenia 50 habitants, 12 cases habitades. El número 11 corresponia a una caseta buida pertanyent al mercat, 2 cotxeres i 1 accessori.

Professió o ofici: 1 rector (Bernardino Ferriol Font), 1 director del gas (Casimiro Calvet), 5 agricultors, 1 conserge, 1 bobinador, 1 botiguer, 3 jornalers, 1 serventa i 1 sabater.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	20
15	30	9
31	50	13
51	65	4
65	+	4

Aquesta plaça és coneguda popularment com “es Jardinet”.

“Calle de Alcudia”

Tenia 145 habitants, 37 cases habitades, 4 cases buides, 2 solars i 1 fàbrica (sense especificar).

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	39
15	30	43
31	50	36
51	65	24
65	+	3

Plaça de Mallorca, des de 1898 1ª plaça de mercat

Professió o ofici: 1 capità d'infanteria (família no censada), 1 capità retirat, 1 tinent de la reserva (família no censada), 1 estudiant, 1 peó caminer, 7 agricultors, 4 fusters, 13 serventes (la majoria servien a Palma), 29 jornalers, 10 domèstiques, 2 sabaters, 3 torners, 1 carabiner (família no censada), 3 teixidors, 2 hortolans, 3 lampistes i 2 picapedrers.

Aquest carrer, que no constava en l'anterior cens de 1872, durant l'època franquista es retolà com General Goded, actualment avinguda d'Alcúdia.

“Calle de Lavaderos”

Tenia 20 habitants, 5 cases habitades, 2 cases buides, 4 accessoris del carrer “de Alcudia”. En els números 11 i 13 hi havia un magatzem.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	6
15	30	5
31	50	7
51	65	1
65	+	1

Rentadors i abeurador

Professió o ofici: 2 agricultors, 1 fuster, 4 jornalers, 1 hortolà i 1 domèstica.

Aquest carrer és nou, no constava en el padró de 1872.

“Calle de Lluch”

Tenia 62 habitants, 17 cases habitades, 3 cases buides, 1 accessori i 1 cotxera.

Professió o ofici: 2 conradors, 1 alfarer, 2 fusters, 1 enterrador, 3 picapedrers, 5 jornalers, 1

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	20
15	30	16
31	50	12
51	65	8
65	+	6

oficial forner, 1 oficial sabater, 1 dependent i 1 cisteller.

Aquest carrer és nou, no constava en el padró de 1872.

“Calle de Coch”

Tenia 22 habitants, 7 cases habitades, 1 casa buida, 8 cotxeres, 1 portal cotxera d'una casa del carrer “Lavaderos” i 9 accessoris.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	5
15	30	5
31	50	5
51	65	4
65	+	3

Professió o ofici: 3 conradors, 1 peó caminer, 1 picapedrer, 2 jornalers i 1 serventa (Palma).
Els números senars d'aquest carrer eren, en la seva majoria, accessoris del carrer "de Lluch" i "Lavaderos".

Carrer també nou, no consta en el padró de 1872.

"Calle de Mayrata"

Tenia 10 habitants, 6 cases habitades, 1 casa buida, 1 pis buit i 3 cotxeres. En el núm. 3 hi havia una midoneria (fàbrica de midó), aquest any de 1900 ja no està en ús.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	3
15	30	1
31	50	1
51	65	4
65	+	1

Professió o ofici: 1 domèstica, 1 agricultor, 1 jornalier i 1 picapedrer.
Carrer nou, no consta en el padró de 1872.

"Calle de Mayola"

Tenia 10 habitants, 2 cases habitades, 1 solar o casa en construcció, 1 cotxera i l'Escorxador Públic.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	3
15	30	3
31	50	2
51	65	2

Professió o ofici: 3 tintorers i 1 picapedrer.
Aquest carrer podria ser el darrer tram del carrer "de la Gloria".

"Calle de la Fuente"

Tenia 136 habitants, 35 cases habitades, 1 casa buida, 3 cotxeres, 1 casa en construcció, 1 accessori del carrer de "Martín Médico" i 1 accessori de la "plaza de Oriente".

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	27
15	30	48
31	50	26
51	65	21
65	+	14

Professió o ofici: 1 professor (Antonio Juan Grau), 1 acanador (Jaime Juan Casellas), 3 agricultors, 5 teixidors, 2 oficials sabaters, 9 jornalers, 2 picapedrers, 1 carnisser, 1 fuster, 1 forner, 2 propietaris (Catalina Grau Carbonell i Bartolomé Balle Grau), 2 domèstiques, 5 serventes (Palma), 3 carboners, 3 sabaters, 1 oficial sabater, 2 calderers, 2 cordellers i 1 soldat.

"Calle de la Pureza"

Tenia 71 habitants, 13 cases habitades, 1 casa buida, 1 cotxera on hi hagué una tintoreria, 1 accessori del carrer de Mayola i 1 accessori de l'Escorxador.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	32
15	30	16
31	50	16
51	65	5
65	+	2

Professió o ofici: 1 sereno, 1 domèstica, 1 serventa (Palma), 1 aiguador, 2 peons caminers, 2 sabaters, 9 jornalers, 2 teixidors, 1 picapedrer, 1 oficial sabater, 1 agricultor i 1 pastor:

"Calle de las Monjas"

Tenia 121 habitants, 29 cases habitades, 1 casa buida, 1 cotxera, 1 accessori del carrer "de las Cuevas". L'església i monestir de Sant Bartomeu de les monges jerònimes "ses monges tancades". Les monges no apareixen censades en aquest padró de 1900.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	33
15	30	36
31	50	22
51	65	22
65	+	8

Molins del Serral

Professió o ofici: 8 sabaters, 10 jornalers, 1 rampinador, 3 picapedrers, 4 serventes (Palma), 1 serventa (Muro), 1 ordenança, 1 agricultor, 1 teixidor, 1 sereno, 2 fusters, 3 pastors, 1 agutzil, 1 forner, 1 ferrer i 1 família de carabiner (no censada).

Barri dels Molins

Tenia 42 habitants, 12 cases habitades, 5 cases buides, 2 cotxeres, 1 solar i 7 molins.

Professió o ofici: 7 moliners, 2 jornalers, 1 fuster, 1 domèstica, 1 serventa (Palma) i 1 teixidor.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	15
15	30	11
31	50	12
51	65	2
65	+	2

“Calle de la Tapia”

Tenia 72 habitants, 15 cases habitades, 5 cases buides i 1 cotxera.

Professió o ofici: 1 propietari, 15 jornalers, 1 teixidor, 3 sabaters, 2 agricultors, 1 serventa (Palma) i 1 cisteller.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	22
15	30	26
31	50	13
51	65	10
65	+	1

Aquest carrer estigué retolat com “s’Heura”, avui dia Germà Benildo.

“Calle de las Cuevas”

Tenia 122 habitants, 31 cases habitades, 4 de buides, 3 cotxeres, 3 solars, 2 cases en construcció, en el núm. 29 una bodega.

Professió o ofici: 2 procuradors (Miguel Serra Figuerola i Antonio Serra Caimari), 1 militar, 1 notari (Jaime Vidal Jaime), 1 registrador de la propietat (Celestino Ferrer Font), 1 propietari (Pedro Antonio Serra Fluxá), 1 pintor (Sixto Pers Roselló, natural de Girona), 4 picapedrers, 1 pastor, 8 jornalers, 1 oficial i 1 empleat del Registre, 3 agricultors, 1 servent, 1 teixidor, 1 ferrer, 2 sabaters, 1 missatge, 3 fusters, 1 botiguer, 1 soldat, 1 escrivà (Juan Ribas Fluxá), 1 metge (Sebastián Amengual Vallespir, tengué domicili i consulta on avui està ubicat el Col·legi Sant Tomàs d’Aquino) i 1 presbíter (Antonio Coll Janer).

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	32
15	30	38
31	50	24
51	65	21
65	+	7

Aquest carrer durant el franquisme s’anomenà carrer “de l’Alfèrez Esquivias”, però popularment se’l coneixia com “calle de los Hermanos” per estar-hi ubicat el Col·legi de La Salle, actualment carrer de les Coves.

“Calle de Martín Médico”

Tenia 221 habitants, 50 cases habitades, 8 cases buides, 7 cotxeres i 1 accessori.

Professió o ofici: 1 metge (Salvador Real Llabrés), 2 domèstiques, 6 agricultors, 7 sabaters, 19 jornalers, 1 estudiant, 2 serventes, 1 planxadora, 1 oficial del Registre de la Propietat, 2 traficants, 11 fusters, 1 forner, 5 picapedrers, 8 teixidors, 2 barbers, 1 ferrer, 2 afiladors, 3 capellers, 2 militars, 1 propietari, 2 cordellers i 2 oficials sabaters.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	78
15	30	59
31	50	54
51	65	17
65	+	13

“Calle de Levante”

Tenia 39 habitants, 10 cases habitades, 1 de buida, 1 cotxera i 7 corrals.

Professió o ofici: 1 propietari, 1 pastor, 1 domèstica, 1 cordeller, 2 sabaters, 3 jornalers i 1 confiter.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	13
15	30	10
31	50	9
51	65	4
65	+	3

Antigament aquest carrer era conegut com “l'era d'en Coll”.

“Calle de la Roca”

Tenia: 46 habitants, 12 cases habitades, 2 cotxeres i 1 casa en construcció.

Professió o ofici: 3 sabaters, 2 teixidors, 1 soldat, 15 jornalers i 1 persona cega.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	13
15	30	15
31	50	12
51	65	5
65	+	1

“Calle de la Soledad”

Tenia 59 habitants, 13 cases habitades, 2 de buides i 1 cotxera.

Professió o ofici: 12 jornalers, 4 llauradors, 3 sabaters, 1 capità retirat, 1 estudiant, 1 picapedrer i 1 fuster.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	15
15	30	18
31	50	9
51	65	10
65	+	7

“Calle del Jardín”

Tenia 23 habitants, 5 cases habitades, 2 de buides, 2 cotxeres, 3 accessoris del carrer “de las Cuevas” núm. 22.

Professió o ofici: 1 professora (Catalina Escalas Cirer), 2 escriptors, 1 guarnicioner, 1 fuster, 2 pedrers i 1 jornalera.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	8
15	30	4
31	50	8
51	65	2
65	+	1

Aquest carrer de molt antic es coneixia com “carrer de la Gerrereta”.

“Calle de la Gloria”

Tenia 141 habitants, 35 llars habitades, 2 cases buides, 10 cotxeres, 2 cases en construcció, 1 solar en construcció, 2 solars, 1 accessori del carrer de “Pelayres” núm. 2 i 1 accessori del carrer “de la Fuente” núm. 21.

Professió o ofici: 1 secretari de l'Ajuntament d'Inca (Salvador Castañer Mulet), 1 prevere (Magín Marquès Ferrer, capellà del cementiri; durant la seva capellania es van dur a terme importants millores en el cementiri d'Inca), 1 veterinari (Juan Burguera Reinés), 1 prevere (Antonio Ferragut Ramis), 2 propietaris, 1 advocat (Francisco Castañer Mulet), 1 boter, 1 peó caminer, 12 jornalers, 10 agricultors, 1 estudiant, 4 teixidors, 2 fusters, 1 midoner, 2 picapedrers, 6 sabaters, 1 aprenent de sabater, 1 domèstica, 2 serventes i 1 forner.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	47
15	30	42
31	50	36
51	65	7
65	+	9

Aquest carrer tenia anteriorment el nom de “la Font Coberta”.

“Calle del Palmer”

Tenia 93 habitants, 22 cases habitades, 5 de buides, 1 cotxera, 1 accessori i 1 casa en construcció.

Professió o ofici: 1 metge (Miguel Llabrés Salom), 1 mestre picapedrer (Sebastián Riusech Llompart, àlies “es Pollenci”, constructor d'importants edificis, com els Pòrtics, l'Hotel Domingo, el casal de can Domingo, a la plaça “del Órgano”, la rectoria a la plaça “de Oriente”, can Buades del carrer “del Palmer”...), 3 agricultors, 1 ramblar (pastor), 1 propietari, 1 missatge, 4 domèstiques, 1 cotxer, 1 calderer, 3 serventes (Palma), 1 teixidor, 7 jornalers, 1 monja exclaustrada, 6 sabaters, 1 repuntadora, 2 picapedrers, 1 carreter, 1 fuster i 1 llauner.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	27
15	30	29
31	50	21
51	65	14
65	+	2

“Calle de Mesones”

Tenia 46 habitants, 12 cases habitades, 3 de buides, 4 cotxeres, 1 casa en construcció, 3 accessoris de la plaça “Mayor”, 10 accessoris del carrer “Mayor”, 3 accessoris del carrer de la Sala i 2 accessoris del carrer de “San Bartolomé”.

Professió o ofici: 1 propietari (Bernardo Oliver Oliver), 1 propietària (Francisca Ramis Ferrer), 1 agricultor, 6 jornalers, 2 teixidors, 1 fuster, 1 forner, 1 serventa, 1 domèstica i 2 ferrers.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	10
15	30	14
31	50	10
51	65	5
65	+	7

D'antic anomenat “calle del Hospital”, avui carrer dels Hostals.

“Calle de Rubí”

Tenia 1 accessori del núm. 27 del carrer “Mayor”, 3 accessoris del carrer de Morey (forn de Cas Xigarro). Sense cases habitades.

“Calle de Morey”

Tenia 3 cases buides i 7 accessoris dels carrers “Mayor” i “Mesones”. No hi ha cases habitades.

“Calle de Pelayres”

Tenia 24 habitants, 6 cases habitades, 2 de buides, 1 accessori, 1 solar i 4 cotxeries.

Professió o ofici: 2 hostalers, 1 sabater, 4 agricultores, 1 botiguer i 2 jornalers.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	3
15	30	10
31	50	5
51	65	6

Aquest carrer fou conegut com “dels Tiradors”.

“Calle del Misterio”

Tenia 38 habitants, 7 cases habitades, 2 cases buides, 4 cotxeres i 1 accessori.

Professió o ofici: 1 pastor, 1 jornal, 3 domèstiques, 1 tinent de la Guàrdia Civil (en la reserva), 1 propietari, 1 conrador, 1 picapedrer, 1 estudiant, 1 teixidor i 1 oficial teixidor.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	12
15	30	12
31	50	8
51	65	3
65	+	3

Aquest carrer d'antic era conegut com “carrer d'en Blai”.

“Calle de Vidal”

Tenia 26 habitants, 7 cases habitades, 3 cases buides, 7 cotxeres, 1 jardí, 3 accessoris del carrer “de Mesones” i 1 accessori del carrer “de la Gloria”.

Professió o ofici: 1 advocat (Miguel Amengual Janer, periodista, fundador i director del *Noticiero d'Inca*, 1928), 2 agricultors, 1 torner, 1 fuster, 1 empleat de telègrafs, 1 sabater i 2 jornalers.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	7
15	30	8
31	50	7
51	65	3
65	+	1

“Calle de la Sala”

Tenia 21 habitants, 5 cases habitades i 1 de buida.

Professió o ofici: 1 dipositari municipal (Bartolomé Ramón Alonso), 1 fondista, 1 taverner, 1 escriptor, 2 estudiants, 1 conserge, 2 serventes i 1 propietari.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	4
15	30	8
31	50	7
51	65	2

Aquest carrer desaparegué quan s'enderrocà la illeta de can Janer, quan es construí allò que avui és la plaça d'Espanya.

La població d'Inca el 1900, inclosos els 4 quarters i la part forana, era de 7.579 habitants.

Reixa d'un jardí dels Molins

Cens municipal del 2n quarter anomenat de Sant Domingo de la ciutat d'Inca (1900)

Aquest quarter comprèn 19 carrers i una placeta:

- Calle de San Bartolomé
- Calle del Huerto
- Calle de la Corona
- Calle del Rey
- C/ del Pozo de LLuch
- Calle de Sagreras
- Calle de San Antonio
- Calle de Jover
- Calle de Dureta
- Calle del Cepo
- Calle de Serra
- Calle de Queto
- Plaza de Santo Domingo
- Calle de Biniamar
- Calle de Lloseta
- Calle de Poniente
- Calle de Trobat
- Calle de Santo Domingo
- Calle de Algarrobas
- Calle d'en Coll”

“Calle de San Bartolomé”

Tenia 397 habitants, 95 cases habitades, 9 de buides, 3 accessoris, 1 cotxera i 1 solar.

En els números 9 i 11 hi havia una drogueria i també unes altres dues en els números 4 i 6, i els números 8 i 10 (el propietari dels quals pogué ser Bartolomé Fiol Colom). En el número 51 estava situada la posada de Massanella i en els números 37 i 39, una fàbrica de gasoses regentada per Pablo Capellà Ripoll.

Hi residien classificats per professions o oficis: 2 mestres (Antonia María Simonet i Francisca Rebassa Figuerola), 1 procurador (Pedro Seguí Beltrán), 3 propietaris, 1 capeller, una capellera, 1 sastre, 2 platers (Miguel Miró Segura i el seu fill), 3 barbers, 17 sabaters, 1 llauner, 3 taverners, 1 lampista, 8 teixidors, 3 escriptors, 4 conradors, 1 estudiant, 30 jornalers, 6 fusters (les famílies Coli, Seguí i Corró), 2 picapedrers, 1 criada (que servia a Palma), 2 pastors, 1 ferrer, 1 esparter, 1 agutzil, 1 retirat i 10 botiguers (entre ells Pedro Cortés Aguiló, fundador dels Magatzems Can Pere, al voltant de 1875, dedicat al comerç de teixits i també a articles de merceria. Els seus néts Pedro i Joaquín el 1949 regentaren el comerç de teixits i merceria per separat Magatzems Can Pere i Merceria La Florida, encara avui oberts al públic; i també Florencio Prats Rosal, fundador de Casa Florencio, comerç de teixits fins a l'any 2011).

En el número 87 residia una família de militar de carabiners, no hi consta el nombre d'habitants.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	131
15	30	104
31	50	92
51	65	49
65	+	21

Antigament aquest carrer es denominava “calle Mayor de San Bartolomé” i començava al cantó del carrer “del Comercio” amb la plaça d'Espanya. Era a final del XIX i principi del XX el carrer més populós d'Inca. En el segle XIX hi havia una “illeta” entre aquest carrer i allò que ara és l'Ajuntament.

“Calle del Huerto”

Tenia 22 habitants, 5 cases habitades, 4 de buides i 2 solars.

Hi residien catalogats per oficis: 3 jornalers i 1 sabater.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	12
15	30	1
31	50	8
65	+	1

Aquest carrer era nou, atès que en el padró de 1872 no apareix descrit, actualment està retolat com carrer de Sant Abdon.

“Calle de la Corona”

Tenia 105 habitants, 25 cases habitades, 1 de buida, 4 cotxeres i 3 solars. Hi residien catalogats per oficis: 20 jornalers, 2 picapedrers, 1 teixidor, 7 sabaters, 1 pastor i 1 pobre de solemnitat de 84 anys (vidu).

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	36
15	30	24
31	50	26
51	65	14
65	+	5

Aquest carrer a principi del segle XIX era conegut com de “Can Delante”. En temps de la Segona República es retolà com “calle de García Hernández”. Durant la Guerra Civil tornà a ser “calle de la Corona” i l'any 1994 passà a “Corona d'Aragó”.

“Calle del Rey”

Tenia 131 habitants, 28 cases habitades, 6 de buides, 3 accessoris i 3 cotxeres. Catalogats per oficis hi residien: 22 jornalers, 5 serventes (algunes d'elles servien a Palma), 1 peó caminer, 2 picapedrers, 2 sabaters, 1 adober, 1 alfarer i 2 fusters.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	42
15	30	38
31	50	21
51	65	22
65	+	8

Durant la Segona República es retolà com “calle de Fermín y Galán”; amb el franquisme recuperà el seu antic nom.

“Calle del Pozo de Lluch”

Tenia 40 habitants, 9 cases habitades, 1 de buida i 3 solars. Catalogats per oficis hi residien: 10 jornalers, 1 fuster i 1 picapedrer.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	13
15	30	10
31	50	8
51	65	4
65	+	5

“Calle de Sagreras”

Tenia 6 habitants, 2 cases habitades. Hi residien 2 jornalers i 1 serventa.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	1
15	30	2
51	65	1
65	+	2

Aquest carrer molt petit no consta en el padró de l'any 1872.

“Calle de San Antonio”

Tenia 100 habitants, 23 cases habitades, 2 cases buides, 1 cotxera i 2 solars. Catalogats per oficis hi residien: 19 jornalers, 1 picapedrer, 2 sabaters i 1 fuster.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	24
15	30	39
31	50	19
51	65	13
65	+	5

Aquest carrer tenia en la retolació antiga “carrer d'en Borràs”.

“Calle de Jover”

Tenia 65 habitants, 20 cases habitades, 5 de buides, 4 cotxeres i 1 tafona en el número 16 i 2 accessoris. A la casa amb el núm. 18 vivia una família de militar carabiner, no consta el nombre de persones.

Catalogats per oficis: 1 carabiner, 18 jornalers, 2 sabaters i 1 boter.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	22
15	30	7
31	50	19
51	65	8
65	+	9

“Calle de Dureta”

Tenia 94 habitants, 23 cases habitades, 7 cases buides i 1 cotxera. En el núm. 8 hi havia un celler.

Catalogats per professions o oficis: 1 metge (Sebastián Borrás Mulet), 1 professor (José Mateu Bauzá), 1 procurador (Juan Llobera Guasp), 9 jornalers, 2 sabaters, 2 conradors, 1 picapedrer,

3 ferrers, 1 guarnimenter, 1 botiguer, 1 taverner, 1 serventa, 1 fuster, 1 estudiant, 1 llauner i 1 agent executiu (Antonio Salvá Salvá).

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	31
15	30	21
31	50	30
51	65	7
65	+	5

En aquest carrer estava situat l'anomenat Pes del Bessó, on també va estar situada una escola fins a la primera meitat del segle XX.

“Calle del Cepo”

Tenia 107 habitants, 26 cases habitades, 4 cases buides, 1 cotxera i 1 solar.

Catalogats per professions o oficis: 1 procurador (Rafael Payeras Amer), 1 militar, 22 jornalers, 3 teixidors, 7 conradors, 1 fuster, 1 forner i 1 sabater. En el cens no consta el nombre de persones de la família de militar.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	26
15	30	35
31	50	27
51	65	9
65	+	10

Aquest carrer des de 1948 es denomina “carrer de Sant Sebastià”.

“Calle de Serra”

Tenia 43 habitants, 11 cases habitades, 3 de buides i 1 cotxera. Catalogats per oficis: 12 jornalers i 1 boter.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	12
15	30	15
31	50	8
51	65	6
65	+	2

D'antic es coneixia aquest carrer com “dels Sestadors”.

“Calle de Queto”

Tenia 3 habitants, 2 cases habitades, 6 cotxeres i 1 accessori al carrer de Dureta.

Professió o ofici: 1 policia municipal (Juan Bernad Riola) i 1 jornalер.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
51	65	3

Aquest carrer antigament es denominava “d'en Serra del Lledoner”.

“Plaza de Santo Domingo”

Tenia 28 habitants, 8 cases habitades, 1 cotxera i 2 accessoris del carrer de Dureta, i la presó (dintre del claustre del convent de Sant Domingo).

Professió o ofici: 1 advocat (Juan Sampol Llabrés), 1 director de presó (Rafael Fiol Llobera), 3 sabaters, 3 jornalers i 2 serventes.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	7
15	30	9
31	50	7
51	65	4
65	+	1

“Calle de Biniamar”

Tenia 34 habitants, l'església de Sant Domingo, 8 cases habitades, 1 de buida, 1 accessori del carrer de Serra, 4 cotxeres i 5 solars.

Professió o ofici: 1 veterinari (Guillermo Puigserver Guasp), 6 jornalers, 1 teixidor, 1 sabater i 1 paleta.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	14
15	30	10
31	50	6
51	65	2
65	+	2

“Calle de Lloseta”

Tenia 69 habitants, 16 cases habitades, 4 de buides, 1 cotxera, 1 accessori del carrer de Ponent i 5 solars.

Professió o ofici: 1 notari (Juan Fiol Salom), 1 jutge de 1ª Instància (Juan Ripoll Estadés), 1 advocat (Rafael Torres i Cladera), 1 professor (Juan Font Moles, que des de 1886 va dirigir un col·legi de 2n ensenyament), 1 escrivà (Miguel Sampol Tous), 2 estudiants, 1 capità retirat, 1 escrivent, 2 fusters, 3 jornalers, 1 sabater, 1 conrador, 1 teixidor, 2 moliners i 1 serventa, i 2 famílies de militar de les quals en el cens no consta nombre d'habitants.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	22
15	30	21
31	50	12
51	65	12
65	+	2*

*Una d'elles la centenària de 101 anys Rosa Ripoll Salas, nascuda en Palma, però resident a Inca.

Aquest carrer en època del franquisme es retolà com “avenida de Calvo Sotelo”, avui avinguda de les Germanies.

“Calle de Poniente”

Tenia 53 habitants, 13 cases habitades, 4 de buides, 3 cotxeres i 3 solars. En el núm. 2 i també en el núm. 3 hi havia 2 fàbriques de teixits.

Professió o ofici: 1 escrivent, 11 jornalers i 1 sabater. En el núm. 17 habitava una família de militar carabiner (no censada).

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	17
15	30	14
31	50	9
51	65	9
65	+	4

Aquest carrer pel que sembla és nou, atès que no consta en el padró de 1872.

“Calle de Trobat”

Tenia 34 habitants, 10 cases habitades, 4 de buides, 2 cotxeres, 1 accessori i 8 solars. En el núm. 16 hi havia instal·lada una fàbrica d'alcohol.

Professió o ofici: 1 escrivent, 7 jornalers, 1 sabater i 1 teixidor.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	15
15	30	8
31	50	8
51	65	3

“Calle de Santo Domingo”

Tenia 40 habitants, 12 cases habitades, 1 de buida i 1 estable.

Professió o ofici: 2 ferrers, 4 jornalers, 1 conrador i 2 fusters.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	15
15	30	7
31	50	14
51	65	3
65	+	1

“Calle de Algarrobas”

Tenia 15 habitants, 5 cases habitades, 5 cotxeres, 3 accessoris, 1 bodega i 1 magatzem.

Professió o ofici: 1 propietari, 1 ferrer, 1 empleat, 1 agricultor, 1 llauner i 1 sabater.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	3
15	30	2
31	50	5
51	65	1
65	+	4

“Calle de Coll”

Tenia 8 habitants, 2 cases habitades, 1 casa buida i 2 accessoris.

Oficis: 2 picapedrers i 1 empleat.

RELACIÓ DE PERSONES PER EDATS		
EDATS		INDIVIDUS
0	14	2
15	30	4
51	65	2

Aquest carrer d'antic es coneixia com “carreró d'en Coll”.

El total d'habitants del 2n quarter de la ciutat d'Inca, anomenat de Sant Domingo, és de 1.394 (any 1900).

Bibliografia

- Diversos autors. *XI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2011.
- Diversos autors. *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005.
- *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vols. 7 i 18.
- PIERAS SALOM. G. *Inca: 1872*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1995.

Arxiu Històric Municipal d'Inca; AHMI govern V. 3. 1. estadística 857 prov.

Agraïments

Gabriel Pieras Salom, Antònia Mercadal Janer, Francisca Prats Ferrer, Francisca Cortés Piña, germans Cortès Forteza i germans Melià.

La política a Inca en el franquisme

Introducció

El 19 de juliol de 1936 començava una etapa a l'Estat espanyol de repressió, de sang, de por i de misèria.

Els falangistes manats per Canuto Boloqui i els militars de la caserna General Luque ocuparen els llocs estratègics i s'apoderaren d'Inca. Foren detinguts els líders obrers i obligaren el darrer batle republicà Pere Capó a dimitir i a lliurar la vara. Fou designat interinament batle el comandant militar Andreu Cifre. El 21 fou designat pel governador com a batle Joan Erasmo.

A partir d'aquest moment l'elecció de batles serà per part dels governants i quedarà eliminada l'elecció dels batles i regidors per part de la població.

Anaren sortint ordres restrictives: a poc a poc foren detinguts tots els republicans, socialistes i anarquistes, alguns d'ells serien assassinats; també n'aparegueren en l'àmbit de l'ensenyança, la llengua catalana, l'obligatorietat d'alçar el braç per saludar la bandera d'Espanya o les autoritats feixistes, el cant del “Cara al sol”. La producció i el personal de la majoria de les fàbriques van ésser militaritzats i produïen sobretot roba, botes i articles per a la tropa franquista. Començava una època de por i de fam.

Hem de dir que des del 1936 fins al 1945 fou l'etapa en què la repressió va ser més dura. Fou quan es produïren els assassinats, les execucions, els consells de guerra i els empresonaments. La manca de llibertat era total. El 1945 amb la derrota de l'Eix a la II Guerra Mundial Franco, davant la pressió dels vencedors, es va veure en la necessitat de dur un repressió més suau. I va ser quan una gran part de presos polítics quedaren en llibertat vigilada. La Falange anà perdent poder davant el nacionalcatolicisme.

Façana de l'Ajuntament durant el franquisme

Plaça d'Espanya en un dia de mercat

Una de les primeres accions dels primers ajuntaments franquistes fou la de canviar els rètols. A partir d'aquell moment tot estarà escrit en castellà, desapareixeran els noms republicans i seran substituïts pels dels vencedors.¹

La situació del poble de cada vegada es féu més greu. La tristesa, la fam, les malalties, obligaren les autoritats a posar les cartilles de racionament, quatre menjadors econòmics... Les coes eren el pa de cada dia, l'acumulació d'aliments per a uns quants es feia evident. I prest començà l'estraperlo. Simó Gual, recordant la primera etapa de la postguerra, diu:

“Mientras, en la población, se iban sorteando aquellos difíciles años que se producen al final de toda guerra, años de cartilla de racionamiento, de colas, del gasógeno, del estraperlo y otras artes, así como al constante temor de verse implicada España en la guerra mundial.”

En aquesta comunicació just apareixen els noms dels batles i alguns regidors.²

Relació dels batles franquistes

Andreu Cifre Munar

Va néixer a Pollença el 1878 i morí a Inca el 1940. Ingressà a l'Acadèmia Militar el 1896. El 1936, amb el grau de comandant, fou nomenat cap del batalló i comandant militar de la plaça. El 1932 ascendí a tinent coronel. Va ésser batle accidental d'Inca tot d'una en esclatar la Guerra Civil, del 19 de juliol fins al 21 de juliol de 1936.

Comandà una columna al front de Manacor que operava a la zona de Son Carrió i Son Manxó contra les tropes

republicanes manades pel capità Bayo. Home de gran preparació i de tendències moderades fou rellevat del comandament de la plaça militar d'Inca per Lluís Garcia Ruiz per manca d'energia contra l'enemic. Mantingué un fort enfrontament amb el feixista radical Canuto Boloqui, aleshores cap de Falange d'Inca. El 1938 es retirà de l'exèrcit.

Joan Erasmo Truyol

Fou el primer batle del Movimiento. Era tinent de la Guàrdia Civil. Abans havia participat en la fundació de la Falange d'Inca.

El 20 de juliol Joan Erasmo Truyol, antic guàrdia civil i falangista, fou nomenat batle d'Inca; l'acompanyaren els regidors Abdón Beltran Alzina, Bernat Caldentey, Gabriel Bisellach Martorell, Magí Reus Mayol i Bernat Ferrer Batle.

Al llarg del seu curt mandat només es va dedicar a fer discursos nacionalistes espanyols a favor “del Movimiento salvador de España” i signar certificats condemnatoris en contra de personatges republicans inquers.

Els batles i regidors serien nomenats pel governador civil i el cap provincial del Movimiento. Havien d'ésser d'estricta confiança del règim. Eren el “jefe local del Movimiento”.

Llorenç Fluxà Figuerola

Era el fill major de mestre Antoni Fluxà. Va néixer el 1906. Continuà amb la indústria del calçat que havia iniciat el seu pare. Durant molt de temps estigué afiliat a la Unió Republicana. Donà a conèixer la nova marca de sabates Lotusse. El 1960 comprà Viajes Iberia.

Substituí Erasmo a l'alcaldia; el 20 d'agost de 1936 fou designat nou batle.

Presidí com Erasmo moltes manifestacions franquistes, com el dia 1 d'abril, amb el coronel Cifre, comandant militar d'Inca. Segons Simó Gual, al llarg dels últims mesos dels 1938 es varen dur a terme 7 actes multitudinaris. Al camp des Cós es varen concentrar les Organizaciones Juveniles de la FET, constituïdes en Banderas y Centurias. Duien el nom per part de Banderas el de Santa Maria la Major, i per part de les Tres Centurias, Hermanos Esquivias, Comandante Gil y Juan Seguí, respectivament. Les *madrinas* foren Luisa Daviu, María José Esquivias, Margarita Gil i Magdalena Salas. Banderas y Centurias eren comandades per Jordi

Genestar Serra. Després de la missa presidida per Sebastià Garau, pronunciaren unes paraules el cap de les Organizaciones Juveniles locals Miguel Daviu, el batle Llorenç Fluxà i el cap provincial de la FET Canuto Boloqui.

La Banda d'Infanteria de Palma oferí un concert a Inca. El cronista de l'acte deia:

¹ Per consultar els canvis que es produïren, vegeu PIERAS SALOM, Gabriel. “Un segle de toponímia urbana d'Inca”, dins *Inca. Un segle Ciutat*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2000; pàg. 115-131.

² Els noms apareixen en el llibre *Inca, un segle Ciutat*. “El món polític”, de Baltasar Perelló Carrió.

“Cuando se conoció la noticia oficial de la ocupación de Toledo por las tropas nacionalistas de salvación estalló el clamor del pueblo entero ardiente y con sentido patriótico. El teniente coronel Cifre organizó una gran manifestación precedida por la banda de música y las banderas victoriosas que recorrió la ciudad.”

Dia 1 d'abril del 1939 acabà la Guerra Civil. La notícia es va transmetre arreu de l'estat.

El 6 de març de 1939 s'inaugurà el Col·legi de Pureza de María. Hi assistiren el bisbe de Mallorca, les dirigents de l'orde, el rector Rayó, les autoritats provincials i locals, presidides pel batle Llorenç Fluxà, que digué les següents paraules: “Viene a colmar un deseo en llevar una necesidad y a introducir una gran mejora para la Ciudad de Inca dotándola de un ejemplar centro de Educación moral y religiosa para las futuras madres... Saludo a Franco y Arriba España”. El bisbe de Malorca acabà l'acte amb un parlament i beneint les instal·lacions. (*La Almudaina*, 12 de març de 1939.)

El 20 de setembre dimití el batle Llorenç Fluxà.

Antoni Rotger Nadal

Monument als Caiguts

El 6 de novembre de 1939, en vista de la dimissió de Llorenç Fluxà, fou designat batle Antoni Rotger Nadal.

Va néixer a Inca el 1910. Era procurador dels tribunals. Va viure a l'av. del General Luque, i era casat amb Magdalena Capllonch de Pollença. Tingué dos fills. Morí molt jove.

Fou fundador de la Falange d'Inca. Participà juntament amb el seu germà Jaume en les reunions clandestines que organitzava al Mal Pas Antoni Nicolau Montaner i el marquès de Zayas. Fou empresonat a Sant Domingo per esser un dels falangistes acusats d'haver col·locat una bomba a la Casa del Poble de Palma. Participà activament en la rebel·lió militar i en el cop d'estat contra la II República. Voluntari en la columna inquera que va combatre al Front de Manacor a les ordres de Canuto Boloqui.

El batle Antoni Rotger morí el 25 de març del 1943.

Miquel Daviu Cabrer

Militar i falangista. El 1941-42 es féu càrrec de la batlia, com a batle accidental, Miquel Daviu Cabrer. Participà molt activament en les manifestacions feixistes.

Així el 5 de febrer del 1942: “El pueblo de Inca obsequiaba al Regimiento con una bandera española”. El corresponsal del diari *La Almudaina* narrava aquelles exaltacions patriòtiques de la següent manera: “Inca, ciudad industrial, ofreció a los soldados de su Regimiento la enseña de España sufragada por suscripción popular. Desde el donativo industrial, al modesto artesano contribuyen a un obsequio de algo sentido en el alma de todos.”

A la plaça de José Antonio Primo de Rivera, ara de Mallorca, dos batallons, sota el comandament del tinent coronel Víctor Flores Horrach i la companyia de reclutes, feren una parada militar. La padrina de la bandera fou Magdalena Daviu, qui, a la vegada, va rebre la bandera del camarada Daviu. El rector Rayó, Fill Il·lustre d'Inca, va beneir la bandera que alçava el coronel Esquivias. La celebració patriòtica tengué lloc amb la presència del general Alejandro Utrilla, Rodríguez de Miguel –governador civil de les Balears–, Canuto Boloqui –cap de la FET i de les JONS–, i el camarada Daviu –batle d'Inca. Tancà l'acte una desfilada de les forces en columna d'honor davant les esmentades autoritats, que aleshores ja s'havien traslladat a la plaça de la Quartera.

Al Quarter del General Luque s'organitzà una festa. El batle d'Inca, camarada Daviu, pronuncià un discurs en el qual assabentà els assistents de l'acord del consistori d'Inca de nomenar Fill Adoptiu d'Inca el coronel Esquivias. A la fi, el governador civil va cloure l'acte amb breus paraules.

Simó Gual, recordant la primera etapa de la postguerra, diu:

“Mientras, en la población, se iban sorteando aquellos difíciles años que se producen al final de toda guerra, años de cartilla de racionamiento, de colas, del gasógeno, del estraperlo y otras artes, así como al constante temor de verse implicada España en la guerra mundial.”

Bernat Coll Barrios

El 26 de juny del 1943 Bernat Coll Barrios fou designat batle, amb els regidors Miquel Mir Jaume, Antoni Riera Bauçà, Llorenç Fluxà Figuerola i Pere Llobera Rosselló.

Miquel Mir Jaume

Abans d'esser batle del franquisme ho fou els anys 1926-1928, de la Dictadura de Primo de Rivera, i presidí el partit Unión Patriótica.

El 1945 fou designat batle Miquel Mir Jaume, el qual ja havia estat regidor diverses vegades. Durant el seu mandat se celebrà el 30 de juliol, durant les festes dels patrons d'Inca sant Abdón i sant Senén, la inauguració de l'Hospici a la Casa Bressol, residència que encara duu el seu nom.

Es reconstruí el Teatre Principal, projectat per Francesc Casas.

Per malaltia el 29 d'agost dimití el batle Miquel Mir; interinament n'ocupà el càrrec Jordi Bisellach Reus.

Inauguració de les "Cases Barato"

Jorge Bisellach Reus

El 29 d'agost de 1946, exercí interinament el càrrec de batle fins al desembre, en què ocupà la batlia J. Jaume.

Joan Jaume March

Fou el nou batle el 7 de desembre de 1946.

L'any 1947 es projectà urbanitzar el tram entre els Molins i el camí de Mancor. A Crist Rei començava a produir-se un cert creixement. El maig de 1947 el dictador Francisco Franco, el "Caudillo y Salvador de España por la gracia de Dios", visità Inca. Plovia, i la Tercera Companyia li va retre honors. Franco inaugurà els habitatges coneguts com les "Cases Barato". L'acompanyaven les autoritats locals –presidides pel batle Sr. Joan Jaume– i provincials, així com les militars eclesiàstiques i civils de la ciutat. Foren rebuts pels soldats del Quarter General Luque i bandes de música; tot en un dia plujós. El Dr. Hervás, bisbe de Mallorca, va beneir els habitatges, i Franco lliurà els títols de propietat i les claus als beneficiats. Tot d'una va partir de cap a Ciutat.

Els dies abans foren "retinguts" els antics republicans i membres d'esquerra.

L'any 1948 s'aprovà "el Plano General de Reforma Interior" redactat per Jaume Alenyar. Entre altres coses proposava desviar la carretera de Palma a Alcúdia per solucionar el trànsit interior; la carretera de Palma, Alcúdia, Lluç i Sineu; l'ampliació del centre urbà; la plaça d'Espanya; nova plaça del Mercat; prolongació de la Gran Via de Colom fins a Bisbe Llopart i la plaça de Sant Domingo.

El 6 de febrer de 1949 tengueren lloc les primeres eleccions municipals de la democràcia orgànica franquista. Així els regidors sortiren del "tercio familiar, sindical y entidades profesionales", i fou designat batle Joan Jaume March.

L'any 1950 Inca continuà el seu creixement. Prosseguí la urbanització de la Gran Via de Colom.

Arc construït per a la inauguració de les "Cases Barato"

Gabriel Marqués Balle

Fou batle accidental entre els anys 1952 i 1953.

Continuà la labor del batle anterior. Es projectà la construcció d'habitatges protegits i un poliesportiu als solars de Can López.

Gabriel Campins Morey

Fou nomenat batle pel governador civil el 6 de maig de 1953, i continuaren els mateixos regidors. El 1957 es produí una crisi municipal. S'obrí expedient per no assistir als plens als regidors Pere Ferrer Beltrán, Joan Reus Palou, Josep Amengual Ferrer i Josep Juan Garau. Tots ells perderen l'acta de regidor.

Durant els anys 1956 i 1957 es projectaren el Mercat Cobert i la reforma de Coc i Lluç, que es durien a terme durant les batlies d'Alfonso Reina Bono i Antoni Fluxà Figuerola. S'iniciaren les obres de la variant de Palma a Alcúdia.

Es construí el nou escorxador el 1952 a la carretera de Llubí, s'alçà el monument a mestre Antoni Fluxà al carrer del Bisbe Llopart. El 18 de juliol de 1953 s'inaugurà la plaça del General Sanjurjo, avui del Blanquer.

Monument a mestre Toni Fluxà, 30 de juliol de 1952

S'urbanitzà la zona pròxima a la desviació de la carretera de Palma al Port d'Alcúdia, entre l'avda. dels Reis Catòlics i la Gran Via de Colom.

S'enderrocà una casa tan emblemàtica com Can Matzara a la zona de Jaume Armengol, a fi de donar una millor entrada a Inca per General Luque.

L'any 1955 es projectà la reforma del carrer de Joan Seguí, avui del Comerç. El 1957 començaren les obres de l'av. dels Reis Catòlics. El 1958 les obres de la Gran Via continuaren fins a la carretera de Palma. S'inaugurà a la barriada de Crist Rei el nou convent de les monges de la Caritat.

El 1952 s'havia creat la parròquia. Marc Ferragut cedí a l'Ajuntament solars per construir l'Escola d'Aprenentatge Industrial.

Alfonso Reina Bono

El 13 de març de 1959 el governador civil Plácido Álvarez Buylla nomenà com a nou batle d'Inca Alfonso Reina. Per la forma de comunicació del fet, no s'hi presentà el batle cessant.

Fou un període de gran prosperitat econòmica, sobretot de la indústria sabatera, que proporcionà gran quantitat de mà d'obra. Era el moment d'una forta immigració peninsular, en gran part de la zona andalusa i murciana.

Es dugueren a terme nombroses obres públiques per tal d'engrandir Inca. La fesomia de la ciutat canvià en gran

manera. No totes les reformes foren positives. Es féu el nou Mercat Cobert, cosa que significà la desaparició de magnífiques cases com can Vich, can Fuster, el Celler de Can Artigues, can Armengol... Varen desaparèixer els abeuradors i la font. L'antiga plaça dels Pins, amb l'edifici de la Biblioteca, fou derruïda. Es construí la coneguda torre d'Inca vora el nou Mercat.

Sí foren positives, entre d'altres, la reforma de la carretera de Llubí (Reis Catòlics) i la d'Alcúdia (avda. d'Alcúdia), l'obertura del carrer de Jaume Armengol al General Luque...

Es posà la primera pedra del grup escolar Escola de Llevant i el Poliesportiu Can López, i s'autoritza l'Escola d'Aprenentatge Industrial.

Antonio Fluxà Figuerola

Nasqué a Inca el 1913 i hi morí el febrer del 2002. Fou un dels fills de mestre Fluxà (d'Unió Republicana) i germà de Llorenç Fluxà, un dels primers batles franquistes. Muntà la fàbrica de sabates inquera Loryc, que no tengué continuïtat.

De ben jove participà en la fundació de Falange d'Inca i sembla que va pertànyer a l'agrupació folklòrica de l'Art Vell. Fou empresonat a Sant Domingo, acusat d'haver participat, juntament amb altres companys, en la col·locació d'una bomba a la Casa del Poble de Palma i per les seves actuacions contra l'esquerra inquera. També foren empresonats, com hem dit abans, els falangistes inquers Canuto Boloqui, Joan Reus, Gabriel Mateu Mayrata, Bartomeu Enseñat, Jaume Rotger, Rafael de Arcos Olivares, Antoni Rotger... Durant la sublevació militar participà amb els seus companys en la repressió contra els líders i militants dels partits que varen integrar el Front Popular.

El 1961 entrà en política institucional. Fou nomenat regidor de l'Ajuntament d'Inca i el 1969 el governador civil i cap provincial del Movimiento de Balears. Don Plácido Álvarez Buylla el nomenà l'11 d'agost batle d'Inca, càrrec que ocupà fins a les primeres eleccions democràtiques, el 1979.

El 6 de febrer de 1976 tornà a ésser batle Antoni Fluxà, atès que fou l'únic candidat a presentar-se a les eleccions restringides a batle (Decret 3230 75). Fou nomenat pel governador civil Ramiro Pérez Maura.

Entre les reformes de tipus monumentalista cal destacar l'edifici de la plaça d'Espanya, de 8 plantes, amb l'enderrocament d'una casa emblemàtica com era can Monroig i la torre de Crist Rei. L'any 1975 s'esbucaren les illetes dels carrers de Coc i Lluc. Es construí l'Institut d'Ensenyament Mitjà el 1970, l'edifici de la Depuradora, es dugueren a terme les millores del camp d'esports de Can López, entre 1975 i 1978.

S'inaugurà el Col·legi Nacional Mixt de Ponent a la barriada de Crist Rei, es normalitzà el subministrament d'aigües potables i la connexió del pou de Lloseta amb la xarxa d'Inca. Fou un període de creixement urbanístic desmesurat.

Bibliografia

- Arxiu Històric Municipal d'Inca (expedients urbanístics).
- Actes municipals de la Comissió Permanent i plenaris.
- *AV. Inca un segle Ciutat (1900-2000)*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2000.
- GUAL TRUYOL, Simó. *Un siglo de la historia de Inca a través de su guarnición militar (1879-1986)*. Palma: 1986.

Hemeroteca

- Setmanari *Ciudad*.
- Setmanari *Dijous*.
- *La Almudaina*.
- Documentació inèdita d'Antoni Armengol "Memòria del postfranquisme".

Una petjada del passat¹

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Àngela Beltran Cortès

A Inca tenim moltes restes arqueològiques, entre les quals abunden les prehistòriques. L'any passat vàrem presentar els talaiots, dels quals, encara que coneguts pels entesos, podem dir que la gent del carrer no en sap res, circumstància que fa que es perdi una pàgina interessant de la nostra història. Avui volem presentar una edificació manco coneguda que els talaiots.

Dins la finca de can Vich, al costat de la creu del camí de Llubí, hi ha un jaciment arqueològic. És una edificació de característiques prehistòriques.

Aquest jaciment es troba en un molt bon estat de conservació. És difícil datar-lo perquè és necessari dur a terme unes excavacions per trobar restes que permetin la datació i poder-lo comparar amb altres edificis ja estudiats i datats.

L'edifici està orientat al nord-est. Per la inspecció ocular hem pogut veure que no es tracta d'un talaiot, sinó més aviat d'un habitacle; és de forma ovalada, el seu interior té forma de 8, amb dues habitacions a la planta baixa, i una segona planta amb un portal i una finestra. El llarg interior és de 6,90 m. L'alçada exterior és de 2,7 m i el perímetre exterior, de 28 m. El portal té una alçada d'1,98 m i una amplària d'1,28 m. Just al costat del portal de l'entrada de la primera habitació, que fa 1,2 m d'ample, 1,94 m d'alçada i 3,15 m de llargària, hi ha un pilar de pedres irregulars d'1,65 m d'alt. Pel que fa a la segona habitació, la planta baixa fa de llarg 3,65 m, d'ample 2,23 m i d'alt 1,62 m; la segona planta d'aquesta habitació fa 2 m d'alt, 1,73 m d'ample i 2,65 de llargària; en aquesta planta hi ha una finestra amb les següents mides: 48 cm d'alt, 26 cm d'ample i 80 cm de llargària; i un portal: 140 cm d'alt, 70 cm d'ample i 90 cm de llarg.

¹ He d'agrair les indicacions que m'han facilitat Magdalena Riera, arqueòloga titular de l'Ajuntament de Palma, i Mn. Santiago Cortès.

S'hi haurien de desenvolupar una sèrie d'actuacions: cal tenir en compte que qualsevol actuació que s'hi faci ha de ser dirigida per un arqueòleg de reconeguda solvència:

1. Realitzar una neteja de plantes i arbusts que han anat creixent, i que són un perill per la possibilitat que hi ha que la planta guanyi a l'estabilitat de la paret.
2. Aixecar una planimetria completa de l'edifici.
3. Fer unes excavacions dins l'edifici i també del perímetre exterior per si es troben més vestigis. Crear una secció del Museu de Mallorca a Inca per guardar les restes que s'hi puguin trobar.
4. Dur a terme un manteniment adequat i una protecció de les possibles accions humanes i d'altres factors que puguin comportar la seva destrucció.
5. Adequar-lo perquè pugui ser visitat per persones que hi estiguin interessades.

Cren del camí de Llubi

Porta d'entrada a la finca

Voltants de l'habitacle

Voltants de l'habitacle

Exterior

Porta d'entrada

Primera habitació

Pilar de pedres

Porta d'entrada de la segona habitació

Segona habitació vista des del segon pis

Portal alt de la segona habitació

Finestra de la segona habitació

Els dos retaules barrocs dedicats a Sant Abdon i Sant Senén. Arles i Inca

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Guillem Alexandre Reus Planells

1. Introducció

La nostra ciutat d'Inca gaudeix des de temps remots del patronatge dels sants màrtirs Abdon i Senén. Tot tenint en compte el gran nombre de treballs i articles publicats sobre els nostres patrons i la seva vinculació amb Inca, aquesta comunicació pretén basar-se en l'estudi de dos retaules barrocs dedicats a ells. Un es troba a l'església parroquial (antiga abadia) de Santa Maria de la vila d'Arles (comarca del Vallespir, departament dels Pirineus Orientals, França), l'altre és el que es conserva dins la capella fonda, dita popularment capella del Sant Crist, de la nostra parròquia de Santa Maria la Major, conegut amb el nom de retaule del Sant Crist i dels gloriosos sants Abdon i Senén. A més de l'estudi sobre la tipologia dels dos retaules, de la seva datació i de l'autoria de cadascun d'ells, l'estudi s'anirà perfilant i completant fent algunes referències a la història dels sants, de les seves relíquies, així com de la festa patronal tant a Arles com a Inca i també dels goigs que ambdós indrets han dedicat en honor dels seus patrons.

2. Sant Abdon i Sant Senén, prínceps, màrtirs, sants i patrons

2.1. Llegenda i història

A l'hora de parlar de la vida i de la mort dels sants, molt sovint es mescla la història amb la llegenda. El cas dels nostres patrons Abdon i Senén no és diferent dels altres, i moltes vegades

¹ A la meva padrina, Antònia Santandreu Oliver (1916-2011), *in memoriam*, que va estimar tant Inca i els seus patrons Abdon i Senén.

costa destriar allò que pugi ser llegenda d'allò que certament és història. Malgrat tot, mossèn Pere-Joan Llabrés ja apunta que poques són les dades que conservam sobre la vida dels sants i que les fonts de les quals disposam avui dia tan sols ens fan saber el seu nom, el dia que moriren i on foren enterrats.²

Segons ens conta la llegenda, Abdon i Senén eren dos germans bessons, prínceps de Pèrsia. Quan l'emperador romà Deci (201-251) conquerí aquest regne se'n dugué alguns cristians juntament amb Abdon i Senén a Còrdova, on es convertiren al cristianisme. En aquella ciutat hispànica, l'emperador Deci féu matar els cristians i els dos nobles foren acusats d'haver amortallat els seus cossos, i per això condemnats a mort i conduïts una altra vegada a Roma. Una font de gran importància a tenir en compte és la *Legenda aurea*, la qual ens relata els fets succeïts en el martiri dels dos sants. Davant la negativa d'adorar els ídols romans i renunciar al cristianisme, foren condemnats a morir al circ romà lliurant-los a les feres. Una vegada davant les bèsties i veient que els animals es retien als peus dels sants, aquests foren assassinats i els seus cossos deixats davant l'ídol del Sol fins que, tres dies després, el diaca Quirí els recollí i els amortallà a casa seva.³ Segons el primer calendari romà conservat, la mort d'Abdon i Senén tengué lloc el 30 de juliol de l'any 250.⁴

2.2. El tarannà de les relíquies

És a partir d'aquest moment quan podem començar a parlar dels diferents llocs d'enterrament i de l'inici del culte als dos sants. Una vegada que Quirí se'n dugué els cossos, aquest els ocultà, i no fou fins a l'època de Constantí (272-337) quan foren duits a les catacumbes romanes de Sant Calixt, anomenades també cementeri Poncià. En aquest cementeri, és on hi ha la primera representació pictòrica d'Abdon i Senén en forma d'un fresc que decorava l'antic sarcòfag on s'enterraren els sants i que sembla que es pot datar del segle VI. Cal observar que durant l'edat mitjana aquest indret d'enterrament fou conegut amb el nom de catacumbes de sant Abdon i sant Senén. Cinc-cents anys romangueren enterrats els dos sants en aquest cementeri, però al segle IX, durant el pontificat del papa Gregori (828-844), les relíquies foren traslladades a la cripta de la basílica di San Marco Evangelista al Campidoglio de Roma (fig. 1). L'edifici que està situat a la plaça de Venècia fou construït en el segle IV i reconstruït novament al segle IX. Ja durant els segles XVII i XVIII al llarg d'una restauració, rebé les decoracions barroques que avui dia mostra. Fou l'any 1948 quan es realitzaven unes excavacions a l'interior del temple que es

Fig. 1. Façana de la basílica de Sant Marc l'Evangelista a Roma

trobaren les relíquies dels sants Abdon i Senén a l'interior d'una arca situada a la cripta, punt on s'aixecà un petit altar dedicat als màrtirs.

Seguint les dades històriques que escriu mossèn Pere-Joan Llabrés, algunes de les relíquies d'aquests dos sants màrtirs anaren sortint de Roma i a poc a poc es dispersaren per altres indrets. Llabrés anomena la ciutat de Florència, la catedral de Parma (Itàlia), l'església de Saint-Medard de Soissons (França), llocs on sembla ser que també guardarien relíquies dels sants. Tanmateix totes aquestes dades no es poden afirmar de forma certa. Per altra banda, el que sí es pot constatar és que a molts altres llocs sant Abdon i sant Senén reben culte. Alguns d'aquests indrets són Dijon (França), el monestir de Fulda (Alemanya) i fins i tot en el si de la comunitat maronita del Líban.⁵

Tot i tenint en compte tot l'anar i venir de les relíquies dels nostres patrons, les dues translacions que patiren aquests dos cossos i que més ens interessan a l'hora de dur a terme aquest estudi són, per una banda, la translació de les relíquies a Arles al segle X i, per l'altra, les relíquies que arribaren a Inca al segle XVIII una vegada que fou feta i concedida la demanda per part dels jurats d'Inca al prior de l'abadia benedictina del Vallespir.

2.3. El trasllat de les relíquies dels sants Abdon i Senén des de Roma a Arles

Fou l'abat Castellanus, monjo mossàrab hispà, qui fundà la primitiva abadia de Santa Maria. Aquesta primera fundació data de l'any 778 i el temple s'aixecà damunt unes termes d'època romana situades a l'actual vila dels Banys d'Arles (Amélie-les-Bains). El monestir pertanyia a l'orde de Sant Benet i era depenent de l'abadia de Cluny. El trasllat de la comunitat monàstica i la conseqüent edificació de l'actual abadia a la vila d'Arles es dugué a terme el 881 de la mà de l'abat Sunifred, que era germà del comte de Barcelona Guifré el Pelós. En aquella època era habitual que les abadies disposassin de relíquies de sants per tal de promoure'n el culte i, així, dits monestirs es convertien en lloc de peregrinació. La promoció del culte a les relíquies i l'arribada de pelegrins suposava una potent font d'ingressos econòmics per a l'abadia i la seva comunitat. Així doncs, és de suposar que Santa Maria d'Arles també estava interessada en la custòdia de les relíquies d'algun sant, però a més, per altra banda, l'interès era doble a causa de les habituals calamitats climàtiques i atacs d'animals ferotges que sofria constantment la població arlesa. Com es pot observar quan un visita aquesta vila del Vallespir, Arles està situada a la vora del riu Tec, envoltada de muntanyes formant una vall i en una zona que es caracteritza per la frondositat dels seus boscos. Sembla que per mor d'aquesta geografia la contrada patia de forma habitual grans tempestes i fortes calabruixades. Aquestes condicions climàtiques tan adverses provocaven algun desbordament del Tec i, a més, feien malbé els conreus i les collites de la comarca. Però també, atesa la proximitat dels boscos amb el poble, els habitants solien sofrir els atacs de feres que vivien a les muntanyes properes. Al llarg dels segles, dits atacs han donat com a fruit una part de llegenda, la qual encara avui en dia està ben present en les figures mitològiques dels anomenats simiots. Aquests éssers llegendaris es representen amb el cos de lleó i el cap de moneia, i formen part de la mitologia pirinenca i catalana dels voltants d'Arles a la comarca del Vallespir, així com també a la comarca de l'Alt Empordà. De representacions

2 LLABRÉS I MARTORELL, Pere-Joan. "Els sants Abdon i Senén, patrons d'Inca. Martiri, culte, relíquies i patronatge", dins *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: 2001; p. 29.

3 VORAGINE, Jacques de. *La légende dorée*. París: 1998; p. 379.

4 LLABRÉS I MARTORELL, Pere-Joan. "Els sants Abdon i Senén, patrons d'Inca. Martiri, culte, relíquies i patronatge", dins *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: 2001; p. 30.

5 LLABRÉS MARTORELL, Pere-Joan. "Els sants Abdon i Senén, Patrons d'Inca. Martiri, culte, relíquies i patronatge", dins *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: 2001, p. 32.

Fig. 2. Simiot. Façana de l'antiga església de Sant Salvador d'Arles

a la vila, les calamitats que assolaven la contrada van desaparèixer. A partir d'aquell moment, aquests sants màrtirs foren invocats com a protectors de les terres i esplets, i dels hortolans i conradors, també coneguts amb el sobrenom de “sants de la pedra”.⁶

Segons la tradició –i així ho apunten també la major part dels historiadors rossellonesos–, les relíquies arribades a Arles foren dipositades per l'abat Arnulf en un sarcòfag de marbre situat a l'atri de l'abacial i conegut amb el nom de la Santa Tomba (fig. 4). Pareix ésser que aquest sarcòfag seria l'únic vestigi restant del santuari paleocristià que s'aixecà altre temps al balneari romà dels

Fig. 3. Simiot. Façana de l'església de Sant Andreu de Sureda

de simiots, n'hi ha a les façanes d'algunes esglésies: a la mateixa abadia de Santa Maria d'Arles, a l'església de Sant Salvador de la mateixa vila (fig. 2), a l'església de Sant Andreu de Sureda al Rosselló (fig. 3) i a Sant Pere d'Albanyà a l'Alt Empordà. Fins i tot, la vila d'Arles té una carrer anomenat “dels Simiots”.

Foren doncs aquestes dues les causes per les quals l'abat Arnulf (segle x) anà a Roma per visitar les tombes dels apòstols Pere i Pau, i també per obtenir sota demanda al Sant Pare les relíquies d'algun màrtir. Una vegada que Arnulf hagué visitat els sants sepulcres i s'hagué entrevistat amb el papa, decidí, gràcies a un somni, endur-se'n els cossos d'Abdon i Senén cap a Arles. Arribats

Fig. 4. La Santa Tomba

El segon lloc on es guardaren les relíquies del patrons sembla que fou en els anomenats armaris de les relíquies (fig. 5). Aquests foren cavats a cada un dels dos pilars del segon tram de l'església. Dels armaris, en destaca la seva decoració pictòrica medieval.

Al segle xv els benedictins comanaren la realització de dos busts reliquiariis al mestre perpinyanès Miquel Alerigues (fig. 6). El 1425 realitzà el bust que representa sant Abdon i el 1440 realitzà aquell que representa sant Senén. En aquests busts es col·locaren alguns ossets de cada un dels sants i la resta de les relíquies s'introduïren dins una caixa de fusta que es féu construir expressament. Quan més endavant, el 1646, es construirà el retaule barroc que encara avui contemplam, tant els busts reliquiariis com la caixa amb la resta de les relíquies es guardaran al seu interior.

Fig. 5. Armari de les relíquies

6 LLABRÉS MARTORELL, Pere-Joan. “Els sants Abdon i Senén, Patrons d'Inca. Martiri, culte, relíquies i patronatge”, dins *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: 2001 ; p. 34.

2.4. L'expansió del culte als màrtirs Abdon i Senén als Països Catalans, i a terres castellanes

Com ja hem vist abans, tant les relíquies com el culte a Abdon i Senén que s'havia iniciat en un primer moment a la ciutat del Tíber es va estendre a altres ciutats de França, Itàlia, Alemanya, Anglaterra, i arribà fins i tot a terres de la Mediterrània més oriental. Però, el nucli més important que va permetre la major i més important difusió del culte d'aquests dos sants fou Arles. Des de dita vila anà creixent la seva coneixença, i actualment són invocats a moltes poblacions i indrets de Catalunya, València i de les Balears. Així, veim com en terres continentals de l'antic Regne de Mallorca, a banda d'Arles, Abdon i Senén són venerats a diferents pobles, com és el cas de Montboló, Palaldà i Serrallonga, viles que guarden representacions dels màrtirs en els retaules de les seves esglésies.⁷ També Ceret posseeix dos busts reliquiariis dels germans perses i, a més d'esser protectors de tota la comarca del Vallespir, també són copatrons del bisbat d'Elna-Perpinyà.

Fig. 6. Busts reliquiariis i rodella

Pel que fa a Catalunya, els nostres patrons es veneraren des del segle XII a l'església barcelonina de Santa Maria del Pi, i des del 1474 són copatrons de la Ciutat Comtal. A partir del segle XV, destaca també el culte que reberen a Terrassa (antiga seu d'Ègara). Ègara era un municipi iberoromà on al segle V s'aixecà un complex episcopal format per l'església de Sant Pere, l'església de Sant

Miquel, la catedral de Santa Maria i el Palau Episcopal. En aquest complex es conserva un retaule gòtic pintat per Jaume Huguet entre 1458 i 1460, el qual fou encarregat per a un altar de l'església de Sant Pere. Un altre lloc on també eren invocats els nostres patrons mitjançant antífones és la catedral de Girona. Altres poblacions catalanes on es veneren són: Biosca (Solsona), la Riba (Tarragona), Banyoles (Girona), i hi trobam una ermita dedicada a Puigsacreu (Girona).

Quan l'any 1238 Jaume I conquesta València, s'hi instaura la fe cristiana, i això permet l'arribada també del culte a sant Abdon i sant Senén, que s'estén al llarg d'aquestes terres. El primer document valencià que fa referència als sants és la dedicació d'una de les capelles de l'església de Sant Esteve de la ciutat de València. Així, avui en dia els trobam com a patrons a devers quaranta municipis valencians. Alguns d'ells són: Sueca, Cullera, Alcalà de Xisvert, Calig, la Mata, Benicarló, Teulada –vila on se celebra la seva festa al Raval–, Xàtiva –que hi té un carrer dedicat i en són copatrons–, Sagunt...

A l'hora de parlar de les Illes Balears, cal esmentar com a fita clau la conquesta catalana del rei en Jaume l'any 1229, moment en el qual també arriba de les mans dels nous pobladors el cristianisme i, per tant, el culte als sants. Així, és ben segur que el culte que reben sant Abdon i sant Senén a Mallorca arribà directament des de les terres catalanes; a part del patronatge d'Inca, també a altres poblacions de l'illa on, malgrat que no en siguin els patrons de la vila, sí hi han estat venerats o encara s'hi veneren. Aquest és el cas de les ciutats de Sóller i Lluçmajor, i de les viles de Porreres, Campos i Son Servera. A Sóller, ja a l'anterior església parroquial de Sant Bartomeu s'aixecava un altar dedicat als sants dins la capella de la Mare de Déu de la Rosa. A pesar que amb la construcció del nou temple durant el segle XVII aquesta capella va desaparèixer,

encara es conserven dues petites estàtues, així com una bacina també amb la representació dels sants màrtirs que podem trobar a la sagristia de la parroquial. A Lluçmajor, en una de les nombroses sales de la rectoria habilitades com a museu parroquial, hi podem observar una bella taula gòtica pintada per Rafel Mòger i datada del segle XV que representa els dos patrons dels hortolans. Igualment, està documentat en un inventari de l'any 1498 un altar dedicat als sants dins la parroquial de Sant Miquel. Un altre indret mallorquí on també es veneren els "sants de la pedra" és a la parròquia de la Consolació de Porreres. A l'actual església, concretament a la capella de sant Vicenç Ferrer, s'hi situen dues escultures que representen els nostres patrons, ubicats dins dues fornícules del retaule a cada costat del sant titular.

A banda de Mallorca, també es pot observar una altra representació pictòrica a la predel·la del retaule de Sant Antoni abat que se situa en una de les capelles laterals de la catedral de Nostra Senyora de les Neus de la ciutat d'Eivissa.

Ja per acabar, només ens manca fer una petita referència al culte que també es dona en algunes poblacions de terres castellanes. Algunes de les viles que tenen sant Abdon i sant Senén com a patrons o que simplement hi són venerats són: Cisneros (Palència), venerats a l'església de San Facundo y Primitivo; Pedrosa del Rey (Valladolid), que en són patrons de la vila; Calasparra (Múrcia), on s'aixeca l'església de Sant Abdon i Sant Senén datada de 1604; Langa del Castillo (Saragossa), vila de la qual en són patrons; també gaudeixen del patronatge a Vega de Villalobos (Zamora); i a Valderrobles (Terol), s'hi aixeca l'ermita de Sant Abdon i Senén.

Totes aquestes dades demostren, com ja dèiem al principi, la importància que tengué Arles com a centre difusor del culte als seus dos patrons.

2.5. Els patrons de la ciutat d'Inca. Culte i relíquies

Diferents historiadors parlen del patronatge dels sants Abdon i Senén a Inca des de temps immemorials i antiquíssims. Segons Josep Barberí, aquests dos sants ostenten el patronatge d'Inca des de l'any 1370.⁸ Malgrat aquesta afirmació per part de l'historiador Barberí, el cert és que la primera vegada que apareix documentat el patronatge dels dos màrtirs a Inca és en el segle XV.

La decisió presa perquè sant Abdon i sant Senén fossin els patrons d'Inca sembla que fou deguda al fet que la nostra ciutat, de forma semblant a Arles, també es troba propera a les muntanyes de la serra de Tramuntana i és propensa a patir adversitats meteorològiques. Essent patrons aquests dos sants, s'aconseguia la protecció per als camps de cultiu que en aquell temps envoltaven la vila, i al mateix temps els inquers també estaven protegits. És igualment sabut que, a l'anterior església parroquial, el segon temple dedicat a santa Maria d'Inca, ja hi havia un altar i un retaule dedicats als patrons, però a final del segle XVI, concretament l'any 1599, ja està documentat l'acabament de la construcció d'una nova capella dedicada als màrtirs. Sembla ser que del primer retaule sols s'haurien conservat les dues capelles imatges i que podrien datar del segle XVI. Pel que fa al nou retaule que es bastí per a la capella esmentada, la seva construcció no començà fins al 1667. Aquest retaule barroc és el que avui dia observam a la capella del Sant Crist de la parroquial de Santa Maria la Major, i el qual més endavant estudiarem juntament amb el que es troba a la parròquia de Santa Maria d'Arles.

⁸ BARBERÍ, J. "Apéndice histórico de la villa de Inca", dins *Vida de la Venerable Madre Sor Clara Andreu*. Mallorca: 1807; p. 28.

⁷ Autors diversos. *Le Roussillon entre Ciel et Terre. Richesses du patrimoine chrétien roussillonnais*. Perpignan: 2009; p. 169.

Avui dia Santa Maria la Major guarda en un bell reliquiari unes restes dels cossos de sant Abdon i de sant Senén. Això fou possible gràcies que els capellans i els jurats d'Inca, volent aconseguir la possessió d'algunes de les relíquies dels nostres patrons, l'any 1703 demanaren a l'abat i al capítol del monestir d'Arles que ens atorgàs alguna petita resta dels dos sants. Una vegada que la comunitat benedictina arlesa hagué accedit a la nostra demanda, ens foren lliurats dos ossos; un, d'una mà de sant Abdon, i un altre, d'una costella de sant Senén. L'única condició posada des del Vallespir fou que les relíquies romanguessin sempre a l'església d'Inca i fossin col·locades en un reliquiari, cosa que fou feta quan les relíquies arribaren a la nostra vila l'1 de juliol de 1704.

3. Dos retaules barrocs per als patrons dels hortolans, sants de la pedra

3.1. *Retro tabula altaris*

Segons la definició que Pere Fullana Llompart escriu en el seu *Diccionari de l'art i dels oficis de la construcció*, un retaule és una obra arquitectònica combinada amb escultures, talles o pintures, situada darrere un altar i que compon la decoració d'aquest.⁹

A part de la definició pròpiament dita, altres dades la completen informant-nos del seu ús, la situació, l'evolució, la tipologia i l'estilística. Així doncs, veim com els retaules són normalment fabricats per a les esglésies, per situar-se al fons de les capelles, i que aquell que se situa al presbiteri rep el nom de retaule major. També cal fer una menció especial als materials emprats en la construcció d'aquestes peces mobles religioses. Els retaules poden estar fets de fusta, marbre, alabastre o de metall i poden contenir escultures, relleus o figures de bust rodó i, tot i que també n'existeixen que són totalment pictòrics, la major part d'ells combinen l'escultura i la pintura.

Des que el retaule va aparèixer a l'època del romànic, aquest ha seguit una evolució formal i estilística, i s'ha adaptat a cada un dels diferents moviments artístics que s'han donat al llarg dels segles.

Els precedents del retaule, cal cercar-los a la decoració pictòrica que es disposava als murs del temple i que se solia completar amb altres objectes d'ús litúrgic. Un dels exemples més primerencs és la capella paleocristiana de Dura Europos (Síria), datada de l'any 230 i que conserva uns frescs que mostren imatges de temàtica religiosa oriental. Temps després, ja durant l'època preromànica, a banda de les decoracions pictòriques murals, també es difonen les imatges de Crist crucificat, ja siguin pintats o esculpits, que es penjen en els murs i sostres de les esglésies, juntament amb els frontals d'altar. Durant el romànic, totes aquestes decoracions no sofreixen grans variacions, emperò en destaquen importants pintures situades als absis de les esglésies, com per exemple els frescs de les de Sant Climent i de Santa Maria de Taüll. A la mateixa església abacial d'Arles podem observar un clar exemple de pintura al fresc situada al contra absis, que està format per una capella situada damunt el portal d'entrada i dedicada a sant Miquel, a la qual hi ha unes pintures que representen aquest i altres arcàngels, i que daten del segle XII.

⁹ FULLANA LLOMPART, Pere. *Diccionari de l'art i dels oficis de la construcció*. Mallorca: Editorial Moll, 2005.

Fig. 7. Retaule dels sants màrtirs Abdon i Senén a l'església parroquial de Santa Maria d'Arles

Amb l'arribada del gòtic a partir del segle XII el panorama artístic canvia. El monacat experimenta una gran esplendor i l'arquitectura adquireix unes dimensions majors, la qual cosa permet que els temples puguin ser decorats amb grans cicles tant pictòrics com escultòrics. Per tot això, aquesta és l'època en la qual apareixen els primers retaules formats per taules pintades, però que encara tenien un caràcter moble i que en el cas dels díptics i tríptics es podien plegar. Però, al llarg del temps, aquestes peces s'anaren fent més grosses adaptant-se a les dimensions de les grans esglésies del món gòtic. També és aquest el moment en què en una mateixa peça es combina la pintura i l'escultura.

Durant el Renaixement, se segueixen decorant les esglésies i catedrals amb retaules, ara ja de dimensions considerables i adaptant-se al nou estil artístic, però és durant el barroc quan aquestes peces aconsegueixen el seu moment àlgid i de màxim esplendor, sobretot a països com Alemanya, Itàlia, Espanya o Portugal. En els segles XVII i XVIII les tipologies es multipliquen i fins i tot, moltes vegades, la mateixa arquitectura acaba supeditada al retaule. Dues de les noves tipologies que neixen en aquest moment i que ens interessen especialment a l'hora de referir-nos als retaules que volem estudiar són: el retaule cambril, que prové del Renaixement; i el retaule reliquiari, que va aparèixer al mateix temps que ressorgia el culte a les relíquies dels sants.

3.2. El retaule dels sants màrtirs Abdon i Senén de Santa Maria d'Arles

L'església de l'antiga abadia de Santa Maria d'Arles, convertida en parroquial de la vila després de la Revolució Francesa, és un temple de planta basilical i de tres naus construït al segle X i consagrat per primera vegada el 1046. L'edifici fou restaurat i novament consagrat el 1157. Fou durant els segles XIII i XIV quan se substituï l'anterior sostre format per un enteixinat de fusta a dues vessants per l'actual volta de pedra i es bastiren les capelles laterals. És la primera capella del costat de l'epístola la que està dedicada als patrons sant Abdon i sant Senén, i en la qual s'aixeca el seu retaule (fig. 7).

Aquest és d'estil barroc i pertany a la tipologia dita retaule reliquiari, i que fou construït el 1646 per l'escultor català Llàtzer Tremullas. Aquest va nàixer a Vilafranca del Penedès el 1605 i morí a Perpinyà el 1657. Era fill d'Antoni Tremullas i germà de Josep Tremullas, ambdós també escultors. Llàtzer treballà majoritàriament al Rosselló i, a més del gran retaule d'Arles, en féu d'altres per a les esglésies de Sant Fructuós de Cameles, Santa Maria de Brullà, Sant Assiscle i Santa Victòria de Trullars, Sant Jaume de Perpinyà i per a la catedral de Sant Joan Baptista de la capital rossellonesa.

El retaule d'Arles està format per una predel·la, dos cossos, un àtic i cinc carrers. És un retaule que representa diferents passatges de la història dels sants a cada un dels seus panells esculpits en relleu, exceptuant el carrer central del primer cos, que està format per un nínxol on es troben dues escultures d'embaum rodó que representen cada un dels dos màrtirs i el segon cos del mateix carrer on se situa una imatge, també d'embaum rodó, de la Immaculada Concepció. Els cinc carrers queden separats per columnes estriades amb capitells corintis que aguanten un entaulament.

Així doncs, el retaule està format per les següents representacions:

A la predel·la, d'esquerra a dreta:

- Els sants es neguen a adorar els ídols romans
- Els sants a la presó, on rebutgen les cortesanes
- L'armari on es guarden els reliquiaris
- El jutjament dels sants
- La condemna dels sants

Al primer cos, d'esquerra a dreta:

- L'exhumació dels sants a Roma
- Miracle del vi contingut dins la bóta que amaga les relíquies
- Escultures que representen sant Abdon i sant Senén
- La mula que du les relíquies cau per un penya-segat, però s'aixeca i continua caminant
- Transferiment de les relíquies dins els busts reliquiaris

Al segon cos, d'esquerra a dreta:

- La flagel·lació dels sants
- Els màrtirs arrossegats davant l'estàtua del Sol
- Escultura de la Immaculada Concepció
- Degollament dels sants
- Els sants davant els lleons

A l'àtic:

- La Crucifixió

Les imatges dels sants que presideixen aquest retaule duen vestimenta romana, porten cada un d'ells una palma a la mà, símbol del martiri que sofriren, i estan coronats, ja que com ens diu la tradició foren prínceps de Pèrsia.

El material emprat per dur a terme aquest bell retaule fou la fusta, que posteriorment, una vegada que fou esculpida, es daurà i es policromà degudament.

3.3. El retaule del Sant Crist i dels gloriosos sants Abdon i Senén de Santa Maria la Major d'Inca

Fig. 8. Retaule del Sant Crist i dels gloriosos sants Abdon i Senén a Santa Maria la Major d'Inca

De la mateixa manera que passa a Arles, la capella i el retaule dedicats a sant Abdon i sant Senén de l'església parroquial de Santa Maria la Major d'Inca, també es troben a la primera capella situada al costat de l'epístola i sota el cor. Aquesta capella pertany a la tipologia de les capelles fondes, tan habituals en els nostres temples mallorquins. La planta té forma de creu grega amb una cúpula que s'aixeca damunt el transepte. A l'absis, s'hi aixeca el retaule esmentat (fig. 8).

El nostre retaule anomenat *del gloriós Sant Abdon i Sant Senén i el Sant Crucifici* és igualment que aquell del Vallespir, d'estil barroc. Fou construït el 1667 i segueix la tipologia dels retaules cambrils de carrers convergents, però en el nostre cas se'n desconeix l'autoria. Està format per una predel·la, un cos, un àtic i tres carrers. En el carrer central, que és pla, s'hi obre el cambril; en canvi, els carrers laterals són convergents respecte al central, i d'aquesta manera sobresurt del retaule.

La predel·la mostra àngels esculpits en relleu així com també decoracions vegetals. Pel que fa al cos, aquesta és la part més representativa i destacada de tot el retaule. Format per tres carrers, en el central s'obre una gran fornícula que trenca l'àtic. A l'interior d'aquesta fornícula hi ha el cambril on se situa la imatge del Sant Crist d'Inca, que és una talla escultòrica anterior al retaule. Als carrers laterals, dins unes fornícules hi ha les imatges dels nostres patrons sant Abdon i sant Senén. Aquestes dues imatges escultòriques foren fetes per l'escultor Joan-Antoni

Bonet entre final de 1599 i principi de 1600, i per tant, també esculpits abans del retaule. En el cas d'Inca, de la mateixa manera que a Arles, també van vestits de romans, ambdós duen la palma de màrtirs a la mà i apareixen tocats amb barret frigi.

Els tres carrers estan separats per columnes. Les que separen el carrer central dels laterals són de tipus salomònic. A la part inferior estan decorades amb estries helicoidals i fulles d'acant, i a la part superior es mostren els símbols de la Passió. Les columnes que emmarquen la part exterior dels carrers laterals són tripartides i estan ornamentades mitjançant garlandes, flors, fruits i querubins. L'àtic té una representació d'un davallament esculpit en baix relleu policromat que està situat entre dues columnes decorades amb garlandes i dibuixos geomètrics que sostenen un frontó rodó trencat.

4. Altres peces del patrimoni moble referit a sant Abdon i sant Senén

4.1. Arles

La rodella

La rodella és un element que està compost per un llarg cordó de cera d'abella enrotllada i adossada a una creu cristiana, i que ens recorda la nostra lledània del Corpus que es guarda a la Seu de Mallorca. Aquesta rodella no és altra cosa que un exvot ofert pels habitants del vilatge de Montboló als sants Abdon i Senén.

Fig. 9. La Rodella. Santa Maria d'Arles

La tradició es remunta al 1465 i des de llavors, cada any sense interrupció, el 30 de juliol es du a terme una processó en la qual els montbolonins parteixen devers les set de matí de l'església parroquial de Sant Andreu portant la rodella a través d'un camí que travessa el bosc, fins a l'entrada d'Arles, on són esperats pels arlesos que duen les relíquies dels patrons. Una vegada tots reunits, la processó segueix el seu camí

fins a la parròquia de Santa Maria d'Arles. La llegenda datada del segle XV conta que l'ofertament de la rodella i la processó fins a Arles és conseqüència de la salvació d'un pastor i del seu ramat en el coll de Formentera, que mitjançant la intercessió de sant Abdon i sant Senén allunyaren de Montboló la forta tempesta que s'havia format.

Segons els estudis fets al respecte i pel que afirma l'especialista Robert Bosch,¹⁰ sembla ser que l'ofrena de cera seria anterior a l'aparició de la processó de Montboló. A més, dita ofrena en aquella època estava associada al culte a la Verge Maria i el seu origen es trobaria en celebracions paganes anteriors fins i tot al segle VIII, i per tant d'origen profà. Bosch segueix la seva explicació anomenant tradicions similars dutes a terme a Arras (Pas-de-Calais) i a Marsat (Alvèrnia).

Fig. 10. Reliquiari dels patrons. Santa Maria la Major d'Inca

El finestral del mur lateral dret de la capella de Sant Abdon i Sant Senén

La capella dels sants màrtirs està decorada amb un bell finestral gòtic amb vitralls policromats en els quals hi ha representades les figures dels dos sants Abdon i Senén. Ambdós estan situats damunt una barana gòtica a la qual hi ha escrits els noms de cada un dels dos personatges. Iconogràficament parlant, la representació dels sants és molt semblant a les figures del retaule, encara que en aquest cas apareixen acompanyats d'un lleó per a cada un d'ells. Van vestits de romans i a les mans duen la palma del martiri i l'espasa, símbol de la seva decapitació. Els dos apareixen un altre cop coronats com a prínceps. Damunt cada una de les figures hi ha representat un dossier de factura gòtica.

El quadre del mur lateral esquerre de la capella de Sant Abdon i Sant Senén

Es tracta d'un gran quadre penjat en un dels murs de la capella. La pintura data del segle XIX, concretament del 1855, fou realitzada pel pintor M. Fourcade i representa la decapitació dels sants perses.

La caixa de relíquies dels sants

Com ja s'ha dit, quan es feren els dos busts reliquiariers per a sant Abdon i sant Senén, la major part de les restes dels dos cossos es col·locaren dins una caixa de fusta. La que avui dia guarda les relíquies és la tercera, ja que les anteriors s'han anat reemplaçant a causa del seu deteriorament per mor del pas del temps. La decoració de l'actual és obra de François Boher, escultor i pintor que va nàixer el 1781 a Vilafranca de Conflent. Així doncs, la caixa està formada per quatre teles que representen diferents passatges de la vida de sant Abdon i sant Senén; els sants a la presó rebutjant les cortesanes, els sants davant els lleons, la flagel·lació dels sants i la darrera, la decapitació dels sants. Boher també és conegut per altres obres com: Nostra Senyora de la Soledat (església de la Real de Perpinyà), el retaule major de l'església parroquial de Sant Pere de Ceret (Vallespir), el Crist de Sant Llorenç de Cerdans (Rosselló), o el ressuscitat al mateix Arles. Va morir a Perpinyà el 12 d'abril de 1825.

Les dues imatges de l'absis central

Talment com ja hem esmentat anteriorment, l'església de Santa Maria d'Arles té una planta de tres naus i cada una d'elles està acabada amb un absis semicircular. A l'absis central, tot just darrere l'altar, hi ha tres imatges. En el centre, una estàtua representa la titular del temple santa Maria, i als costats hi ha els patrons de la vila. A la dreta hi ha l'escultura de sant Abdon i a l'esquerra, la de sant Senén. Tots dos apareixen vestits de romans i en una mà duen la palma representant el martiri i en l'altra, l'espasa, que significa la seva decapitació. A diferència de les altres dues imatges que podem observar en el retaule i que van tocades amb una corona, o per altra banda les dues imatges del retaule d'Inca que porten el barret frigi, en aquest cas duen una aurèola que ens recorda la seva condició de sants.

¹⁰ "Arles-sur-Tech. Origines de la "rodella": les révélations de Robert Bosch", dins *L'indépendant*, vendredi, 29 juillet 2011.

4.2. Inca

Església parroquial de Santa Maria la Major

Reliquiari de sant Abdon i sant Senén

L'actual reliquiari que guarda els ossos dels nostres sants patrons és una talla de llauna i fusta platejada, obra d'Antoni Llabrés i que data de l'any 1823. Aquest és el segon que es féu per estotjar dites relíquies. El primer fou encarregat pels jurats d'Inca l'any 1705 a l'argenter Josep Fuster, però a causa d'una greu crisi que sofrí el Govern espanyol el 1821 la plata fou requisada per l'Estat.¹¹

Dalmàtica i tunicel·la de sant Abdon i sant Senén

L'església de Santa Maria la Major guarda una dalmàtica amb les figures dels nostres patrons brodats. Per dur a terme les figures, es prengué com a model les imatges barroques del retaule del Sant Crist. Per al brodat s'emprà fil d'or i de seda. Aquesta peça data de final del segle XIX o principi del XX.

Església parroquial de Sant Domingo

Representació de sant Abdon i sant Senén a la predel·la del retaule de Sant Vicenç

Ferrer

A la capella dedicada a sant dominic Vicenç Ferrer de l'antiga església conventual de Sant Domingo, s'hi aixeca un retaule barroc de 1676. Aquest està format per una predel·la, un cos, un àtic i tres carrers. És a la predel·la, al carrer lateral esquerre, on hi ha un petit quadre amb la representació dels patrons d'Inca. Iconogràficament parlant, els dos sants van vestits de romans i tocats amb una corona. En una mà duen un petit ceptre i, en l'altra, sant Abdon du espigues de blat i sant Senén porta un pàmpol de rem. Els caps d'ambdós estan envoltats d'una aurèola i al seu damunt hi ha representats dos angelets que sostenen garlandes d'heura.

Església monacal de Sant Bartomeu

Pintura de sant Abdon i sant Senén

Les monges jerònimes del monestir de Sant Bartomeu guarden dins l'antic refectori, actualment convertit en una de les sales de l'exposició permanent d'art que es guarda al convent, una pintura renaixentista i anònima de 1599, que representa els sants Abdon i Senén. Pel que fa a la iconografia del quadre, els dos sants apareixen representats vestits com si fossin dos prínceps del Renaixement. El fet que en aquesta pintura se'ls representi com a prínceps respon a l'antiga llegenda del segle VI que els fa prínceps de Pèrsia. Una vegada més, aquí també apareixen amb l'espasa a la mà, però en aquest cas la iconografia es refereix més al model de prínceps del Renaixement que no pas al fet del seu martiri.

Oratori de Santa Magdalena del puig d'Inca

Fig.11. Sant Abdon i Sant Senén. Talles del segle XVI. Oratori de Santa Magdalena del puig d'Inca

Talles de fusta de sant Abdon i sant Senén

Al menjador dels ermitans del puig d'Inca es guarden les dues talles dels sants màrtirs anteriors a les del retaule del Sant Crist i que se suposa que daten del segle XVI¹² (fig.11). Segons Joan Coli (antic cronista d'Inca),¹³ aquestes dues imatges eren les que fins al 1600 es veneraren a la parròquia de Santa Maria la Major. Quan en aquell mateix any es començà la construcció d'una nova capella per als sants Abdon i Senén, les dues imatges foren retirades i amb el temps acabaren dipositades a l'oratori de Santa Magdalena. Després de la reforma que la petita església del puig sofrí el 1900, les escultures foren col·locades al cor. Pareix ésser que l'any 1934, quan es va construir un nou tram per engrandir l'església, foren amagades dins una cel·la, però en els anys seixanta un ermità les recuperà, les netejà i les col·locà dins el menjador dels ermitans.¹⁴ De totes les representacions que tenim a Inca, tant en pintura com en escultura, aquests dos exemples són els únics en què Abdon i Senén apareixen vestits de perses. Cal destacar que a la mà tots dos duen la palma representant el martiri i que de darrere els caps en sobresurt l'aurèola. Les dues estàtues estan en un estat bastant deteriorat, tant pel que fa a les vestimentes com als rostres.

12 PIERAS SALOM, Gabriel. *Llegendes i tradicions d'Inca* (volum II). Palma: 1998; p. 61. Aquesta és l'única obra consultada on he trobat una possible datació per a aquestes primitives imatges de sant Abdon i sant Senén. Malgrat tot, estilísticament no poden ser anteriors al segle XVI, ja que formalment no responen al gòtic, i com a exemples posteriors tenim les actuals situades en el retaule del Sant Crist.

13 COLI, Joan. *Notas para la historia de las antiguas imágenes de los santos Abdón y Senén, patronos de Inca*. Inca: 1977.

14 PIERAS SALOM, Gabriel. *Notes històriques dels patrons Abdon i Senén (segle XVI)*.

11 LLABRÉS I MARTORELL, Pere-Joan. *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: 2001; p. 134.

Retaule major de l'oratori

El retaule major de l'església està dedicat a santa Maria Magdalena. Fou realitzat el 1900 i és d'estil neogòtic. Està format per una predel·la, un cos, un àtic i tres carrers. La predel·la mostra tres representacions pictòriques, una per a cada carrer. A l'esquerra s'exposa l'aparició de Jesucrist ressuscitat a santa Magdalena; al centre, els sants ermitans; i a la dreta apareix la representació de l'hospitalitat de Marta i Maria de Betània. Pel que fa al cos, al centre s'obre una fornícula a l'interior de la qual hi ha una estàtua de la titular de l'oratori, santa Magdalena. Al carrer de l'esquerra es representa pictòricament sant Abdon i al carrer de la dreta, sant Senén. Les dues taules foren pintades per Salvador Torres. Ambdós sants apareixen representats vestits de cavallers medievals. Sant Abdon està de front i porta una llança i un escut. En canvi, sant Senén apareix de perfil i amb les mans juntes amb posat de pregària. Tots dos tenen l'aurèola que els envolta el cap. A l'àtic, una pintura representa la imatge de santa Maria la Major, copatrona d'Inca. A més, del retaule també destaquen sis escuts. Dos se situen a l'àtic, dos a la part superior de la representació de sant Abdon i dos més damunt la representació de sant Senén.

5. El 30 de juliol. La festa patronal

Talment com hem dit al principi, els sants Abdon i Senén moriren dia 30 de juliol de l'any 250, per tant, cada 30 de juliol se celebra en aquelles poblacions on els màrtirs són patrons la seva festa. En aquests indrets es duen a terme diferents actes religiosos en memòria seva, i d'aquesta manera veiem com a Arles i a Inca així passa des de temps antic. Ens referirem doncs als aspectes més destacats de la festa patronal en aquests dos indrets de l'antic Regne de Mallorca.

Fig. 12. Festa patronal a Arles. Processó de les relíquies

5.1. Arles

A la vila de la vall del Tec, la festa patronal s'inicia el 30 de juliol de ben prest. El primer acte festiu comença a Montboló, un poble veí situat a 9 quilòmetres d'Arles d'on surt la processó formada per capellans i veïnats del poble que porten la rodella a través d'un camí de muntanya fins arribar a l'antiga abadia de Santa Maria. Una vegada a Arles, té lloc l'ofici a l'interior de

l'església amb l'exposició dels dos busts reliquiariis i de la rodella (fig.12). Durant la celebració es dansa el ball de l'Oferta, que és duit a terme per una colla sardanista. Quan la missa ha acabat i el poble ha venerat les relíquies, la comitiva eclesial acompanyada del poble surt en processó pels carrers de la vila amb els busts reliquiariis, seguits de la caixa dels cossos i finalment la rodella. Quan la processó ha acabat, a la plaça major es ballen sardanes.

5.2. Inca

A Inca, el 30 de juliol també és festa grossa, però a diferència d'Arles els actes religiosos patronals comencen el vespre anterior amb el cant de completes en honor als patrons. Les completes són un cant que forma part de l'anomenada "litúrgia de les hores" i és la darrera oració abans del descans nocturn. Tradicionalment s'han cantat sempre en llatí, però actualment s'hi intercalen algunes parts en català.

Hem cregut adient incloure aquí el text d'aquest cant:

MONICIÓ D'ENTRADA

*Deus in adiutorium meum intende.
Domine ad adjuvandum me festina.
Gloria Patri, et Filio, et Spiritu Sancto.
Sicut erat in principio, et nunc, et semper,
Et in saecula saeculorum. Amen. Alleluia.*

ACTE PENITENCIAL

Germans, en acabar aquest dia que Déu ens ha concedit, i disposats a celebrar demà solemnement la festa de Sant Abdon i Sant Senén, reconeguem els nostres pecats.

*Senyor, teniu pietat de nosaltres.
Perquè hem pecat contra Vós.
Mostrau-nos, Senyor, la vostra misericòrdia.
I donau-nos la vostra Salvació.
Que Déu omnipotent s'apiadi de nosaltres, ens perdoni els pecats i ens dugui a la vida eterna.*

HIMNE

*Te lucis anteterminum rerum creator postcimus,
ut solita clementias praesul ad custodia.
Te corda nostra somnient te persoporem sentiam,
tuam que semper gloriam vicina luce concinant.
Vitam salubrem tribue nostrum calorem refice,
taetram noctis caliginem tua collustret claritas.
Praesta Pater Omnipotens per Iesum Christum Dominum,
qui tecum in perpetuum regnat cum Sancto Spiritu.*

SALMÒDIA

Miserere mihi Domine, et exaudi orationem meam.

*Cum invocarem exaudivit me Deus justitiae meae
in tribulatione dilatasti mihi. Flexa: peccare:
Miserere mei, et exaudi orationem meam.
Fili hominum, usquequo gravi corde? Ut quid
Diligitis vanitatem et quaeritis mendacium?
Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum
Suum: Dominus exaudiet me cum clamavero ad eum.
Irascimini, et nolite peccare quae dicitis in cordibus
Vestris, in cubilibus vestris compungimini.
Sacrificate sacrificium justitiae, et sperate in Domino.
Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona?
Signatum est super nos lumen vultus tui Domine:
Dedisti laetitiam in corde meo.
A fructu frumenti, vini et olei sui, multiplicati sunt.
In pace in idipsum dormiam et requiescam.
Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.
Gloria Patri, et Filio, et Spiritu Sancto.
Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in saecula
saeculorum. Amen.*

*Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini:
Qui statis in domo Domini, in atris domus Dei nostri.
In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite
Dominum.
Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit caelum et terram.
Gloria Patri, et Filio, et Spiritu Sancto.
Sicut erat in principio, et nunc et semper, et in saecula
saeculorum. Amen.*

Miserere mihi Domine, et exaudi orationem meam.

LECTURA

*Veuran Déu cara a cara i portaran el nom d'Ell escrit al front.
No hi haurà més nit, ni caldrà la llum de cap llumenera, ni la
lum del sol. Déu mateix, el Senyor, els il·luminarà. I regnarán
pels segles dels segles. (Ap. 22, 4-5.)*

*Sicut erat in principio, et nunc et semper, et in saecula
saeculorum. Amen.*

*Salvanos, Domine, vigilantes, custodinos dormientes:
ut vigilemus cum Christo, et requiescamus in pace.*

RESPONSORI

*In manus tuas Domine, commendo spiritum meum.
Redemisti nos Domine, Deus veritatis.
Gloria Patri, et Filio, et Spiritu Sancto.*

ORACIÓ FINAL

*Preguem.
Visitau, Senyor, la nostra ciutat d'Inca i allunyau-me tots els
enganyis de l'enemic. Que els vostres àngels hi facin estada i els
nostres sants patrons Abdon i Senén ens hi guardin en pau i que
tinguem sempre damunt nosaltres la vostra benedicció.
Per Crist Senyor nostre.
Amén.*

CANT EVANGÈLIC

*Salvanos, Domine, vigilantes, custodinos dormientes:
ut vigiletemus cum Christo, et requiescamus in pace.*

*Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum
in pace:*

Quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Lumme ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuae Israel.

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.

BENEDICCIÓ

Noctem quietam et finem perfectum

Concedat nobis Dominus omnipotens.

Amen.

ANTÍFONA FINAL DE LA MARE DE DÉU

Salve Regina, mater misericordiae:

Vita, dulcedo, et spes nostra, salve.

Ad te clamamus, exsules, filii Hevae.

*Ad te suspiramus, gementes et flentes
in hac lacrimarum valle.*

Eia ergo, Advocata nostra,

illos tuos misericordes oculos ad nos converte.

*Et Jesum, venedictum fructum ventristui,
nobis post hoc exsilium ostende.*

O clemens: O pia: O ducis Virgo Maria.

L'endemà, se celebra la missa major amb exposició de les relíquies i el ball de l'Oferta de la mà de la Revertla d'Inca. Una vegada que acaba, el poble passa a venerar les santes relíquies. A diferència d'Arles, a Inca no hi ha processó, però això no sempre fou així. Està documentat que des del 1738 fins al 1930 cada 30 de juliol es treien les relíquies en processó pels carrers d'Inca per demanar que Déu protegís els conreus i els habitants inquers de tempestes i desgràcies.¹⁵

6. Goigs en alabança als invictes patrons sants Abdon i Senén, màrtirs de Jesucrist

Segons ens diu mossèn Santiago Cortès i Forteza,¹⁶ els goigs són una composició poètica, popular, del gènere líric escrita en alabança de Déu, de Maria, dels àngels o dels sants. A més, estava destinada a ser cantada sobretot en els dies de ses diades.

Fins a dia d'avui, aquests goigs no han estat objecte d'un estudi acurat i profund que tengui en compte els seus orígens, la funció litúrgica i social, els autors, així com també el seu estudi musical.

Pel que fa als goigs dedicats als sants Abdon i Senén, en trobam tant a Arles com a Inca. A Arles es conserven els *Goigs en alabança als gloriosos màrtirs St. Abdon i St. Sennen, patrons principals de l'església parroquial de la vila d'Arles del Rosselló, on estan dipositades llurs venerables relíquies*. Aquests goigs foren editats a Perpinyà l'any 1836.

Incloem seguidament el text dels goigs arlesos de 1836:

Goigs en alabansa dels gloriosos Martirs st. Abdon y st. Sennen

PATRONS principals de la Iglesia parroquial de la vila d'Arles en
Rosselló, ahont están depositadas llurs venerables reliquias

*Germans Abdon y Sennen,
Màrtirs de Deu molt amats,
Suplicamvos humilment
Siau nostres advocats.*

*Vos, Abdon, germà major,
Tenint sols complerts setze anys,
Anteposaáreu lo amor
De Deu als mundans enganyis
Menyspreant puestos estranys
Y las altas dignitats.
Suplicam, etc.*

*Per los quinze anys corria
Sant Sennen, germà menor,
Y ab sa tendresa seguia
Los passos del redemptor;
O germans de gran valor,
Igualment illuminats!
Suplicam, etc.*

*Fills de pares nobles fóreu
Y persas de naixement,
Exércint molt santas obras
A vista de molta gent;
Fóreu presó prestament
Per christians acusats.
Suplicam, etc.*

*Fóreu en va las finesas
De Decio, emperador,
Mensyspreáreu sas promesas,
Responentli ab valor,
que adoran al criador,
No als idols de vanitats,
Suplicam, etc*

*Per no sofrir la constancia
Lo tirá, y vostras rabons,
Ordená, que sens tardansa
Vos llamássen als lleons:
Las feras n'ons lesiáren,
Essent de ellas respectats,
Suplicam, etc.
Indignat ab major ira
Valeriá, president,
Per acabar vostra vida,
Y donar fi al torment,
Maná que puntualment,
los dos fossen degollats.
Suplicam, etc.*

¹⁵ PIERAS SALOM, Gabriel. *Llegendes i tradicions d'Inca*. Volum I. Palma: 1998; p. 84.

¹⁶ CORTÈS I FORTEZA, Santiago. *Els goigs inquers dedicats als sants*, dins *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: 2001; p. 75.

*Aprés de vostre martiri,
obràreu miracles grans,
curant cegos, muts, contrets,
Donant salut als malalts;
Y après de passats molts d'anys
Fóreu de Deu revelats.*

*Alcansadas del Pontifice
vostras reliquias sagradas,
Dintre de dos grans barrilas
Fóreu en Arles portades,
Hont restàreu veneradas
Y ls Simiots desterrats
Suplicam, etc.*

*Pux regnau alt en lo cel,
Y de gloria coronats:
Suplicamvos humilment
Siau nostres advocats.*

*Suplicam, etc.
Arnulfo, abat d'Arles,
Essent en oració,
Pregant a Déu per son poble,
Tingué revelació,
Y ab molta devoció,
Fóreu per ell demanats.
Suplicam, etc.*

*Los de Arles vos recláman,
Ampordá i Rosselló,
Obtingam salut i gracia
Per vostra intercessió:
Socorreunos en eix do,
Y en totes necessitats.
Suplicam, etc.*

* Orate pro nobis, sancti Abdon et Sennen
* Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

OREMUS

Deus qui sanctis tuis, Abdon et Sennen, ad hanc gloriam veniendi copiosum munus gratie contulisti, da famulis tuis suorum veniam peccatorum: ut sanctorum tuorum intercedentibus meritis, ab omnibus mereantur adversitatibus liberari. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

PERPINYÀ. Azine, J.-B. 1836

A Inca, de goigs dedicats als nostres patrons, n'existeixen dues publicacions. La primera són els *Goigs d'alabança als invictes patrons d'Inca Abdon i Sennen, màrtirs de Jesucrist*. Hi ha una primera edició a Inca el 1909 i una segona el 1951. La segona versió més recent és la dels *Goigs en lloança dels gloriosos màrtirs Abdon i Senén, patrons de la ciutat d'Inca (Mallorca)*, editats també a Inca el 1998.

GOIGS EN LLOANÇA DELS GLORIOSOS MÀRTIRS SANT ABDON I SANT SENÉN
Patrons de la ciutat d'Inca (Mallorca)

*Assí perfum de prometença
Inca enlaira al cel les mans:
Beneixi-nos, màrtirs sants,
amb la vostra pau immensa!*

*Flores de Fírcia, nínxega
d'invencibles cavallers,
flam d'amor que veuq l'obaga,
de la fe capdavanters!
Sentiu goig i complença
fent el bé sense desansa...
Beneixi-nos, màrtirs sants,
amb la vostra pau immensa!*

*Allargàves la mà amiga
-bella obra!- al perseguir.
L'esperança que un abriga
donarà un fruit infinit.
Cap tíx no us pot convèncer
de deixar el camí d'abon...
Beneixi-nos, màrtirs sants,
amb la vostra pau immensa!*

*Deci us porta fins a Roma
exhibint-vos hi en trofeu.
Com regala ja l'avons
de la fe pel Coliseu:
sense un punt de defallença,
sense un dubte, en ferm avon...
Beneixi-nos, màrtirs sants,
amb la vostra pau immensa!*

*Quan patiu burla i espoli
-joc d'un poble decadent-
no hi ha espant que us agomboli
ni delici més ardent.
El torment, l'odi, l'ofensa
us faran més radiant...
Beneixi-nos, màrtirs sants,
amb la vostra pau immensa!*

*Us condemnem a les feres
i el lleó ve als peus mançats,
l'ós reculla, i herotes
mullant-vos volen l'atac.
I una espasa d'odí, intensa,
us correu sobriats...
Beneixi-nos, màrtirs sants,
amb la vostra pau immensa!
Pelagrí, cança morgia*

*T'abat d'Arles amareit
que la vida i rodalia
s'esllanguex de patiment:
la recada i la tremença
fan fugir petits i grans...
Beneixi-nos, màrtirs sants,
amb la vostra pau immensa!*

*Retornava i per bandera
dels els corcos sants allí.
Quin llombreg de primavera
quan el poble als acollí!
S'obradella la romença
i s'acaben dels i plants...
Beneixi-nos, màrtirs sants,
amb la vostra pau immensa!
Inca acull amb alegria
la claror que un joen s'encofa.
Canta a cor la pagoria
sant Abdon i sant Senén!
Déu, per ells, la vida agraça
regalant fruits abundants...
Beneixi-nos, màrtirs sants,
amb la vostra pau immensa!*

*Sants Patrons, sigura fermança
de progrés per la ciutat,
redueixi-nos l'esperança,
i la fe que ben hereta.
Fois que, ardis, sens defallença
rebotgem falsos encants...
Beneixi-nos, màrtirs sants,
amb la vostra pau immensa!*

*Sou ajut en la dolença
i guaije dels errants:
Beneixi-nos, màrtirs sants,
amb la vostra pau immensa!*

*VI. Pregau per nosaltres, sant Abdon i sant Senén.
R/. Perquè siguem dignes de les promeses de Crist.*

PREGUEM
Oh Déu que heu concedit als vostres sants Abdon i Senén abundància de gràcies per arribar a una glòria tan gran, concedeix als vostres servents que perdona els seus pecats, pels mèrits i pregàries dels vostres sants siguin alliberats de tota adversitat. Per Crist Senyor nostre. R/. Amen.

TEXT: Joan Roig i Montserrat, Pves. Melodia: Mons. Valentí Mistracho, pves.
Xilografies: P. Oriol M. Diví, osh.

Còl lecció "XIMBELLI" (Mallorca) n° 13
Recordança de les noces d'argent sacerdotals de Mn Santiago Cortés i Fortesa 25-VIII-1973 - 25-VIII-1998

Claustre de l'antiga abacial de Santa Maria d'Arles (s. XIII)

Campanar de la parroquial de Santa Maria la Major d'Inca (s. XVI)

Patrimoni desconegut: els brodats de Maria Mestre

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Miquel Pieras Villalonga i Maria Mestre Alorda

Introducció

Aquesta comunicació té com a objectiu fer un inventari de les obres de brodat que ha anat realitzant l'artesana inquera Maria Mestre. De les seves obres hem seleccionat les que han passat a formar part del patrimoni d'associacions, confraries o parròquies i, per tant, és necessari descriure i conservar.

L'atenció i l'estudi del món de l'artesanía han anat paral·lels a la seva posada en valor. Des de fa anys el Govern de les Illes Balears concedeix la carta de mestre artesà a totes aquelles persones que han sabut conservar o han après un ofici artesanal. Des de 1997 Maria Mestre té la carta de mestra artesana, tot i que les seves tasques en el món del brodat s'iniciaren fa cinquanta anys. Però aquest treball no és una biografia exhaustiva de la vida de Maria Mestre, sinó que vol donar a conèixer un ofici que, amb la tecnologia moderna i les presses per viure i la comoditat, ha començat fa temps a oblidar-se. Allò que fa cinquanta anys era l'ofici de moltes dones i una part no menyspreable dels ingressos familiars, ara ha esdevingut un entreteniment o una forma d'oci més.

Aprentatge de Maria Mestre

En els anys 50 i 60 del segle XX no era difícil aprendre a brodar. A l'escola de les religioses de Sant Vicenç de Paül d'Inca, a la qual va assistir-hi Maria Mestre durant la infància, era habitual que els capvespres es resàs el rosari i es fessin manualitats com brodar, ganxet, punt de creu, punt mallorquí... Ensenyar a brodar, i al mateix temps resar, vist des d'ara és una tasca molt

complicada, però així era la vida de mitjan segle XX. Acabada la jornada escolar, una religiosa comanava a les alumnes que més en sabien o ho volien fer feines extres per a un comerç de Palma i, a canvi, es pagaven unes pessetes segons la complicació de la tasca.

Acabada la formació escolar Maria Mestre va començar a fer feina a una fàbrica de caps de cartó, llavors a un comerç de confecció de roba de senyora. Als 18 anys va fer feina en un supermercat, el primer que hi va haver a Inca. Una companya de feina li va comentar que anava a aprendre a brodar a màquina. Es va il·lusionar i va començar a aprendre'n, ja que era una nova manera de brodar, era una feina que combinava el moviment de les mans i dels peus, i llavors manejar el tamboret i calcular el punt en el qual s'ha de situar l'agulla. Era un aprenentatge per a una treballadora novella. Amb la mestra Catalina Ramis va estar-hi tres anys per aprendre a brodar a màquina.

Materials i instruments per brodar

Per brodar a màquina és necessària la màquina de cosir sense la pota de la màquina, només amb l'agulla tota sola i sense les dents de la part de baix, més uns cèrcols anomenats tamborets, que són de diverses mides segons la tasca que s'hagi de fer. També són necessaris rodets de fil de màquina de diversos colors. També cal fil blanc per a la bobina; tisoires petites amb punta corba; punxons d'ivori, que ara són de plàstic, que serveixen per compondre el brodat i fer ullets.

Per brodar a mà es necessita un tambor rodó gran amb una ansa per davall anomenat tambor amb peu. Té una corretja que serveix per subjectar la tela. Fil de diverses gruixes segons la feina a realitzar, ja que són molts i variats els treballs que es poden fer a mà.

A part de les teles i dels fils de tota mena, també són necessaris dibuixos a partir dels quals fer els dissenys del brodat. Aquests dibuixos es poden combinar segons el gust. Amb les fotocopiadores no hi ha dificultat per augmentar o disminuir-los. Antigament s'havien de pintar a mà.

També cal paper fi, quasi semitransparent, i paper carbó especial per a teles. Aquests papers serveixen per marcar el dibuix o el disseny sobre la tela. Antigament aquesta tasca es feia marcant les teles amb unes tintes especials.

Clientela

Si parlem de cinquanta anys enrere, llavors les clientes eren dones joves, fadrines en edat de casar, que preparaven l'aixovar i comanaven llençols, estovalles, tovalloles per guardar dins el canterano.

Avui en dia, es comanen coses per utilitzar: tapets o cobretaules, cortines, pantalles per a llums, vestits...

No es pot dir que avui en dia no estigui de moda brodar. En aquests moments es corre massa i no es té paciència, es vol la roba o la cortina d'avui per demà. Brodar una tela és una feina llarga i pacient, no permet la frissor ni la rapidesa, sinó més aviat la pausa i la serenitat.

Tovallons

Tovalles

Feines destacades. Patrimoni del brodat

Allò que ens ha motivat a fer aquesta ponència és la quantitat de feines que hem trobat fetes de Maria Mestre i de les quals és necessari deixar constància, ja que formen part del patrimoni artístic d'Inca i la seva comarca. Són un patrimoni que sovint passa desapercebut per als estudiosos de l'art, però que és hora de donar-li la importància que cal. Com sempre, allò fet per homes i artistes té rellevància. Allò fet per dones i per artesanes queda al marge de la història. A més, creim que reivindicar l'activitat d'una artesana del brodat suposa posar en valor la feina senzilla, la vida pausada, el producte fabricat per unes mans actives i lliures. Quan a l'any 2011 ens decidim a fer una comunicació sobre una activitat artesana en una ciutat mallorquina, el món ric i occidental fabrica la major part dels seus utensilis i màquines de forma industrialitzada en el taller xinès o a altres països en vies de desenvolupament.

1. Mantell per a la capella del convent de les religioses de Sant Vicenç de Paül d'Inca (1993)

L'associació de les antigues alumnes de l'escola de Sant Vicenç de Paül d'Inca col·laboraren amb el material. Es va brodar amb tela de fil a punt mallorquí, amb colors blaus. Es tracta d'un mantell per posar sobre l'altar i té una garlanda de punt mallorquí en el voltant. Tècnica: passat, repunt i brodat a màquina; gasses fetes a mà.

2. Escut dels penitents de la Confraria del Sant Crist d'Inca (1990)

Escut que està brodat dins tela beix igual que l'hàbit del penitent. Tècnica: matisat, passat i repunt. Colors: marró obscur, marró, verd i vermell.

3. Escuts dels penitents de la Confraria de La Salle d'Inca (1991)

Escut amb tela cel i blanca com l'hàbit. Tècnica: passat, matisat, repunt i invertit. Colors: cel, blanc, beix, groc i daurat.

4. Escuts dels penitents de la Confraria de la Puresa de Maria (1991)

Escut amb tela blava i blanca com l'hàbit. Tècnica: passat. Colors: verd, groc, blau i blanc.

5. Casulla i estola per a la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca (1995)

El brodat està fet sobre una tela de fil beix plantada a damunt la casulla. Està brodada a davant i a darrere. A davant hi ha una creu plena de garses de punt de creu i a l'estola hi ha una creu

amb garses a dreta i a esquerra. Tècnica: punt mallorquí, brodat a mà amb ganxet, ple a punt d'escapulari i gasses a punt de creu. El fil és de color granat.

6. Bandera de la Confraria de la Immaculada de Caimari (1995)

Està formada per una tela de color blau obscur. En el centre de la bandera hi ha un escut de Maria Immaculada de color cel sobre tela blanca. Les lletres del símbol de Maria Immaculada estan fetes amb fil daurat i blau, i diuen "Confraria de la Immaculada Caimari". La bandera està acabada a la part inferior amb tres puntes rodones. Tot el voltant té flocs daurats. Tècnica: incrustació i invertit.

Casulla

Bandera de la Confraria del Sagrat Cor de Caimari

7. Bandera de la Confraria del Sagrat Cor de Caimari (1995)

Està formada per una tela blanca. En el centre de la bandera hi ha un escut amb tela de color blau obscur amb un cor fet amb tela vermella. Hi ha brodada sobre el cor una corona d'espines, unes gotes de sang i una creu. Sobre aquesta tela de color blau obscur hi ha brodades unes lletres que diuen "Caimari Confraria del Sagrat Cor". La bandera és rectangular i tot voltant té flocs daurats. Tècnica: matisat, incrustació i invertit.

8 i 9. Dues banderes per a la processó del diumenge de Pasqua de Caimari (1996)

a.- Bandera de tela de domàs blanca de forma rectangular amb un escut del Sagrat Cor i un escut de la Immaculada, a la mateixa cara, separats per una garlanda vegetal de diferents colors. Tot voltant té uns flocs de diferents colors. Tècnica: incrustació i invertit.

b.- Bandera de tela de domàs blanca de forma rectangular amb flocs de diferents colors. En el centre hi ha un escut en el centre del qual hi ha unes espigues i a sobre hi ha unes lletres que diuen "Caimari". Tècnica: incrustació i invertit.

10. Tovallola de fil per a la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca (1996)

És una tovallola brodada per diverses alumnes de l'escola taller del Col·legi Sant Vicenç de Paül. La tela i el brodat són de color blanc, fet amb la tècnica de *fil tiré*. Dins el *fil tiré* hi ha brodats, amb punt de sargit, una creu i uns motius vegetals. També du un calat brodat (*vainica*), flocs i macramé.

11. Vestit per a una Puríssima de Caimari (1997)

El vestit és de color blanc fet amb tela de ras. La capa és de ras i de color cel. A la part inferior del vestit hi ha brodades unes garlandes i el símbol de la Puríssima. Tot voltant la capa hi ha les mateixes garlandes i el mateix símbol. La tècnica és: matisat, passat i invertit.

Brodat del pas de la Pietat

Bandera per a la Confraria de la Puresa

12. Vestit per a una Puríssima de Biniamar (1998)

El vestit és de tela blanca de ras. A la part anterior del vestit hi ha una corona, el símbol de la Puríssima i motius vegetals. Tècnica: passat, matisat, incrustació i invertit.

13. Tela per al pas de la Pietat de la Confraria de la Joventut Seràfica d'Inca (1999)

És una tela blanca de fil d'uns 5 metres de llarg per 0,40 metres d'ample. Du calat brodat als costats i dos parells de tres tires de calat brodat a la part inferior. A cada lateral de la tela hi ha brodats dos requadres petits i un de més gran de *fil tiré*. Dins el requadre gran hi ha brodat a punt de sargit una creu amb motius florals. Dins els requadres petits hi ha brodats a punt de sargit un gall, un gerro i una palangana del lavatori. Tècnica: *fil tiré*, calat i punt de sargit. El fil utilitzat per brodar aquests motius és el mateix que provenia de la roba de la tela.

14. Bandera per a la Confraria de la Puresa (2000)

Bandera de tela de color blau obscur com l'hàbit de la Confraria. Hi ha brodades en daurat, en el centre de la bandera, sobre tela blanca, unes lletres que diuen "Confraria Puresa de Maria".

També hi ha brodat en el centre de la tela blanca, sobre tela blava, un escut de la Confraria que du fil daurat i fil verd. Tècnica: incrustació, passat i invertit.

15. Restauració d'una bandera de la parròquia del poble de Selva (2000)

A la parròquia de Selva hi havia una bandera amb la tela molt deteriorada. Es va canviar la tela i es va tornar a brodar el dibuix original amb fil daurat, i es conservaren les parts que encara estaven en bon estat (calze i motius vegetals). Es feren de nou els raigs que surten del calze i les espigues. Es va posar una tela nova de seda. Tècnica: passat, incrustació i invertit.

16. Bandera de la Confraria del Sant Crist de Binissalem (2000)

És una bandera feta amb tela de color blau obscur de forma rectangular acabada amb tres puntes a la part inferior. Té flocs tot al voltant. Du unes lletres brodades amb fil daurat que diuen "Confraria del Sant Crist Any 2000 Binissalem". En el centre hi ha una copinya blanca. A l'interior de la copinya hi ha brodats: tres claus, una llança, una esponja i una corona d'espines. Tècnica: passat, matisat, incrustacions i invertit.

17. Casulla per a la parròquia d'Algaida (2000)

La casulla està brodada tant a la part anterior com posterior. Té motius florals (fulles de parra, raïms i espigues) i una creu. Tècnica: invertit, tot a mà.

18. Escuts per a la Confraria del Sant Crist de Binissalem (2000)

Escuts de tela color beix amb diferents motius brodats. Tècnica: matisat, passat, repunt i invertit. Colors: gris, beix, verd, marró, plata i daurat.

19. Estoles per a la parròquia de Santa Maria la Major (2001)

Es varen brodar diferents estoles de la parròquia. Unes són de tela blanca amb dibuix de tema marià amb colors cel i daurat. Tècnica: invertit a mà.

Unes altres són de tela vermella amb dibuix de palmes amb colors verds i daurats. Tècnica: invertit a mà. D'altres són de tela verda amb dibuixos diversos amb tècnica invertit a mà.

20. Escuts per a la Confraria de la Joventut Seràfica d'Inca (2002)

És un escut amb tela grisa, com el vestit de la Confraria. Tècnica: passat, matisat i repunt. Colors: granat, verd, vermell, beix, groc i cel.

21. Estoles per a l'ermita de Santa Magdalena del puig d'Inca (2004)

Són quatre estoles de diversos colors i amb diversos motius brodats. Tècnica: invertit a mà.

22. Bandera de la Confraria de Crist Rei d'Inca (2006)

És una bandera de tela de lli brodada a punt de creu a mà. La bandera té una imatge del santcrist que hi ha a l'església de Crist Rei. Hi ha brodades unes lletres que diuen "Crist Rei" en vermell i daurat. D'una fotografia que es va fer al santcrist es va escanejar per poder-se brodar a punt de creu. També es va escanejar l'escut de la Confraria per poder-se brodar llavors a punt de creu. Tècnica: punt de creu a mà i els colors són molt variats. A la part posterior de la bandera hi ha brodades en vermell i daurat les lletres que diuen "Confraria del Sant Crist del Perdó i la Bona Mort. Parròquia Crist Rei Inca 1957". La bandera està envoltada d'un bordó daurat.

23.- Bandera per a la Confraria la Pietat de Costitx (2007)

És una bandera de tela morada. En el centre du un escut fet de tela de color cel i a dins aquesta tela hi ha brodat l'escut de la Confraria, que és el del poble: unes muntanyes verdes amb una

Bandera de la cofradia de Crist Rei d'Inca

Vestit de combregar

creu marró. Les voreres que tanquen l'escut són daurades. Hi ha unes lletres brodades en daurat que diuen "Confraria de la Pietat Any 2004 Costitx". La bandera porta flocs en daurat.

24. Bandera per a la Confraria Jesús Ressuscitat de Lloseta (2008)

És una bandera de tela beix amb una imatge de Jesús Ressuscitat en el centre. Voltant la imatge de Jesús hi ha brodades unes orles amb motius vegetals. Hi ha brodades unes lletres que diuen "Confraria Jesús Resucitat Any 2006 JR". Tècnica: passat, incrustació i invertit.

25. Mantell per a l'altar de la parròquia del Port d'Alcúdia (2011)

És un mantell brodat amb *fil tiré* amb una creu i unes garlandes dels flors. Tot voltant du una tira de calat i una randa blanca que era d'un mantell antic. Tècnica: calat i *fil tiré*, i brodat de sargit, tot a mà.

26. Restauració d'una bandera de la Confraria de La Salle (2011)

Aquesta bandera està formada a partir de dues banderes anteriors, les quals varen ser restaurades l'any 2000 i 2002, respectivament. La restaurada l'any 2000 era la bandera de la Cruzada Eucarística. Tenia quatre rams a cada cantó i un escut enmig amb un calze i les lletres "Ecce panis angelorum". Sobre l'escut hi havia brodades les lletres "Cruzada Eucarística". Sota aquest hi havia brodades les lletres "Inca 1935". Tots els brodats es feren de nou l'any 2000 i només es va poder conservar l'escut amb el calze i unes petites fulles que hi havia en els rams.

L'any 2002 es va restaurar la bandera del Patronato de S. J. B. de la Salle. Era una bandera amb dues teles, una de groga a la part inferior i una de blanca a la part superior. En centre hi havia l'escut de La Salle envoltat de dues palmes verdes. Hi havia brodades les lletres "Patronato S. J. B. la Salle Inca 1935".

Bandera de la cofradia de La Salle d'Inca

L'any 2011 s'han unit les dues banderes en una de sola. Sobre una tela de ras blanca s'han tornat a brodat de nou els quatre rams i s'han aprofitat les fulles antigues. A la part superior, s'hi ha posat l'escut de La Salle, i a la part inferior, el de la Cruzada Eucarística. S'hi han brodat de nou unes lletres que diuen "Confraria La Salle" en daurat i cel, i "Cruzada Eucarística" en daurat i vermell. A baix de tot, s'hi han brodat les lletres "Inca 1935" en daurat i vermell. Tècnica: incrustació, passat, matisat i invertit. S'han utilitzat els colors originals de les dues banderes anteriors.

Cartes de Miquel Duran a Maria Antònia Salvà (1942-1946)

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Francesc Lladó i Rotger. *Doctor en Filosofia per la UIB*

Aquestes cartes són la continuació de les que mostrarem a les comunicacions de les X i XI Jornades d'Estudis Locals d'Inca. Remetem el lector a aquelles comunicacions tant pel que fa a la introducció i contextualització com a la bibliografia. En aquesta edició presentam també una altra comunicació amb les cartes de Salvà a Duran que es corresponen a les d'aquesta.

Les cartes que exposam en aquestes jornades van de 1942 a 1946, període caracteritzat pels penosos anys de la postguerra. Aquests anys foren tal volta els pitjors a causa que a l'espanyola s'afegia el drama de la Segona Guerra Mundial. Hi veurem reflectida la forta censura que el règim franquista encara exercia sobre la llengua catalana que persones com Duran i Salvà intentaven fer sobreviure com podien.

Els dos corresponents tornaven vells, i això es nota en l'escriptura, especialment en la de Duran, que té greus dificultats per escriure bé i les manifesta en les seves cartes a Salvà demanant-li que el perdoni. Es veu que el fet d'escriure el cansa molt i a vegades envia els esborranys, perquè no té delict de posar-los en net.

En aquesta edició, deixarem de comentar les cartes una a una per fer un comentari general de les missives d'ambdós corresponents. Pensam que el lector podrà completar la visió general que donam amb la lectura, ja més concreta, de les cartes.

Hi ha un total de 28 cartes, catorze per part de Duran i catorze per part de Salvà. Les de Salvà són més extenses i més abundants que les de Duran, car aquest a vegades només envia un poema. El grup de cartes segueix tractant els mateixos temes que les darreres que publicarem a les anteriors Jornades —com el poema dels xiprers— i se n'hi afegeixen de nous, fruit de la relació entre els dos poetes. Del poema dels xiprers hem de dir que Duran l'hi envia i ella l'hi corregeix, però, perquè ell no quedi malament pel malentès que hi va haver —que ja vérem— Salvà escriu el poema sobre els xiprers que Duran creia que ella ja havia escrit. Un altre dels temes ja tractats

és el llibret que Duran ha fet sobre Lluç que, tot orgullós, envia a Maria Antònia. Aquesta li'n fa tants elogis en una carta que Duran li suggereix que, aquestes opinions de Salvà sobre el llibre, podrien constituir el pròleg d'un propera edició. És curiós el cas que Duran escriu el "Cant de les criatures a la Mare de Déu de Lluç" per afegir al llibre esmentat, però tant Salvà com Ferrà li aconsellen que no els publiqui, que ja està bé el llibre com està.

Tant Duran com Maria Antònia Salvà estan en els darrers anys de les seves vides, i són anys de vellesa, de fer balanç i recompte de les coses que han fet, especialment en l'aspecte literari. Així, en aquestes cartes veim com els dos fan un recull de les seves obres inèdites, per si algun dia ells o els seus hereus les volen publicar. Duran compleix els vuitanta anys el 1946 i diu expressament que prepara les seves coses per morir, i perquè els hereus no tinguin problemes si volen publicar pòstumament les seves poesies inèdites. Salvà concretament diu que té poemes que poden ben bé omplir dos llibres.

Una altra de les qüestions que hi són presents és la salut i les activitats dels germans de Maria Antònia Salvà, especialment Francesc, pintor, pel qual Duran s'interessa. Comenten les xacres i les malalties de Francesc, però també la seva pintura, especialment la religiosa referida a Ramon Llull, que Duran admira.

Tracten també la qüestió dels poetes joves mallorquins i les dificultats que tenen per publicar els seus llibres a causa de la censura. Parlen concretament de Guillem Colom i de Josep Maria Tous i Maroto, que per mor de la censura no poden publicar. També de Miquel Dolç, que sí publica, i Duran li dóna el qualificatiu d'arribista per explicar el fet que ha obtingut permís per publicar i els altres no. La censura és un altre dels temes que ompliran moltes línies de les cartes que publicam. No és d'estranyar, a causa que Maria Antònia Salvà tenia encara molta obra per publicar i Duran coneixia, de primera mà, tota la qüestió de les edicions de llibres, perquè ell mateix havia estat editor. Salvà es queixa desesperançada a Duran que, a causa de la censura, té tres llibres sense publicar. La censura era tan estricta que fins i tot la publicació de fulls amb goigs als sants necessitaven tenir permís per editar-se. És clar que aquesta mena de literatura era la que tenia menys entrebancs per a la seva publicació i era el que Duran duia més entre mans. La causa era, en primer lloc, que eren edicions que no requerien grans despeses econòmiques ni de paper, tan escàs en aquells moments. En segon lloc, Duran havia fet un conveni amb els Amics dels Goigs de Catalunya, mitjançant el qual aquells es comprometien a comprar-n'hi un nombre determinat d'exemplars que devien cobrir les despeses a Duran i li permetien tirar endavant edicions que no hauria pogut fer d'altra manera. A les cartes apareixen tant el conveni que fa amb els Amics dels Goigs com les gestions amb Maria Antònia Salvà per publicar els que ella havia compost. També aprofiten per transmetre's la possibilitat de trobar goigs que no s'haguessin publicat o que ja estiguessin exhaurits. Duran admira Maria Antònia per la seva "Pregària per la llengua" i recorda els vells temps de llibertat en els quals aquesta pregària podia constituir la portada d'un llibre dedicat als infants.

Un altre dels assumptes és el fet que Maria Antònia fos l'encarregada de convidar Duran a les famoses vetllades de Can Massot. Però Duran no hi va poder anar perquè les tertúlies havien estat interrompudes a causa de la mort de Josep Massot. Salvà li parla en aquesta ocasió d'un sentit homenatge que feren a Costa en aquella casa.

Per aquestes cartes també ens assabentam de la situació laboral dels treballadors de Can Duran en aquells difícils anys de la postguerra. Duran es queixa com a empresari perquè té dificultats econòmiques i el govern l'obliga a pagar els jornals a 16 i 18 pessetes, i a deixar-los participar en els beneficis.

Al llarg de les cartes veim, a més, en els dos, una gran resignació i una completa i cega acceptació de la voluntat de Déu, tant pel que fa a malalties com als fets polítics que s'esdevenien en aquells moments, els quals tenien molta influència en les seves vides i en el desenvolupament de les seves idees i activitats.

Quan el 1944 es compleix el setanta-cinquè aniversari de Maria Antònia, Duran la felicita i li diu que el millor regal que li podria fer el poble de Lluçmajor, representat en el seu Ajuntament, seria la publicació de les seves obres completes. Això no obstant, aquesta idea no havia estat només de Duran perquè, en aquells anys, hi va haver un intent per part de les autoritats de Lluçmajor i algunes persones relacionades amb la censura de dur a terme la publicació de les obres completes, però amb unes certes condicions que Salvà, aconsellada per Miquel Ferrà, no va acceptar.¹

Al llarg de les cartes hi ha també una presència constant de la institució familiar, tan apreciada per ambdós corresponsals. Hi veim tant les malalties dels germans de Maria Antònia com les noces dels seus nebots o el naixement dels primers néts de can Salvà. També hi és present la família Duran amb tots els seus problemes, malalties, il·lusions i activitats. També hi trobam els sentiments i l'amistat que els unia a tots dos, feta extensiva a les seves famílies; d'aquesta amistat i sentiments, en veim multitud de testimonis en totes aquestes cartes. Per altra banda, és interessant el comentari que fa Duran que el pare Colom, franciscà, li corregeix els poemes.

Així mateix s'han de destacar els comentaris que fan sobre l'inesperat casament del comú amic Miquel Ferrà, de la biografia de Costa feta per Mn. Torres Gost i dels comentaris sobre la venda de la casa pairal dels Costa. En aquest darrer cas Duran pensa que la casa ha de ser recuperada per un organisme públic i demana a Maria Antònia Salvà que escrigui un poema que hi contribueixi. Ella es decanta més per la idea que facin un manifest i de signar-lo ella si cal.

En fi, una col·lecció de cartes ben interessant per conèixer un poc més la vida quotidiana dels corresponsals i el que passava a les seves vides i a les seves cases d'Inca i de Lluçmajor en aquells tristes anys de la postguerra. A més a més, ens serveixen per conèixer una mica més el que feien, pensaven i sentien aquesta poetessa llucmajorera i aquest animador cultural i poeta inquer del qual cal que algú escrigui una biografia més completa que la que tenim. Esperam que la correspondència esmentada pugui contribuir a la realització d'aquest desig.

Les cartes de Miquel Duran

En aquesta comunicació presentam la tercera part de les cartes de Duran a Salvà que es troben a la Biblioteca Lluís Alemany del Consell de Mallorca.²

La darrera carta publicada a les XI Jornades era de Miquel Duran i era de l'11 de setembre de 1942. Recordem que en aquella cara Duran deia que li enviava el sonet dels xiprers que no li va enviar fins l'endemà, i aquesta és la data de la carta 23 de Duran, que és la primera del recull d'aquestes Jornades. En ella només hi ha el poema dels xiprers de Duran, que encara no serà el definitiu perquè Salvà hi afegirà algunes petites reflexions.

¹ Vegeu LLADÓ I ROTGER, Francisc. "Polèmica entorn a l'edició de les Obres completes de Maria Antònia Salvà" dins *Lectures de Maria-Antònia Salvà*. Montserrat: 1996.

² Volem agrair tant a la família Duran com a la Biblioteca Lluís Alemany del Consell de Mallorca la possibilitat de publicar aquestes cartes.

Amb la 24 li envia el "Poemet de Lluc" i li parla de la correcció de poemes. A la carta li falta la part central, al tros que en resta Duran parla de la poesia de Salvà i que troba exagerada la selecció tan estricta de poemes que fa Miquel Ferrà tant del poemes de Duran com de la que va fer del pare de Ferrà.

Al sobre de la carta 25 hi ha la versió definitiva del poema dels xiprers. No l'hem posada perquè no difereix gaire de l'anterior i el lector la pot deduir a partir d'aquella, i afegint-hi les correccions que li fa Maria Antònia Salvà en la carta corresponent.

Fetes aquestes esmenes passam a les cartes:

23

12 setembre de 1942

[Hi ha el poema dels xiprers, que degué enviar el dia següent, car aquesta és la data que du el sobre.]

Els xiprers tomats

*Uns alts xiprers, vetlant vella fossana,
Signen al cel, repòs dels elegits.
Una dama de gràcia oraciana
Sovint hi va {a} resar pels seus finits.*

*Un jorn aquells xiprers troba a l'endana
Per la destrat avara malferits.
Com els màrtirs de vida cristiana
Vessant pels talls aromes exquisits.*

*Ella la poetesa delicada,
Dels camps humils, de l'berba trepitjada,
Se dol de sa perduda visió.*

*I desfocant sa pena creadora
Aquella malvestat desoladora
Redimeix amb el rès d'una cançó.*

Miquel Durán 1941

(*) La versió definitiva d'aquest sonet es troba en els comunicats de novembre 1942—comunicat núm. 5. [Escrit a llapis al final del poema.]

24

La pau de Deu sia en nosaltres

Benvolguda: A la fi per consell de l'amic Ferrà he arribat a publicar el poemet de Lluch del qual n'hi enviï dos exemplars, per si en vol regalar un a qui vulga. La edició no ha sortida com desitjava, el paper es dolent i té altres defectes de presentació. Sols n'he tirat 300. Som estat a Lluch per donar gràcies a la Mare de Déu per la millorança notable de [la] meva esposa Maria. Els pares del Santuari feren molt de cas del meu folletó, i més atenent a la meva vellesa.

Vostè no trobarà estrany que un poeta vulgui amillarar les seves obres mentres les trobi factibles d'amillorament, encara que sien retocades de mestres, però també les puga espenyar. Això me passa a mi i m'ha passat amb el sonet. Verament *gracia boraciana*

[Falta la meitat de la carta]

Això que V. diu de porgueses a moltes de les seves poesies no seran tantes com pensa. Podrà esser que per cantar sempre coses humils, que els altres poetes no toquen per no tenir agafada, no sien de gran volada perquè no donen més de si, però sempre estan ben fetes i deliten el lector. A mí me sab molt de greu renunciar poesies dolentes que, a voltes, han interessat el meu cor i tenen un bocinet de l'ànima, així és que quant puc les treball per arribar-les a fer cristianes.

Jo també me ha alegrat al saber les tasques pictòriques del seu germà, don Francesc, que entretenen la seva vellesa en treballs d'art i per Deu. Una cosa consemblant me passa a mi densà que he traspasat el negoci a mon fill Llorenç. I a vostè que tampoc ha pres el retir del descans. Be podem donar gràcies a Deu que nos conserva el gust i el cap per poder treballar en coses del esperit en nostre edat i que tan dolces i delitoses són pel cor que les sab sentir.

Recorts als seus. Son amic cordial de Jesucrist.

Inca 16-11-42

Miquel Duran

25

[Hi ha la versió definitiva del poema dels xiprers]

26

Ave Maria Puríssima

Inca [21 abril 1943 del sobre]

Benvolguda donya Antònia: La seva gentilesa en vers de [mi] no meraxia que me estorbàs tant a contestar a les seves apreciables lletres. Es el cas que en Llorenç és l'apoderat del negoci de la casa, que he engrandit molt, i tenia un encarragat per l'imprenta que ara ha fellit i jo he hagut de tornar tenir esment als operaris. A mes d'això feia una composició que me tenia

tant ensorbit que no sabia ni casi podia deixar, cosa que no me havia passat mai, i mes quan pensava que tenia que escriure llarg en dues cartes que tenia rebudes de sa bondat. No és ve que ma perdona?

Verament me ha donada una sorpresa ben agradable amb el sonet sobre la talla dels xiprers. Pensava que no el faria per delicadesa als causans de la malvestat desoladora... Ara resulta que Vd. d'un cop ha fetes dues redempcions. Ha redimit el meu sonet que pegava en va per falta de fonament i els xiprers redimits amb un rès d'una cançó. Per mes que la llenya del xiprer sia incorruptible pod esser que els seus dos sonets sien mes durables. Vendran noves generacions que no sabran que hagen existit mai tals arbres en el cementeri de Lluchmajor. Si queda d'ells memòria serà per lletgir sos dos sonets tant sentits i ben fets. Gràcies per les moltes atencions que he rebudes de V. puix jo no merec que amb les cartes perdi tant de temps, que guard com una glòria.

La publicació del poemet de Lluch se deu a l'amic Ferrà que varies vegades me havia dit que l'editàs, oferint-se a la correcció de originals i proves d'impremta i En Llorenç per ferma content l'ha imprès. No hem quedats contents de la edició per falta de paper bo i de vinyetes ben avengudes, son autor és un soldat català que mai havia estat a Lluch. Encara no l'hem posat a la venta fora de ca-nostra.

La seva carta d'agraïment me ha fet venir l'idea que si mon treball fos més important que valgués la pena d'un pròleg jo no podria trobar res millor que el text de la carta que en fa referència tan se ind[ent]ifica V. en [el] meu sentir en les coses de Lluch.

Per les cartes que he rebudes d'amic[s] veig que si ens trobavem en millor temps, que [hi] hagués llibertat de premsa per publicar nostres coses, mon treball ha[u]ria obtingut un petit èxit. Donem gràcies a Déu que enmig del present estat d'agonia ens deixa sentir un poc de complacència dels amics, que per mi val més que'l public modern que no ens comprèn ni sab apreciar nostres obres.

Li incloc una copia de la composició que he dit que feia, és mon intent afegir-la al poemet de Lluch en venir l'ocasió i si En Ferrà, que tant d'interés s'ha près, hu troba be. No sé si és un acert o un bunyol. Així l'obra seria mes completa, figurant en ella tota la tradició i llegenda.

La carta que en parla del folletó, a mes de la família l'he lletgida a algunes persones de confiança, com el meu nabot capellà i tots han quedat encantats del seu contengut, dicció i bona lletra en la seva ancianitat.

Per poder veure l'exposició de vinyetes llullianes del seu bon germà, don Francesc, vaig fer avansar l'anada a Ciutat per veure mon fill Ramon. Encara que no tenguí vot en pintura puc dir que me agradaren molt per considerar que és una obra difícil per la raó que ha tengut que crear sens tenir cap model davant, com té el que copia la Natura. Diga a don Francesc que'l felicite per la seva obra que ha enriquit en mes cabal del llullisme.

Com sabia per V. que la censura havia afluxat un poc en la publicació de llibres de nostra literatura me ha causat extranyesa les noves notícies que me ha donat respecte els llibres de En Colom i Tous. Estic en V. que la pro[hi]bició sia quantre els autors i si han deixat passar En Dols a mi no me sorpren perque éll és un *arribista* i fa de tenir bo en la cort. De tot això me en sab molt de greu per Vd. que té tan de cabal inèdit i sense col·leccionar en vollums.

No sabia que la bona Mare d'En Ferrà fos morta, jo apenes llegesc la premsa. Ensaguïda vaig escriure a la família. El darrer dia de l'exposició del seu germà vaig estar mes de mitja hora amb ella, així que me impresionà fortament el seu traspàs, al cel sia.

Casi casi me sab greu haver dit que li enviava el Cantic de les Criatures, puis no som capàs de posar res en net, el pols me tramola me distret i fas boratxos. Després de pegar-li una ullada la pod tirar al covo perquè necessita encara forsa de llima.

Desig en gran manera que V. i els seus tenguen unes bones festes de pasqua florida. Com sempre som bon amic que s'encomana a les seves oracions.
Miquel Durán

*Es espanyola
Jo no teng trassa ni manya
per escriure en castellà,
en mallorquí-català
l'indígena forma hi guanya.
No li diguen llengua estranya
sense prestigi ni escola,
que també és llengua espanyola
perquè Mallorca és d'Espanya.*

[Dins el mateix sobre hi ha una postal amb flors i un poema escrit, però no sembla de cap dels dos ni la carta en parla. Darrere hi ha el nom d'un electricista escrit a llapis. Tal volta es va traspaperar.]

*No et pensis que sia poc
lo que te vaig regalar
Es un llibre tot de foc
que cremarà poc a poc.
Però no pens qu'et servirà
per estudi es bestia
Qui fa jic jic jic joc*

27

Ave Maria Purissima
Inca 27 maig 1943

Benvolguda donya Antonia: En la carta seva del 6 de març me deia que havien tenguts malalties i crissis de servei, però que ja estaven bé. Jo no li vaig donar importància; però diumen[ge] vaig venir en la pelegrinació franciscana i al preguntar per Vs. El Pare Caldentey me digué que eren a *Sa Llepassa* perquè son germà don Francesc, havia caigut a Ciutat fent-se mal a una cama i que tendria que reposar algún temps, cosa que vaig sentir moltíssim.

Jo no estava determinat [a] anar a la romaria i qui me va resoldre va esser l'avinentesa que me donava de poder fer una conversada sobre nostres ideals poètics.

La festa del cinquantenari de la fundació dels terciaris regulars va esser magnífica, sense que hi hagués res que desdigués en tal solemnitat, degut a la bona organització. D'Inca vengué molta gent i tots feren grans alabances de les atencions que reberem de les famílies a on estavem allotjats. Vaig cantar pels carrers de Lluchmajor en ma germandat l'himne de la festa i la seva lletra me feu pensar mes en Vd. Per esser-ne l'autora.

Molt celebraria el recubrament de la salut de don Francesc i que aviat pogués fer vida ordinària, amb aquest desig el salut a ell i tots els de sa família.

Son amic que l'aprecia coridament.
Miquel Duran

28

Inca 22-XII-43
Ave Maria Purissima

Benvolguda donya Maria-Antonia: A l'entrada de l'estiu vaig esser a Ciutat i a visitar-la i preguntar per don Francesc son germà, vaig trobar una doncella, encarregant-li que la saludàs de part meva (no duia tarjes). Fa una mesada, o més, que mes filles hi anàren i trobàren tancat, prova que eren a Lluchmajor que son germà estava be. Me crega dessitjava sobre notícies del seu estat però per no obligar-la a contestar no li escrivia, com sé que la correspondència li ensorbeix molt de temps en perjudici de sa acivitat poètica. El Pare Riera, que ha estat a Inca, me digué que el dia de la Puríssima don Francesc havia anat al Convent a l'ofici, prova que ja està restablert.

L'any passat visitant nostre amic Ferrà a la Biblioteca vaig fer conaixent amb don Josep Massons, secretari dels amics dels Goigs de Catalunya i convenguerem amb ell fer un canvi de goigs, entre els seus i els meus, i jo, així mateix li vaig remetre el poemet de Lluch resultant d'això, que en la reunió mensual que té "La Academia real de les bones lletres dels Amics del Goigs" el Sr. Massons donà lectura a mos treballs. I tot seguit sortí l'idea espontània entre els reunits de felicitar-me i per acert de la Junta Directiva nomenar-me embaixador espiritual en Mallorca de la seva gloriosa tasca. Ademés pregué l'acert de adquirir 100 exemplars de tots els goigs que jo editi, sien originals meus o d'autors mallorquins, que tant han contribuït a la formació i purificació de la llengua catalana.

Tenent segura la col·locació de 100 exemplars ja no em farà peresa la publicació de goigs. Si vostè té goigs que no estan publicats en la forma clàssica ara seria bona avinentesa per donar-los a llum. Record que me deia en una carta que els goigs de Santa Caalina Tomàs amb la música els havia enviats a Valldemosa, però no els havien estampats.

Ara que dins [l']estat actual no se fa res de bo de nostra espiritualitat, se podria encendre un llumet a la flamarada dels goigs cantant i editant goigs a nostres excelsas advocacion[s] tant estimades dels mallorquins. Nostra cooperació podria consistir, no solament amb això, sino també, fer propaganda per fer col·leccionistes que no espenyarà cap bossa el seu cost. De un real a dos, segons les vinyetes que se fàcin aposta.

Vostè que tant bellament ha cantades moltes de nostres advocacions cred que se alegrarà i aprofitarà les avinenteses que tenga per recomenar l'obra benemèrita dels goigs.

Diga a don Francesc que sovint me he recordat d'ell en les meves pregàries.

I Vostè donya Maria-Antònia, com se troba? Segueix la bona salut i conserva el delit per cantar enmig del desgavell que acluca el mon? Jo puc passar i don gràcies al Senyor que me dóna bones velleses, degut, en part, a la activitat de mon Fill Llorenç, per lo que refereix a l'estat economic i bon tracte.

Son amic i germà en Crist- Jesus.
Miquel Durán
Molts de records dels meus.

29

[Al sobre d'aquesta carta hi ha només uns goigs de Sant Sebastià amb lletra de Miquel Duran i música d'autor anònim.]

30

Inca 8 d'abril 1944
Ave Maria Puríssima

Benvolguda donya Maria-Antònia. Molt és de planyer la família Salvà pel trastorn que li ha ocasionat la caiguda del cap de casa, don Francesc, que tant ha sofrit durant aquest any poden estar ben segurs que jo m'endolç i me alegr, al mateix temps, que hagen pogut anar a Ciutat al casament del seu nebot Jaume. Que hem de fer? No hi ha més remei que mostrar-nos forts i ressignats amb la voluntat de Deu que permet totes les coses desagradables que nos passen per nostre bé, almenys espiritualment.

Me ha afectat de la seva lletra les preocupacions personals que diu no n'hi han faltat. Aquestes a vegades no són res, però preocupen fonament, tant fonament que un no sab a qui confiar-les més que als peus del Sant Crist. A mi el cor i l'imaginació me han donat molt a sufrir. *La loca de la casa* com deia Sta. Teresa del Nom Jesús.

Ara anem a parlar dels goigs. Podria jo demanar permís per editar als de Santa Catalina Tomàs? No sé a qui. Però podria escriure al Rector de Valldemosa, si o no el d'ara, el mateix que pagà el premi del concurs, explicant-li la tasca que me han encarregada. Els amics del[s] goigs de Barcelona, afegint que creia que de part de l'autora no hi haurà inconvenient. Aquests dies he rebuda una carta del P. Hilari, caputxí, que viu a Barcelona (que no conec) demanant-me col·laboració per un llibre que van a fer de 100 goigs en paper de fil i que tenen segura l'aprovació. Els de Santa Catalina hi farien un bon paper. Encara teng de contestar al P. Hilari.

Jo sé del vicari Serra (al cel sia) que Santa Margalida de Crestaig té uns goigs fets per una Monja franciscana: Serien els que V. arreglar per indicació del enyorat Mestre Mossen Miquel Costa? Heu a clariré pel Rector de Sa Pobla, que l'any passat ens encarregà una partida del mils goigs de St. Antoni Abat que l'hi incloc.

Els goigs de Santa Càndida els podria fer; però no consentiré que V. pagui les vinyetes; però necessit un dibuig de les vin[y]etes en perfil i això precisament me ha de venir de Lluchmajor.

Tal vegada encara que don Francesc estiga delicat podria fer un croquis i jo cercaria qui el me reproduís en tinta xina per donar-lo al fotograbador per fer el[s] clixes. També se hauria de sebre si l'obreria, si en pendria una cantidat, perque com mes exemplar[s] en fan resulta més econòmic, dins la carístia d'ara, i més en la impremta, que el govern ha ordenat jornals de operaris 16 y 18 pts. i participacin en les genancies.

Si V. Troba inconvenient en fer aquesta gestió jo podria escriure directament dient lo que anaven a fer.

Teng un exemplar del goig de Sant Llorenç de Munt que vostè tengué la mercè de enviar-me. En casi tots els santuaris de Mallorca tenen goigs, però els Amics dels goigs me digueren que m'en pendrien 100 dels autors moderns que tant han contribuït a [la] formació del llenguatge literari de nostra pàtria. No voldria [dir] això que no [ho] fessem en molt de gust si els mateixos santuaris les mos encarra[ga]ssin. No volem fer res sense proba[bi]llitat de conlocar-los. Estam massa esquelivats.

Ara me tocaria tornar refer aquesta lletra en més esment però el pols me tremola i teng un poc de peresa i per altra part sé que V. m'ho sabrà perdonar-me.

Amb molts de recorts als seus, desitjant-los a tots unes bones festes, son amic en els cors de Jesus i Maria.

Miquel Durán

[Aquesta carta inclou uns goigs impresos de Sant Antoni, l'autora del quals és Maria Antònia Salvà.]

31

Inca 19 de maig de 1944

Estimada donya Maria Antònia: Me he torbat a contestar a la seva amable carta del 21 del passat, perquè esperava que el Rector de Sa-Pobla me enviàs [els] goigs de Sta Margalida de Crestaigs. Aquests dies me ha visitat, de part de Mn. Palou, Mossèn Miquel Bonnin que, cabalment, és el capellà del santuari. Aquest bon sacerdot me ha dit que el Goig[s] de V. estaven publicats i que en tenien un exemplar dins un quadre de vidre a la sacristia. Jo li vaig mostrà el manuscrit seu, enviat per V. per si me convenia, si no estaven publicats incluí-los en nostra col·lecció.

Ara per que vege que eren ben fundades les sospites que tenia sobre la firma li contaré una anècdota:

Damunt "Mallorca Dominical" vaig publicà una poesia de la Mare de Deu de Lourdes de una cova del jardí de les monges Paüles d'Inca, que jo mateix havia feta. Anys després aparequé damunt "Sa Marjal" de Sa-Pobla, un poc retocada, firmada per una Sor Fulana (no recort el nom). Vaig escriure al Sr. Parera, Son Director, el qual me contestà que fes el favor de callar, que ell ja donaria una repulsa al culpable. Jo crec que va ésser una mala intel·ligència perquè jo havia donat una copia manuscrita a les monges de Sa-Pobla, que eren parroquianes meves que també tenien un jardí amb cova de Lluordes i podria ésser que'l Director de "Sa Marjal" les recullís pensant que eren propietat de la monja glosadora.

Perdoni aquest retòrica tant llarga que casi no ens interessa en la nostra correspondència literària, però me he volgut justificà en haver-li infundit duptes de la probabi[li]tat d'un robo.

Efectivament ja tenia la carta escrita pel Rector de Valldemosa a punt de tirar-la a correus.

Convendrà que de goigs de Santa Catalina treurer-los pel joriol abans de la festa. Me enviï la lletra i la música i podrem començar ha fer via. Jo teng la sensura esglesiàstica de paraula i a veure quin dibuig hi feim.

Ara resulta, que amb una altra carta del Pare Hilari el llibre de 100 goigs tot[s] són del mateix pare i no una antologia. Els fareu farem com els corrents. Basta que me enviï la melodia de la música, de posar-hi l'acompanyament resultarien massa cars. En vaig parlar amb el capallà del convent de Santa Magdalena, que no conoxia, i me digué que sempre hem pendrà una cantidat petita o mes grossa, pero que n'hem de parla[r] amb les monges. També escriuré al Rector de Valldemosa i crec que hem de passar avant. L'autora dels goigs i la Santa Mallorquina me són una garrantia. Si en Llorenç heu troba en tirarem una cantidat en papé de fill que algú ja se queixava que no ho fes als de Sant Sebastià.

Res mes per avui. Disponga de son amic en Crist, tot saludant els seus.

Miquel Duran

P. D. Si ens trobassen que [hi] hagués llibertat per fer-ne propaganda per nostra literatura crec que nostra tasca seria un èxit.

32

Inca 3 de joriol 1944

Ave Maria Puríssima

Donya Maria-Antonia

Ben volguda amiga en Jesucrist: Tot va alegrar-me al donar-me la carta del 2n del juny passat que esperava de dia en dia pel dibuig de Santa Catalina i al obrir-la me donà una decepció davant el pessimisme de vostè, al voler deferir indefinidament la publicació dels goigs.

Jo si li vaig parlar de la part econòmica no era en la intenció perquè V., a mes de cedir-me el dret de publicació, encara me ajudàs. Era en el sentit general que no convenia emprendre una tasca espiritual davant la perspectiva d'un fracàs econòmic, com el que he tengut en altres publicacions de més importància que d'uns sencills goigs. No fa molt que en vaig parlar amb En Llorenç, qui és el qui du el pes de tot, i me constestà: El nom de l'Autora i la Santa Mallorquina a qui estan dedicats són una garantia d'èxit si no fos així, res té que veure, tot heu mereix donya Maria Antonia pel cas que fa de vós i de les vostres coses.

Ja heu veu. No ha d'ésser pessimista, jo me cuidaré de tot. Ja teng la censura esglesiàstica.

Els dies que me deia que havia escrit En Pons, tenia l'intenció d'anar a Ciutat per cercar dibuixant i no gosava anar a ell per no tenir prou confiansa i me va plaure que V. heu hagués fet per considerar que l'amic era el més acte per tal treball.

Ahi vaig anar [a] la festa del Beat Llull, i vaig veure en Ferrà i se mostrà partidari de la edició immediata dels goigs. Com el temps me curtejava li vaig encarregar que ves En Pons pel dibuix.

Enmig de tot vostè comanda i [a] mi no me agrada forsar les voluntats.

Trob que el seu germà, don Francesc, ha fet be vendre la casa de Ciutat si li han donat les cantidats fabuloses que se donen a Inca. Si jo venia la meua tendria per viure sense maldecaps, però nosaltres tenim un negoci i portal agraditats i cal seguir per be de la niarada que puja. Naturalment, compreg que li ha de ser molt sensible no tenir posada propi, que vostès aprofitaven poc per les curtes temporades que hi paraven. Les coses se compondran i vendra aviat la pau. Encara li queda a Ciutat el seu germà don Antoni que li es tant volgut i el seu nabot.

Diumenge passat, me queixava a Mossen Tomàs, Director de la Capella Clàssica, que L'Harpa d'Inca anàs de rotabatuda i me contestà: vostè tornarà veure reflorir el seu estimat orfeó. Veu aquests arbarts de valsies que volen sobre el crantrè [per claustre] franciscà? Varament durant el concert no se aturaren de fer giravoltes. Dins el seu estat melancolic, volguda amiga, sent remor d'ales que duen escrites: "No forcem el curs de la providència." "Deu en sia alabat" és que devers l'Allapassa les valsies volen.

Res més, o més ben dit: No la vull disgustar, malgrat la il·lució que tenia de editar uns goigs tant hermosissims amb una música deliciosa dins la seva sencillesa, si V. hi posa dificultats també vull poder dir ressignat les valsies volen.

Expresions als seus afectuoses.

Son amic amb el bon Jesús.
Miquel Duran

33

Ave Maria Puríssima
Inca 10 de setembre 1944

Estimada Maria- Antonia.

A son degut temps vaig rebre la seva lletra del joriol en el *Morer Vermei* de Alcudia, a on era [a] estivetjar amb Na Maria, la meua esposa, i alguns familiars que canviaren segons les circumstàncies.

Les explicacions que ma dóna sobre la publicació dels goigs les trob reonables atendidables iestic conforme en elles completament, sols cal observar que no m'ha convensut que no interesarien, sempre serien estimats pels amic[s] de nostra idealitat i pels devots de Santa Catalina, puis el capellà de les Monges de Santa Magdalena de Ciutat me digué que elles en pendrien certa cantidat.

De les plages a on era [a] estivetjar se veu enllà el mar tota la costa brava de Formentor i l'Hotel, i, naturalment, me ha fet pensar molt amb el gran Poeta d'aquelles encontrades, Mossèn Miquel Costa, tant amic nostre i tant estimable per la seva simpatia fins en persones insignificants com som jo.

Davant aquell panorama grandios he relletgida la major part de la seva obra poètica i l'he contemplat d'amunt l'a[l]tura a punt de voler abraçar tot l'Univers.

Acostant-se la festa del Nom de Maria me plau saludar-la per aquest dia, que dessig que passi en la major felicitat amb companyia dels seus.

La meua família també la saluda efusivament.
Com sempre amb Jesús seu amic cordial.
Miquel Duran

34

Inca 8 de Novembre 1944
Ave Maria Puríssima.

Estimada donya Maria Antònia:

Me adheresc en tot el meu cor a l'homenatge que la ciutat de Lluchmajor li ha tributat amb motiu de complir-se ara els 75 anys de la seva enlairada vida. Homanatge que fa estona li devia la seva ciutat nadiua, precisat dins de idealismes, sols per esser V. filla predilecta que l'honra extraordinariament. No sé qui ha dit que l'estat perdura més que la ciutat. En aquest concepte seràn poques ciutats i fins nacions que se puguen gloriari de tenir dones de la tasca espiritual que V. té feta.

Me satisfà que el plagamí sia signat per totes les autoritats de Lluchmajor, això demostra que el seu nom és regonat i estimat fins per aquells, que tal volta, no combreguen en nostres ideals.

Es una llàstima que els o[r]ganisadors del homenatge no hagin prè l'acord de demanar permís per la publicació de les seves obres, si això se hagués fet hauria estat el millor obsequi que se li pogués fer.

Diu l'adagi: "Deu no ho dóna ni heu lleva tot." Enmig de les tribulacions que llarga temporada, Deu Nostre Senyor, ha probada la família Salvà, V. me dóna la bona nova del naixament del hereu que ha de continuar el nom i prestigi de tantes generacions esdevengudes, del qual, li don l'enhorabona. Mon cor ha sonrigut al veurer-la tan contenta que ja li ha fet un vou-verivou.

De totes les seves tristeses i alegries pod estar ben segura que jo en particip ben fundament. Per quelcom estic en la primera llinea de les seves amistats. Avui matí per celebrar mes be els honraments del homenatge he oferida la missa i comunió per V. i els seus.

Com sempre son cordial amic en Crist.
Miquel Duran

Inca 5-IX-1945

Benvolguda donya Maria Antonia:

Després de llarga temporada de no saber noves de V. comens per saludar-la per donar-li els molts any[s] amb motiu de la festivitat del Nom dolcíssim de Maria que desig que amb tota la alegria i felicitat possible en aquest món, juntament amb [els] seus, puis tots me són simpàtics. He lletgit que el seu germà, don Francesc, torna pintar i això me dóna l'idea des seu restabliment.

Vaig sabre que degut a les gestions del Ajuntament s'havia donat permis per editar les seves Obres Completes, del qual vaig alegrar-me inmensament. Després vaig preguntar al Pare Ginart de San Juan, que vengué a predicar a Inca, si sabia com estava la edició, contestant-me que per ara no se publicaria, degut que s'etsigeix que els títols fosin en castellà. Ja heu val! Sempre surten inconvenients.³

Jo encara estic escrivent i orden les meves coses per a morir, puis dia 25 de març de 1946 compliré els vuitanta anys. Teng una mica d'engunia per no tenir Ben preparada la part literaria per si acàs els meus fills la volguessen editar. Me ha repassades algunes poesies el Pare Colom francisca que [té] molt de criteri i es també poeta però la seva humilitat fa que no siga conegut com mareix.

Jo i la meva esposa havent passat l'hivern un poc taliquin,⁴ ara d'estiu estam pitjor. Jo patesc d'aufagó fa moltíssims d'anys, després de pasqua florida me pegà tant fort que tres diumenges seguits no vaig poder anar a missa, are estic millor però no com abans.

Com mai estic separat del món literari, vull dir, del[s] poetes mallorquins i demés amics. Cordiament amb Jesus i Maria son vell amic que l'estima.
Miquel Duran

P. D. Escrita aquesta carta me he recordat de la seva darrera rebuda de V. i veig que li deg la amabilitat que me fa de la ressenya del homenatge que li va fer el seu poble amb un programa, senzill si es vol, però que no podia esser més sentit i cristià i que està en més concordància amb el seu cràcter d'humilitat. També es d'agrair la poesia manuscrita per mi per no estar impresa sobre la mercè que dóna al seu poble i amic per tal homanatge. He escrit de la caseta a on pas l'estiu. Val.

³ Vegeu LLADÓ I ROTGER, Francesc. "Polèmica entorn a l'edició de les Obres completes de Maria Antònia Salvà" dins *Lectures de Maria-Antònia Salvà*. Montserrat: 1996.

⁴ Segons l'Alcover-Moll vol dir "dolent o poc recomanable".

Inca 29 mars 1946

Estimada donya Maria Antonia:

Amb gran sorpresa i agraïment he rebuda la bella poesia que amb motiu dels meus 80 any[s] me ha dedicada. Si no fos que és massa alabansa per mi, i afalagadora, diria que està ben endevinada i encaixada, puis que el seu final és el lema de la bandera de L'Harpa d'Inca que vaig fer brodar.

La meva festa tengué lloc dins un ambient ben intim i familiar. El matí una missa a nostra intenció, hora justa del meu neixament tots els de casa l'oiren i casi tots combragaren. Ma bona Mare, al cel sia, sempre me deia que vaig neixa amb un vel damunt la cara i que la comare digue: aquest nin no serà com el[s] altres, se devia referir a mos germans. Es cosa que jo no [he] dit mai per por que no se riguen de mí, ni crec que tenga res de particular.

Els meus nets, Miquel i Gertrudis Maria, feia dies que estoviaven els diners que les davem, per fer-me un obsequi.

A l'hora del brindis del dinar descobriren amb papers de seda que estava embolicat un objecte, i, oh ditxa! Va esser un siurell de fira pintat: tots heu celebrarem a força de rialles per la ocurencia, però complataren l'obsequi amb una botella de xamptai.

No sabia res del casament de l'amic Ferrà fins que V. me donà la noticia. Mes tart, per carta me comunicava ell dient, que en anar a Ciutat anàs a dinar amb ells. Cosa que vaig fer. Me en vaig dur una bona impresió de l'esposa d'en Ferrà, té un bon posat, fa cas sense afectació i sempla intel·ligent i que farà felis nostro comú amic malgrat a les deliquedeses seves.

Estic content de la seva poesia i tots els meus la han lligida i celebrada molt.

Amb recordances al[s] seus, vostre antic amic amb cor de Jesus.
Miquel Duran

P. D. La monja que jo vaig fer aquesta poesia és de clau[su]ra i el Sr. Obispo ha donat permis perque la pogués veure tothom amb esplendida recepció. Era una gran amiga de Na Gertrudis a pesar del trui i alegria de les Noces d'Or, me digué: aquests dies he pensat molt En Na Gedrudis.

{Adjunt hi ha un full imprès amb un poema de Miquel Duran dedicat: "A Sor Maria del Pilar Balle en motiu de ses Noces d'or de la professió religiosa en el Convent de Religioses Gerònimes d'Inca. 1895-1945." La PD hi fa referència.}

Inca 10 Setembre 1946

Estimada donya Maria-Antònia Salvà:

Lo primer de tot és saludar-la pel dia del St Nom de Maria, desitjant que el passa en tot el goig i alegria possible amb companyia dels seus estimats.

Fa estona que no he sabudes noves de Vostès.

Que fa, té cap projecte literari ara que sembla que hagen donat lloc a publicacions del llibre català? A [la] nostra llibreria en rebem bastants sovint. Ja fa estona que ens servirem les posies de Santa Teracina del diví Infant, tradurides per vostè. Ens agradaren molt.

Aquest estiu l'he passat al Morer Vermei d'Alcudia amb la meua esposa que ha millorat un poc la seva salut, variant el personal de la família segons les faines. A Alcudia me digueren que la germana de nostro gran amic Mossen Miquel estivetjava a Alcudia que no vol tornar a Polensa perquè havien venuda la casa pairal de Can Costa. Vaig pensar que se alegraria de la meua visita, com així fou, tot d'una que vaig dir qui era, feu molt de cas de mi, dient que Mossen Miquel me estimava, per que moltes vegades parlava de mi. Amb la nostra conversa parlarem que l'hereu havia venuda la casa sens necesidat, perquè deia que valien més els interesos que la casa i la terra, però resulta que la peseta va tant baixa que no entran lo que se pensava.

Jo vaig dir-li que [la] casa de can Costa la havia de adquirir l'estat o la Diputació per fer-ne un[a] institu[ci]ó de cultura, museu o beneficencia titulat amb nom de Miquel Costa fent-hi la seu estaduo[?]. Pot ser aquest pensament l'hage tengut un altra, però sia com sia així el millor monument que li podien fer, fins trob que els qui estimaven don Miquel n'haurien proposar-ho fent alguns articles així se podia dir lo que digué don Miquel a l'Oda als joves: Siau qui sou.

Tal vegada V. seria la més indicada amb una poesia d'aquelles tant dolces que vostè sab fer sense agraviar nengú. Tirada l'idea al carrer podria esser que altres la recullisin en bon èxit.

Altres coses li podia dir de l'estada a Alcudia però no son de interès.

Que la meua filla Francisca s'ha casada amb un enginyer de Granollers que feu el servici a Inca. És molt bon atlot i molt enteliguent y molt patriota. Com tots el[s] catalans, que ja està col·locat amb un sou de 2.000 ptes mensuals.

Es crit correns perquè me tenc de anar altra vegada [a] A[l]cudia, que ve na Francisca que ve amb Alfred Canals, el seu espòs.

No faci cas de la radació i borrany d'aquesta carta.

Solament vegi el meu cor que en la vellesa estim els amics, com sempre, i vostè es la major de mes amigues.

Miquel Duran

Cartes de Maria Antònia Salvà a Miquel Duran (1942-1946)

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Francesc Lladó i Rotger. Doctor en Filosofia per la UIB

En aquesta comunicació pretenem donar a conèixer la part de les cartes de Maria Antònia Salvà a Miquel Duran que es corresponen amb les catorze de la comunicació "Cartes de Miquel Duran a Maria Antònia Salvà (1942-1946)", que en seran un bon complement i que podeu trobar en aquest mateix volum. Volem agrair, una vegada més, a la família Duran les facilitats que ens ha donat en l'accés a aquests documents, sense les quals aquest treball hauria estat impossible.

A la comunicació anterior ja hem dit que no comentariem les cartes una a una, sinó que les comentariem en general, juntes les de Duran i les de Salvà. Així ho hem fet a la comunicació anterior que acompanya aquesta. És per això que remetem el lector a aquella perquè pugui llegir allà aquest comentari.

Les cartes de Maria Antònia Salvà

Acabarem l'anterior lliurament amb la carta 30, en la qual Maria Antònia Salvà parla a Duran de l'error que hi ha hagut amb el poema dels xiprers i li inclou el poema "L'enterrament familiar". La carta 31, amb la qual començam la part del recull que presentam enguany, mostra com llavors Salvà està pendent de les cartes de Duran, car el fet que no li hagi escrit la inquieta i li fa sospitar que no li hagi passat alguna cosa. En aquesta carta continua la correcció del poema sobre els xiprers i Maria Antònia confessa que li han vengut ganes de fer també un poema sobre aquests arbres, tan dolguda està que els tallassin que no va al cementiri per no veure'n la pèrdua. Ens fa conscients també que, en aquests moments, Salvà ordenava l'arxiu de poemes inèdits i que en tenia material per a dos llibres, que creia que no podria

editar, però la feina quedaria feta per a més endavant. Per altra banda, la poetessa manifesta el dubte sobre si convendria fer una edició d'aquests llibres on hi ha coses rebutjables o si seria millor tornar a editar els poemes que la gent ja coneix. Torna a sortir el tema de les dificultats que tenen els poetes per editar versos en català i cita els casos de Miquel Dolç i de Guillem Colom, que ho intenten. També és molt curiosa l'anècdota del poema escrit per Salvà, i que es veu que algú va traduir i que comença dient en referència a Sant Francesc "Las huellas del Caudillo enamorado". A Madrid tenen dificultats per cantar aquest himne a causa de la menció del Caudillo i la confusió amb l'únic a Espanya que té aquest nom. Salvà ho soluciona traduint ella el poema al castellà al frare franciscà que li ho demanava.

També hi ha en aquesta carta un comentari sobre el quefer diari del pintor Francesc Salvà, germà de Maria Antònia que Duran admirava profundament. Altre cop pel setembre Salvà felicita l'amic per la seva onomàstica.

Vegem ara les cartes de Maria Antònia Salvà:

31

Pax et bonum

Benvolgut amic: Te raó que s'es passat un bon raig de temps sense comunicar-nos. I no es que jo no em recordàs de V. Ades-i-ara deia entre mi mateixa: ¿Que li deu passar al bon amic Duran que no en sé res? Per això m'he alegrada de cor de sebre per la seva carta que es manten bo i sa i amic com sempre de les Muses. El sonet dels xiprers n'es una prova que agraeisc de bell nou, i fins i tot em fa venir ganes de cantar, encara aquella feta vandàlica de la tala dels arbres estimats, de la qual no m'he poguda encara consolar... Tant, que fins i tot em té retreta d'anar al cementeri (no de pregar pels meus, això mai!) sinó de visitar la tomba a on abans sentia consol i ara desolació. Fins i tot ¿que es pensa? Vaig dur llevor dels xiprers de cura i en vaig sembrar un planter. Ara ja han crescut, pero que en treuré? Qui s'hi atreveix a anar contra corrent?

Tornant al sonet, particularment al tercer vers, que sempre se li ha mostrat una mica *rebec*, encara hi deixaria la primera versió que si no record malament deia, poc més o manco: "una dona modesta, ja anciana", i deixaria anar allò de la *gracia boraciana* que tan poc m'escau. –Si vol fer referencia al meu caire poètic, aquest ja resurt, i amb excessiva delicadesa, als dos tercets del final. Així, li resultaria la peça mes harmònica i natural, al meu judici. També diria "Els xiprers *talats* (i no "tomats"). I així podria arxivar-la, per si s'escaigués de publicar-la qualque dia.

El meu arxiu de Inèdites es nombrós (qualque gra entre la palla) i enguany he volgut ordenar-lo una mica per evitar tasques enutjoses als qui sobre-venquen, si a qualcun pogués interessar la meua obra. De la tria, m'en resulta material per dos llibres (com li digué el P. Salvà) llibres que no tenc grans esperances de publicar per ara, ni grans il·lusions tampoc. A la biblioteca d'En Moll "Illes d'Or", sembla que tracten de publicar les "Elegies de guerra" d'En Miquel Dolç i en Guiem Colom m'escrui també que ha entregat al mateix editor un tom de "Cançons" perque siguen enviades a la censura. Veurem... Encara com li deia que a la meua obra inedita hi pugui haver qualque cosa d'acceptable (pel meu gust) hi ha moltes porgueses i posada a publicar no se si em convendria mes fer una segona edició de lo que el public ja coneix i ha tenguda alguna demanda. Però amb el temps que correm es possible que ja no es faci de vida meua.

Voste que no es gens extrany al franciscanisme, deu conèixer aquell himne que vaig fer anys enrera pel terciaris qui comensa: "O Sant *dolcissim flor de l'Umbria...*" i que en el dia està bastant negligit per donar lloc a: "Las *huellas del Caudillo enamorado...*" (que no manca qui el trobi *cursi*, i fins i tot d'un regust profà). Be: El P. Esteve qui es ara Rector de la Parroquia d'un suburbi de Madrid dedicada a S. Francesc, i ha estat darrerament a Mallorca, em contà que varen haver d'advertir als feligresos que son gent de poca instrucció, que "*el Caudillo*", aquí era Sant Francesc (cosa que em va fer molta de gracia). –Estava el dit P. molt desitjós de [que] cantassin el meu himne, pero es trobava amb la dificultat de la llengua, en vista del qual li vaig girar la lletra en castellà, i s'en anà qui no tocava de peus en terra de satistet. – (Perdoni l'anècdota).

El meu germà Francesc, que el saluda, està molt agrait a l'apreci que V. fa de les seves pintures. No te idea de quina es la seva activitat en aquest ram, sobre tot ara qui el seu fill ja cuida de la resta. En bon matí s'aixeca i en venir de Missa i berenat, ja es partit a pintar o a dibuixar, i fins que hi veuen... i encara de vetlada. Es pot dir que no mes suspen la feina per menjar i per resar. Ara acaba de donar fi a una serie de dibuixos lulians dels que crec que farà, mes envant, una exposició. Com no es una cosa es l'altra, i sempre en du qualcuna de moguda; amb una activitat, com deia, verament *joventívola*, i ja te 75 anys! Tots n'estam ben contents i ho miram com una gracia de Deu perque això el distreu de preocupacions i li dona vida.

No li torn el sonet del xiprers, perque supòs que V. el deu tenir i per no quedar-me sense. A la primera versió supos que la hi vaig tornar corretgida perque no compareix p'en-lloc. La carta amb que el m'enviava si que la tenc.

I acab aquesta llarga missiva per allà a on calia començar-la que es donar-li els "mols anys" mes afectuosos per la seva festa de Sant Miquel, que li desig curullada de gracies i benediccions en companyia de tots els seus, a qui salut, i agraint-li de pas, la seva felicitació per la del Nom de Maria.

Amb això i encomanant-se de cor a les seves oracions, resta sempre de V. bona amiga en Jesús.

Maria-Antònia Salvà
Lluchmajor – 27 Setembre – 1942

32

Alabat sia Deu!

Benvolgut amic Duràn:

Abans de tot mil i mil gracies per aqueix gentil poemet de la Mare de Deu de Lluch. Fou per mi una bella sorpresa puis no sabia o no recordava que el preparàs. El llegirem el mateix vespre, en familia, al voltant de la *camilla* amb el braser casolà, que en aquest temps es fa ja amable, i en quedarem molt complasents. Tant, que d'aquell exemplar de *plus* que V. tengué l'amabilitat d'ajuntar al que em dedicava, en vaig fer present al meu germà Francesc que li restà molt agrait i m'encarrega que le hi digui de part seva.

Malgrat qualque petita (insignificant) incorrecció de forma, cosa mes sentida que aquest poemet, dupt que n'hi pugui haver. Els qui passam ja els 70 anys i hem viscut els darrers desenis del

segle passat, i sobretot aquella inoblidable romeria de la Coronació Pontifícia de la Moreneta, estam capacitats mes que ningú per comprendre tot l'encís d'aquesta obreta de V. "Allò era anar a Lluch!" (com diu V. amb tanta raó). Qualcant tot lo mes fins a Caimari i emprendre llavors la pujada a peu per aquell simpatic llarguissim camí vell que avivava amb l'il·lusió, la fe i el desig de l'arribada per adorar la Mare de Deu, Mare també de tots els mallorquins. Ja l'insigne Quadrado, quant feren la carretera, es planyia de que aquests Santuaris es fessin *massa accessibles*, i fins a l'Himne que escrigue per la Coronació, deia que la Verge Soberana "*ama els penyals, els de pujada aspriva – que amb fè i treball la súplica mes val.*"

¡Oh, aquella nit de lluna, aquells càntics, aquelles banderes! Record particularment la d'els inquers: era blanca, amb una gran creu vermella; em sembla que duia també l'escut amb el ca, i una inscripció que deia: "El poble d'Inca" – Veritat que era així? – Aquella alusió de V. a les mans que hi brodaren i que li guardaren son cor m'ha afectada dolçament. Es un record intèns, digne, en tot, de V.

I que de belles flors ha sabudes trobar pel seu ramellet! Allà tot hi ressurt: la classica *diada*, *la font cuberta*, *els carros adornats amb pinotell i falguera*, *les mides* que el jovent s'en porta al capell o al trau, per obsequiar l'atleta, *les dances* honestes, l'oli pur i la roba neta donats als visitants en nom de la Mare de Deu! Oh! es l'idil·li de Mallorca, de la Mallorca vera, honrada, patriarcal! La qui per agrair les mercès rebudes fara el viatge *a peu descalç o pujarà de genollons* a adorar la Imatge de Maria, "fent vots amb nova promesa" de retornar-hi prest. – Amb una paraula: Es aquest llibret un tribut que Vostè *devia* a la Mare de Deu i no te res d'estrany que els bons Pares del Santuari el rebessin amb tanta satisfacció. – Al donar-li jo també l'enhonorabona la fas extensiva a tota la seva familia i molt particularment a la seva bona esposa, la millorança de salut de la qual es d'esperar que es vagi afiançant fins al complet recobriment, com li desig, si convé de tot cor saludant-la amb afecte, com a tots el demes de ca-seva.

x x x

Moltes gracies, també pel sonet dels xiprers que ara, pel meu gust (descartant el que té per mi d'encomiastic) li queda perfect. – Molt m'agrada l'idea que em dona pel que jo hauria de fer i *voldria fer*. – Si qualque dia em trob en saba i en puc sortir d'aquest mig compromís a que m'ha portada el bell sonet de V. ja le hi escriuré. Ara per ara tenc molta feina de ploma no mes de les cartes que hauria d'escriure o contestar.

Per indicació de l'amic Ferrà acab de fer una requisita de la poesia religiosa que tenia escampada: Goigs, Himnes, pregaries i altres coses fetes d'encarrec. De les que he anat trobant, en sumen mes de 40. Però una volta passat el garbell... no sé, no sé..!

x x x

Ja es prou que hagi conseguida la rehabilitació del meu himne "*O Sant dolcissim...*"! Es coneix que V. te molta mereixera en certes esferes! – (En paperet apart li inclouré la versió castellana que vaig fer d'aquest himne pels terciaris de Madrid). Em va fer molta gracia que quant li digueren d'aquell himne "*no el canten porque no el saben*" contestàs V.: "*no el saben porque no el canten*" (enginyosa resposta, per cert!) – Però res m'ha admirada tant com el seu *atreuiment* de proposar pel cant *non di meno* que la "*Pregaria per la llengua*" ¡En aquest temps que correm! – Es clar que per anar quantre la blasfemia i el mal parlar qualsevol arma es bona. Però... Quin temps era aquell que V. estampà aquesta "Pregaria" en els quaderns d'escriptura! – En guard un exemplar, com un joiell!

Deu li dó salut i gracia divina, i belles inspiracions poètiques, com li desitja aquesta agraida i vella amiga de V., afma sempre en Jesús

Maria-Antònia Salvà
Lluchmajor 22 de Novembre – 1942

33

Lluchmajor 6 de Mars -1943

Benvolgut amic Duràn: "No tarda el qui arriba" Em sentia endeutada literariament amb vostè perque volia "legalitzar" el seu magnífic sonet, (o mes ben dit *el final* del mateix), rimant, si això m'era possible una de les impressions mes intenses sentides en la meva vida, al quedar sorpresa pel fet vandàlic que els vaig contar aquell dia a la biblioteca: la tala d'aquells inoblidables xiprers, qui, de retop, li inspiraren a V. tan delicada i bella composició poètica. Jo *volia* en agraiment del seu obsequi, alliberar aquesta obreta seva de qualsevol ombra de inexactitut, i mentres no ho hagues fet, en sentia com un remordiment. Aquí te aquest pobre sonet que ningú ha vist encara. Accepti'l com un petit com un *degut* homenatge a la seva musa, sempre tan exquisidament amable en vers de mi.

x x x

Per algun temps, com sap, vaig nodrir l'esperança de veure publicat algun nou llibre meu de poesia original. Hi havia interès en fer-ho, i jo també ho desitjava, però n'hem hagut de desistir. Ja no son unicament les traduccions catalanes d'obres extrangeres que la censura proibeix (com me passà a mi amb els Pascolis), sino els llibres originals d'autors catalans "si no son aquests autors classics i consagrats, i no posteriors al segle XIX." – Com jo som *posterior* (com a escriptora) la censura m'agafa de ple. La censura qui acaba de negar el permís de publicació a un llibre d'En Colom, i a un altre d'En Tous i Maroto originals tant un com l'altre, ha deixat passar un llibret d'En Dolç i un altre de Mn. Geis (poesia catalana) qui es paga a 12 pessetes l'exemplar. Això em fa creure que la censura va contra els autors els noms dels quals eren ja coneguts d'aquests anys darrers. ¿Que hi ha que fer?.. Paciencia, i tot sia per amor de Deu.

Tenia esperances de que ens veuriem a Ciutat per la mort de la boníssima i simpatiquíssima Mare dels Ferrà, alcel sia! Nosaltres anarem al funeral, tornant tot-d'una. Hi anam ara poc. Hem tengut malalties, crisis de serveis domestic; pero ara estam bé gracies a Deu.

Saludant afectuosament la seva Esposa i fills, es sempre de tots i de Vostè bona i feel amiga

Maria-Antònia Salvà

34

Ave Maria Puríssima, concebuda sens pecat
Ciutat 1er de Juny -1943

Benvolgut amic Duran: Fa molt de temps que li dec carta i que tenc en projecte d'escriure-li, cosa que em feia recordar de Vostè amb frecuencia, però des que m'arribà la seva llarga, que

no porta data i em pervengué la segona quinzena d'Abril, s'han passat coses transcendents: El dissabte del Ram venguem a Ciutat comptant passar-hi la Setmana Santa i les festes de Pasco; però com l'home proposa i Deu disposa, el dissabte de Gloria a entrada de nit, el meu germà Francesc degut a un pas en fals que donà en la via pública quant anava a pendre l'acera, caigué i es trencà la cuixa dreta. Figuri's quina impressió per mi quan retirant-me a casa, em vaig trobar pel carrer amb tres homos que el duien en pes; un d'ells el s'havia hagut de carregar a l'esquena, els altres ajudaven com podien. Vaig volar escala amunt amb la trista nova, els atlots no hi eren, vingueren després, vingué el metge, el pacient fou posat al llit, el fémur romput cosa que fou confirmada per la radiografia. Una cura terrible: Han hagut de foradar-li l'os passant-li de part a part una barreta d'acer a on va fixa una gran ansa amb una corda per mantenir-li la cama estirada, amb un gran pes al extrem i així s'està el pobre, sens poder-se valer, fins Deu sap quant... cosa llarga y dolorosa. Sé d'un altre cas semblant que va anar bé, però a la pacient li costa estar-se un any en el cep.¹ Ja pot pensar que tots som a Ciutat. La invalidesa del pobre malalt y els seus sufriments, reclamen a totes hores l'ausili dels fills, i jo he d'atendre la gent qui vé. Com haviem d'anar a la Pelegrinació? Vostè es degué mal entendre creguent que erem a S'Allapassa. ¡Que en fa de temps que no hi som estats! Encomanins a Deu a tots y particularment al pobre malalt, que està també diabètic y te ja 76 anys en curs. El metge no ha volgut dir-li de la ruptura del òs i li diu que tot es motivat per la contracció dels nírvis, però jo crec que ell ho veu, encara que no le hi diguem, i així estam... Faci's en tot la Voluntat de Deu, y V. perdoni la llarga relasió.

x x x

Vaig parlar amb l'amic Ferrà de la llarga poesia de V. o sia del "Cantic de les Criatures a la Mare de Deu de Lluch" a qui vaig ensenyar-lo, i ell opina que no l'ha de posar al llibre. Troba que aquest li queda perfect tal com esta, i que qual-se-vol adició que hi volgués fer no farà mes que des-lluir-lo. Jo trob que no va descaminat, encara que la poesia en questio sigui ben sentida y contengui coses prou acceptables, mes en l'idea que en la factura. Ara de bell nou l'he tornada llegir. No l'esquinsi. Guardi-la com una presentalla del seu intens afecte a la nostra "Moreneta" pero deixila fora del llibre en qual-se-vol nova edició que d'ell faci. El llibret a mes d'un petit joiell piadós ha d'esser tambe un petit joiell literari qui refle[ctei]xi l'autor i això ja ho té. Aquest es el meu consell.

x x x

Tenia l'encarrec de fer-li una súplica. La tertulia de Ca'n Massot per la qual han desfilat en simpàtiques sentades una gran part del poetes mallorquins, vells i nous, desitjava que Vosté hi donés una lectura aquesta primavera ara qui els dies ja son llargs i això pot ser li facilitaria a V. la cosa. La iniciativa partia segons crec d'En Ferrà, i jo vaig assumir l'encomanda de fer en nom d'ells ben gustosament la invitació, lloant previament com era degut l'art de V. i el seu valor poètic. Ara la cosa s'haurà de suspendre, al menys, crec jo fins a la tardor o l'hivern qui vé perque un dol familiar s'acaba d'abatre damunt la bona gent qui tant de cor ens acullia. S'es mort aquests dies en Josep Massot, —el músic, tan conegut, germa dels nostres amics, (ahir li feren el funeral). Les circumstancies, com veu, no son propicies a unes reunions qui tan simpàtiques eren a tots. La darrera o una de les darreres fou dedicada a la memoria d'En Costa (la darrera, si, perque fou als primers dies de Setmana Santa i jo vaig assistir-hi) resultà exquisida. Es llegí una gran part de l'Obra del Mestre el retrat del qual presidia l'acte, destacant sobre un

domas vermell ornat de llorer, llegint-se també per llurs autors alguns treballs dedicats a ell. Hi assistiren també els parents de l'homenatjat, inoblidable, i tot va estar molt bé.

Jo, com V. pot comprendre per les circumstancies, tret de qualche petita estrofa d'*atenció*, (un àlbum o coses per l'estil), estic actualment de vacança literaria. La correspondencia epistolar a que em veig sotsmesa, s'en du una gran part del meu temps, i això i tot em costa no poc treball, avui en dia.

Amb afectuosos records per la seva esposa i fills, es sempre de tots Vostès invariable amiga en Jesús.

Maria-Antònia Salvà

També a mi m'havia fet pensar en Vostè la gran romeria franciscana a la qual nosaltres hagerem de renunciar- ¿qui s'ho havia de creure? *Deus super omnia*. També m'hauria sabut greu no trobar-lo a V. a Inca si, a la inversa, fos jo la que hagués anada allà en romiatge. Pero estic molt contenta de que els lluchmajorés sabessin quedar bé amb els pelegrins i de que tots els actes resultassin tan be i que la música de l'Himne fos tan acertada. "Sia gloria al Senyor, sia lloança — al Seraff d'Assis!"

Val

35

Lluchmajor 22 de Febrer -1944

Inoblidable i bon amic Duràn: Si no tingués tantes proves de la seva bondat i gentilesa de cor, no sabria per on comensar aquests quatre mots, tant de temps fa que tenc el proposit formal d'escriure-li després de la seva agraidissima lletra datada el 22 de Desembre (avui fa dos mesos, com qui no diu res!). Molt li vaig agrair la visita que ens feu a Ciutat encar que no ens poguessim veure. Ni record ja si m'ho digueren, segurament que sí, però jo segurament no era a casa quan V. vingué. Quina temporada per mi i per tots! El meu germa fet *una pura ruina*, als tres mesos llargs de immobilitat a la fi poguerem traure'l del llit i traslladar-lo així com Deu volgué a Lluchmajor a on continua amb els dolors terribles, completament invàlid; ni remeis, ni massatges; ni aplicacions d'electricitat, res li feia res. Ara, amb ajuda de dues croces, i ben acompanyat, va a Missa al Convent i si el temps ho permet a pendre un poc el sol per fora-vila, tot lo qual demostra que va millorant encara que lentament; els dolors van cedint a poc a poc, i fins i tot pogué assistir al casament d'En Jaume el seu fill darrer, que tingué lloc a Ciutat dia 1er del corrent Febrer cosa que ens ha obligat a passar de nou una mesada a la capital, a on acaben d'establir-se els nous esposos. Amb tot el que va dit i mes que podria afegir, (perque de preocupacions personals no m'en han mancat tampoc) no es estrany que les meves correspondencies hagin quedat postergades, i això sensa que mai per mai sien estat oblidats els meus bons amics, entre els quals forma Vostè, com ja sap, en primera fila.

x x x

Dues coses m'alegraren molt en la seva carta de referencia: la primera l'haver-me comunicat que, (degut en gran part a la intel·ligencia i bon tracte del seu fill Llorenç) Nostre Senyor li dona bones velleses. — L'instrument de que Deu es val per a favorir-lo, ja que els bons fills son la corona dels pares[,] ha de dulcificar, encara el benefici. Deu sia lloat i per molts anys, si conve!

¹ Instrument de subjecció d'un presoner, parany per agafar ocells. Fa referència a la impossibilitat que té el pacient de moure's lliurement.

L'altra cosa que m'ompli de satisfacció es el cas —tan justíssim!— que ha fet de V. i de la seva obra els “Amics dels Goigs” allà a Barcelona, i amb tota la meva anima suscriuria l'acord pres per l'“Academia de les bones lletres” d'escollir-lo a V. com a representant a Mallorca d'aquest ram importantíssim de la nostra literatura. Merits no n'hi manquen amb tant i tan dignament com ha treballat en el ram (posteriorment he rebut els dos exemplars dels de Sant Sebastià que en son una nova mostra), i cregui que ja de bell antuvi “els ulls me tornaren verts” com solen dir de ganes de contribuir a l'obra enc que sols fos amb un granet d'arena. Em plauria molt publicar en aqueixa col·lecció de V. els de Sta Catalina Thomas que fóren musicats p'En Baltasar Samper (jo posseesc lletra i música) i resten encara inèdits; pero no m'atrevesc, perque havent tengut premi en el certamen que se celebrà a Valldemossa per la canonització de la Santa (el premi ofert, segons crec, pel Rector de aquella vila) no se ara si puc disposar de la propietat de la meva obra.

De les dues lletres que li incloc, (si li semblassin aprofitables) crec que s'en podria fer càrrec; de la de Sta Càndida, sobre tot, que es canta a la nostra Parroquia i costaria poc sebre d'on han tret la música. —Dels de *Crestaig* no en se res; els vaig arreglar fa molts d'anys per encarrec de D. Miquel Costa i el record que *in illo tempore* la darrera estrofa meresqué grans aplaudiments d'En Carner. (Sembla que Sta Margarida era invocada de les parteres en l'oratori de Crestaig) no se si es degueren publicar o no.

Es per demes el dir-li que si acas vostè es resolgués a publicar qualche cosa del que jo li enviàs, totes les despeses anirien a compte meu, encara que V. hagués de cuidar de les vinyetes i de tot, (que massa acreditat te el gust), després m'entregaria la nota de totes les despeses, que jo li abonaria. El que passa, però es que els millors Goigs (*Goigs*) que jo tenc escrits, son pot ser els de Sant Llorenç del Munt i els d'El Sant Crist d'Igualada i ni uns ni altres no podrien entrar en la nostra col·lecció per haver estat ja publicats els primers a expensa del Sr. Comte de Sant Llorenç amb lletra i música i els altres al “*Llibre dels Goigs*” editat amb tot luxe pels Igualadins.

Pot ser acudint als diferents Santuaris de Mallorca es trobaria encara qualche romanalla. Els de la Mare de Deu de Gracia que jo sentia cantar de nina, ja no els vaig trobar. Es clar que no tot son peces literaries, pero si haguessim de replegar tot lo que encara existeix en podrien fer garbes. En Costa en va fer uns per la Mare de Deu de Montissión de Porreres.

Hauré d'acabar perque es molt tart. Agraidíssima a les seves pregaries pel meu germa Francesc que com li deia abans es va reforçant de mica en mica.

Amb afectuosos records per tots els seus, resta sempre de V. i de tots afma amiga en Crist.

Maria-Antònia Salvà

36

Pax Cristi

Lluchmajor 11 d'Abril de 1944

Benvolgut amic Duràn: Ahir dia 10, hora-baixa de tot, m'arribà la carta de V., molt agraida, i que em don pressa a contestar per un doble motiu: El primer, perque la meva felicitació Pascual, que fas extensiva a tots els seus amb la simpatia i la bona amor de sempre els pugui pervenir dins la vuitada solemne de la Resurrecció. Això per endavant, i després per la qüestió dels Goigs.

Crec que podem deixar de banda els de Santa Càndida. No em sembla que aqui hi hagués cap interès en guardar-los en estampa artística. Volgueren unes estrofes per cantar i les ho vaig fer i solament no sé d'on treuriem la música (que jo no puc sentir a causa de la sordera). Amb una paraula crec la cosa ha tengut poca transcendència i mes val deixar-ho corre.

Els de Santa Catalina Thomas, ja es altra cosa: Tenc jo a més de la lletra, la música que a instancies meves li posà En Baltasar Samper i tant una cosa com l'altra ho facilitaria gustosa, tant pels *amics dels Goigs*, com pel P. Hilari (que jo tampoc conèc). Així com Vostè ho preferís, posant aquest que-fer ben tranquila en mans de V. i a totes passades. —Crec, però que convendria que V., (com insinua) s'entengues directament amb el Rector de Valldemossa, (que es el mateix, si no vaig errada, que oferí i pagà el premi dels *Goigs* en el certamen de l'any de la canonització) per demanar-li si per part seva te inconvenient en que el Goigs sien editats, afegint que per part meva no hi ha cap dificultat que cediré gustosa no tan sols la lletra sinó la música que a instancies meves hi fou posada, i no sé que es sia cantada mai.

Els germans Ferrà, (En Miquel i en Bartomeu) s'en rigueren una mica dels meus escrúpols respecte d'això, de fer tant de cas d'el permis del Rector, opinant ells que amb els anys que han passat sensa que s'hagi tornat *resar* de semblant cosa, era jo ben lliure de fer lo que volgués d'una obra meva. Potser tenguin raó, pero... ¿I si l'ofertor del premi hagués pretengut, per Valldemossa la propietat de l'obra premiada?... I jo voldria obrar correctament, en el cas de [que] fos així cosa que no puc assegurar.

Per altra part, ¿A qui pot convenir suscriure's per una bona cantitat d'exemplars dels Goigs (lletra i música) si no es a Valldemossa mateix? —Amb una paraula: El dia que V. vegi com a cosa factible el tirar envant amb l'edició, no te mes que avisar-me i jo li enviaré certificades, música i lletra, sensa cap formalitat a cumplir respcte de mi.

En quant a-n això que em diu d'el P. Hilari, no em sabria gens de greu que els meus Goigs de Sta Catalina Thomas formassin en aqueix llibre d'els 100 que segons diu està en projecte. Vostè faci el que be li sembli. — Tractant-se d'un P. caputxí, i resident a Barcelona, es molt provable que en el tal llibre es resevi un lloc pels meus *Goigs a Sant Llorenç del Munt*, tota vegada que la familia dels comtes de Sant Llorenç es molt amiga dels Caputxins, però jo no en sé res fora del que m'ha dit Vostè.

x x x

Li agrairia molt que m'aclarís això dels Goigs a Santa Margarida de Crestaig fets per una Monja Franciscana, i si existeixen encara, em plauria poder-los veure. Devien esser els que m'envià En Costa *in illo tempore* perque jo ves de refer-los, i no crec que jo n'aprofitas altra cosa mes que la historia o vida de la Santa i la devoció del poble a l'Imatge de Crestaig. — D'aquesta lletra que m'envià En Costa (i que jo li deguí remetre) no en puc recordar mes que dos versos qui per cert feien riure D. Miquel, i eren els següents: -“*Guardaven cert bestiar — fent ofici de pastora*” I no en sé cap altre. Per això m'agradaria tornar-los veure per cotejar-los amb els meus. Però això no corre cap pressa, essent com es una pura curiositat.

x x x

El meu germà Francesc molt agrait a l'interés de V. esta fet una pura ruina, i probablement ja no es reparà. Els altres bé inclusivament jo, encara que mes sorda de cada dia. Faci's en tot la Voluntat de Deu i seguiguem esperançats les seves directives.

Per la redacció d'aquesta carta podrà comprendre també que els anys no m'han passat debades. No tenc paciència per rellegir-lo. Basta que m'hagi donada a entendre.

Afma en Crist, i ¡*Sursum corda!*

Maria-Antonia Salvà

37

Lluchmajor 21 d'Abril – 1944

Benvolgut amic Duràn: Avui mateix he rebuda carta d'En M. Ferrà i em diu això: “En Bartomeu va parlar amb el Rector de Valldemossa que li digué que no sabia res de la propietat dels *Goigs*, que aquests eren ben teus i que, en tot cas, ell ja t'autorisava a fer-ne lo que volguessis. De manera que ja els pots publicar en tota consciència.” – Le li he volgut dir tot-d'una per estalviar-li feina en cas de que V. persistís en demanar permís al dit Rector per la publicació del meu treball. De manera que essent tal com diu En Ferrà i tenguent V. com ja té la meva autorisació, pot tallar i cosir respecte d'aquells *Goigs* a Santa Catalina Thomas, i publicar-los *quant i com i a on* millor li sembli. Al entretant jo faré copiar la música (perque em vull quedar l'original) i si no reb avis en contra, le hi enviaré juntament amb la lletra. – Per si pot interessar-li, li diré que la lletra consta de 15 estrofes (a mes de la primera de sols quatre versos) les restants de sis versos i els dos de la tornada = 8 com els seus de S. Sebatia. – La música conté les 2 primeres estrofes: la dels 4 versos i la primera de les llargues- i l'acompanyament d'orgue, pero per editar-ho en forma d'estampes, deu bastar la melodia. Això V. ho sap mes. Ara, si V. veu dificultats en el despatx d'aquesta obra i mes en els temps actuals, en desistesca, que jo no em perdonaria mai haver contribuït al seu fracàs editorial.

Bons records a tots els seus... Afma en Crist

Maria-Antònia Salvà

38

L'Allapassa 24 de Juny -1944

Benvolgut amic Duràn:

Com mes voltes li don, mes em sembla extemporània la publicació d'aquells *Goigs* a la Santa Mallorquina Santa Catalina Thomas; tant, que per part meva pot suspendre per ara al menys, la tasca projectada que jo consider de resultats tan insegurs. Esperem que les coses mudin, si està de Deu que han de mudar, i no forcem el curs de la Providència. – Amb tot i això, no cal que em remeti la lletra ni la música dels *Goigs* esmentats, que vaig enviar-li no fa faire, porque les tenc.

Supòs que la acorada franciscanitat de V. el portarà com es natural a Ciutat per les pròximes festes de la Basílica luliana, i que allà, en temps mes normals per nosaltres, ens hauriem vist. Ara, ai!, no ens sera possible. Al meu germa Francesc, per atendre a l'aranjament familiar dels seus fills, li ha convengut vendre la casa de Ciutat i ja l'estan desocupant. No tenguent allà posada, s'ens fa molt i molt dificultosa l'anada a la capital sobre-tot en les actuals circumstancies de familia. Paciencia.

Tenia una carta començada per Vostè i es quedà sense enviar. Es segur que roda per ca-nostra de Lluchmajor. Sé que li contava del P. Hilari que em digueren que era tan eixerit, que “ quan tornava de dir Misa a Pedralbes, cridava els aucells, com N. P. Sant Francesc, i sempre estava content.” Això el fa particularment simpàtic; de manera que si tant sobre-abunda en ell el goig espiritual, ja no hi ha que extranyar de que sia autor *non di meno* que de *100 Goigs* com diu Vostè.

He malaltejat jo tambe, gran part de la passada primavera. Ara, un cop entrat l'estiu, em sent molt be, Deu sia lloat. – I sobre-tot em sent com mai agraïda a tots els que m'han volgut be i a quant han fet per mi, entre els quals figura V. en primera fila.

Sempre, sempre afma en Jesús

Maria-Antònia Salvà

39

Lluchmajor 17 de Juliol – 1944

Pax et bonum

Benvolgut amic Duràn: Vaig rebre la seva amable carta, tan digna de Vostè i dels seus sentiments delicats. Per això mateix, porque em son ben coneguts els seus sentiments i per altra part he hagut de fer tanta *experiencia personal* del temps actuals, és porque despres de pensar-hi un pic i un altre, em semblà que lo mes avengut era suspendre, per ara, la publicació dels *Goigs* de Santa Catalina Thomas, que tanta il·lusió m'hauria fet de veure'ls editats per V. que tan acreditada te la perfecció en aquest ram, i encara mes (si això fos possible) la bona voluntat en vers de mi. Però digui'm: ¿Qui s'havia de interessar *avui*, pels tals *Goigs*? ¿Qui s'havia d'atrevir a cantar-los? No, no em digui pessimista, a mi que he tenguut *tres llibres* en perspectiva de publicació i a tots tres he hagut de renunciar: -Les traduccions de Pascoli (a Madrid ens negaren el permís que ja teniem sol·licitat) –Les traduccions de les Poesies de Sta. Teresina: -ja eren a Barcelona[,] ja havíem tractat de l'assumpte amb les monges mateixes de Lissieux i a la fi ... *nada entre platos*. I encara un tercer llibre, (aquest d'originals) que com alguns altres autors mallorquins a Madrid no volgueren autoritzar per tractar-se d'autors *posteriores al siglo XIX*. Ara digui'm si no puc estar escalivada.

No he sabut res d'En Ferrà. No sé si degué parlar amb En Pons a qui jo ja havia alleujat del compromís de fer el dibuix; i li confés que em sap greu d'haver-ho fet, porque el meu desig és que Vostè conservi la lletra i la música d'aquells *Goigs* com un dret que tenguí la seva casa de publicar-los abans que ningú, si s'en presentàs ocasió, i ara sols mancarien de dibuix. Si pogues veure En Pons jo mateixa n'hi diria qualque cosa en aquest sentit. Ara no gos escriure-li per por de [que] no hagi sortit encara de una terrible temporada de malalties de familia que em digué que estava passant.

¡Bella imatge la de les valsies revolant per sobre el claustre franciscà! També llur crit, (com escriu Mistral de les oronelles) sembla que diu: “*Jesucrist*” ¿Hi pot haver res mes alegre i esperançador? -¿I porque el Bon Deu ens hauria posat ales al cor i a la ment, sinó per volar i repetir a tot-hora ¡*Sursum!*

-Sempre ben afma.

Maria-Antònia Salvà

“Ave Maria Purissima
Concebuda sens pecat”

Lluchmajor 27 de setembre – 1944

Mon bon amic Duràn: Que molts anys, i amb tota la felicitat compatible amb aquest mon, pugui celebrar, amb els seus la festa del Sant Arcàngel que li es Patró, fins que el mateix Príncep de les Milícies Celestials, exercint el Ministeri Diví, li doni ingrés a la Benhaurança pleníssima i eterna; amèn, amèn.

x x x

Molt em plau el que V. amb companyia de la seva bona esposa hagi pogut estiuajar enguany a lloc tan delitós com deu esser la playa d'Alcudia en vistes a la costa brava de Formentor. Per *nosaltres* te allò quelcom de sagrat que no podràn desvirtuar mai tots els modernismes de l'època actual. I com acab de sentir-ho, aquests dies, precisament en que Mn. Bartomeu Torres, Ecònom de la Parròquia del Port de Pollensa, m'ha enviat el seu opuscle sobre D. Miquel Costa, Sacerdot. ¿En te notícia Vostè? – El llibret en qüestió, publicat a Vitoria, forma en la col·lecció “*Semblanzas sacerdotales*” dedicada a la clerecia espanyola. – De moment em semblà que l'autor s'endinzava una mica massa en l'espiritualitat respectabilíssima de l'incomparable amic. Però ¡com n'és d'admirable tot allò! Beneit sia Deu que regalà a Mallorca una tal exemplaritat de Santedat i de Poesia!

El 16 del vinent Octubre, aniversari de la mort del Poeta, els seus amics de cada any li preparen un homenatge a Formentor mateix, i Mn Torres principal organitzador de l'acte, volia a totes passades que jo hi assistís. – Impossible, de tota impossibilitat. I com he sentit decepcionar-lo! No hi havia, però mes remei.

Amb tot i la temporada de preocupacions familiars que hem tinguda desde la caiguda del meu germa Francesc, la Providencia ens ha favorit amb una joia *vívida*: el dia de Sant Bernat (20 d'Agost prop-passat) vingué feliçment al mon el primer net del dit germa: un Francesquet com una rosa que ens umplí la casa i es l'alegria de tots. La seva mareta que ha estat sempre molt be el cria ella tota sola, i es un regal pels ulls i pel cor veure el grupet que fan mare i fill[,] ella tan joveneta, tan fina, tan simpàtica, i el menut tan encantador! El seu àvi el se beu amb la vista, i jo m'estic seny a perdre. Ja li he escrit un *no-ni-nó*, qui diu així:

1

“Boqueta de sucre
boqueta de mel,
galtetes de rosa
careta de cel”

2

“Ullets que es belluguen
amb ritme d'estels
qui giren i vaguen
sens boires ni vel.”

3

“Ullets qui s'acluquen
quan ronda la sòn,
amb una dolcesa
de sol qui se pon”

4

“Per mi no hi ha pena
ni calda, ni fret
quan tenc a la falda
aquell Francesquet.”

Pregui mon bon amic que aqueix do del cel sia la gloria de la família amb una llarga i ben aprofitada existencia en que no perdi mai la Gràcia de Deu. Això darrer diu el meu germa que es la seva pregaria habitual. I la meua també.

El nou-nascut es la baula 17 de la cadena dels *Salvà de s'Allapassa* que no ha perdut el llinatge des de l'any 1425, per haver-hi hagut sempre successió masculina. – Deu sap el que ens té reservat l'avenir... Faci's en tot la Voluntat de Deu.

Veig que la ploma ha corregut mes del que jo esperava. Perdoni aquesta llarga parrafada, escrita *ex abundantia cordis*.

Afectuosos records als seus. Sempre afma en Jesús.

Maria-Antònia Salvà

Amic Duràn: D'els versos adjunts que he fet pels amics que m'han obsequiada amb motiu dels meus 75 anys, m'en fan còpies impreses però estic cansada d'esperar-les, i el temps passa... Aquí té *els seus*, es a dir, una còpia que acab d'escriure per Vostè.

No te idea del cas que m'han fet. N'estic tan admirada com agraida. Entre els actes col·lectius que m'han dedicat n'hi figura un d'altament simpàtic: Una gran multitud d'atlotetes de l'Acció Catòlica vestides de pagesa antiga, vengueren a casa expressament per cantar-me els Goigs de la Santa mallorquina —aquells famosos *Goigs* que desistírem de publicar!— sembla que en tenien de temps enrera la música. – El diumenge que això s'esqueia alguns dies després del meu aniversari hi havia a la Parroquia festa de la Santa, a on totes havien assistit a cantar, i també una deliciosa “Beateta” de qui elles formaven la cort. El predicador segons digueren “Parlà molt discretament de mi, sense anomenar-me, demanà per mi oracions i fins recità versos meus relacionats amb la gran Santa mallorquina.” I després de l'Ofici vengué tota la comitiva, el predicador incluí, i m'ompliren la casa. I cantaren com li dic, els *Goigs*, i les *Cançons de Sor Tomasetta*,” i aquell acte tan senzillament ingènu (sembla que la iniciativa partí d'elles) i aquella onada de simpatia, i aquella frescor juvenil m'arribaren a l'ànima.

I una altra cosa que em deixà mes admirada encara: El Senyor Batle, volgué proposar en plena sessió del Consistori, ben segur, (digue, d'esser secundat de tots) que la comissió municipal demani permis perque sien publicades les meves obres afegint que si res no podien obtenir, al menys quedaria registrat a les Actes de l'Ajuntament, que la cosa s'havia intentat. – Confes que la tal determinació m'afalagà de bon de veres, no perque esperi que aconseguixin res, (que jo en aquest punt som completament escèptica, o poc s'hi falta) sinó per la consideració i afecte en vers de mi que suposa un tal acord. Vaig pensar en la seva carta. ¡Ni si V. els hagués bufat a l'orella! Que el Bon Deu els prengui en compte, a V. i a tots, tanta i tanta benvolença, tanta i tanta generositat que em te confusa.

Sempre ben amiga en Crist.

Maria-Antònia Salvà

Lluchmajor 12 Desembre – 1944

Per tota la seva família els meus afectuosos records.

Lluchmajor 27 Setembre – 1945

Pax et Bonum

Benvolgut amic Duràn: Agraïdíssim a la seva apreciada carta i atenta felicitació p'el Dolç Nom de Maria, que li retorn efusiva per la diada del Sant Arcangel que li es Patró diada que li desig curulla de pau i d'alegransa amb l'amable companyia de la seva boníssima esposa i dels seus fills i nets, per molts anys, si convé.

No sabia que hagués estat tan delicat com diu, i m'en vaig planyer molt. Precisament recordava la bona impressió que em feu el seu aspecte la darrera o una de les darreres vegades que l'he vist, que fou a la biblioteca, amb En Ferrà, i semblava V. fins i tot rejuenit. Que hem de fer! cal que tinguem qualche cosa que oferir a Deu. Voldria de tot cor que li passàs aquesta molestia (que tan molestíssima deu esser) de l'aufegó, i que Nostre Senyor li envia, segurament per depurar la seva ànima. Em plau que segueixca escrivent i ordenant la seva obra literaria. Per algun temps jo també em vaig proposar de fer-ho pero he caiguda amb una desgana espantosa d'aquestes coses i ho he deixat anar, sensa cap disgust de que així sia.

El meu germa segueix amb les seves xacres i natural decadencia pero no pitjor. Ajudat de la crossa i el bastó, que no pot abandonar mai, va a missa cada dia, i a ca-nostra segueix pintant. Ara té entre mans un quadro religiós de grans dimensions que pinta per encàrreg, composició original de moltes figures, ja no es el primer que fa, i això el distreu.

Ademés, Deu beneeix abundantment la nostra familia: al cap d'un any i tres dies del naixement d'en Francesquet, ens es venguda una Margarideta, i entre un i altra, un altre Francesquet fill d'En Jaume (que ara es aquí de temporada amb la dona i el menut). Figuri's si estarem divertits amb aquests tres bigarnius, el mes gran dels quals te tretze mesos; pero ell son l'alegria i l'animació de tots nosaltres.

Ja deu sebre del casament d'En Ferrà, que haura estat per molts cosa inesperada. Encara no conec personalment la seva muller, pero tenc d'ella molt bones referencies. Deu els faci felicíssims, tan bon amic com es ell de tots nosaltres.

Ha vist l'estampa de la Mare-de-Deu de Formentor? – Te, al meu entendre, molt de caràcter, i porta (l'estampa) al dors una bella i escaient oració però ... en castellà! Darrerament, segons he llegit a L'Almudaina, En Miquel Dolç li ha escrit uns "Goigs" dels quals no sé mes que dos versos, prou gentils, que diuen: "*Dau-nos la viva pau del boscatge — O dolça Verge de Formentor.*"

Repetesc cordialíssims "molts anys" bon records a tots els seus i ... fins un altre dia si Deu ho vol.

- Sempre bona amiga en Jesús.

Maria-Antònia Salvà

A l'amic En Miquel Duran pel compliment dels seus vuitanta anys el 25 de Març de 1946.

*A la llum de la nova primavera
el meu cor que us estima i us venera
fa que us besi les mans amb lleialtat
pels 80 anys de vida dreturera,
per l'abundant collita que us espera
al sementer amb tanta amor conrat
de la Patria, la Fe, la Caritat.*

Maria-Antònia Salvà
Lluchmajor

L'Allapassa 24 de Setembre de 1946

Benvolgut amic Duràn: Ja li degué dir el seu fill que havia estada a ca-seva a saludar-lo i justament no hi va esser. Anavem a Alcudia amb els meus nebots, invitats per Na Catalina Costa —Oh, quina bella excursió!— i al nostre pas per Inca, enc que fos per breus moments, no em poguí estar de saludar-lo i ja ho veu... no devia convenir!

Feia pocs dies que havia rebuda la seva carta, interessant per tants de conceptes i tenia el propòsit d'escriure-li felicitant-lo per la millorança de la seva esposa en la seva salut, (que segons veig era un poc delicada), i pel casament de la seva filla Francisca, noticia que em sorprengué i m'alegrà molt per les belles qualitats que concorren en el seu marit. La meva enhorabona mes plena tant als nuvis com a V. i a la seva esposa. Quina alegria pels pares, veure els fills ben col·locats! Ara els deu quedar una altra filla, que Deu faci puguin veure-la tan ben acomodada com a la germaneta.

D'el seu fill gran no cal parlar-ne; pel que vaig veure i per les referencies que en tenc, el seu establiment tipografic ha d'anar molt envant... De l'altre no en sé res. ¿Curà, a la fi, d'el desequilibri mental que patia? Ho desig de tot cor, i em plau considerar-lo a V. rodejat de tan bona descendencia, recollint lo que ha sembrat en sa llarga i profitosa vida, i abastant encara la branca de llorer de la poesia Eucarística en el darrers Jocs Florals mallorquins. – Serveixin aquests mots de cordial felicitació per la diada del gloriós Sant Miquel, onomàstic de V. i que pugui celebrar-la molts d'anys amb salut, i pau i alegria de l'ànima.

Trista per demés fou per mi la nova que em comunica —i que jo ignorava— d'esser-se venuda la casa pairal de Ca'n Costa, a Pollensa. ¡La casa natal del *nostre* mai prou estimat Poeta En Miquel Costa i Llobera! – La pensada de Vostè, de fer d'ella un monument patri es justíssima, i tant de bo poguessem fer-hi qualche cosa els qui sentim intensament dins l'ànima el prestigi d'una tan alta personalitat!

He escrit a-n En Miquel Ferrà traspasant-li l'idea de V. a veure si ell i els demes amics farien un poc d'admosfera en torn d'una idea tan encertada. Son coses aquestes qui no poden arranjar-se amb una simple poesia pero si la cosa anàs envant, i els calgués la meva adhesió poden contar amb ella amb tota la forsa del meu afecte i de la meva convicció.

A na Catalina, que allà a Alcudia ens obsequià com no te idea, que va estar amb nosaltres amabilíssima, no vaig voler parlar-li del cas de la venuda esmentada per no contristar-la. Oh, si arribàs un dia en que vèssim realitzats els nostres desitjos, que fos en vida d'ella!!

x x x

Quina bellesa la del *Mal pas* que jo no coneixia mes que de nom, i quina emoció el contemplar de lluny aquella serra de Formentor poblada per mi, de tan intims records! – Visitarem també les excavacions de l'antiga "*Pollentia*" romana, el que resta de les antigues murades de la ciutat fidelíssima, etc. etc.

x x x

Nosaltres be, per mercè de Deu; En Francesc germà molt decaigut però resignat, com un Sant. Encara de vegades pinta. Els meus versos actuals son o be de circumstancies, o be per corregir i redreçar poesies de consulta.

Sempre bona amiga de V. i dels seus
Maria-Antonia Salvà

Moments de bàsquet inquer (1995-2011)

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

M. Magdalena Payeras Capellà i Joana Payeras Picazo

Introducció

En la temporada 2010-11 l'equip de bàsquet d'Inca, el Bàsquet Mallorca, ha aconseguit l'ascens a la Lliga LEB Or. L'ascens és un moment que es mantindrà en la memòria col·lectiva dels aficionats a l'esport de la ciutat d'Inca. Al llarg dels anys podem trobar una successió d'instantants semblants a aquest. A continuació es mostren alguns dels més significatius dels darrers quinze anys, així com alguns dels jugadors més recordats.

1. Els moments més significatius

El recull dels moments més importants se centra en el període 1995-2011, des de l'instant en el qual es comencen a disputar lligues de categoria estatal fins a un altre ascens, el de la temporada 2010-11.

Figura 1. Recull de carnets de soci del B. Inca i el B. Mallorca a la Lliga LEB

a. L'ascens a la Lliga EBA: temporada 94-95

La temporada 94-95 l'equip d'Inca disputava la Segona Divisió, categoria de la qual hi havia un grup per comunitat autònoma. L'equip venia d'aconseguir tres ascensos en cinc anys i en aquell moment era entrenat per Pep Arbúcies; en formaven part Rafel Seguí, Víctor Fernández, Juan Domingo de la Cruz, Bartomeu Oliver, Valdivieso... En la fase final de la competició, jugada al pavelló de Sa Creu d'Inca, hi varen participar el Gesa Alcúdia i el CB Mallorca, equips en els quals es podien destacar, respectivament, Miquel Llombart i Albert Alzamora, jugadors que més endavant formarien part de l'equip inquer. La final, la varen disputar el Gesa Alcúdia i el Gráficas García Inca; aquest darrer aconseguí el títol de campió de Balears. Com a conseqüència es guanyà també el dret a jugar la fase d'ascens a la Lliga EBA, que aleshores era la categoria immediatament inferior a l'ACB. La fase d'ascens es va jugar a Monzón (Aragó), i esportivament els inquers no el varen poder assolir. La renúncia d'un dels equips classificats va permetre finalment l'ascens.

La temporada següent, per tant, l'equip va disputar la Lliga EBA i es reforçà amb jugadors com Perry Carter, Guillem Coll, Albert Alzamora, Pablo Jiménez, Miquel Llombart, Marcos Polo i Pou. La temporada vinent es va fundar la Lliga LEB, que passava a ocupar l'espai entre la Lliga EBA i l'ACB; l'equip d'Inca en fou un dels fundadors.

L'ascens i els requeriments de la nova categoria varen fer que l'equip no pogués jugar a les pistes que aleshores hi havia a Inca, circumstància que provocà el desplaçament temporal al poliesportiu de Son Moix. La inauguració del Palau Municipal d'Esports d'Inca va permetre a l'equip retornar a la seva ciutat.

b. Els derbis amb el Menorca

Tot equip té un rival especial, un que converteix cada partit en un derbi. Tot i que en moments puntuals per al Bàsquet Inca aquest rol l'ha pogut jugar el Palma Aqua Mágica o l'Alcúdia-Aracena, el seu rival per excel·lència és l'equip menorquí. Primer amb la denominació de La Salle Maó i més tard amb la de Menorca, l'equip ha representat la màxima rivalitat del bàsquet inquer.

Dins la pista inquera el palmarès és igualat, encara que els dos darrers enfrontaments (temporades 09-10 i 11-12) han tingut victòria inquera tot i jugar-se després de temporades en les quals l'equip menorquí es trobava en categories superiors.

TEMPORADA	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	09/10	11/12
RESULTAT	79-87	69-59	67-73	77-69	78-83	67-84	80-84	83-68	100-91

Taula 1. Resultats dels derbis amb el Menorca jugats a Inca

El partit de la temporada 2000-2001 (24 de març) va acabar 86-91 amb error de la taula d'anotació que va deixar d'anotar una cistella dels inquers. Després de la pertinent reclamació es va determinar que s'havia de repetir el fragment del partit des del moment en el qual es va produir l'error. Després de la repetició, la victòria va quedar a Inca amb un marcador final de 77-69, fet que reforça encara més la rivalitat entre els dos equips.

c. El descens a la Lliga LEB 2: temporada 03-04

Sens dubte el moment més trist de la història del bàsquet inquer, no només pel que significava la derrota, sinó també per la manera tan cruel com es va produir. Amb el Palau ple fins a la bandera (al voltant de 5.000 persones), l'afició estava preparada per donar-ho tot per aconseguir l'objectiu, que aquell dia no era altre que mantenir la categoria de plata del bàsquet espanyol.

La temporada 2003-04 l'equip estava format per Berto Alzamora, Javier "Tuky" Bulfoni, Antonio Bustamante, Antonio Carrasco, Nkechinyelu Ezugwu, Pablo Giménez, Matías Ibarra, Stevie Johnson, Sergio Rodríguez, Roberto Vidal i Jesse Young, i era entrenat per Xavi Sastre.

La temporada regular va acabar amb l'equip situat a la 16ª posició amb 14 victòries i 20 derrotes; quedà emparellat per jugar el *play-off* de descens amb el 17^è classificat: el Club Ourense Baloncesto, amb el factor pista a favor.

Després que el 2 de maig de 2004 a Ourense el Bàsquet Inca guanyés el quart partit de la sèrie (Club Ourense Baloncesto 84 – Drac Inca 94, amb 27 punts de Bulfoni, 21 de Sergio Rodríguez i 20 de Johnson) posant l'eliminàtorià 2-2, tot quedava per decidir en el cinquè i definitiu partit que es va jugar el 7 de maig al Palau d'Esports d'Inca. Els 21 punts de Sergio Rodríguez o els 17 d'Ezugwu només varen ser suficients per fer arribar l'equip al final amb opcions de victòria. De fet, a les acaballes del partit amb el marcador igualat, el Bàsquet Inca es disposava a treure del fons de la pista. La pilota va arribar al base Antonio Bustamente, que va perdre la pilota, cosa que va propiciar la cistella de l'Ourense, que marcaria el resultat final 91-93.

Les estadístiques del *play-off* de descens amb l'Ourense són:

Mitjanes per equip

EQUIP	PART	MIN.	PTS.	2 PUNTS	3 PUNTS	T. CAMP	T. L.	REBOTS D/O/T
Drac Inca	5	200	87,6	56%	42,1%	51,1%	64,2%	21,6 / 13,6 / 35,2
Club Ourense Baloncesto	5	200	84,6	54,7%	29,2%	47,4%	75,4%	19,2 / 11,8 / 31

EQUIP	AS	B.R.	B.P.	TAPS FA / CO	MAT	FALTES C / R	VAL
Drac Inca	14	6,8	14	1,4 / 2	1	25 / 22,2	87,4
Club Ourense Baloncesto	10,8	8	12	2 / 1,4	2	22,2 / 24,8	86,2

Totals per equip

EQUIP	PART	MIN.	PTS.	2 PUNTS	3 PUNTS	T. CAMP	T. L.	REBOTS D/O/T
Drac Inca	5	1000	438	112-200	45-107	157-307	79-123	108 / 68 / 176
Club Ourense Baloncesto	5	1000	423	122-223	26-89	148-312	101-134	96 / 59 / 155

EQUIP	AS	B.R.	B.P.	TAPS FA / CO	MAT	FALTES C / R	VAL
Drac Inca	70	34	70	7 / 10	5	125 / 111	437
Club Ourense Baloncesto	54	40	60	10 / 7	10	111 / 124	431

Taula 2. Estadístiques del *play-off* de descens 2003-04. Font: Federación Española de Baloncesto

d. Les finals de la Copa Príncep d'Astúries: anys 98, 00, 03 i 06

El bàsquet inquer també ha estat present en la Copa Príncep d'Astúries, concretament en les edicions de 1998, 2000, 2003 i 2006.

El Bàsquet Inca jugà per primera vegada la Copa en la temporada 97-98. En el format d'aquell any la copa era jugada per vuit equips, els set primers classificats més l'equip organitzador, en aquell cas el Pineda. En els quarts de final els inquers s'imposaren a l'amfitrió i en les semifinals feren el mateix amb el Murcia. L'equip entrenat per Jaume Ventura, amb Holgado, Horton, Coll i Adams, s'enfrontà a la final amb el Fuenlabrada liderat per Perasovic. No va poder ser, i l'equip va perdre per 91-75.

La segona participació va ser la de l'equip entrenat per Paco Olmos en l'edició de 1998 celebrada a Granada; format per Yañez, Rubchenko, Roure, Chambers, Monclova i Merino, va guanyar el Menorca en els quarts de final i va ser eliminat a les semifinals per l'Ourense, que va ser el guanyador de la Copa.

Figura 2. Subcampió de la Copa Príncep d'Astúries, any 1998. Foto: Solobasket

Figura 4. Cartell de la Copa de la temporada 2005-2006. Foto: M. Payeras

Figura 5. L'afició animant l'equip a la final de Copa de la temporada 2005-2006. Foto: M. Payeras

Figura 6. L'equip agraint el suport de l'afició en la semifinal de Copa de la temporada 2005-2006. Foto: M. Payeras

L'any 2003 la Copa es va disputar a Inca, i hi participaren el Bilbao, el Tenerife i el Menorca. En les semifinals l'equip basc va derrotar els inquers, mentre que el Tenerife va fer el mateix amb els menorquins. Al final la Copa va ser per al Tenerife, en uns dies en què a Inca es va respirar bàsquet i les aficions ompliren el Palau.

Però si hi ha una edició en què l'afició inquera es va mobilitzar en massa és l'edició del 2006 celebrada a Palma. La rivalitat amb el Palma Aqua Màgica i el fet que la semifinal es jugués entre els dos equips mallorquins va aixecar molta expectació. I la semifinal no va decebre. El Palau de Son Moix ple, amb predominança dels colors negre i groc (uns 1.500 inquers es van desplaçar a Palma), va veure un dels partits més recordats pels inquers. El resultat de 97-65 (amb 22 punts de Brown i 21 de Jagla) a favor de l'equip entrenat per J. L. Abós permetia el Bàsquet Inca tornar a jugar una final de Copa vuit anys després de la primera. Aquest cop tampoc va poder ser i el Murcia, que havia arribat a la Copa com a quart classificat, es va endur el trofeu quan guanyà per 78-60 en una final en la qual Reynolds va aconseguir 22 punts.

e. L'equip de la temporada 2005-06

Una gran temporada es pot mesurar pels resultats esportius i la repercussió social. Per al bàsquet inquer aquesta temporada és sens dubte la temporada 2005-06.

L'equip va estar format inicialment per Berto Alzamora, Sergio Rodríguez, Marc Blanch, Rod Brown, Antoni Reynolds, Joan Riera, Ismael Torres, Anthony Stacey, A. Ruiz de Galarreta i Rogelio Legasa. L'entrenador era, per segona vegada, José Luis Abós, que venia de ser el segon entrenador del Girona d'ACB.

Després d'haver jugat un any a la LEB Plata, l'equip tornava, segons paraules del qui llavors n'era president Joan Rubert, "a la LEB, el nostre hàbitat natural [100x100 Bàsquet]". A més, afegia que "l'objectiu és entrar en el *play-off* d'ascens".

En aquesta temporada va aparèixer el Palma Aqua Màgica, aprofitant la plaça aconseguida després que la fusió entre l'Alcúdia i l'Aracena assolís l'ascens a la LEB. Aquesta aparició, amb un pressupost molt major que l'inquer, va representar una nova rivalitat mallorquina que va tenir els seus efectes en l'afició.

Als inicis de la competició Legasa es lesionà i Torres decidí no renovar el seu contracte. Aquests jugadors varen ser substituïts per Óscar Rodríguez i Jan Jagla. A final de temporada també passaren per l'equip Lonnie Jones i Ryan Fletcher.

L'equip acabà la primera ronda com a líder amb 13 victòries i només 5 derrotes. Aquesta classificació el permeté classificar-se per a la Copa Príncep d'Astúries (vegeu l'apartat *d*).

La segona volta acabà amb el Bàsquet Inca aconseguint el seu objectiu de classificar-se per als *play-off* d'ascens (vegeu l'apartat *f*).

A nivell social també va ser una gran temporada, amb una afició totalment identificada amb l'equip i que va veure l'aparició de dues penyes noves, les Valentès dones i els Fanatiks.

JUGADOR	FASE	PART	MIN.	PTS.	2 PUNTS	3 PUNTS	T. CAMP
Alzamora Ametller, Alberto	LR	30	309:20	79	27/53 51%	3/8 38%	30/61 49%
	CP	2	25:45	6	2/5 40%	0/1 0%	2/6 33%
	PO	3	14:32	1	0/2 0%	0/1 0%	0/3 0%
Blanch Espinal, Marc	LR	31	488:00	185	56/106 53%	15/44 34%	71/150 47%
	CP	2	43:00	10	3/5 60%	0/2 0%	3/7 43%
	PO	3	93:05	65	14/25 56%	6/11 55%	20/36 56%
Brown, Lelton Gerard	LR	33	1011:05	385	130/242 54%	13/54 24%	143/296 48%
	CP	2	68:40	36	8/14 57%	5/10 50%	13/24 54%
	PO	1	31:19	6	1/2 50%	1/4 25%	2/6 33%
Covas Esteva, Gabriel	LR	1	00:52	0	0/2 0%	0/0 0%	0/2 0%
Fletcher, Gary Ryan	LR	2	44:05	11	2/11 18%	0/0 0%	2/11 18%
	PO	3	67:58	18	4/11 36%	1/3 33%	5/14 36%
Jagla, Jan Hendrick Luko	LR	28	722:23	316	98/196 50%	22/65 34%	120/261 46%
	CP	2	61:57	33	11/20 55%	3/8 38%	14/28 50%
	PO	3	48:39	18	4/13 31%	2/6 33%	6/19 32%
Jones, Lonnie Parsel	LR	3	56:08	13	5/8 62%	0/0 0%	5/8 62%
Legasa Pérez, Rogelio	LR	26	330:25	107	40/64 62%	0/0 0%	40/64 62%
	CP	2	08:57	7	3/3 100%	0/0 0%	3/3 100%
	PO	3	38:06	15	6/10 60%	0/0 0%	6/10 60%
Reynolds-Dean, Antonio de Andre	LR	34	1104:08	548	203/370 55%	5/17 29%	208/387 54%
	CP	2	58:23	28	13/27 48%	0/0 0%	13/27 48%
	PO	3	68:45	18	7/17 41%	0/2 0%	7/19 37%
Riera Mestre, Juan Francisco	LR	32	526:40	161	19/45 42%	23/53 43%	42/98 43%
	CP	2	28:51	6	0/2 0%	1/2 50%	1/4 25%
	PO	3	85:00	30	5/12 42%	3/10 30%	8/22 36%
Rodríguez Bonache, Óscar	LR	9	94:29	22	8/13 62%	1/2 50%	9/15 60%
Rodríguez Fernández, Sergio	LR	28	284:30	89	13/26 50%	16/50 32%	29/76 38%
	CP	2	21:00	12	1/3 33%	2/4 50%	3/7 43%
	PO	3	12:55	3	0/0 0%	1/3 33%	1/3 33%
Ruiz de Galarreta Fernández, Alberto	LR	34	830:33	320	60/137 44%	55/139 40%	115/276 42%
	CP	1	23:27	14	2/4 50%	3/4 75%	5/8 62%
	PO	3	63:29	12	5/9 56%	0/7 0%	5/16 31%
Stacey, Anthony Allen	LR	31	961:42	394	82/165 50%	52/118 44%	134/283 47%
	CP	2	60:00	5	1/11 9%	1/1 100%	2/12 17%
	PO	3	76:12	40	12/19 63%	3/15 20%	15/34 44%
Torres Aguilar, Ismael	LR	5	110:40	37	15/28 54%	0/0 0%	15/28 54%
				3050	860/1680 51%	237/644 37%	1097/2324 47%

T. L.	REBOTS D/O/T	AS	B. R.	B. P.	TAPS FA/CO	MAT	FALTES C/R	VAL
16/28 57%	43 / 35 / 78	17	7	19	2 / 6	0	36 / 29	108
2/4 50%	4 / 9 / 13	1	0	1	0 / 1	0	6 / 3	9
1/2 50%	1 / 2 / 3	1	0	1	0 / 0	0	3 / 1	-2
28/43 65%	21 / 17 / 38	18	39	29	2 / 4	1	50 / 51	156
4/6 67%	3 / 1 / 4	2	2	1	1 / 0	0	1 / 4	15
19/20 95%	8 / 4 / 12	4	6	4	0 / 1	0	10 / 18	73
86/121 71%	93 / 21 / 114	145	47	83	3 / 18	0	77 / 103	431
5/11 45%	2 / 0 / 2	3	1	3	0 / 2	0	4 / 11	27
1/2 50%	5 / 0 / 5	2	2	4	0 / 0	0	0 / 4	10
0/0 0%	0 / 0 / 0	0	0	0	0 / 0	0	0 / 0	-2
7/11 64%	9 / 2 / 11	2	3	3	1 / 0	0	4 / 9	17
7/9 78%	12 / 5 / 17	3	0	8	0 / 0	0	6 / 6	19
54/70 77%	158 / 59 / 217	19	21	41	40 / 7	0	92 / 57	373
2/2 100%	14 / 10 / 24	1	1	3	2 / 0	0	4 / 2	42
4/7 57%	13 / 4 / 17	2	0	0	3 / 1	0	10 / 5	18
3/5 60%	5 / 3 / 8	2	0	3	3 / 1	1	7 / 4	14
27/31 87%	39 / 22 / 61	15	5	23	3 / 2	1	57 / 41	122
1/1 100%	2 / 1 / 3	0	0	1	0 / 0	0	7 / 3	5
3/4 75%	8 / 5 / 13	0	1	0	0 / 1	0	9 / 7	21
127/162 78%	206 / 73 / 279	65	48	76	38 / 18	0	94 / 149	725
2/4 50%	10 / 3 / 13	5	3	6	3 / 0	0	8 / 7	29
4/6 67%	9 / 4 / 13	4	4	6	3 / 0	0	13 / 5	14
54/65 83%	35 / 6 / 41	34	19	41	0 / 5	0	62 / 79	159
3/4 75%	3 / 0 / 3	2	1	0	0 / 1	0	4 / 2	5
11/12 92%	5 / 1 / 6	4	3	6	0 / 1	0	7 / 14	28
3/3 100%	9 / 3 / 12	2	1	2	1 / 0	0	5 / 3	28
15/19 79%	10 / 4 / 14	15	9	11	0 / 3	0	42 / 21	41
4/4 100%	0 / 1 / 1	2	2	0	0 / 1	0	6 / 4	10
0/0 0%	0 / 1 / 1	0	0	0	0 / 0	0	5 / 1	-2
35/60 58%	51 / 16 / 67	24	13	36	4 / 8	1	56 / 50	192
1/2 50%	4 / 0 / 4	3	0	0	0 / 0	0	1 / 3	19
2/4 50%	2 / 5 / 7	2	0	2	0 / 0	0	4 / 3	5
74/97 76%	79 / 11 / 90	40	34	60	1 / 7	0	81 / 84	323
0/0 0%	4 / 0 / 4	9	1	2	0 / 2	0	5 / 3	3
7/9 78%	5 / 3 / 8	1	2	4	0 / 0	0	9 / 9	26
7/9 78%	15 / 10 / 25	2	4	4	2 / 1	0	13 / 13	50
619/837 74%	887 / 341 / 1228	451	279	483	112 / 91	4	798 / 808	3111

Taula 3. Estadística de la temporada 2005-2006 desglossada per jugador i fase. Font: Federación Española de Baloncesto

f. Les fases finals i la lluita per l'ascens a l'ACB (temporades 2001-02, 05-06 i 06-07) i a setzens de final (temporades 96-97 i 99-00)

El format de competició de la Lliga LEB ha anat variant, de manera que les fases finals, tant d'ascens com de descens, han tingut diferent format. Així, la fase d'ascens ha tingut tant el format de vuit com el de setze equips, els primers classificats de la fase regular.

TEMPORADA	CATEGORIA	POSICIÓ	FASES FINALS
1995-96	EBA	4	
1996-97	LEB	10	Vuitens de final
1997-98	LEB	13	
1998-99	LEB	14	
1999-00	LEB	9	Vuitens de final
2000-01	LEB	6	Quarts de final
2001-02	LEB	12	
2002-03	LEB	13	Play-off de descens
2003-04	LEB	17	Descens
2004-05	LEB 2	6	Quarts de final
2005-06	LEB	5	Quarts de final
2006-07	LEB	7	Quarts de final
2007-08	LEB Or	16	
2008-09	LEB Or	15	
2009-10	LEB Or	12	
2010-11	LEB Plata	2	Ascens

Taula 4. Classificacions i presències en fases finals

L'equip inquer ha participat en les fases finals dels anys 96-97, 99-00, 00-01, 05-06 i 06-07. Les temporades 96-97 i 99-00 la fase final la varen jugar els setze primers classificats. En el primer cas es va classificar en desena posició i va quedar emparellat amb el Lucentum Alicante, i va perdre l'eliminatòria per 3-2. En el segon cas va acabar la fase regular un lloc més amunt, el novè, i l'eliminatòria també es va perdre, 3-2, en aquest cas contra el Cajasur Córdoba. En el darrer dels partits d'aquesta eliminatòria es varen produir diversos incidents que varen involucrar l'entrenador visitant (Rafa Sanz), alguns dels seus jugadors i el públic inquer.

Figura 7. Equip de la temporada 2005-2006 abans d'un partit. Foto: M. Payeras

Figura 9. Aficionats desplaçant-se al Palma Arena. Foto: M. Payeras

Figura 8. Abonaments de play-off d'ascens

Ja en el format de fase final de vuit equips, es va classificar per primera vegada la temporada 2000-01, després de quedar cinquè a la fase regular. L'eliminatòria amb el Granada es va perdre novament per 3-2. La temporada 05-06, després de quedar quart (millor classificació de la història del club), l'enfrontament a quarts de final amb el Bruesa de Sant Sebastià va acabar 3-0, resultat que es repetiria l'any següent en la darrera participació de l'equip en uns play-off d'ascens a l'ACB contra el CAI Zaragoza; l'equip es classificà en sisena posició.

g. Les expedicions al Palma Arena: 2004-2008

Durant el període 2004-2008 el velòdrom palmès del Palma Arena va ser l'escenari dels partits que enfrontaven el Bàsquet Inca i el Palma Aqua Mágica. Per a aquests partits s'organitzaven desplaçaments massius de seguidors inquers, els quals omplien nombrosos autocars.

La disputa en aquests encontres es produïa a la pista i al mateix temps a les graderies, on les aficions competien per demostrar un major suport al seu equip. Una vegada més, els inquers van mostrar la seva afeció a l'esport de la cistella.

h. La conversió del Bàsquet Inca en Bàsquet Mallorca: 2008

El mes de gener de 2008 la Conselleria d'Esports, atesa la precària situació econòmica dels representants del bàsquet mallorquí Inca i Palma (Club Bàsquet Alcúdia), de la LEB Or, i Muro, de la LEB Plata, va proposar la formació d'un sol equip resultant de la fusió dels tres, de manera

Figura 10. Celebració d'una victòria al Palma Arena i detall del marcador. Foto: M. Payeras

que l'ascens a l'ACB fos el principal objectiu. La motivació donada per la Conselleria es va basar en el fet de mantenir la subvenció dels tres clubs per a l'equip resultant.

Durant diversos mesos es varen anar succeint una sèrie de negociacions vinculades al projecte de fusió entre l'Alcúdia, el Muro i l'Inca. Durant aquestes, a Inca es va produir una mobilització de suport per part de la massa social del Club, que va recollir més de 7.000 signatures sol·licitant que a Inca es continués gaudint de bàsquet.

Figura 11. Moment de la creació del Club Bàsquet Mallorquí. Foto: Web Inca

També en aquest període es va produir la sortida de l'Alcúdia del projecte. Entre les causes s'inclou que el president del club inquer Joan Llompart va manifestar que el nou equip hauria de jugar en el Palau d'Esports d'Inca, mentre que el president de l'Alcúdia Guillem Alomar desitjava que el nou club fos una societat anònima esportiva i que el seu equip tingués una participació major que el Bàsquet Inca i el Bàsquet Muro. Com a conseqüència el club inquer havia de vendre la seva plaça a la Lliga LEB Or. Finalment, l'única solució per continuar tenint bàsquet a Inca va ser realitzar la fusió amb el Bàsquet Muro. El club resultant de la fusió va passar a denominar-se Club Bàsquet Mallorquí.

El president del Bàsquet Inca, Joan Llompart, i un directiu del Bàsquet Muro, Pedro Cantarella, varen segellar, davant el conseller d'Esports i Joventut del Govern Mateu Cañellas i el director general d'Esports Gabriel Gili, l'acord per a la creació del nou Club.

La idea inicial va ser que aquest tingués dos seus: Inca (per al primer equip) i Muro. En la primera temporada de competició del nou Club (temporada 2008-09) l'equip, amb la denominació Bàsquet Mallorca, va disputar la Lliga LEB Or (Inca) i la Lliga LEB Plata (Muro). Aquesta composició ha anat variant en les temporades posteriors.

La primera junta directiva va estar formada per vint-i-un directius, amb Joan Llompart com a president, Miquel Ramis, Joan Pons i Guillem Ripoll com a vicepresidents, Toni Muñoz com a tresorer i Xavier Villalonga com a secretari.

i. L'ascens a la Lliga LEB Or: temporada 10-11

Després de mantenir la categoria a les pistes en la temporada 2009-10, problemes burocràtics varen forçar la pèrdua de la categoria LEB Or i el descens automàtic a la categoria immediatament inferior: LEB Plata.

En la fase regular de la temporada 2010-11 el primer classificat obtenia l'ascens directe, mentre que els classificats entre la segona i la novena posició havien de jugar un *play-off* d'ascens de tres fases per aconseguir la segona plaça, que donava dret a l'ascens.

L'equip inquer va tenir a la mà la primera posició, però finalment acabà en segon lloc la fase regular, que donava dret a tenir el factor pista a favor en les tres eliminatòries. La primera va enfrontar els inquers amb l'equip d'Àvila, amb el resultat de tres partits a un. La segona fase també va acabar amb victòria inquera, en aquest cas per tres a dos enfront de l'equip de

ESTADÍSTICAS DEL PARTIDO
IBEROSTAR MALLORCA B vs B.C. RIVER ANDORRA

Nº	Nombre	Min	TC 2P		TC 3P		TL	Robaves			TAP		Faltas							
			A/T	%	A/T	%		Del	Def	Tot	AS	REC	PER	Com	Def	Com	Def	VAL		
4	JOSEP ANTONI ROMAN B	20:00	0	0/0	0/0	0/0	0/0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
5	ELHADJI YOUNKOUS DIO	00:00	0	0/0	0/0	0/0	0/0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
6	ISMAEL TORRES AGUILA	32:28	17	7/12	58.3	0/0	0/0	3/5	60.0	2	4	6	0	2	1	0	1	3	5	19
7	MARC ANDREW JAN AKT	30:02	10	0/2	0.0	2/8	25.0	4/4	100.0	5	1	6	0	1	0	0	0	4	2	9
8	JOAN CARLES BIVA MUV	36:06	16	5/9	55.6	2/5	40.0	0/0	0.0	3	2	5	1	0	2	0	0	2	2	13
9	JULIAN CABOT SIMARDO	25:02	2	0/0	0.0	0/1	0.0	2/2	100.0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
10	PAU LLORENÇ COMAS G	00:33	0	0/0	0.0	0/0	0.0	0/0	0.0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11	MIGUEL ANGEL GARCIA	04:12	2	1/1	100.0	0/0	0/0	0/0	0.0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
12	ANTONI JUAN VICENS	07:34	2	1/2	50.0	0/1	0.0	0/0	0.0	2	0	2	0	0	0	0	0	1	0	1
13	ISRAEL PAMPIN BALZA	36:18	4	1/2	50.0	0/3	0.0	2/2	100.0	2	1	4	4	2	2	1	0	4	2	7
14	BERGEO ALONSO MARTI	13:31	3	0/1	0.0	1/3	33.3	0/0	0.0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	2	0
15	SHAUN ANTHONY GREE	34:16	11	2/9	22.2	2/7	28.6	1/2	50.0	4	7	11	4	2	0	0	0	2	2	6
Equip i Entrenador										0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totales		200:00	66	17/38	44.7	7/26	26.9	13/15	86.7	9	12	21	7	3	3	0	0	19	14	59
Entrenador: IASTRE MAS, FRAN																				

Nº	Nombre	Min	TC 2P		TC 3P		TL	Robaves			TAP		Faltas							
			A/T	%	A/T	%		Del	Def	Tot	AS	REC	PER	Com	Def	Com	Def	VAL		
5	NESTOR ZAMORA LOPEZ	24:14	5	2/7	28.6	0/3	0.0	1/2	50.0	1	3	1	1	0	0	0	2	4	5	
7	JON SANTAMARIA BENI	30:27	14	4/8	50.0	2/3	66.7	0/0	0.0	0	2	2	0	0	1	0	0	2	0	14
8	ALEX ROS PADILLA	27:13	8	1/1	100.0	0/0	0.0	0/0	0.0	0	2	1	0	0	2	0	0	1	0	3
10	RAFAEL CASALS ROY	19:40	2	1/1	100.0	0/0	0.0	0/0	0.0	1	2	0	0	0	1	0	0	3	4	2
11	ANDREU MATAU COSTA	29:25	15	4/8	50.0	1/1	100.0	4/5	80.0	0	4	10	3	0	5	0	1	8	4	17
12	JAMES WILLIAM HOLMES	18:23	3	0/2	0.0	1/3	33.3	0/0	0.0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	1	-3
13	DANIEL MARIN RODRIGU	00:33	0	0/0	0.0	0/0	0.0	0/0	0.0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
15	PABLO SANCHEZ JURRO	19:44	8	2/2	100.0	1/1	100.0	1/2	50.0	6	2	8	2	0	1	0	0	1	1	11
16	ROBERT EARL JOHNSON	30:12	11	5/8	62.5	0/0	0.0	1/1	100.0	4	5	9	1	2	3	2	0	2	5	22
19	CRISTÓ FERMANDEZ VILA	00:00	0	0/0	0.0	0/0	0.0	0/0	0.0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Equip i Entrenador										0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totales		200:00	66	19/35	54.3	7/26	26.9	11/13	83.8	23	14	37	15	3	15	2	1	15	19	71
Entrenador: PEÑARROYA RODRIGUEZ, JOA																				

	MALLORCA	ANDORRA
Màxima ventaja	11	13
Major ratxa anotacions	13-0 (19-40)	14-0 (15-28)
Cambios de ventaja	7	
Voces empatado	7	

Figura 12. Acta del partit de l'ascens signada per la plantilla. Foto: M. Payeras

Figura 13: Marcadors final del partit i Figura 14: Celebració de l'ascens. Foto: M. Payeras de l'ascens. Foto: M. Payeras

Tarragona. La darrera, la que decidiria l'equip que pujaria a LEB Or, la varen disputar el Bàsquet Mallorca i el River Andorra. Es va arribar al darrer partit amb un empat a dues victòries. Quan quedaven pocs segons el resultat era de 65-66. Una penetració de Carles Bivià va fer pujar el 67-66. En la següent jugada es va xiular una personal contra l'equip inquer, falta que atorgava dos tirs lliures al jugador de l'Andorra Andreu Matalí. Després d'uns instants de molta emoció continguda, Matalí errà els dos tirs lliures i el rebot de Green impedí que el marcador es mogués.

L'afició va envair la pista per celebrar la recuperació de la categoria.

Figura 15: Recepció de la plantilla a l'ajuntament d'Inca. Foto: M. Payeras

2. Jugadors que han deixat empremta

Molts han estat els jugadors que han passat per Inca en aquests setze anys. Més enllà dels rànquings i les estadístiques, alguns d'ells han aconseguit ser referents i formar part de la memòria dels aficionats.

Perry Carter

Primer jugador estranger del Bàsquet Inca fitxat a la temporada 95-96. Pivota de 2,04 nascut a Washington, DC. Jugà a la NCAA amb la Universitat d'Ohio i a l'ACB amb el Salamanca, el León i el Manresa. A la LEB jugà a Guadalajara i Gijón, i posteriorment jugà a Grècia i Israel. Amb la selecció d'Estat Units jugà els Goodwill Games l'any 1990.

Guillem Coll

Base d'1,76 nascut a Palma el 1969 que arribà a jugar a l'ACB. Membre de la plantilla del Patronat de Primera Divisió entre el 1988 i el 1993. Jugà a l'equip d'Inca durant tres temporades, entre la 95-96 i la 97-98. Durant la temporada 2004-2005, amb motiu de la seva retirada va rebre un homenatge per part del Bàsquet Inca al Palau. Jugà també a Guadalajara, Salamanca, Orense, Granada i Muro.

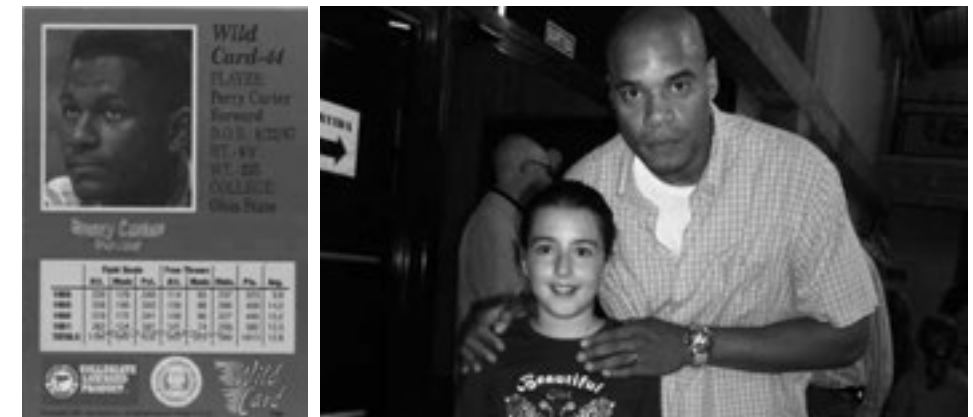

Figura 16: Cromo de Perry Carter i Figura 17: Stacey amb una aficionada. Foto: M. Payeras

Anthony Stacey

Jugador del Bàsquet Inca en tres etapes; la primera, en la temporada 2000-01, acabat d'arribar de la lliga universitària americana (Bowling Green Falcons) per formar la parella d'americans juntament amb Stucky.

Més endavant, després de passar pel Manresa, l'Algeciras i el Murcia a la LEB i per Alacant a l'ACB, va tornar a l'equip en la temporada 2005-06 per jugar una de les millors temporades que s'han vist a Inca.

Figura 18. Joan Sastre com a jugador de les categories inferiors. Foto: Revista 100x100 Bàsquet

Figura 19. Campionat d'Europa Sub-20, any 2011. Foto: FEB

Després de jugar al Melilla i al Cantabria a la LEB i tornar a l'ACB en les files del Murcia, va tornar a Inca la temporada 2007-2008 abans de tornar a l'ACB aquesta vegada amb el Lleó. Un autèntic rodamón del bàsquet espanyol.

Albert (Berto) Alzamora

Pivot nascut a Palma el 1974. Probablement el jugador que més minuts ha jugat en els equips inquers, en més de 250 partits, per la qual cosa va ser el capità de l'equip en diverses temporades. Comença la seva etapa a Inca la temporada 95-96 procedent del Mallorca Bàsquet Club i hi va estar fins a la temporada 98-99. La temporada 99-00 passà al Casademont Girona, de l'ACB, i a l'abril tornà a Inca per jugar els *play-off* de la LEB. La temporada 00-01, fitxà pel Caja Rural Melilla i finalitzà la temporada a l'Askatuak, on jugà el *play-off* de descens. La temporada 01-02 tornà a Inca, on va jugar fins a la temporada 09-10. Internacional juvenil i júnior. El 1991 guanyà la medalla de bronze amb la selecció juvenil al Campionat d'Europa disputat a Salònica.

Stevie Johnson

Pivot estatunidenc d'1,98 nascut el 1978 que jugà a Inca durant les temporades 03-04 i 04-05. Jugador amb caràcter i força, que després d'una primera temporada no gaire brillant es convertí en el millor de l'equip i en l'ídol de l'afició.

Javier "Tuky" Bulfoni

Jugador argentí amb passaport italià nascut el 1976. Després de jugar a Inca, ho féu entre altres al Lleó de LEB Or i a l'ACB, amb el Manresa i l'Obradoiro.

Figura 20. Shaun Green celebrant l'ascens a LEB Or. Foto: M. Payeras

Figura 21. Carles Bivià signant autògrafs una vegada aconseguit l'ascens. Foto: M. Payeras

Antonio Reynolds

Pivot estatunidenc de 2,00 nascut a Geòrgia el 1977. Format a la Universitat de Rodhe Island, jugà també a l'Argentina i a la República Dominicana. A l'ACB milità a les files del Murcia i a la LEB, al Manresa, el Zaragoza, l'Inca, el Murcia i el Huelva. A Inca formà part de l'equip de la temporada 2005-06.

Joan Riera

Base mallorquí d'1,88 nascut el 1979. Abans de jugar a Inca (2004) ho féu a la Lliga EBA amb el Plasencia i l'Alaior, i a la LEB amb el Coruña i el Porriño. Jugà sis temporades a Inca, amb un parèntesi per jugar a ACB amb l'Estudiantes part de la temporada 08-09. La de 10-11 fitxà pel Zaragoza d'ACB entrenat per J. L. Abós. La temporada 11-12 passa a formar part de la disciplina del Melilla.

Dylan Page

Aler estatunidenc de Wisconsin de 2,03 d'alçada, nascut el 1982. Jugà a Inca la temporada 2006-07, procedent del bàsquet grec. Ha continuat la seva carrera a Granada (07-08) i posteriorment a França.

Marc Blanch

Aler d'1,95 m d'alçada nascut el 1982 a Catalunya. Va arribar a Inca procedent del Gandia de LEB 2 la temporada 2005-06 i hi va estar fins a la 2009-10. Després va ser fitxat per l'Estudiantes de l'ACB. Gran tirador amb bons percentatges en triples i en tirs lliures, així com intens en defensa. Sovint encapçala les estadístiques de pilotes robades.

Joan Sastre

Jugador format a la base amb gran projecció. Arribà al primer equip abans de fitxar pel Cajasol d'ACB. Internacional en les categories inferiors, va ser campió d'Europa amb la Selecció Espanyola Sub-20 l'any 2011.

Shaun Green

Ala-pivot de 2,03 nascut a Salt Lake City el 1987. Format a la Universitat d'Utah, arribà a Inca la temporada 2009-10. La següent la començà a Mèxic, però es va reintegrar al conjunt inquer per ser un dels artífexs de l'ascens. La temporada 2011-12 continua a l'equip.

Carles Bivià

Base d'1,85 nascut a Alginet, València, el 1985. Arribà a Inca la temporada 07-08 després d'haver jugat al Pamesa de categoria EBA i al Lliria de LEB 2. Posseeix un bon percentatge en llançaments triples i domina l'un contra un. Anotà la darrera cistella en l'igualat final de partit contra l'Andorra, que va representar l'ascens a LEB Or. La temporada 11-12 continua a l'equip.

Altres

La llista presentada a la secció anterior podria ser diferent segons els criteris escollits per fer-la. Altres jugadors que es podrien anomenar són "Rocky" Walls, Jan Jagla (internacional alemany), Lang, Lou Roe (que va arribar a ser MVP a l'ACB), Alberto R. de Galarreta, Leo Gutiérrez (internacional argentí), Rubchenko, així com multitud de jugadors que han fet el bot des d'Inca cap a lligues amb més prestigi, com l'ACB.

Conclusions i futur

El període descrit en aquest treball representa només una part de la història del bàsquet inquer. A més, els moments aquí descrits referents a l'equip professional es poden completar amb l'anàlisi de la repercussió de l'equip en la pràctica de l'esport, sobretot entre els més petits. La projecció futura del bàsquet inquer s'ha de fer, per tant, no només des del punt de vista de l'esport professional, sinó tenint en compte també la penetració social de l'esport, ja sigui referent a la seva pràctica com també a l'afició que desperta. D'aquí es conclou l'existència d'una forta relació entre l'esport de la cistella i la ciutat d'Inca.

Figura 22. Els joves jugadors inquers tenen els seus referents esportius molt propers. Foto: J. Payeras

Referències

- Hemeroteca del diari *El Mundo Deportivo*: <http://hemeroteca.mundodeportivo.com>
- Revista *100x100 Bàsquet*
- Federación Española de Baloncesto (FEB). <http://www.feb.es>

Annex: plantilles de les temporades disputades a LEB

Any 1997-1998

Plantilla: Thomas James Adams, Víctor Alemany, Albert Alzamora, Miquel Camps, Pere Capdevila, Guillem Coll, Arcadi Figueras, Jesús Garcia, Pablo Jiménez, José Luis Guerrero, Valentí Holgado, Steven C. Horton, José María Mul, Bartomeu Oliver, Josep Pacreu, Israel Pampín, Luis Valbas, Andrés Vidal.

Any 1998-1999

Plantilla: Thomas Adams, Ignacio Castellanos Ballesteros, Luis Valbas Perez, Rafael Seguí Mas, Josep Rodríguez, Israel Pampín, Albert Alzamora, Arcadi Figueras, Jesús Garcia, Valentí Holgado, Vasileios Lanes, Juan José Marín, Bartolomé Oliver, Javier Pampín Bauzá.

Any 1999-2000

Plantilla: Felipe García Martín, Félix Herraiz Gomar, Luis Merino Verdejo, Israel Pampín Bauzá, Roman Rubchenko, Remon van de Hare, Louis Marquel Roe, Rafael Monclova Suárez, José María Medina, Jesús García Tugores, Jeffery Tremelle Chambers, José Gonzalo, Daniel Merchan, Alberto Roure, Ignacio Yáñez.

Any 2000-2001

Plantilla: Santiago Aldama Aleson, Antonio Jesús Carrasco, Carlos Yvon Dicenta, Luis Merino, Eduardo Sánchez, Willelmo Villar Rodríguez, Pau Joan Bou Ribas, Francisco Javier Crespo Suárez, Rubén Domínguez Domínguez, Llorenç Mons Genisans, Anthony Allen Stacey, Autrey Wiley, Kelby Brian Stuckey, Miguel A. Montañana, Alejandro Gil, Isaac Cruz, Miguel A. Cabral Torres.

Any 2001-2002

Plantilla: Alberto Alzamora, Ramón Bordas Manjón, Kenneth Anthony Green, Sergio Grimau Gragera, Allen Kranklin Ledbetter, Miguel A. Montañana, Juan Miguel Navalón López, Francesc Xavier Puyada Alsina.

Any 2002-2003

Plantilla: Alberto Alzamora, Paris Nathan Bryant, Javier Bulfoni, Antonio Jesús Carrasco Fernández, Isaac Cruz González, Leonardo Gutiérrez, Txomin López Ansotegui, Miguel López Franco, Maurice Orlando Ray Newby, Mariano Nicolás Ramírez, Fernando Palacín Arizón, Sergio Rodríguez Fernández, Willelmo Villar Rodríguez, Willie Earl Walls III.

Any 2003-2004

Plantilla: Alberto Alzamora, Javier Bulfoni, Antonio Bustamante, Antonio Jesús Carrasco Fernández, Nikechinyelu Meter Ezugwu, Pablo Jiménez Servera, Matías Ariel Ibarra, Stevie Jerrel Johnson, Sergio Rodríguez Fernández, Roberto Vidal Runcio, Jesse Wade Young.

Any 2004-2005

Plantilla: Alberto Alzamora, Adrián Héctor Boccia, Manuel Castro Sanmartín, Stevie Jerrel Johnson, James Cornell Lang, Enrique Moragas Muñoz, José María Pedrera Leo, Joan Riera, Sergio Rodríguez, Christopher Alan Sneed, Jens Fredrik Magnus Stalhandske.

Any 2005-2006

Plantilla: Alberto Alzamora, Marc Blanch, Lelton Gerard Brown, Gary Ryan Fletcher, Jan Jagla, Rogelio Legasa Pérez, Antonio de Andre Reynolds-Dean, Joan Riera, Sergio Rodríguez Fernández, Alberto Ruíz de Galarreta Fernández, Anthony Allen Stacey.

Any 2006-2007

Plantilla: Alberto Alzamora, Theodore Charles Berry, Marc Blanch, Juan F. Cangelosi, José A. Ferrer González, Deyan Toshkov Ivanov, Enrique Moragas Muñoz, Dylan Page, Joan Riera, Alberto Ruíz de Galarreta, Georgios Tsiakos.

Any 2007-2008

Plantilla: Alberto Alzamora, Sergio Ramos, Carles Bivià, Marc Blanch, Danya Earl Abrams, Lamont Alexander Hamilton, Tomás López Rodríguez, Kestutis Marciulionis, Joan Riera, Alberto Ruíz de Galarreta, Anthony Allen Stacey.

Any 2008-2009

Plantilla: Alberto Alzamora, Carles Bivià, Jason Blair, Marc Blanch, Jason Keep, Jan Orfila, Israel Pampín, Tyler Tiedeman.

Any 2009-2010

Plantilla: Alberto Alzamora, José Amador, Carles Bivià, Marc Blanch, Jeffrey Bonds, Shaun Green, Daniel Northen, Israel Pampín, Joan Riera.

Any 2010-2011

Plantilla: Sergio Alonso Martín, Marc Axton, Carles Bivià, Joan Cabot, Miguel A. García Stobart, Shaun Green, Israel Pampín, Isma Torres, Toni Jaume Vicens Morey.

Any 2011-2012

Plantilla: Sergio Alonso, José Amador, Carles Bivià, Juan Cabot, Kane Cheikouna, Miguel A. García Stobart, Shaun Green, Guillermo Justo, Levi Knutson, Whippy Marques.

Bibliografia de la música impresa d'autors inquers o referent a Inca

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Jaume Bover Pujol i Joan Parets i Serra

L'any 2002 publicàrem la primera entrega "Bibliografia de música impresa a Inca,"¹ l'any 2009, la segona entrega;² i ara presentam la tercera amb la incorporació dels goigs amb música ordenats pel nom del compositor.

Els goigs amb música, però sense identificació del compositor, com és el cas de les músiques populars antigues, s'ordenen per ordre alfabètic del títol.

El lletrista de la majoria dels goigs, com veureu, és l'amic Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell (1938-2006).

Catàleg

- **Albertí i Ferrer, Jaume** (Inca, 13.4.1889 – Pollença, 16.9.1979)
*Goigs de lloança a Santa Maria Assumpta Gloriosa / música Jaume Albertí i Ferrer ; lletra Miquel Duran i Saurina. – Inca : Obradors de Ca-Nostra, 1949

Goigs de lloança a Santa Maria Assumpta Gloriosa / lletra de Miquel Duran Saurina ; música de Jaume Albertí Ferrer. – 2ª ed. – Inca : Obradors de Ca-Nostra, 1950. – [2] p. : il., música ; 32 cm. – (Obradors de Ca-Nostra ; 5)

1 BOVER, J. & PARETS, J. *Balearica 2. Música impresa: bibliografia de la música impresa de compositors balears, de tema balear o editada a les Illes Balears, 1506-1996*. Mallorca: Miquel Font, 2002 (Alicorn; 13).

2 BOVER & PARETS. "Bibliografia de música impresa d'autors inquers o referent a Inca". A: *9es Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2009, p. 171-178.

Se'n feren dos tiratges amb paper diferent. – Mides del tiratge en paper de luxe: 34 cm
Campanet. CR
Palma. SAL

- **Aragonés i Rebollar, Joan M.** (Barcelona, 31.8.1928 -)
*Goigs en lloança de l'adveniment de Jesucrist / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Joan M. Aragonés i Rebollar ; dibuix Mercè Bonaventura i Porta. – Barcelona : Amics dels Goigs, 2005. – 1 goig. – (Col·lecció de goigs de Nadal ; 4)

- **Batle i Pons, Francesc, P.** (Lloseta, 29.10.1933 -)
Goigs a la beata Joana Jugan, fundadora de les Germanetes dels Pobres / lletra Mn. Pere Llabrés i Martorell ; música P. Francesc Batle i Pons; dibuix Antoni Batllori i Jofre ; nota històrica Pere Llabrés i Martorell. – Palma : Impr. Pizà, 1982. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 53)
Barcelona. BC
Palma. BP, SAL

Goigs a la Mare de Déu de la Reconciliació : que es venera al Puig de Biniamar, Mallorca / lletra Pere Llabrés i Martorell ; dibuix Joan Maimó i Vadell ; música P. Francesc Batle i Pons ; nota històrica Llorenç Alcina i Rosselló. – Palma : Impr. Pizà, 1983. – 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 54)
Palma. BP, SAL

Goigs a la serventa de Déu sor Clara Andreu i Malferit, monja jerònima del monestir de Sant Bartomeu d'Inca / lletra Pere Llabrés i Martorell ; música Francesc Batle i Pons ; nota històrica Pere Llabrés i Martorell. – Palma : Impr. Pizà, 1984. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 57)
Olot. BP
Palma. BP, SAL

Goigs a sant Antoni Abat que li canten a la parròquia de Muro, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Francesc Batle i Pons ; dibuix Josep Lluís Amengual i Perelló ; nota històrica Pere Fiol i Tornila. – Muro : Impr. Muro, 1985. – 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 129)
Palma. BP

Goigs a la Mare de Déu de la Misericòrdia : que li canten les seves filles de la Congregació de RR. Terciàries Franciscanes de Mallorca / lletra Mn. Pere Joan Llabrés i Martorell ; música Francesc Batle i Pons ; dibuix Joan Miralles i Lladó ; nota històrica fra Nicolau Sastre i Palmer. – Palma : Impr. Pizà, 1985. – 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 63)
Palma. BP, SAL

Goigs al beat Ramon Llull / lletra Mn. Pere Llabrés i Martorell ; música P. Francesc Batle i Pons ; nota històrica Josep Amengual i Batle. – Palma : Estudi General Lul·lià de Mallorca, 1985. – 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 64)
Palma. BP, SAL

Goigs a la beata Joana Jugan, fundadora de les Germanetes dels Pobres / lletra Pere Joan Llabrés i Martorell ; música Francesc Batle i Pons ; dibuix Antoni Batllori i Jofré. – Vic : Gràfiques Diac, 1990. – 1 f. : il., música ; 31 cm

Nota històrica adaptada per M. C. P.
Barcelona. BC

Goigs a sant Pere Apòstol que és venerat a la parròquia de Sta. Maria la Major, d'Inca, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Francesc Batle i Pons ; dibuix Oriol M. Diví i Coll ; nota històrica Pere Joan Llabrés i Martorell. – Palma : Impr. Pizà, 1990. – 1 goig : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 111)
Palma. BP, SAL

Goigs a santa Maria Magdalena : venerada en el puig d'Inca, Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Francesc Batle i Pons ; dibuix: Nicolau Caselles i Flaquer ; nota històrica: Pere Fiol i Tornila. – Palma : Impr. Pizà, 1990. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 107)
Campanet. CR
Palma. SAL

Goigs a lloança de la Mare de Déu dels Goigs, patrona dels gogistes mallorquins, venerada al monestir de la Sagrada Família de Manacor, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Francesc Batle i Pons ; dibuix Joan Maimó i Vadell ; nota històrica Francesc Salleras i Juan. – Palma : Impr. Pizà, 1992. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 121)
Palma. BP, SAL

Goigs a santa Maria Magdalena : venerada en el puig d'Inca, Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Francesc Batle i Pons ; dibuix: Oriol Diví i Coll ; nota històrica: Pere Fiol Tornila. – 2ª ed. – Palma : Impr. Pizà, 1993. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 124)
Palma. BP, SAL

Goigs a sant Antoni Abat que li canten a la parròquia de Muro, Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Francesc Batle i Pons ; dibuix: Josep-Lluís Amengual i Perelló ; nota històrica: Pere Fiol i Tornila. – Muro : Impr. Muro, 1995. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 129)
Palma. BP, SAL

Goigs del servent de Déu fra Joan de la Concepció Mir, fundador de la Congregació d'Ermitans de Sant Pau i Sant Antoni, Mallorca / lletra Joan Sard Payeras ; música Francesc Batle i Pons ; dibuix sor Virginia Isern ; nota històrica Antoni Gili. – Inca : Impr. Molinos, 1996. – 1 f. : il., música ; 35 cm. – (Ximbellí ; 10)
Palma. BP, SAL

Goigs a laor de sant Sebastià, màrtir : que li canten a la vila de Costitx, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Francesc Batle i Pons ; nota històrica Pere-Joan Llabrés i Martorell. – Inca : Impr. Molinos, 1997. – 1 goig 1 f. : il., música ; 35 cm. – (Ximbellí ; 11)
Palma. BP, SAL

Goigs mallorquins a la Mare de Déu dels Àngels / lletra Pere Joan Llabrés i Martorell ; música Francesc Batle i Pons. – [Palma : s. n.], 2004. – 2 p. : música ; 34 cm. – (Ximbellí ; 23)
Madrid. BN

- Goigs a sant Pere Apòstol : que és venerat a la parròquia de Sta. Maria la Major d'Inca, Mallorca / lletra Pere Joan Llabrés i Martorell ; música Francesc Batle i Pons ; dibuix Oriol M. Diví i Coll ; nota històrica Pere Joan Llabrés i Martorell. – Inca : Ajuntament d'Inca, 2008
A *8es Jornades d'estudis locals*, p. 103
Inca. BM
- **Beltran i Oliver, Llorenç** (Inca, 26.4.1881 – Palma, 18.4.1916)
Vals *Las Vírgenes* : trompeta F°. – Inca : Ajuntament d'Inca, 2005
A *VI Jornades d'Estudis Locals*, p. 182
Palma. BCA
 - **Bennàssar i Bonet, Andreu** (Santanyí, 13.4.1940 -)
Goigs a santa Catalina Tomàs que li canten en la parròquia de Cas Concos des Cavaller / lletra Pere Llabrés i Martorell ; il·lustració Joan Maimó ; música Andreu Bennàssar ; nota històrica Miquel Lladó Ayarte. – Felanitx : Ajuntament de Felanitx, 1990. – 1 goig 1 f. : il., música ; 30 cm. – (Coses Nostres ; 31)
Palma. BP
 - Goigs a la Mare de Déu del Carme : titular de l'església de Portopetro, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; il·lustració A. Ponç Fullana ; música Andreu Bennàssar Bonet ; nota històrica Miquel Pons. – Felanitx : Gràf. Llopis, 1993. – 1 f. : il., música ; 30 cm. – (Coses Nostres ; 57)
Palma. BP
 - **Bernat i Marcó, Pau** (Palma, 24.7.1949 -)
Goigs a sant Antoni de Pàdua : venerat a la seva parròquia de la Platja de Palma, Mallorca / lletra : Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música : Pau Bernat i Marcó ; nota històrica : Josep Cabrinetti Sande. – Palma : Impr. Pizà, 1996. – 1 goig [1] p. : il. música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 146)
Campanet. CR
Palma. SAL
- Goigs a la Mare de Déu de la Salut : venerada a la parròquia de Sant Miquel de la ciutat de Palma / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Pau Bernat i Marcó ; dibuix: Antoni Cirer Ribas. – Palma : parròquia de Sant Miquel, 2006. – 1 goig : il., música ; 34 cm
Inclou una nota històrica anònima
Barcelona. BC
Campanet. CR
- **Bibiloni i Llabrés, Baltasar** (Binissalem, 6.6.1936 -)
Goigs a llaor de sant Alfonso Rodríguez, germà coadjutor de la Companyia de Jesús, porter del Col·legi de Monti-sion, de la Ciutat de Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Baltasar Bibiloni ; nota històrica Bernardí Seguí i Mairata. – Palma : Impr. Pizà, 1988. – 1 goig. – (La Sibil·la ; 82)
Olot. BP
Palma. SAL
 - **Carbonell i Castell, Xavier** (Barcelona, 24.11.1952 -)
Goigs a santa Àgueda, verge i màrtir, patrona de Sencelles, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Xavier Carbonell i Castell ; nota històrica Simó J. Gual i Matas. – Inca : Molinos, 1992. – 1 f. : il. ; 35 cm. – (Ximbellí ; 2)
Campanet. CR
Palma. BP, SAL
 - **Cladera i Ramis, Rafael** (Llubí, 30.7.1923 . Palma, 17.11.1985)
Cobles al Sant Crist del Perdó i de la Bona Mort : que es venera a la parròquia de Crist Rei de la ciutat d'Inca, Mallorca / lletra i música Rafael Cladera i Ramis ; dibuix ... Joaquim Cortés i Fuster ; nota històrica Gabriel Pieras i Salom. – Inca : parròquia de Crist Rei, 1984. – 1 f. : il. ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 61)
Palma. BP, SAL
- Cobles al Sant Crist del Perdó i de la Bona Mort : que es venera a la parròquia de Crist Rei de la ciutat d'Inca, Mallorca / lletra i música Rafael Cladera i Ramis ; dibuix ... Joaquim Cortés i Fuster. – Inca : Ingrama, 2008
A *Catàleg de l'exposició de goigs mallorquins dedicats al Sant Crist. Centre d'Exposicions. Inca, 23-29 de febrer de 2008*, p. 19
Campanet. CR
- **Dedies i Arís, Reinald** (Cornellà de la Rivera, Rosselló, 1947 -)
Goigs a santa Teresa del Nin Jesús : titular de la parròquia de Son Armadans, Ciutat de Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Reinald Dedies i Arís ; dibuix Nicolau Caselles i Flaquer ; nota històrica Francesc Salleras i Juan. – Palma : Impr. Pizà, 1995. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 138)
Palma. SAL
- *Goigs a les Santes Hòsties de Pesillà de la Ribera / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música adaptada d'un himne popular per Reinald Dedies. – Perpinyà : Casa Pairal , [s.a.]
- **Fiol i Colom, Guillem** (Palma, 3.1.1918 – 5.2.1993)
Goigs mallorquins a la Mare de Déu de Lluc / lletra Pere Llabrés i Martorell ; música Guillem Fiol i Colom. – Palma : Impr. Pizà, 1982. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 50)
Barcelona. BC
- Goigs al servent de Déu Sebastià Gili i Vives / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Guillem Fiol i Colom ; dibuixos: Virgínia Isern i Pol ; nota històrica: Antoni Gili i Ferrer. – Palma : Impr. Pizà, 1989. – 1 goig 1 f. : il., música, ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 93)
Palma. BP, SA
- **Gelabert i Oliver, Francesc** (Sineu, 29.9.1937 -)
Goigs a santa Maria de Sineu / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Francesc Gelabert i Oliver ; dibuix Juanjo Bonnin Casellas ; nota històrica Santiago Cortès Forteza. – 1ª ed. – Inca : Impr. Molinos, 2002. – 1 f. : il., música ; 34 cm. – (Ximbellí ; 21)
Palma. BP, SAL

- **Genestra i Alomar, Miquel** (Inca, 1967 -)
Goigs a santa Cecília : que li canta la Banda de Música d'Inca, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés Martorell ; dibuixos Sebastià Llabrés i Munar ; música Miquel Genestra i Alomar i Sebastià Llabrés i Munar ; nota històrica Santiago Cortès i Forteza. – Inca : Impr. Molinos, 1991. – 1 f. il.; 35 cm. – (Ximbellí ; 1)
Campanet. CR
Palma. BP, SAL

- Goigs al beat Joan XXIII, papa : que li dedica la parròquia de Consell, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Miquel Genestra i Alomar ; dibuix Joana Cubí Sastre ; nota històrica Pere-Joan Llabrés i Martorell. – Inca : Impr. Molinos, 2001. – 1 goig 1 f. : il., música ; 35 cm. – (Ximbellí ; 18)
Palma. BP, SAL

- Rosari que es canta cada dia 20 de gener al carrer de Sant Sebastià, antigament del Cep, a Inca, Mallorca / transcripció feta per Miquel Genestra Alomar. – 1ª ed. – [Inca? : s. n.], 2004. – 2 p. : il. ; 34 cm. – (Ximbellí ; 22)
Palma. SAL

- Goigs al beat Joan XXIII, papa : que li dedica la parròquia de Consell, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Miquel Genestra i Alomar ; dibuix Joana Cubí Sastre ; nota històrica Pere-Joan Llabrés i Martorell. – Inca : Ajuntament d'Inca, 2008
A 8es Jornades d'Estudis Locals, p. 97
Inca. BP

- [Goigs]**

- Goigs amb música anònima.
Ordenats per ordre alfabètic del títol.

- Goigs d'alabança als invictes patrons d'Inca Sants Abdon i Sennen, màrtirs de Jesucrist. – [Inca : Obradors de Ca-Nostra], 1951. – 1 goig 1 f. : música ; 35 cm. – (Obradors de Ca-Nostra ; 6)
Barcelona. Seminari

- Goigs de la devota figura del Sant Crist Crucificat : que es venera en la parroquial església de la ciutat d'Inca / melodia popular. – Inca : Obradors de Ca-Nostra, 1931. – 1 goig : il., música ; 35 cm. – (Obradors de Ca-Nostra ; 1)
Sembla que existeix una edició posterior dels anys 50
Palma. SAL

- Goigs de la devota figura del Sant Crist Crucificat : que es venera en la parroquial església de la ciutat d'Inca : melodia popular. – Inca : Colon, 1980
A Aplec de goigs de la ciutat d'Inca / edició facsímil a cura de Santiago Cortès Forteza. – Tiratge de 100 exemplars, dels quals 100 no posats a la venda, 100 destinats als Amics del Goigs i 800 per a la venda al públic
Campanet. CR

- Goigs de la devota figura del Sant Crist Crucificat : que es venera en la parroquial església de la ciutat d'Inca : melodia popular. – Inca : Ingrama, 2008
A Catàleg de l'exposició de goigs mallorquins dedicats al Sant Crist. Centre d'Exposicions. Inca, 23-29 de febrer de 2008, p. 15
Campanet. CR

- Goigs de lloança a San Sebastià, màrtir de Jesucrist : que es venera a la capelleta del carrer del Cep de la Ciutat d'Inca / lletra de Miquel Duran ; música d'autor anònim. – Inca : Obradors de Ca-Nostra, [195. ?]. – 1 goig : il., música ; 35 cm

- Goigs de lloança a San Sebastià, màrtir de Jesucrist : que es venera a la capelleta del carrer del Cep de la Ciutat d'Inca / lletra de Miquel Duran ; música d'autor anònim. – Inca : Colón, 1980
A Aplec de goigs de la ciutat d'Inca / edició facsímil de Santiago Cortès Forteza. – Tiratge. 1000 exemplars dels quals 100 no posats a la venda, 100 destinats als Amics del Goigs i 800 per a la venda al públic
Campanet. CR

- *Goigs de Santa Maria la Major : excelsa titular de la església parroquial d'Inca. – [Mallorca : s. n., 19-- ?]. – 1 goig : il., música

- Goigs de Santa Maria la Major : excelsa titular de la església parroquial d'Inca. – Palma : Editora Balear, 1995
A Almanaque de Mallorca, p. 312
Campanet. CR

- Goigs de Santa Maria la Major : excelsa titular de la església parroquial d'Inca. – Palma : Editora Balear, 1996
A Parenòstic 1996, p. 508. – Inclou la música
Campanet. CR

- **Juan i Rubí, Vicenç** (Palma, 7.8.1945 -)
Goigs a santa Llúcia : patrona del Puig de Mancor de la Vall, Mallorca / lletra Miquel Bonnin i Forteza ; música Vicenç Juan i Rubí ; dibuix Joaquim Cortés i Forteza ; nota històrica Santiago Cortès i Forteza. – Palma : Impr. Pizà, 1979. – 1 goig 2 p. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 21)
Olot. BP
Palma. SAL

- Goigs a llaor del beat Francesc Palau / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Vicenç Juan i Rubí ; nota històrica: Llorenç Alcina i Rosselló. – Palma : Impr. Pizà, 1988. – 1 goig 2 p. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 85)
Campanet. CR
Palma. SAL

- Goigs a la Mare de Déu de Lluc : que li canten els pelegrins de la part forana de Mallorca / lletra: Pere Joan Llabrés i Martorell ; música: Vicenç Juan i Rubí ; nota històrica: Pere Joan Llabrés i Martorell. – Palma : Impr. Pizà, 1990. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la , 109)
Campanet. CR
Palma. SAL

- Goigs a la Mare de Déu de Lluc : que li canten els pelegrins de la part forana de Mallorca / lletra Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Vicenç Juan i Rubí ; gravat d'Antoni Bordoy, s. XVIII ; nota històrica, Pere-Joan Llabrés i Martorell. – Inca : Ajuntament d'Inca, 1990. – 1 f. : il. ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 109)
Palma. BP
- Goigs a la Mare de Déu de la Mercè : venerada a la seva església de la Ciutat de Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Vicenç Juan i Rubí ; dibuix: Nicolau Caselles i Flaquer ; nota històrica: Francesc Salleras i Juan. – Palma : Impr. Pizà, 1994. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 126)
Campanet. CR
Palma. SAL
- Goigs a santa Llúcia : patrona del Puig de Mancor de la Vall / lletra: Miquel Bonnín Forteza ; Vicenç Juan Rubí. – Inca : *Sa Plaça*, 2008
A Guia de pancaritats i ermites de Mallorca, p. 6
Campanet. CR
- **Julià i Rosselló, Bernat** (Felanitx, 12.3.1922 -)
*A Santa Maria la Major : en la solemne coronació pontifícia, maig 1947 / música: Bernat Julià ; lletra: Andreu Caimari
Goigs a llaor de Nostra Dona Santa Maria de la Seu de Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Bernat Julià i Rosselló ; dibuixos Joan Maimó i Vadell ; nota històrica Jaume Cabrer i Lliteras. – Palma : Impr. Pizà, 1988. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 89)
Palma. SAL
- A santa Maria la Major en la coronació pontifícia, maig 1967 / lletra d'Andreu Caimari ; música de Bernat Julià. – Inca : Gràfiques Mallorca, 2001
A PIERAS I SALOM, Gabriel. *Inca fotogràfica*, p. 220. – Primer àlbum de fotos d'Inca
Campanet. CR
Palma. BCA
- Himne a santa Maria de la Pedra Sagrada : que es venera a Calvià, Mallorca / lletra Miquel Bota Totxo ; música Bernat Julià Rosselló ; nota històrica Joan Pons i Payeres. – Inca : Impr. Molinos; 2002. – 1 f. : il., música ; 34 cm. – (Ximbellí ; 20)
Palma. BP, SAL
- León i Fioravanti, Diego** (Palma, 8.5.1976 -)
Goigs a llaor de sant Nicolau de Bari, bisbe de Mira : venerat a la seva parròquia de Palma, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Diego León Fioravanti ; nota històrica Baltasar Morey i Carbonell. – Palma de Mallorca : [s. n.] Inca : Impr. Molinos, 2006. – 2 p. : il., música ; 35 cm. – (Ximbellí ; 25)
Palma. SAL
- **Llabrés i Ferrer, Pere** (Inca, 24.4. 1932 – Madrid, 2.1.205)
Goigs a Santa Bàrbara : venerada a l'església de Santa Magdalena del Puig d'Inca, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Pere Llabrés i Ferrer ; dibuix Emili Colom i Comerma. – Inca : Impr. Molinos, 1994. – 1 f. : il. ; 35 cm. – (Ximbellí ; 5)
Palma. BP, SAL
- Goigs al Sant Crist de la Sang venerat a la parròquia d'Andratx, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Pere Llabrés i Ferrer ; dibuix de l'orla Antoni Ensenyat i Ferrà ; nota històrica Antoni Pujol Bosch. – 1ª ed. – Inca : Impr. Molinos, 1995. – 1 goig [2] p. : il., música ; 35 cm. – (Ximbellí ; 8)
Campanet. CR
Palma. BP, SAL
- **Llinàs i Casellas, Sebastià** (Artà, 24.7.1889 – Inca, 15.6.1921)
Goigs a la Verge Immaculada de Lourdes : que es venera a Sa Capella de Sóller, Mallorca / lletra Mn. Andreu Caimari i Noguera ; música P. Sebastià Llinàs i Casellas ; nota històrica Llorenç Alcina i Rosselló. – 2ª ed. – Palma :Impr. Pizà, 1981. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 36)
Palma. SAL
- **Martorell i Miralles, Antoni** (Montuïri, 9.3.1913 – la Porciúncula, 18.2.2009)
Goigs a sant Vicenç de Paül : que li canten les Germanes de la Caritat de la Ciutat de Mallorca / lletra Mn. Pere Llabrés i Martorell ; música P. Antoni Martorell i Miralles ; dibuix sor Maria Antònia Sastre i Carrió ; nota històrica Llorenç Alzina i Rosselló – Palma : Taller Gràfic Ramon, 1981. – 1 goig 1 f. : il., música ; 35 cm. – (La Sibil·la ; 43)
Campanet. CR
Palma. SAL
- Goigs a sant Domingo de Guzmán : que li canten a la seva parròquia de la ciutat d'Inca, Mallorca / lletra Pere J. Llabrés i Martorell ; música Antoni Martorell i Miralles ; dibuix Bartomeu Vallespir i Amengual ; nota històrica Santiago Cortès i Forteza. – Palma : Impr. Pizà, 1987. – 1 goig 1 f. ; il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 79)
Palma. BP, SAL
- Goigs a santa Maria d'Andratx : que es venera a la parròquia d'aquesta vila, a Mallorca / lletra Pere J. Llabrés i Martorell ; música Antoni Martorell i Miralles ; dibuix Nicolau Casellas i Flaquer ; nota històrica Santiago Cortès i Forteza. – Palma : Impr. Pizà, 1987. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 76)
Palma. BP, SAL
- Goigs al beat Juníper Serra / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Antoni Martorell i Miralles ; nota històrica Jordi Font i Font. – Palma : Impr. Pizà, 1988. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 89)
Barcelona. BC
Palma. BP
- Goigs a santa Maria d'Andratx : que es venera a la parròquia d'aquesta vila, a Mallorca / lletra: Pere J. Llabrés i Martorell ; música: Antoni Martorell i Miralles ; dibuix: Nicolau Casellas i Flaquer ; nota històrica: Santiago Cortès i Forteza.
A N'Alí : la revista de la comarca de ponent, 14 (1987?), p. 11
Campanet. CR

Goigs a la beata Francinaina de la Mare de Déu dels Dolors / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música P. Anntoni Martorell i Miralles ; dibuixos sor Maria Sastre i Carrió ; nota històrica Gabriel Ramis i Miquel. – Palma : Impr. Pizà, 1989. – 1 f. : il., música ; 24 cm. – (La Sibil·la ; 99)
Palma. BP, SAL

Goigs a la Mare de Déu de Maristella : que es venera a la seva ermita de Son Ferrà d'Esporles, Mallorca / lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Antoni Martorell i Miralles ; dibuix: Pere Falconer i Reus ; nota històrica: Alonso Ma. Albertí i Albertí. – Palma : Impr. Pizà, 1989. – 1 f. : il. ; 4 cm. – (La Sibil·la; 96)
Palma. BP, SAL

Goigs a la Mare de Déu del Roser : que es venera a la parròquia de Sant Domingo d'Inca, Mallorca / lletra Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música P. Antoni Martorell i Miralles ; dibuix Joan Maimó i Vadell ; nota històrica Santiago Cortès i Forteza. – Palma : Imp. Pizà, 1989. – 1 f. : il. ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 98)
Palma. BP, SAL

Goigs a santa Maria la Major : que es venera a la seva parròquia d'Inca / lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Antoni Martorell i Miralles ; dibuix: Joan Maimó i Vadell ; nota històrica Pere-Joan Llabrés i Martorell. – 1ª ed. – Palma : Impr. Pizà, 1989. – 1 goig [2] p. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 94)
Palma. BP, SAL

Goigs a la Mare de Déu de la Panada, de la Llibreria Jovellanos de la Ciutat de Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Antoni Martorell i Miralles ; dibuix: Oriol M. Diví Coll ; nota històrica: Francesc Salleras i Juan. – Palma : Impr. Pizà, 1989. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 100)
Campanet. CR
Palma. SAL

Goigs a la Mare de Déu del Roser : venerada a la parròquia de Ca's Concos d'es Cavaller, Mallorca / lletra Pere Joan Llabrés ; il·lustració Jaume Vilardell ; música Antoni Martorell ; notes històriques Gabriel Llompart. – [s. l. : s. n.], 1989. – 1 goig : il., música ; 30 cm. – (Coses Nostres ; 25)
Campanet. CR

Goigs a la Mare de Déu de Bonany : que es venera al seu santuari, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música P. Antoni Martorell i Miralles ; dibuix Nicolau Casellas i Flaquer ; nota històrica Jordi Florit i Florit. – Palma : Impr. Pizà, 1990. – 1 f. : il. ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 102)
Palma. BP, SAL

Goigs a la Mare de Déu de Maristella : que es venera a la seva ermita de Son Ferrà d'Esporles, Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Antoni Martorell i Miralles. – Palma : parròquia de Sant Pere d'Esporles, 1990
A Maristella : any centenari 1890-1990, s. p.
Campanet. CR

Goigs a sant Pancraç, màrtir, que es venera a la basílica de Sant Francesc, de la Ciutat de Mallorca / lletra Pare-Joan Llabrés i Martorell ; música Antoni Martorell i Miralles ; dibuix Nicolau Casellas i Flaquer ; nota històrica fra Francesc Company i Mas. – Palma : Impr. Pizà, 1990. – 1 f. : il. ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 105)
Palma. BP, SAL

Goigs a sant Pere Pescador que li canten a la vila d'Andratx, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Antoni Martorell i Miralles ; dibuix Joana A. Covas ; nota històrica Joan Perelló i Sansó. – 1ª ed. – Andratx : parròquia d'Andratx, 1991. – 1 goig [2] p. : il., música ; 37 cm
Palma. BP, SAL

Goigs a sant Francesc de Pàola : que es venera a l'església de Santa Anna de la vila de Muro, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Antoni Martorell i Miralles ; dibuix Antoni Perelló i Pons ; nota històrica Damià Payeras i Capó. – Palma : Impr. Pizà, 1993. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 122)
Campanet. CR
Palma. BP, SAL

Goigs a sant Francesc de Pàola : que es venera a l'església de la Soledat de Santa Maria del Camí, Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Antoni Martorell i Miralles ; dibuix: Joan Artigues i Fiol ; nota històrica: Josep Capó i Juan. – Palma : Impr. Pizà, 1994. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 125)
Palma. BP, SAL

Goigs a sant Francesc de Pàola : que es venera a l'església de la Soledat de Santa Maria del Camí, Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Antoni Martorell i Miralles ; dibuix: Joan Artigues i Fiol ; nota històrica: Josep Capó i Juan. – Palma de Mallorca : Impr. La Palmesana, 1994
A la presentació de CAPÓ JUAN, Mn. Josep. *El convent de la Soledat de Santa Maria del Camí*. Apèndix. s. p.
Campanet. CR

Goigs a sant Blai i sant Gil : antics patrons dels conradors d'Inca, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Antoni Martorell i Miralles ; dibuixos Cristina Martí i Robledo ; nota històrica Pere Joan Llabrés i Martorell. – Palma : Impr. Pizà, 1995. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 137)
Palma. SAL

Goigs a sant Francesc de Paola que es venera a l'església de la Soledat de Santa Maria del Camí, Mallorca / lletra Pere Llabrés ; música Antoni Martorell. – 1995
A PARETS I SERRA, Joan. "Els goigs de Santa Maria del Camí", a *Coanegra*, núm. 131, p. 36-37
Palma. BBM, BP

Goigs a santa Catalina Tomàs que li canten a Ciutat de Mallorca pel carro triomfal / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Antoni Martorell i Miralles ; nota històrica Santiago Cortès i Forteza. – Inca : Impr. Molinos, 1998. – 1 goig 1 f. : il., música ; 35 cm. – (Ximbellí ; 14)
Palma. BP, SAL

- Goigs a santa Paula Montal i Fornés de Sant Josep de Calassanç : que li canten les Religioses Escolàpies i les exalumnes del seu Col·legi de Palma, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Antoni Martorell i Miralles ; nota històrica Conxa Macip. – Inca : Impr. Molinos, 2002. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (Ximbellí ; 19)
Palma. BBM, BP, SAL
- Goigs a sant Pere Apòstol : titular de la parròquia de Petra, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell , música Antoni Martorell i Miralles ; dibuix Jaume Andreu ; nota històrica Bartomeu Ramis. – Petra : Apóstol y Civilizador, 1998. – 1 goig 1 f. : il., música ; 33 cm
Campanet. CR
- Magnificat de Santa Maria d'Inca / lletra Pere-Joan Llabrés ; música Antoni Martorell. – Inca : Ajuntament d'Inca, 1993
A Corona poètica de Santa Maria la Major d'Inca, p. 62-63
Campanet. CR
- Himno del Colegio de Inca/ A. Martorell; (letra fra Miquel Colom i Mateu). – 2010
A Centenari de l'arribada dels franciscans a Inca i del Col·legi Beat Ramon Llull, p. 224- 227. – Facsímil del manuscrit musical
Campanet, CR
- Himne del Col·legi Beat Ramon Llull, Inca / música, A. Martorell; lletra Pere Orpi. – Inca : Convent de Sant Francesc d'Inca i Col·legi Beat Ramon Llull, 2010
A Centenari de l'arribada dels franciscans a Inca i del Col·legi Beat Ramon Llull, 1910–2010, p. 228- 231. – Facsímil del manuscrit musical
Campanet, CR
- **Miró i Català, Josep** (Vilanova de Prades, 1929 -)
*Goigs en lloança de Jesús despullat de les seves vestidures venerat en el pas de la Reial Germandat de Jesús Natzarè, de la Ciutat de Tarragona / text Pere-Joan Llabrés Martorell ; música Josep Miró i Català ; dibuix Oriol M. Diví. – Tarragona : Gogistes Tarragonins, 2003. – 1 goig. – (Gogistes Tarragonins ; 749. Goigs ; 572)

*Goigs en lloança de Jesús despullat de les seves vestidures venerat en el pas de la Reial Germandat de Jesús Natzarè, de la Ciutat de Tarragona / text Pere-Joan Llabrés Martorell ; música Josep Miró i Català ; dibuix Oriol M. Diví ; orla: Ció Virgili i Robert. – Tarragona : Gogistes Tarragonins, 2005. – 1 goig. – (Goigs Tarragonins ; 797. Goigs ; 604)
- **Miserachs i Grau, Valentí**, Monsenyor (Sergueioles, 1943 -)
Goigs en lloança dels gloriosos màrtirs sant Abdon i sant Senén, patrons de la ciutat d'Inca, Mallorca / text Joan Roig i Montserrat ; melodia Valentí Miserachs ; xilografies Oriol M. Diví ; nota històrica Pere-Joan Llabrés i Martorell. – Inca : Impr. Molinos, 1998. – 1 goig 1 f. ; il., música ; 35 cm. – (Ximbellí ; 13)
Barcelona. BC
Palma. BP, SAL
- **Mulet i Barceló, Antoni** (Algaida, 7.4.1943 -)
Goigs a sant Joan Baptista : patró de Calvià, Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Antoni Mulet i Barceló ; nota històrica: Mateu Ramon i Lidón. – Palma : Impr. Pizà, 1996. – 1 f. : il., música ; 30 cm – (La Sibil·la ; 143)
Campanet. CR
Palma. SAL
- *Goigs a sant Joan Baptista : patró de Perpinyà / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Antoni Mulet i Barceló. – Perpinyà : [s. n., 1996?]
- **Novella i López, Xisco** (Palma, 29.3.1961 -)
Goigs a la Mare de Déu de Cas Capiscol : venerada a la parròquia de la Resurrecció de la Ciutat de Mallorca / lletra: Pere Joan Llabrés Martorell ; música: Xisco Novella López. – [Palma : s. d., 200.?]. – 1 f. : il. ; 30 cm
Campanet. CR
- **Olábarri Zurínaga, Martín**, *fray* (Dima, Vizcaya, 14.9.1913 -)
Goigs a sant Joan de Mata, fundador de l'Orde de la Santíssima Trinitat / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Martín Olábarri Zurínaga ; nota històrica: Francesc Salleras i Joan. – Palma : Impr. Pizà, 1988. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 84)
Campanet. CR
Palma. SAL
- Goigs a llaor de la Santíssima Trinitat : que li canten les religioses trinitàries de Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Martín Olábarri Zurinaga ; nota històrica: Maria Teresa Renom i Ferrer. – Palma ; Impr. Pizà, 1990. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 110)
Campanet. CR
Palma. SAL
- Goigs a sant Miquel dels Sants / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Martín Olábarri Zurínaga ; nota històrica Francesc Salleras i Juan. – Palma : Impr. Pizà, 1991. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 113)
Campanet. CR
- Goigs a sant Joan de Mata, fundador de l'Orde de la Santíssima Trinitat / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Martín Olábarri Zurínaga ; nota històrica: Francesc Salleras i Joan. – Palma : Impr. Pizà, 1988. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 84)
Palma. SAL
Campanet. CR
- **Ordinas i Ferriol, Josep** (Sineu, 9.8.1938 -)
Goigs a Sant Vicenç Ferrer : que és venerat a la vila de Muro, Mallorca / lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Josep Ordinas i Ferriol ; dibuix: Bartomeu Pericàs i Mateu ; nota històrica: Pere Fiol i Tornila. – Palma : Impr. Pizà, 1990. – 1 f. : il. ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 104)
Palma. BP, SAL
- **Palou i Sabater, Jaume** (Palma, 2.11.1922 – 15.7.2002)
Goigs als Sagrats Cors de Jesús i Maria : que canta la congregació de missioners que els té per titulars / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música : Jaume Palou i Sabater ; dibuixos : Josep Nicolau i Bauzà ; nota històrica : Ramon Ballester i Vives. – Palma : Impr. Pizà, 1990.

- 1 goig 1 f.: il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 101)
Palma. BP, SAL
- Goigs a la Pedra Sagrada : que és conservada dins l'església commemorativa de Santa Ponça, Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; dibuix: Manuel Barrado i Torres ; música: Jaume Palou i Sabater ; dibuix: Abdón Pérez Lafuente ; nota històrica: Maria Terrassa i Sans. – Palma : Impr. Pizà, 1995. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 140)
Campanet. CR
Palma. SAL
- Goigs a la Mare de Déu de Lluc : venerada a la parròquia de Calvià, Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Jaume Palou i Sabater ; dibuix: Antoni Vicenç i Batle ; nota històrica: Joan Pons Payeras. – Inca : Impr. Molinos, 1999. – 1 goig 1 f. : il., música ; 35 cm. – (Ximbellí ; 15)
Palma. BP, SAL
- Goigs a la Mare de Déu de Lluc : venerada a la parròquia de Calvià, Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Jaume Palou i Sabater ; dibuix: Antoni Vicenç i Batle ; nota històrica: Joan Pons Payeras. – Calvià : parròquia de Calvià, 1999
A PONS I PAYERAS, Joan. *La Confraria de la Mare de Déu de Lluc a Calvià*, p. 70-71
Campanet. CR
- **Planès i Mas, Josep-Odiló M.**, *dom* (Barcelona, 1926 – Montserrat, 22.7.2011)
Goigs a la Mare de Déu de Montserrat : que es venera a la seva parròquia de la Ciutat de Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Odiló M. Planès ; xilografia Ricard Marlet ; nota històrica Josep Antoni Fuster i Segura. – Palma : Impr. Pizà, 1992. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 118)
Palma. BP, SAL
- **Ramis, Bernat**
*Goigs de la devota figura del Sant Crist Crucificat : que se venera en la parroquial església de la vila d'Inca / música : Bernat Ramis, acòlit . – Inca : Impr. Duran
- **Reynés i Florit, Arnau** (Campanet, 15.8.1954 -)
Goigs a sant Miquel Arcàngel, patró de Campanet / lletra : Miquel Bota Tocho ; música Arnau Reynés Florit. – Parròquia de Sant Miquel, 1980. Inca : Gràfiques Munar . – 1 f. : il. ; 37 cm
Palma. BP
- **Reynés i Villalonga, Pau** (Lloseta, 8.8.1944 -)
Els goigs de la Mare de Déu de Lloseta : antigues composicions poètiques. – Inca : Impr. Molinos, 1983
A *Corona poètica a la Mare de Déu de Lloseta* : amb motiu del 750è aniversari de la seva trobada : 1233-1983, p. 7-20. – Inclou: Música popular dels goigs a la Verge de Lloseta, p. 19
Campanet. CR
- **Riera i Estarelles, Antoni** (Bunyola, 1.9.1911 – Palma, 23.9.1996)
Goigs a sant Francesc de Sales, bisbe i doctor de l'Església, fundador de l'orde de la Visitació/ lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell: música Antoni Riera i Estarelles; nota històrica Francesc Salleras i Juan. – Palma: Impr. Pizà, 1987. (La Sibil·la; 78) 1f. ; il. Música; 34 cm.
Campanet. CR
- **Salas i Seguí, Bernat** (Campanet, 5.3.1874 – Palma, 21.1.1932)
*Goigs d'alabança als invictes patrons d'Inca sants Abdon i Sennén, màrtirs de Jesucrist / lletra : Miquel Duran ; música : Bernat Salas. – 27 juliol 1917
A *La Ven d'Inca*
- Goigs d'alabança als invictes patrons d'Inca Sants Abdon i Sennén, màrtirs de Jesucrist / lletra : Miquel Duran Seurina; música : Bernat Salas Seguí. – 2a ed. – Inca : Obradors de Ca-Nostra, 1951. – 1 goig : il., música ; 34 cm
Campanet. CR
Palma. SAL
- Himne de la Federació Mariana Balear / lletra de D. Josep Ma. Tous y Maroto ; música de Bernat Salas. – [Mallorca ? : s. n., 1924]. – 4 p.
- L'Adoració dels tres Reys d'Orient : melodrama bíblic en dos quadros / lletra d'Andreu Roig ; música de Bernat Salas. – Palma : Impr. La Esperança, 1925. – 101 p. ; 23 cm
Amb exemples musicals
Barcelona. BC
- A Santa Maria la Major titular de la parròquia d'Inca : himne / lletra : Gabriel Llabrés ; música : Bernat Salas. – [s. l. : s. n., 195. ?]. – [8] p. ; 25 cm
A la coberta : Composició musical de mossèn Bernat
Campanet. CR
- Goigs d'alabança als invictes patrons d'Inca Sant Abdon i Sennen, màrtirs de Jesucrist / lletra : Miquel Duran Seurina ; música : Bernat Salas Seguí. – Inca : Colón, 1980
A *Aplec de goigs de la Ciutat d'Inca* / edició facsímil de Santiago Cortès Forteza. – Tiratge : 1.000 exemplars, dels quals 10 no posats a la venda, 100 destinats als Amics dels Goigs, i 800 per a la venda pública
Campanet. CR
- Himne a Santa Maria del Camí / Lletra : A.M. Penya ; música : B. Salas. – 1998
A *Bestard*, p. 136-137
Campanet. CR
- Himne mallorquí : per cantar els nins a les escoles / lletra de na Maria A, Salvà ; música de Bernat Salas. – Mallorca : Ajuntament de Lluçmajor, 1999
A *Bartomeu Font i Obrador. Historia de Lluçmajor*. V. 8 II : Primer tercio del siglo XX, p. 363-364
Palma. BBM
- Ave María / Bernat Salas. – Muro : Ajuntament de Muro, 2003
A PERELLÓ I CARRIÓ, Andreu Maria. *Novena de Santa Maria de l'Assumpció*, Muro, 1780, p. 93-94
Campanet, CR
Palma. BCA
- Viva Segovia : marcha militar / por D. Bernardo Salas ; letra de D. Miguel Arcos. – Segovia : Tip. de S. Rueda, [s. d.]. – 8 p.
Palma. Arxiu Joan Moll

- Viva Segovia : marcha militar / letra de Miguel Arcos. – [França] : L'Autographie Musicale Artistique, [s. d.].
Palma. Arxiu Joan Moll
- Himne a Santa Maria la Major/ lletra Gabriel Llabrés; música Bernat Salas. – (Inca: Impr. Garcia, 2010).- 1 f.; il. col.; 15 cm
Sense D. L.
Campanet. CR
- **Torrancell i Jaume, Antoni** (Inca, 17.8.1881 – Palma, 15.1.1963)
Oú va le nuage : pour soprano et orchestre : Op. 27 n° 1 / Antonio Torrancell ; paroles d'Ariste Excoffon. – [s. l. : s. n., 1992]. – 1 partitura, 29, 20 p. ; 35 cm
París. BN
- Requiem : Op. 41 / A. Torrancell. – Palma de Mallorca : B. Torrancell, [1992]. – 89 p. ; 32 cm
París. BN
- Requiem : Op. 41 / A. Torrancell. – Palma de Mallorca : B. Torrancell, [1992]. – 195 p. ; 41 cm
París. BN
- Symphonie N° 3 : pour violon et orchestre / Antonio Torrancell. – [s. l. : s. n., 1992].- 1 partitura 134 p. ; 35 cm
París. BN
- Valle de Muza : Op. 48 / por Antonio Torrancell. – [s. l. : s. n.], 2001. – 1 partitura ; 83 p. ; 30 cm
Paris. BN
- Barcarolle pour piano / par Antonio Torrancell. – París : E. Gallet, succr. de Colombier, [1919?]. – 5 p. ; 35 cm
"A mon distingué et éminent professeur J. Trago". – No citat per Palau. – Vid. Balearica 2 : 1837
Palma. Arxiu Llibreria Ripoll
- Himno del Congreso Eucarístico Comarcal / Antonio Torrancell. – Inca : Gràfiques Mallorca, 2001
A PIERAS I SALOM, Gabriel. *Inca fotogràfica* : primer àlbum de fotografies d'Inca, p. 219
Campanet. CR Palma. BCA
- Symphonie n° 1 pour violon et orchestre : Cuatro canciones para soprano y orquesta / Antonio Torrancell ; edición crítica Ramón Sobrino, María Encina Cortizo. – Madrid : Instituto Complutense de Ciencias Musicales, 2007. – 1 partitura (xxv, 226 p.) ; 30 cm. – (Música hispana. Serie B. Música instrumental. Orquesta y voz ; 32)
- Inclou:
1 Symphonie n° 1, op. 28, pour violon et orchestre
2 Dos canciones para soprano y orquesta, op. 77:
Oú va le nuage
S'il revenait
3 La solitude, op. 66
4 Recuerdos de España
Madrid. BN
- Terra endins : Op. 65 / Antoni Torrancell ; lletra: Guillem Colom ;[edición musical: Irina Capriles i Katalin Szentirmai]. – Palma : Universitat de les Illes Balears ; Consell de Mallorca ; Barcelona : Caixa de Catalunya, 2008. – 1 partitura 7 p. ; 33 cm. – (La nostra música. Música coral ; 27)
Campanet. CR
- *Goigs a sant Antoni / lletra: Maria Antònia Salvà ; música: Antonio Torrancell, Op. 55. – 1941,
A Hoja dominical, 6 d'abril
- Himno del Congreso Eucarístico Comarcal de Inca / Antonio Torrancell. – Inca : Ajuntament d'Inca, 2010
A X Jornades d'Estudis Locals : Inca, 27 i 28 de novembre de 2009, p. 295
Campanet. CR
- Himne al beat Ramon Llull / lletra de Llorenç Riber ; música Antoni Torrancell. – Palma : Postulació de la Causa, 2010
A Novena al Beat Ramon Llull, p. 87-95
Campanet. CR
- *Goigs a sant Antoni / lletra: Maria Antònia Salvà ; música: Antonio Torrancell. – Sa Pobla : Associació d'Amics de D. Toni Toniet
A AGUILÓ VALLS, Antoni. *Crònica parroquial* (II): 1935-1942, p. 424
- *Obras orquestales / Antoni Torrancell ; ed. Ramón Sobrino. – Madrid : Instituto Complutense de Ciencias Musicales, 2011. – (Música orquestal. Orquesta ; 44)
- Inclou:
1 Rhapsodie roumanie
2 Tristes souvenirs
3 Canto de poda
4 Copeo
5 Son Batle
6 Valle de Muza
7 Marcha heroica
8 Noche burlesca
9 Fiesta báquica
- **Vallbona i Adrover, Marc** (Santanyí, 4.12.1945 -)
Goigs a sant Miquel Arcàngel, titular de la parròquia de Calonge, Mallorca / lletra Pere Llabrés i Martorell ; música Marc Vallbona i Adrover ; dibuix Pere Lluís Fornés ; nota històrica Baltasar Amengual i Martorell. – Palma : Impr. Pizà, 1985. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 68)
Palma. BP, SAL
- **Veny i Vidal, Bartomeu** (Palma, 3.10.1940 -)
Goigs a la Santíssima Trinitat : que li canten a la seva parròquia a la Ciutat de Mallorca / lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Bartomeu Veny i Vidal ; nota històrica: Joan Servera i Ginard. – Palma : Impr. Pizà, 1990. – 1 goig 1 f. : il., música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 106)
Palma. BP, SAL

Goigs als sants patrons del Pont d'Inca / lletra Miquel Bonnin i Forteza ; música Bartomeu Veny i Vidal ; nota història Guillem Parera i Galmés. – Inca : Impr. Molinos, 1994. – 1 f. : il. ; 35 cm. – (Ximbellí ; 4)
Palma. BP, SAL

Goigs a sant Francesc d'Assís, patró dels ecologistes, que és venerat a Sa Comuna de Llorito, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Bartomeu Veny i Vidal ; dibuix Oriol Diví i Coll ; nota històrica Santiago Cortès i Forteza. – Inca : Impr. Molinos, 1995. – 1 f. : il. ; 35 cm. – (Ximbellí ; 6)
Palma. BP, SAL

Goigs al Sant Crist de la Capelleta : venerat a la vila d'Esporles, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música: Bartomeu Veny i Vidal ; dibuix: Nicolau Caselles i Flaquer ; nota històrica: Pere-Joan Llaneras i Matas. – Palma : Impr. Pizà, 1995. – 1 goig 1 f. : il., música ; 35 cm. – (La Sibil·la ;133)
Campanet. CR
Palma. SAL

Goigs al Sant Crist de la Sang : venerat a la parròquia de Calvià, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Bartomeu Veny i Vidal ; dibuix Julià Laiglesia Ferrer ; nota històrica Joan Pons Payeras. – Inca : Molinos, 1996. – 1 f. : il. ; 35 cm. – (Ximbellí ; 9)
Palma. BP, SAL

Goigs a sant Francesc d'Assís, patró dels ecologistes, que és venerat a Sa Comuna de Llorito, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Bartomeu Veny i Vidal ; dibuix Oriol Diví i Coll ; nota històrica Santiago Cortès i Forteza. – Inca : Ajuntament d'Inca, 2008
A 8es Jornades d'Estudis Locals : Inca 2007, p. 101

- **Vidal i Perelló, Joan** (Sóller, 1.6.1938 – Santanyí, 3.6.2005)
Goigs a la Mare de Déu del Bosc : que se venera a So'n Perdiu de Galilea / lletra: Pere Llabrés Martorell ; música Joan Vidal Perelló – [Mallorca : s. n.], 1959. – 1 goig 1 f., música ; 35 cm
Palma. BLA

Goigs a sant Andreu Apòstol, patró de la vila de Santanyí, Mallorca / lletra Pere-Joan Llabrés i Martorell ; música Joan Vidal i Perelló ; dibuix Andreu Ponç i Fullana ; nota històrica Miquel Pons i Bonet. – Palma : Impr. Pizà, 1991. – 1 goig 1 f. : il.,música ; 34 cm. – (La Sibil·la ; 114)
Palma. BP, SAL

- **Xamena i Sastre, Joan** (Porreres, 1904 – Lluçmajor, 18.10.1964)
Arrabal cosmolita : fox-mambo / letra de L. Estelrich y P. Torres ; música de J. Xamena Sastre. Todos los vientos : bolero / letra de L. Estelrich y P. Torres ; música de J. Xamena Sastre. – Inca, Balears : Luis Estelrich Perelló, 1959. – 1 f. plegat [6] p. ; 25 cm
Campanet. CR

Sigles i abreviatures

- BBLR Biblioteca Balear de la Real
- BBM Biblioteca Bartomeu March. Palma
- BC Biblioteca de Catalunya. Barcelona
- BCA Biblioteca de Cultura Artesana. Palma
- BJML Biblioteca Josep M. Llopart. Palma
- BLA Biblioteca Lluís Alemany. Palma
- BM Biblioteca Municipal
- BN Biblioteca Nacional
- BP Biblioteca Pública
- BRL Biblioteca Ramon Llull. Palma
- BUB Biblioteca de la Universitat de Barcelona
- CR Centre de Recerca i Documentació Històrico-Musical de Mallorca. Campanet
- SAL Societat Arqueològica Lul·liana. Palma
- * Document imprès no localitzat

Bibliografia

- BOVER, J. & PARETS, J. *Balearica 2. Música impresa: bibliografia de la música impresa de compositors balears, de tema balear o editada a les Illes Balears, 1506-1996*. Mallorca: Miquel Font, 2002 (Alicorn; 13).
- BOVER, J. & PARETS, J. *Balearica 3: Música impresa 1997-2002*. Premsa Bover.
- BOVER DE ROSSELLÓ, Joaquim M. *Biblioteca de escritores balears*. Palma: P. J. Gelabert, 1865.
- PALAU Y DULCET, Antonio. *Manual del librero hispanoamericano*. Barcelona: 1948-1977, 28 v.

David Mateo Oliver Sancho

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Antoni Mir i Marquès i Irina Capriles González

Foto de carnet (1965)

Introducció

David Oliver, pianista, compositor i arranjador, va destacar principalment en l'àmbit de la música popular en els anys 60. A Mallorca va ser especialment conegut com a part de l'agrupació que integrava amb els seus germans, Els Oliver's. Músic complet, dominava el piano, acordió, contrabaix i trompeta, va realitzar una intensa tasca com a arranjador i compositor. Va compartir escenari amb grups punters i solistes de renom, i va realitzar actuacions en solitari a les quals incorporava algun dels seus germans. Assenyalem algunes de les actuacions i festivals en què va participar, així com una ressenya de les composicions que hem pogut recopilar i que van ser editades. També presentem diversos arranjaments i altres obres de les quals no s'ha pogut comprovar si van ser editades.

És objectiu d'aquest treball donar a conèixer una primera aproximació a la biografia d'un molt bon artista amb una trajectòria que mereix ser reconeguda. Igual que en el cas del seu pare, i respectant les distàncies en el seu quefer musical, ha estat necessari el pas dels anys per valorar en la seva justa mesura la qualitat i rellevància social d'aquest músic nascut a Inca, el qual es pot comptar entre els millors que ha donat Mallorca, l'obra i trajectòria del qual mereix un estudi en profunditat.

Les fonts utilitzades han estat tant les entrevistes realitzades amb la vídua i fills de David Oliver (entre març i desembre de 2010) com la revisió de material històric tant del Centre de Recerca i Documentació Històric Musical de Mallorca, arxiu personal de Toni Mir —que a més va mantenir una bona amistat amb David, ja que van estar treballant en la mateixa empresa (Hotel Mar i Pins-Peguera) entre 1973-1980—, com dels familiars d'Oliver.

Esbós biogràfic i artístic

David Mateo Oliver Sancho va néixer el 23 d'agost de 1925 a Inca (Mallorca), al seu domicili situat al carrer del Tren, avui avinguda al costat de l'estació. Allà va estar estudiant a l'escola La Salle, fins als 15 anys, poc després marxà amb els seus progenitors a Palma. Els seus pares, també mallorquins, van ser el compositor i director Bartomeu Oliver Martí (Felanitx, 1894 – Palma, 1988) i Bàrbara Sancho Alcina (Capdepera, 1898 – Palma, 1987). Des de molt petit va sentir gran atracció per tot el relacionat amb l'art, tant pel que fa a la pintura com a la música. En la pintura ens trobem amb un bloc de 1930 (tan sols comptava amb 5 anys d'edat), amb dibuixos en els quals es pot intuir la seva sensibilitat artística. En la música s'inicia a edat primerenca de la mà del seu pare, amb Bartomeu Oliver va estudiar harmonia i composició, i al Conservatori de Palma va realitzar els estudis de piano.

Els Oliver's; d'esquerra a dreta: César, Sigfrido, David i Juan Héctor (1962)

David s'incorpora al servei militar el 1946 i rep la llicència a l'abril de 1949. Això no li impedeix continuar amb la seva afició per la música. De fet, el 1947 neix el grup Els Oliver's, compost en els seus primers anys per David Oliver (piano i acordió), Cèsar Oliver (piano i saxo), Toni Tous (violí i contrabaix), Pere Picornell (bateria), Joaquín (cantant) i Sebastià Oliver (saxòfon i clarinet).¹ Aquest últim, encara que tingués el mateix cognom, no pertanyia a la família.

A la dècada dels anys 50, amb el seu germà Cèsar, forma part de l'orquestra Brasil, agrupació de planta del Club Nàutic de Palma, de la qual era el director. Com a representants de l'orquestra figuraven Antonio Torrens² i la botiga de música Casa Oliver.³ En els annexos incloem el text que utilitzaven a manera de presentació per oferir els seus serveis i que pot ser d'interès com a document que mostra els usos comercials de l'època en el marc de la música popular.

D'aquest temps trobem una referència a la revista quinzenal *Cort*⁴ amb el títol: "El sexto gran festival en la Sala Augusta fue un auténtico homenaje a Emilio Moreno." Hem volgut recollir dos escrits, els quals van acompanyats de la seva corresponent fotografia. Com a peu de la primera foto podem llegir: "Los componentes de la orquesta 'Brasil', que actuó brillantemente en nuestro festival." Per a l'altra imatge: "David Oliver, que siguiendo el rumbo de su padre se está afirmando como un gran director al frente de la Orquesta 'Brasil'."

Aquesta formació així com la del grup Els Oliver's van quedar dissoltes el 1953 en marxar David i Cèsar a Màlaga, ciutat en la qual van buscar nous horitzons i on van poder realitzar

una important carrera artística. Allà van actuar amb diferents grups, en alguns es va sumar eventualment el germà major Benjamí Oliver.

És el 1955 quan es dirigeixen a Sevilla, David coneix Nativitat García Rodríguez, que treballava a la recepció d'un hotel on es van allotjar. Després de 5 anys de festeig, el 24 d'octubre de 1960, contrauren matrimoni a l'església parroquial de Sant Bartomeu de Sevilla. D'aquesta unió neixen tres fills (tots ells a Palma): Nativitat, el 13 d'agost de 1962, la primogènita a la qual van seguir Maria del Mar el 5 de setembre de 1963 i el petit David el 7 de juliol de 1967.

Podem assegurar que és a partir dels anys 50 quan David Oliver desenvolupa més intensament la seva tasca creativa. A més de les actuacions amb el seu germà Cèsar en diversos grups musicals, és un període en què compon moltes cançons, és autor també de les lletres i arranador d'obres tant seves com de diferents compositors.

En aquest període coneix molts professionals de la música amb qui comparteix cartell, amb alguns d'ells arribaria a fer amistat al llarg dels anys. Entre ells destaquen els cantants Lilian de Celis (n. 1935, Fíos, Astúries), Tony Ronald (n. 1944, Arnhem, Holanda), Donna Hightower (n. 1926, Cathersville, Missouri), Filippo Carletti (n. Itàlia) i nostre estimat Bonet de Sant Pere (n. Palma, 1917-2002).

A la dècada dels 60 viatja constantment per la Península amb incursions al Marroc i un viatge de 3 anys a Amèrica, on es va presentar a Rio de Janeiro i Nova York. El 9 de setembre de 1969, David i la seva família arriben a Palma, on el grup Els Oliver's va mantenir un important ritme de treball fins a final dels anys 70. David Oliver va començar a compaginar les seves actuacions amb el grup i en solitari amb l'atenció a Casa Oliver que regentava el seu pare, i on ell col·laborava ajudant tant pel que fa a la pròpia botiga com compartint encàrrecs en la realització de composicions i arranjaments, activitat en la qual David havia destacat i per la qual sentia especial orgull per poder compartir-la amb el seu progenitor. Va ser un temps de treball a quatre mans tant musical com al capdavant de Casa Oliver.

A principi dels 80, el grup Els Oliver's es dissol, David comença a sentir-se malament de salut i va deixant progressivament les seves activitats musicals, encara que col·labora amb el seu pare fins al final de la seva vida. David Oliver Sancho va morir a Palma el 16 de novembre de 1983.

David Oliver amb Bonet de Sant Pere i altres amics músics (aprox. 1957)

Rio de Janeiro (Brasil) amb el Pa de Sucre al fons (1965)

¹ Informació facilitada per Sebastià Oliver de Marratxí.

² C/ de Ramon Muntaner, 32-3r-1ª.

³ Hostales, 1, Palma de Mallorca; aquesta és la botiga de música que va regentar durant diversos anys el compositor Bartomeu Oliver, pare de David.

⁴ Núm. 151, de data 29 de setembre de 1951.

Actuacions destacades

A través dels programes que es conserven d'aquestes presentacions, mostrem una primera cronologia d'aquestes.

- Sala "Pumanieska". Jornet y los Chicos de Palma. Bilbao, 25-30 juny de 1956. Al costat del genial Gila5 i Magdalena de Castro, estrella espanyola del moment.

El 1961 Els Oliver's, sota la direcció de David Oliver, inicien la reobertura a Palma de la reformada sala de festes-*boîte-night club* Calipso.⁶ Però al cap d'un temps s'adonen que a causa de les seves contínues actuacions fora de l'illa no poden atendre el local com requereix un negoci d'aquestes característiques, de manera que amb bon criteri van decidir prescindir-ne.

Entre 1961-1962, van tenir diverses gales a Casablanca. A la revista *Fiesta Española* (1962), apareix una ressenya lloant l'actuació d'aquests músics: "LOS OLIVER'S Y HECTOR, un conjunto músico vocal que triunfa en Casablanca."

"Muy pocos son los conjuntos músico-vocales que reúnan las excelentes cualidades artísticas, perfectamente conjugadas, como de las que hacen gala estos cuatro artistas mallorquines que triunfan en Casablanca desde el día de su presentación. Perfectamente compenetrados, el ritmo y la armonía cobran el máximo valor interpretativo, dándole a todas sus actuaciones un sello característico, distinto a todo lo conocido hasta ahora.

Exclusiva de discos BELTER acaban de grabar las más famosas melodías mallorquinas. Con su estilo de interpretación y dando rienda suelta a su improvisación han sabido penetrar hasta lo más hondo del sabor racial la luminosidad acariciadora de estos motivos mallorquines, a los que han sabido dar un realce singular, con toda la intensa vitalidad de su estilo."

- Corisco, Boite-Hotel Solterra-Playa. Barcelona, 1961. "Todas las noches actuación del extraordinario conjunto músico vocal 'The Oliver's' and Hector."
- Rio. Salón de Fiestas – Night Club.⁷ Barcelona, 1962. Anunciats com: "The Oliver's and Hector – El conjunto de las 4 voces – El mejor conjunto Músico-Vocal de España."
- Cafeteria Tokio – Boite.⁸ Barcelona, 1962. "Le ofrece todos los días tarde y noche, los mundialmente famosos. Los Oliver's y Juan Carlos Monterrey con su conjunto. Domingos y festivos matinal."
- Jardines Casino Prado Sitges, diumenge 19 d'agost de 1962: "Presentación del mejor conjunto de jazz y música moderna "The Oliver's and Hector Quartet."
- Casino de Masnou. "Sábado 8 de septiembre de 1962 a las 11 h de la noche tradicional Gran Gala. Baile de trajes. Orquesta Tony Prats y The Oliver's and Héctor."

5 Miguel Gila Cuesta, Madrid, 1919 – Barcelona, 2001.

6 Situat al carrer dels Apuntadors, 15, de Palma.

7 Floridablanca, 137.

8 Avda. de José Antonio, 579.

- Teatro Maravillas, Muro. "Sábado 26 de enero de 1963 a las 09.30 noche. Gran baile de los Quintos con la actuación de Los Oliver's."
- Teatro Fortuny. Barcelona, 1963. "Viernes, día 25 – 11 noche. Orquesta Caravana – Conjunto 'Los Oliver's', 'Torrebruno'.⁹ El ídolo de la canción. 'Los T. N. T.' (grupo formado por los hermanos Croatto):¹⁰ Tony (1939-2005), Nelly (1941) y Tim (1936). Finalistas Festival Canción Mediterránea. 'Los Ferroni', atracción de Moda. 'Los Platinos', Los reyes de la pista."
- "Sábado, día 26 – 11 noche. Formidable Baile con Orquesta Caravana y 'Los Oliver's'."

Sens dubte un dels moments importants de David Oliver, així com del grup Els Oliver's, va ser participar a l'estrena de la comèdia musical d'Alfonso Paso *La alegría de vivir* al Teatre Candilejas de Barcelona el 1963. Incloem a continuació ressenyes significatives d'aquestes actuacions.

A *El Noticiero Universal* del dilluns 2 setembre 1963, Carlos Carrero en la seva columna *Noches de la Ciudad* apunta:

- "*Doble estreno*
José María Loperena y Jorge Martín han formado esta noche un tinglado artístico para 'hacer ambiente', sobre el próximo estreno el día 19, de 'La alegría de vivir', comedia que ha escrito don Alfonso Paso. Esta será la primera vez que una comedia, al modo cinematográfico, va a tener sus propias canciones que ilustrarán la acción dramática. Y esta noche, como motivo principal, epicentro y punto clave del tinglado formado por Jorge Martín y José María Loperena, han sido dadas a conocer públicamente las dos canciones de la comedia, en una interpretación de 'Los Oliver's'. Ha presentado el tinglado artístico propagandístico Juan Armengol, siendo retransmitido en directo por Radio Nacional de España y por Radio Barcelona. Total, todo muy bien montado. Entre el público muchas caras conocidas, Marta Padovan, Carmen de Lirio, Felipe Peña, María Amparo Soto, Estanis González, Norberto Martino, el cantante de fados sucesor de Amalia Rodríguez, y todo el elenco artístico que interpretará 'La alegría de vivir'."

En el programa de mà de la presentació de *La alegría de vivir* apareixia com a presentació del grup musical la següent ressenya:

- "...y estos son 'Los Oliver's'
Cuatro voces y cuatro instrumentos. A ellos debemos los fondos musicales de 'La alegría de vivir'. Es muy difícil encontrar en 1963 un conjunto musical moderno a la par que original; al escucharlos por primera vez nos dejaron sorprendidos: la canción menos acertada adquiriría, al ser por ellos interpretada, un nuevo ritmo, una musicalidad... Cantaban con arte, buen gusto y alegría. David, César y Sigfrido Oliver, tres hermanos nacidos allá en Mallorca, la 'maravillosa isla verde-azul de bellos paisajes y lindas canciones'; y Carlos Carrere, sevillano, con el sabor del vino de su tierra, forman el conjunto. Sus voces se unen con una perfección casi inaudita creando un nuevo sonido al compás de su ritmo.

David Oliver es el autor de la partitura de 'La alegría de vivir'. Su tema brillante, sencillo y pegadizo se está haciendo popular. La marca BELTER lo acaba de lanzar al mercado en un microsuro junto con 'Tú ven a mí', otra canción que nació con motivo del estreno de la obra

9 Rocco "Walter" Torrebruno Orgini, Roma, 1936 – Madrid, 1998.

10 Nascuts a Attimis, a la província d'Udine (Vèneto).

de Alfonso Paso, y que no dudamos adquirirá muy pronto el mismo éxito que la primera. Nuestro más sincero agradecimiento a nuestros amigos 'Los Oliver's' por su colaboración, por el entusiasmo con que han ensayado sus canciones –nuestras canciones–, en todas partes y a todas horas, por el amor al teatro que han demostrado al ponerse de forma incondicional a su servicio, y prestar sus voces para 'La alegría de vivir'.”

A *El Noticiero Universal* del dimecres 30 octubre 1963 apareix:

“En el Candilejas, mañana, noche, función extraordinaria de 'La alegría de vivir', con la actuación de los 'Oliver's'”

Mañana jueves noche se celebrará en el Candilejas una función extraordinaria de la comedia de renovado éxito, 'La alegría de vivir', de Alfonso Paso, obra muy próxima a las cien representaciones y en la que triunfan Carlos Mendy, Marta Padovan, María Amparo Soto, José Ignacio Abadal, Alicia Agut, Aurora Juliá y Joaquín Nicolau, bajo la experta dirección de José María Loperena. Después de la representación, se presentará por primera vez cara al público la celebrada emisión de Radio Nacional de Barcelona, 'Anatomía de una canción', de 'El mundo rueda', por su realizador Javier Foz, con la intervención de Juan Pineda y Francisco Dube y la actuación personal de los creadores de las canciones de la obra 'La alegría de vivir', el aplaudido conjunto 'Los Oliver's', que todos los días cosechan muchos éxitos en la boite 'Tokio', de la avenida de José Antonio.”

- Castellana Hilton (Madrid, 1964). Treballaven amb tres programes de diferent color, en aquest local s'oferia sopar, ball, atraccions i tres orquestres cada nit; entre elles figurava la d'Els Oliver's.
- Club del S.E.U. casa del estudiante (Sevilla). “6 marzo 1965, 3'30 de la tarde. Gran Concierto de Jazz. Actuarán: Luis Font y los Snobs, David Oliver y la cantante americana: Leslie March.”
- Jardines El Oasis (abans Venta Abao), sala de festes, Sevilla. “Viernes 7 octubre 1965 y todos los días presenta orquesta 'Los Oliver's'. Magos del ritmo (sonido estereofónico) con la sensacional presentación de Hector Gelabert cantante argentino de Radio y Televisión.”

Nova York. David –segon per l'esquerra– i el “Pibe” –tercer ajupit– (aprox. 1965)

El 1965 David Oliver decideix emprendre l'aventura americana i marxa amb el seu company de grup Carlos Carrere, Luis Moreno Salguero, “Pibe”,¹¹ bon músic i amic, a qui s'uneixen dos integrants més de l'agrupació. Durant el viatge amb vaixell, realitzen les fotos de promoció. Es presenten a Rio de Janeiro, i després s'estableixen a Nova York, on troben el reconeixement que els permet transformar el que semblava seria un viatge d'anada i tornada en una estada de gairebé tres anys.

El 1968 decideixen la tornada, David pensa en nous projectes, reorganitzar el grup i tornar a Mallorca. Carlos Carrere i els seus altres dos companys decideixen seguir la seva carrera musical

Toni Frontiera, Sebastián Juan, Sigfrido, César y David al passeig Marítim (Palma, 1969)

FONAL. Promoció 1969; d'esquerra a dreta: César, Sigfrido, Sebastián Juan, Toni Frontiera i David (s'Hort del Rei)

a Sevilla. Luis Moreno Salguero, “Pibe”, al costat d'Eduardo Rodríguez Rodway¹² i José Moreno Hurtado,¹³ “Josele”, també sevillans, formen el grup Los Payos, que amb les seues rumbes van arribar a conrear grans èxits.

En tornar a Mallorca, van tenir com a representants Espectáculos Oro,¹⁴ dirigit per Juan Uribe, i Espectáculos F. Bravo,¹⁵ en què com a director gerent es trobava Emilio Bohigas. Tot plegat els portaria a gravar amb la discogràfica Fonol.

David aquest mateix any comença a fer classes de música a Toni Vidal Bibiloni, més conegut com Tony Frontiera, per incorporar-lo com a cantant al grup Els Oliver's, amb els seus germans Cèsar i Sigfrido, així com el baixista i pianista Sebastià. Durant aquestes dates realitzen actuacions entre Palma i Barcelona, per així anar preparant la seva tornada als escenaris de l'illa.

Entre les actuacions d'aquest període es poden assenyalar:

- La Rotonda, Hotel Fénix, 1968. “Se complace en presentar a Dickie Bennett con el trío Phil Phillips. Orquesta Los Oliver's con Hector. Baile en un salón refrigerado con un ambiente agradable.”
- La Pérgola Restaurante.¹⁶ Barcelona, 1968.

El 1969 participen al Festival de la Cançó de Mallorca; hi reben un premi del qual hem recollit el següent escrit:

“El Presidente del Festival Internacional de la Canción de Mallorca-Saluda

A 'LOS OLIVER'S' y al agradecerle su valiosa colaboración a este VI Festival Internacional de la Canción de Mallorca, se complace en adjuntarles CINCO Caracolas como recuerdo del mismo.

¹² Sevilla, 1945.

¹³ 1944.

¹⁴ Amb oficina central a Palma-plaça Major, 22.

¹⁵ Amb central a Rubén Darío, 15, de Palma.

¹⁶ Avda. de María Cristina, s/n.

¹¹ Sevilla, 1945.

Bosa Chio, 1974 (night club, carretera de Santa Ponça – Palmanova)

Antonio Parietti Coll

Aprovecha gustoso la oportunidad para ofrecerle el testimonio de su consideración personal más distinguida.

Palma de Mallorca, 13 de junio de 1969”

El 1974, hem pogut comprovar que en el Night Club Bosa-Chio¹⁷ en algunes ocasions actuava el grup al complet i en altres figurava David Oliver en solitari.

A manera de colofó d'aquest apartat, aportem la singular dada que a la sala de festes El Pimpi de Màlaga està col·locada una placa a l'entrada de l'establiment que diu: “En homenaje a los artistas que actuaron en los 50 en este local pionero de la Costa de Sol.” Els dos primers grups que figuren en la llista que es presenta són Bonet de Sant Pere i Los de Palma; en els dos conjunts actuava David Oliver.

David Oliver i la seva esposa Natividad García, al passeig Marítim de Palma (davant la sala de festes Tito's, 1960)

Portada de Natucha, 1958 (guaracha dedicada a Natividad García, aleshores la seva promesa)

Composicions i edicions

El 1957 apareix una de les seves primeres obres que va ser publicada per Editorial FIESTA EN TRIANA,¹⁸ el seu títol és “Visado Tánger”, amb ritme de *fox moderato*. A través de les entrevistes dutes a terme a Palma el novembre 2010 amb el seu fill David Oliver, sabem que va ser una de les seves creacions preferides i va ser composta el mateix any de la seva edició.

A l'octubre de 1958, també editada per Editorial FIESTA EN TRIANA, ens trobem amb la cançó “Natucha” (*guaracha*), dedicada a Natividad García, llavors la seva al·lota.

Amb copyright de 1963, editada per CANCIONES DEL MUNDO¹⁹ apareix la cançó “Toda mi vida” (*fox*), que va ser gravada a Discos Belter per ELS OLIVER'S i HECTOR el 1963.

També gravades amb Belter el 1963, “La alegría de vivir” i “Tú ven a mí”, ambdues de la comèdia musical *La alegría de vivir*.

Altres composicions de David que no porten data i no tenim notícia si van ser editades són: “Piropo mallorquí” (bolero), “Amor mil uno” (bolero) i “Dolor de ausencia” (bolero). Totes elles porten lletra de la seva pròpia autoria.

Una obra sense data, però que va ser editada per Editorial FIESTA EN TRIANA, és “Duque rock” (*rock-and-roll*).

L'abril de 1959 ens trobem amb un escrit molt interessant (que transcrivim íntegrament) inclòs en l'edició d'una partitura d'Oliver Sancho:

“EDICIONES ARPE, presenta ‘MUNDOS DISTINTOS’ – Beguín (Primer Premio del I Concurso de Melodías). Original de David Oliver Sancho.

Fallo del primer concurso de melodias

Bajo un total de cincuenta y dos obras presentadas, de las cuales quedaron seis para la fase final, el día 7 de febrero último, y en nuestro domicilio social, se reunió el Jurado que había de fallar el I CONCURSO DE MELODIAS organizado por esta Editora. Luego de una escrupulosa y definitiva selección, el Jurado acordó por unanimidad conceder el premio a la partitura presentada bajo el título:

‘MUNDOS DISTINTOS’, original, en letra y música, de don David Oliver Sancho, de Sevilla, domiciliado en Virgen de la Alegría, 1,

Y cuya partitura, amén de la MEDALLA DE PLATA concedida, se publica gratuitamente en este número.

¹⁷ Situat a la carretera Palmanova-Santa Ponça.

¹⁸ Ciudad Real, 22, MADRID – apartat 493, SEVILLA.

¹⁹ Carmen, 20, MADRID.

Formación del jurado

- Don Vicente Crespo Urios, compositor y director de orquesta.
 “ Antonio Moya Casado, compositor y director de orquesta.
 “ Manuel Quintana Anechina, compositor y director de orquesta.
 “ Manuel Escabias Muñoz, compositor, y
 “ José M. Arnaled Pérez, letrista.

A cuantos señores concurrieron al certamen, así como a los que, atendiendo a nuestra invitación, aceptaron constituir el Jurado, les agradecemos sinceramente su valiosa colaboración.

Ficha del autor premiado

A David Oliver Sancho, primer compositor español que abre esta galería de autores premiados en los Concursos de Ediciones Arpe, ni le conocíamos personalmente ni teníamos otras referencias de él que la escueta dirección que obra en nuestro fichero de envíos.

Hoy ya, al saltar a un primer plano su personalidad tras haber obtenido brillantemente la primera Medalla de Plata que otorgamos a los ganadores, sabemos algo más de él, no sólo por su 'Mundos distintos', sino al recibir amablemente de sus propias manos los datos que en su día le requerimos.

David Oliver Sancho, según nos cuenta, es mallorquín por naturaleza y sevillano por adopción. Nació en Inca, en agosto de 1925. Sus primeros estudios musicales y la carrera de piano los cursó en el Conservatorio de Palma de Mallorca. Bajo la dirección de su padre, don Bartolomé Oliver, destacado compositor y director sinfónico, estudió armonía y composición, enseñanzas que más tarde aplicaría a los ritmos modernos. A los dieciocho años ya dirigía orquestas de 'jazz', tarea que ha venido desarrollando y ejerce en la actualidad, en Sevilla, al frente del conjunto 'Los Oliver's', en el que figuran otros hermanos suyos.

En cuanto a su repertorio como compositor de música ligera, abarca el medio centenar de obras, de las que una parte de ellas ha sido ya editada.

Finalmente –según nos confiesa–, no se había presentado a concurso alguno. Llegó al nuestro y venció. Esto es buena señal, y nosotros, por tanto, le reiteramos nuestra más sincera felicitación, deseándole que, al amparo de este sencillo galardón, alcance mayores éxitos en su difícil carrera artística.”

1959 resulta ser un any de gran activitat musical per a David, en el I Festival de la Canción de Benidorm es presenta la cançó “La montaña” (arranjament seu).²⁰ En aquesta ocasió la cançó guanyadora va ser “Un telegrama” dels germans García, interpretada per Monna Bell²¹ i Juanito Segarra.²² Al costat de la cançó triomfadora, es trobaven cançons que van resultar premiades com: “Amor calladito”, “Mi Platerito”, “Don Quijote”, que cantarien Los Cinco Latinos; “La montaña”, que va ser un gran èxit per a José Guardiola (Barcelona, 1930); “Pan, amor y besos”, “Silencio corazón” o “Aún te sigo amando”.

Al juny de 1959 es publica “Don Orlando” (txa-txa-txa). EDITORA FIESTA EN TRIANA.

20 Informació facilitada per David Oliver (fill).

21 Santiago de Xile, 1938 – Tijuana, Mèxic, 2008.

22 Barcelona – Madrid, 1987.

El 1960 torna a participar en el II Festival Español de la Canción de Benidorm, al qual envia tres temes originals en lletra i música: “JARDIN DE LA CANCIÓN (slow rock) i PIANO, PIANO, PIANO”²³ (*fox moderato*). La tercera, HOLA PAOLA²⁴ (txa-txa-txa), estava editada per FIESTA EN TRIANA. Encara que aquest any no aconseguís cap premi, la seva mateixa participació reflecteix la feina que suposava la composició, arranjaments, lletrista i seguir actuant en grups. D'aquestes mateixes dates també hem trobat un arranjament de la cançó “Ave María en el Morro”.

La majoria de les lletres de cançons revisades per a aquest treball es conserven tant mecanografiades com manuscrites.

El repertori de David Oliver

Com a professional de la música popular, tant en les agrupacions en què participava com en les seves actuacions individuals, interpretava un ampli repertori que incloïa cançons de moda, composicions pròpies i estàndards de la música popular ballable. Com a mostra del repertori que Oliver manejava habitualment en les seves actuacions, i reflex dels gustos del moment, presentem dues escaletes manuscrites on s'assenyala el repertori així com el to en què havien d'interpretar

11	BRUCENA	FR	5	PALENA BLANCA	FR
12	LA MONTAÑA	FR	5	CERILLY	FR
13	QUE NO QUE NO	FR	5	VIVA ESPAÑA	FR
14	CUANDO CUANDO	FR	5	BIEN	FR
15	QUINTO	FR	5	JEAN JEAN	FR
16	POPCORRADO	FR	5	MARINA DE NICENIA	FR
17	BARBOSA	FR	5		
18	POLLERA COLOR	FR	5		
19					
20					
21					
22					
23					
24					
25					
26					
27					
28					
29					
30					
31					
32					
33					
34					
35					
36					
37					
38					
39					
40					
41					
42					
43					
44					
45					
46					
47					
48					
49					
50					
51					
52					
53					
54					
55					
56					
57					
58					
59					
60					
61					
62					
63					
64					
65					
66					
67					
68					
69					
70					
71					
72					
73					
74					
75					
76					
77					
78					
79					
80					
81					
82					
83					
84					
85					
86					
87					
88					
89					
90					
91					
92					
93					
94					
95					
96					
97					
98					
99					
100					

Escaleta I

Escaleta II

23 Com a curiositat podem dir que aquestes dues obres es van enviar al gir núm. 4.376 imposit el dia 7 de maig de 1960 a Còrdova.

24 Va ser enviada amb el gir núm. 4.377 posat el dia 17 de maig de 1960 a Còrdova a nom de David Oliver Sancho, c. de la Virgen de la Alegría, núm. 1, Sevilla.

cadascuna d'elles. Hi trobem tant èxits llatinoamericans d'autors com Agustín Lara, Consuelo Velázquez, Atahualpa Yupanqui, Tom Jobin o Tito Puente, com clàssics internacionals de Maurice Jarre, Vincent Youmans o Burt Bacharach. Les cançons estan organitzades per gèneres (tangos, carib, internacional...), i el nombre que apareix a la columna de l'esquerra de la segona escaleta pot referir-se al número del catàleg general del repertori que maneja l'agrupació.

Contractes

Un tipus de document que reflecteix els usos comercials de l'època, i alhora la intensa activitat que va desenvolupar David Oliver, són els contractes que va realitzar amb diferents empreses i representants. A continuació transcrivim dos exemplars dels contractes que signà David Oliver. Un d'ells va ser el contracte d'interpretació que es va firmar amb BELTER, SL a Barcelona amb data 1 de novembre de 1961; l'altre, el que va signar amb Canciones del Mundo, empresa de qui va ser director Augusto Algueró, amb qui va treballar en la composició i realitzant arranjaments durant un any.

Contracte amb Belter

“REUNIDOS: De una parte Don David Oliver Sancho en repres., conocido artísticamente con el nombre de ‘THE OLIVER’S AND HECTOR’, con domicilio en Sevilla, calle o plaza Virgen de la Alegría, nº 1 de profesión músico, mayor de edad i provisto de D.N.I. nº 41158788 expedido en Palma de Mallorca, con fecha 14 de Noviembre de 1953; y de otra BELTER, S. L., con domicilio en Barcelona, calle de Bruch, 136-138, editorial de discos representada en este acto por Don Joaquín Alfonso Navas como Director Musical de la misma y obrante en virtud de sus poderes; se reconocen mutuamente capacidad bastante para obligarse y contratar, y la especial para este acto, el que Don ‘THE OLIVER’S AND HECTOR’, acude con su representante Don Jorge Morell Lorient, mayor de edad con domicilio en Barcelona calle Unión, nº 13, entlo., de dicha profesión y provisto de D.N.I., nº 37837207, expedido en Barcelona, con fecha 13 de Septiembre 1957, y

DICEN: D. ‘THE OLIVER’S AND HECTOR’, desde ahora designado con la palabra INTERPRETE, se halla en condiciones de grabar discos a su entera libertad, por cuanto afirma no hallarse sujeto a compromiso alguno para con firmas, marcas o representaciones editoras de discos; y por cuanto BELTER, S.L. dispone de los medios necesarios para la grabación, fabricación y posterior venta de discos en el territorio español (o en el que se designe).

ACUERDAN:

PRIMERO.- EL INTERPRETE se compromete formalmente a grabar en exclusiva para BELTER. Se detallaran en documento a parte las canciones objeto de cada grabación concreta, que una vez efectuadas podrán ser rechazadas para su repetición o subsanación por el Director Artístico de BELTER, o de quien designe esta firma.

SEGUNDO.- EL INTERPRETE se obliga a no efectuar grabaciones para ninguna persona física o jurídica de la clase que sea, ni en España ni en el extranjero, en el plazo de Tres años

contados desde la firma de este contrato. Las obras objeto de este contrato no podrá grabarlas el INTERPRETE en el plazo de DIEZ AÑOS, contados desde la fecha de su grabación, bajo ningún concepto para cualquier otra compañía o marca de discos, española o extranjera, editorial o representante.

CUARTO.- BELTER se compromete a encargar un mínimo de 12 piezas al año, o sea tres discos de 45 rpm. ‘EP’. -----

QUINTO.- Los originales (matrices, cintas, bandas, etc.) obtenidas de las grabaciones señaladas en este contrato son propiedad absoluta de BELTER, quién podrá reproducirlas, producir con ellas discos fonográficos, cintas magnéticas o similares y cederlas a terceros para los mismos efectos sin limitación alguna.

SEPTIMO.- Por sus grabaciones EL INTERPRETE percibirá los siguientes ‘royalties’: Discos vendidos en España 4% sobre el precio de venta al público, excluidos impuestos y bolsa.

NOVENO.- EL INTERPRETE se compromete a facilitar la obtención de fotografías artísticas suyas destinadas a propaganda de sus grabaciones, portadas o álbumes de discos por él interpretados; dichas fotografías se realizarán de acuerdo con las directrices artísticas de BELTER quien igualmente correrá con los gastos que ello ocasiono. BELTER podrá publicar las fotografías del INTERPRETE empleando la designación ‘ARTISTA BELTER’, o similar.

DECIMOTERCERO.- EL INTERPRETE recibirá gratuitamente un ejemplar de cada una de las grabaciones que realice.

Hecho de buena fe y por duplicado queda un ejemplar en poder de cada una de las partes, que han sido extendidos en papel timbrado de clase ----- números ----- firmándolo en prueba de conformidad, en el lugar y fecha expresados.

‘THE OLIVER’S AND HECTOR’ está formado por D. David Oliver Sancho, D. César Oliver Sancho, D. Sigfrido Oliver Sancho y D. Juan Hector Gelabert Costa. -----

BELTER, S.L.

EL INTÉRPRETE

CLAUSULA ADICIONAL.- Caso de que por cualquier circunstancia alguno de los integrantes del Conjunto ‘THE OLIVER’S AND HECTOR’ se separara del mismo, es facultad de BELTER dar por resuelto este contrato.-----

BELTER, S. L.

EL INTÉRPRETE”²⁵

²⁵ Extracte del contracte signat amb BELTER, SL.

Contracte amb Músicas del Mundo (Augusto Algueró)

“Entre los firmantes:

Don DAVID OLIVER SANCHO, con domicilio en Sevilla, C/ Virgen de la Alegria, nº 1, de una parte.

Y D. AUGUSTO ALGUERÓ ALGUERÓ, Director de las firmas ‘CANCIONES DEL MUNDO’ y ‘PRESTO’, Editorial de Música, domiciliadas en Madrid, calle Tetúan, 22-24, de otra parte.

SE CONVIENE COMO SIGUE:

1º Don DAVID OLIVER SANCHO, -----

En lo sucesivo denominado(s) AUTOR(ES), manifiestan, bajo su responsabilidad, ser autor(es) y propietario(s) exclusivo(s) de la obra:

‘TODA MI VIDA’
(PRONTO, PRONTO, PRONTO)

Que afirma(n) no tiene(n) sujeta a carga ni gravamen alguno y caberle(s) respecto de ella la más libre disponibilidad.

2º AUTOREs) cede(n) a D. AUGUSTO ALGUERÓ ALGUERÓ (‘CANCIONES DEL MUNDO’ o ‘PRESTO’, Editorial de Música) en lo sucesivo denominado EDITOR, los derechos exclusivos para publicar, vender, ceder o traspasar, y, en general, para realizar toda clase de explotaciones, en todos los países del mundo, ----- sin restricción ni limitación alguna, de la obra objeto de este contrato.

3º AUTOR(ES) cede(n) a EDITOR el CINCUENTA POR CIENTO (50'00%)----- (16'66% Arregladores – 33'33% Editor), -----

De todos los derechos de ejecución humana y mecánica, reproducción mecánica, variedades, films sonoros, televisión y de todos los producidos por la explotación de la obra citada, por todos los medios conocidos o por conocer, que devengue la obra del presente contrato en todos los países del mundo, ----- y será presentada la correspondiente ficha declaratoria en la SOCIEDAD GENERAL DE AUTORES DE ESPAÑA, extendida en la forma siguiente:

D. DAVID OLIVER SANCHO	50'00%
CANCIONES DEL MUNDO y Arregladores	50'00%

Así queda convenido. Y para que conste, lo firman ambas partes, por triplicado, ----- y a un solo efecto, en Madrid, a catorce de Diciembre de mil novecientos sesenta y uno.-

AUTOR(ES)	CANCIONES DEL MUNDO,
Firmado:	Firmado: A. Algueró
	DIRECTOR” ²⁶

²⁶ Extracte de part del contracte entre David Oliver i Augusto Algueró.

Anècdotes

David Oliver era molt aficionat tant al món de l'art com als jocs d'entreteniment i als esports en general, per la qual cosa no és d'estranyar que el 1974 participés en un campionat de dames de Mallorca. En un retall de diari que guarda la seva família (diari *Baleares*) llegim:

“La pasada semana asistimos gentilmente invitados a la entrega de Trofeos, del recién finalizado campeonato, en el que tan brillante actuación tuvieron todos los participantes. Para tan magno acontecimiento se dispusieron y adornó con sus mejores galas, el salón de la Cafetería Internacional del Coll d'En Rebassa, cuidando y agasajando en todo momento a los invitados su propietario el señor Romaguera. Se sirvió un exquisito aperitivo, y delicada cena, y a continuación se pasó a dar lectura y posterior entrega de trofeos.

1. D. David Oliver, Copa de Oro, de Cafetería Internacional.”²⁷

Agraïments

Per a la redacció d'aquest article hem comptat amb la inestimable ajuda (per ordre alfabètic) de Nativitat Garcia (vídua de David Oliver), Bartomeu Massanet (va ser alumne de mestre Bartomeu Oliver i amic de la família) i David Oliver (fill).

Annexos

1. Text de presentació de l'Orquestra Brasil:

“Muy señor nuestro:

El motivo de la presente es para notificarle que nuestra Orquesta BRASIL, actualmente titular del Club Náutico, se halla en inmejorables condiciones artísticas, interpretando un extenso y moderno repertorio con pulcritud y especial estilo de jazz consiguiendo en nuestras actuaciones sinceros alardes y felicitaciones por parte del público como de nuestros contratantes.

Ahora bien, como sea que en el Club Náutico, el número de funciones es limitado, nos permite en los días libres poder actuar en otros locales, por cuyo motivo nos es grato ofrecerle nuestros servicios seguro de que quedará satisfecho de nuestras actuaciones.

Le agradecemos sus inmediatas noticias con el fin de reservarle las fechas que a Ud. le interesen, manifestándole que extendemos los contratos directamente con el empresario ahorrándole de esta forma el acostumbrado recargo de la comisión por representación.

Sin otro particular y en espera de sus prontas noticias, nos congratulamos en ofrecernos suyos attos. ss. ss.

q. e. s. m.”

²⁷ Extracte d'un retall del diari *Baleares*.

2. Lletra de la composició “Mundos distintos”:

“En aquel mundo extraño y fatal donde vi tu figura,
tú me hiciste sentir una dulce y profunda pasión;
desde entonces mi vida cambió por entero su sino
y hoy me siento cobarde ante ti sin saber la razón.
Ya no puedo ocultar por más tiempo mis ansias de amarte,
Ni tampoco seguir el tormento de mi soledad;
es por esto que quiero que olvides la ley de tu mundo
para oír de tus labios palabras de sinceridad.
¿Te dejaste querer, como mil veces más has fingido?
¿O es que ya despertó en tu alma el deseo de amar?
Yo quisiera vencer esta duda que turba mi mente,
para unir nuestras vidas y no separarnos jamás.
No me asusta el saber los motivos de tu extraña vida,
ni me importa que hable la gente de mal corazón;
sólo sé que pareces un ángel caído del cielo
que, perdido entre nubes oscuras, implora perdón.”²⁸

Les cimiteres a Inca

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Antonio Sastre Seguí

Dins la ciutat d'Inca, devers els anys 20 s'inicià una activitat relacionada amb la fabricació del ciment que intentava abastir la població amb un producte de fabricació pròpia.

Per tal motiu, es varen crear unes petites factories per a la seva fabricació.

Per dur a terme el procés esmentat, eren necessaris els passos següents. Primerament havien de trobar un tipus de terra argilosa, que ells anomenaven *marga*. Aquesta terra era cuita, en uns crematoris, espècie de forns, a fi d'absorbir l'aigua que portava l'argila. Després, aquesta terra cuita era triturada mitjançant unes moles de pedra mogudes amb energia elèctrica.

Aquest laboriós procés, d'extreure la marga de la muntanya, carregar-la i dur-la al forn, per després transportar-la a la cimitera, on seria triturada i envasada per esser venuda..., va tenir ocupats uns treballadors d'un quatuor cimiteres d'Inca.

Dels forns esmentats, encara n'hi ha restes a les voreres del puig del Sr. Pere, que és on estaven ubicades les cimiteres.

Treien la terra amb pic i pala. Era una terra especial que amb la seva experiència podien conèixer, la marga, formada especialment de carbonat de calci i d'argila.

Mitjançant senalles d'espart carregaven aquesta terra dins carros i amb bísties la transportaven al forn crematori.

²⁸ Extret del fulllet d'Ediciones Arpe. Dipòsit Legal M - 4831 - 1959. Madrid: Grafispania (c/ de Fernando González, 58).

Curiosament, una d'aquestes cimiteres, la de can Pastor, disposava de dues petites vagonetes amb una via de tren, i amb un recorregut aproximat d'uns dos-cents metres permetia recollir la marga a peu de muntanya i transportar-la fins al forn crematori.

Cridava l'atenció la cimitera de can Pilós, ja que dins el seu parany s'ubicava un petit "gorg", d'una llargària de prop de 100 metres i una profunditat d'uns 2 metres. Aquí l'aigua quedava enclotada a causa de l'extracció de marga i també perquè l'aigua no filtrava per mor de l'argila, que formava una capa impermeable. Curiosament, aquest petit gorg feia la delícia d'alguns al·lots de l'entorn, els quals durant l'estiu aprofitaven per fer algun capfíco. Fins i tot, els amos de la finca tenien una petita barca, per a alegria dels menuts.

Una vegada cremada la marga, havia de ser transportada amb carros a Inca, on era mòlta i capolada, amb moles de pedra impulsades amb energia elèctrica.

Finalment, com a darrera part d'aquest procés, el ciment era empaquetat en bosses de paper resistent i venut als clients.

Les cimiteres foren petites empreses particulars. Aquest és el motiu de la manca de testimonis escrits, i per això vàrem cercar el de les persones que varen viure aquests moments que he intentat mostrar.

Quatre dels antics forns on cremaven la marga

Les cimiteres d'Inca

"Conjunt de quatre cimiteres del terme d'Inca, situades al vessant sud del conjunt de turons, que va des del puig del Senyor Pere al de s'Ermita. Les de can Beltran, can Pilós i can Rinya es trobaven als terrenys de sa Mena i la de can Pastor, als de can Sopa. Iniciaren successivament la seva activitat entre 1920-34.

Dels pujols extreien marga, que coïen cadascuna amb el seu propi forn, al peu dels turons, emprant com a combustible els lignits de la zona minera de Selva-Alaró. La matèria cuita era portada a la ciutat d'Inca, on era mòlta amb les moles de pedra impulsades per energia elèctrica, i ensecada.

Cada cimentera disposava de fàbrica pròpia; la de can Beltran, al carrer dels Esports; la de can Pastor, a la placeta de la font del Mercat; la de can Pilós, al carrer de Formentor; i la de can Rinya, a la carretera de Selva. Produïen exclusivament el denominat ciment mallorquí i subministraven bàsicament a la comarca d'Inca.

Com les restants cimenteres dedicades a la producció de ciment mallorquí, entraren progressivament en crisi el decenni del 1950-1960, atès que els nous sistemes de construcció exigien l'ús del ciment pòrtland. La de can Pilós, la darrera que es mantengué activa, tancà el 1973.

Els forns foren enderrocats i es procedí a tancar els clots, que foren transformats en zones de sementers, pinars o fruiters." (*Gran Enciclopèdia de Mallorca*)

El Sr. Antonio Oliver Soler, treballador de les cimenteres, afirma que els darrers anys aquestes es varen unificar a fi de reduir despeses i que empraven un sol molí per capolar la terra cuita, i així poder reduir les despeses d'energia elèctrica.

Encara que tots els clots i els forns foren enderrocats, el Sr. Bartomeu Llinàs (propietari de la serradora de Can Just) els va deixar descoberts en memòria d'aquelles persones que treballaren en uns temps difícils...

En la part superior a l'esquerra es pot veure l'antiga rampa (ara amb escalons) per on sortien els carros amb el material. A mà dreta, quan arribaven les vagonetes plenes de marga que eren buidades en els forns crematoris.

Damunt els forns, un dia rojos i flamejants, avui apagats..., s'alça el record d'un símbol d'acer, com aquells homes, que com gegants, pam a pam, arrencaven de les roques la seva sustentació diària... (altura de la imatge: 3,30 m).

Les cimenteres de can Just (Sr. Bartomeu Llinàs)

Identificació espacial:

Terme municipal: Inca, carrer de les Cimenteres, s/n. Es troba als afores, dins el terme rural a 1.300 m de l'Institut Pau Casesnoves.

Identificació de l'element:

Denominació: cimenteres (ciment mallorquí).

Ús actual: entraren en crisi entre els anys 1950-1960, fins que foren abandonades, ja que els nous sistemes de construcció exigien l'ús del ciment pòrtland.

Descripció: les restes que queden de les cimenteres poden tenir aproximadament uns 200 m². El clot que es veu a les documentacions fotogràfiques té una cara que dóna al N, amb 10 m de llargària. Les dues cares que li són perpendiculars poden tenir entre 18 i 20 m. L'altra façana dóna al camí.

Les quatre boques del forn, que podem veure, tenen volta de canó, i les dovelles són carreus de marès, d'una profunditat de 80 cm. Totes les façanes que envolten els quatre forns són de paredat antic, amb pedres vistes irregulars. La filera vertical de pedres que hi ha sota el cactus (pita) ens dóna a entendre que possiblement només hi havia dos forns i que després, al seu costat, se n'hi afegiren dos més.

Conservació:

el seu estat de conservació és bastant deficient. El solar té un abandonament considerable, amb deixalles i alguns matolls. Així mateix, els pins que hi ha a les seves proximitats poden arribar a perjudicar les parets.

Per altra banda, podem considerar que l'amo d'aquesta finca no ha fet tancar els clots dels forns. A més, ha fet posar una escalonada de taulons per poder-hi baixar. Així mateix, ha fet construir i clavar un monument a la memòria dels qui varen treballar en les cimenteres.

Ja que el Sr. Bartomeu Llinàs s'ha pres totes aquestes molèsties..., aquest racó de la finca que dóna al carrer podria estar un poc més cuidat i enquadrat dins els béns etnològics, com ho són les cases de neu, els pous comunals, etc.

Seria convenient netejar tot el que fos necessari de brutícia o de deixalles. Arrabassar o tallar els arbres de l'entorn que puguin perjudicar les parets properes, i tal volta, a fi d'evitar les brutícies, es podria fer un trespol.

En definitiva, pel bé de la nostre ciutat, i a fi de protegir les nostres arrels, LES CIMENTERES DE CAN JUST podrien entrar en el Catàleg municipal com a bé a protegit, tal com ja ho ha intentat de fer el seu amo actual, el Sr. Bartomeu Llinás.

Bibliografia

DIVERSOS AUTORS. *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. "Dolç i Dolç, Miquel". Inca: Gráficas García.

- Atès que no existeixen testimonis escrits, cit algunes fons orals consultades al respecte:
- Sr. Bartolomé Llinás Munar (64 anys), propietari de la cimentera de can Pastor.
- Sra. Margalida Reinés Pastor (74 anys), propietària de la cimentera de can Pilós.
- Sra. Jerònia Mateu Seguí (82 anys), expropietària de la cimentera de can Rinya.
- Sra. Juana Prats Vanrell (67 anys), veïna del puig del Sr. Pere.
- Sr. Antonio Oliver Soler (86 anys), antic treballador de les cimiteres.

Un taller de sabates de futbol a Inca

XII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Santiago Cortès i Forteza

Inca ha estat un referent dins el món de la sabata, no tan sols de la indústria, sinó que ja ho fou en plena edat mitjana quan els nostres sabaters artesans se segregaren del col·legi de Ciutat per formar el propi col·legi. A mitjan segle XV els sabaters d'Inca ja tenien el seu gremi. Honrava per patró l'evangelista sant Marc i tenia capella a l'església de Sant Francesc d'aquesta vila. També duïen a terme festes religioses a sant Macià i a sant Llorenç. La missa primera que tenia lloc tots els diumenges a dita església de Sant Francesc se celebrava a intenció del gremi de sabaters d'Inca, que pagava l'estipendi.¹

Generalment cada sabater tenia el lloc de feina dins ca seva, dins una habitació vora el corral o, també, dins l'entrada de la casa. Per regla general treballava tot sol o bé acompanyat d'un mosso, normalment un al·lotell a qui, a més de ajudar-lo, li ensenyava l'ofici. El gremi ho tenia tot ben reglamentat a través de les ordinacions. Ningú podia posar taller que no hagués fet uns anys d'aprenentatge i certificàs, mitjançant unes proves, la seva idoneïtat. Tot contracte

Tarja de presentació del taller Janer

Un parell de sabates de futbol fetes a Inca al taller Janer

¹ QUETGLAS GAYÀ, B. *Los gremios de Mallorca, siglos XIII al XIX*. Palma: 1980.

Mestre Antoni amb la seva esposa i col·laboradora Margalida en un estand del Dijous Bo

d'aprenentatge es feia mitjançant acta notarial per la qual l'aprenent es comprometia a servir el mestre i aprendre l'ofici, durant uns anys, 3 o 4, i el mestre, a més de comprometre's a ensenyar-li l'ofici, s'obligava a donar-li menjar i vestir-lo, especificant el vestit que li donaria.²

A Inca, tot i que a les acaballes del segle XIX es posaren les primeres fàbriques de calçat, i era la de més anomenada la de mestre Antoni Fluxà, fill il·lustre de la Ciutat, varen continuar els petits tallers manuals fins quasi el tercer terç del segle XX.

Malgrat que la producció artesana de la sabata a Inca ha arribat fins als nostres dies, en el passat segle XX s'anaren incorporant algunes màquines que facilitaren molt la feina dels artesans.

El taller de Mestre Antoni Janer³

Al carrer de Valella nasqué l'amo Antoni Janer Pons un 30 de novembre de 1905, era fill Pere Janer Pieras i de Maria Pons Torrens.⁴ El seu pare era en Pere "de ca na Nassa" o "de Cas Corder". La casa on nasqué pertanyia a la família de la mare, que es dedicaven a la ceràmica.

² PONS, A. *Ordinacions gremials*, 1458. Palma.

³ He d'agrair a la família Pol Janer i en especial a la filla de l'amo Antoni, na Maria Janer, la informació i les facilitats que m'han donat per realitzar aquesta comunicació.

⁴ API Llibre de baptismes 1899-1905, foli 404, núm. 212.

Fou un home de caràcter. Encara que fos excedent de contingent, volgué fer el servei militar. El seu caràcter emprenedor el dugué a ser sabater, però no sabates d'ús quotidià, sinó d'un tema ben específic i del qual no podia tenir coneixement ni podia gaudir de l'experiència d'altres sabaters, ja que aleshores en tot l'Estat espanyol no hi havia cap persona que es dedicàs a fer botes de futbol.

L'amo Antoni era un gran afeccionat al futbol. A més de ser fundador i president de l'equip Protectora, fou soci i directiu del CE Constància, a qui acompanyà en molts de desplaçaments, entre els quals és de destacar el que feren al camp del FC Barcelona

El seu pare el posà a fer de barber i un dia, en una conversa amb amics mentre ell afaitava, va sorgir la idea de formar un equip de futbol que es diria Protectora. Eren temps dolents, l'any

1942 s'acabava de sortir d'una guerra civil, tot el món civilitzat feia el boicot a Espanya, circulaven poc doblers, la gent per adquirir menjar es feia servir de les famoses *cartillas de racionamiento*; per tant, no hi havia gaire ocasió de tenir certes alegries econòmiques. Per mirar de fer doblers per dur endavant aquella idea de formar un equip de futbol, però, l'amo Antoni tengué la idea de fabricar sabates de futbol, i així fou com realitzà el primer parell que havia de servir de mostra. Fou tant l'èxit que tengueren que decidí tancar la barberia i dedicar-se a fer sabates de futbol.

L'estand a la fira de mostres del Dijous Bo que es feia al Mercat Cobert

A l'antiga carretera de Sineu, núm. 34, avui carrer del Pare Cerdà, posà el primer taller, la seva esposa Margalida Ramis Beltran en fou la primera patronista. A més, tengué en Bartomeu Solivellas Mora i en Celià, que treballaven els patrons per ell. Les primeres botes a la sola duien tiretes de cuir per ajudar a aguantar l'equilibri. Bastant més tard s'implantaren els tacs, peces redones que feien la mateixa funció.

L'amo Antoni tengué, des del primer moment, en la seva esposa Margalida una gran col·laboradora; sens dubte fou el seu braç dret.

El preu del parell de sabates o botes al principi oscil·lava entre 50 i 75 pessetes. Després, l'any 1974 un parell ja costava unes 700 pessetes. Molt prest va arribar a tenir molts de clients de tot Espanya, per descomptat de Mallorca; de la Península els millors clients eren de Bilbao, Barcelona, Saragossa, i fins

El gendre i col·laborador de mestre Antoni en el taller Jeroni Pol

Mestre Antoni a l'estand és saludat per les autoritats: el governador civil Plácido Alvarez Builla, vora el tinent de batle Mateu Ferrer "Basté"; darrere, Mn. Joan Lliteras i el regidor Bartomeu Tarragó

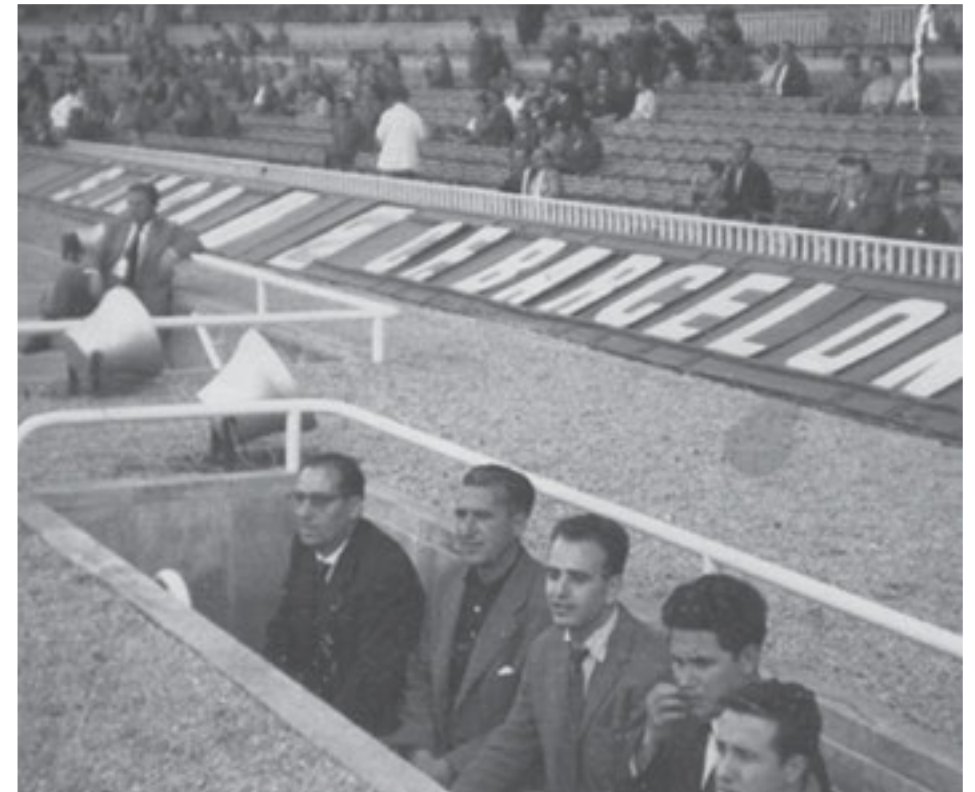
i tot arribà a Canàries. A l'estranger també tenia clients: a Suïssa, França i Holanda. Des de Canàries enviaven botes al Marroc. Curiosament el client més morós era aquesta mena de club que es fa dir Reial Mallorca. Una anècdota que succeí amb el seu client i amic de Tenerife Manolo Lovero Morro fou que en una comanda que li féu, a causa de la mala qualitat de la matèria primera per mor del petroli que s'emprava per fer les soles —que abans eren de cuir i ara eren de material sintètic—, aquestes, les soles, es desferraren, i com que Canàries és port franc no podien tornar les botes, ja que haurien de pagar arancels duaners, cosa que faria encarir molt el producte, per tant ho arreglaren amistosament.

Per regla general cada dia feia un parell i mig de botes, tota la tasca era manual, encara que progressivament anà comprant qualche màquina que li facilitava un poc la feina. S'ha de tenir present que era l'únic taller en tot l'Estat espanyol que fabricava botes de futbol, i ho va ser molt de temps fins que a Barcelona en posaren un. Una anècdota curiosa fou que en ocasió d'un viatge dels molts que realitzà a Mallorca el famós porter Antoni Ramallets volgué tenir unes botes fetes per l'amo Antoni, i aquest per complaure'l va treballar quasi tota la nit, i l'endemà matí en Ramallets ja jugava a Alcúdia amb les noves botes.

Com a operari de taller comptà amb l'ajuda inestimable del seu gendre Jeroni Pol, espòs de la seva filla, hereva del seu caràcter animós i emprenedor, Maria Janer Ramis, qui fins a la mort de l'amo Antoni, i fins i tot uns anys després, treballà i ajudà a dur endavant aquest taller.

Com hem dit el primer taller el tengué a l'avui carrer del Pare Cerdà, però després passà al carrer de Llevant A l'estiu traslladava el seu taller al Morer Vermell, on estiejava.⁵

⁵ Vegeu al setmanari *Dijous*, núm. 8 (14 de novembre de 1974), una entrevista que féu a Antoni Janer G. Coll Martí.

Mestre Antoni en el fossat del camp del FC Barcelona acompanyant el CE Constància

La felicitació de Nadal per a tots els clients i amics de mestre Antoni i del taller

L'amo Antoni morí el 1981 i el seu gendre Jeroni, l'any 1988. El taller a la mort d'ambdós passà a ser dirigit per la filla de mestre Antoni, qui no tal sols fou l'hereva del taller, sinó que també heretà el seu esperit actiu i dinàmic. Na Maria tengué la preuada ajuda del seu gendre, marit de na Cati, en Guillem Coll Martí.

El taller tancà definitivament l'any 1993, ja que cap membre de la família volgué seguir amb ell, tot i la forta inversió que, en els darrers anys, s'hi havia realitzat comprant nova i moderna maquinària. La casa Adidas volgué comprar la marca, però la família no la volgué vendre.

Sens dubte aquests taller de sabates i els seus principals treballadors Antoni Janer i Jeroni Pol són mereixedors d'ocupar una pàgina dins la història del calçat no sols d'Inca, sinó de la història general del calçat, i de tenir un lloc preferent dins el Museu del Calçat i de la Pell de la nostra ciutat

Ajuntament d'Inca

Institut
d'Estudis Balearics

Govern de les Illes Balears

Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats
Direcció General d'Ordenació,
Innovació i Formació Professional

Centre
de Professorat
Inca